

M. Ioannes Broscius Curzelouiensis in foro scrutario emit 15 Septemb. 1615 30 gr.

GALLIA est omnis diuisa in partes tres: quarum unam
incolunt belge. aliam equitani. tertiam qui ipsorum
lingua celte: nostra galli appellantur. hi omnes
lingua. institutis. legibus inter se differunt. Gallos
ab equitanis garumna flumen: a belgis smarna
et sequana diuidit. Horum omnium fortissimi sunt belge
propterea quod a cultu atque humanitate prouincie longis-
sime absunt: minimeque ad eos mercatores sepe commeant;
atque ea que ad effeminandos animos pertinent important. Pro-
ximi sunt germani qui trans rhenum incolunt. cum quibus
continenter bellum gerunt. qua de causa heluetij quoque reli-
quos gallos uirtute precedunt. quod fere quotidianis prelijs
cum germanis contendunt. quom aut suis finibus eos prohi-
bent. aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. Eorum una
pars quam gallos obtinere dictum est. initium capit a flumine
rhodano. continenturque garumna flumine. occeanum fines
belgarum attingit etiam a sequanis et heluetijs. flumen rhenum
uergit ad septentrionem. Belge ab extremis gallie finibus ori-
untur. et pertinent ad interiorem partem fluminis rheni; spe-
ctant ad septentrionem et orientem solem. Equitania a garu-
na flumine ad pyreneos montes et ad eam partem occeani que
ad hyspaniam pertinet spectat inter occasum solis et septentrio-
nes. Apud heluetios longe nobilissimus et ditissimus fuit orge-
thorix. Is. M. messala. et. P. M. pisone consulibus: regni cupidita-
te inductus coniurationem nobilitatis fecit; ac ciuitati persua-
sit ut de finibus suis cum omnibus copijs exirent. perfacile esse
cum uirtute omnibus prestarent totius gallie imperio potiri.
Id hoc facilius ei persuasit. quod undique loci natura tuti heluetij
continerentur. Vna ex parte flumine rheno latissimo
atque altissimo. qui agrum heluetium a germanis diuidit. al-
tera ex parte monte iura altissimo qui prouinciam nostram

ab heluetijs diuidit. His rebus fiebat ut et minus late uaga-
rentur: et minus facile finitimis bellum inferre possent.
qua causa homines bellandi cupidi magno dolore afficie-
bantur. pro multitudine autem hominu̅ et pro gloria bel-
li atque fortitudinis angustos se fines habere arbitrabatur.
qui in longitudinem milia passuum .ccxl. in latitudinem
.clxxx. patebant. His rebus adducti: et auctoritate orgentori-
gis permoti constituerunt: ut ea que ad proficiscendum per-
tinent comparare: iumentorum et carrorum q̅ maximum
numerum coemere. sementes q̅ maximas facere: ut in itinere
copia frumenti suppeteret. cum proximis ciuitatibus pacem
et amicitiam confirmare. ad eas res conficiendas bienniu̅ sibi
satis esse duxeru̅t. in tertium annum profectionem lege con-
firmant. Ad eas res conficiendas orgentorix deligitur. Is igitur
ubi legationem ad ciuitates suscepit: in eo itinere persuadet
castico captamanta. Leodis filio sequano. cuius pater regnum in
sequanis multos annos obtinuerat: et a senatu populoq; ro.
amicus appellatus erat. ut regnum in ciuitate sua occuparet.
quod pater ante habuerat. Item q; dunnorigi heduo fratri di-
uitiaci qui eo tempore principatum in ciuitate obtinebat
sua ac maxime plebi acceptus erat: ut idem conaretur: persu-
adet: eique filiam suam in matrimonium dat. perfacile factu
esse illis probat conata perficere: propterea quod ipse sue ciui-
tatis imperium obtenturus esset: nec esset dubium quin to-
tius gallie plurimum heluetij possent. se que suis copijs suo-
que exercitu illis regna conciliaturum confirmat. Hac ora-
tione adducti: inter se fidem et iusiurandum dant. et re-
gno occupato per tres potentissimos ac firmissimos populos
totius gallie imperio sese potiri posse sperant. Ea res ut est
heluetijs per indicium enuntiata: moribus suis orgenthorige
ex uinculis causam dicere coegerunt. Damnatum penam
sequi oportebat ut igni cremaretur. Die constituta cause di-
ctionis orgenthorix ad iudicium omnem suam familiam

ad hominum .x. uidique coegit. et omnes clientes oberatos
que suos quorum magnum numerum habebat eodem cō-
duxit. per eos ne causam diceret se eripuit. Cum ciuitas ob
eam rem incitata armis ius suum exequi conaretur, multi-
tudinemq: hominum ex agris magistratus cogerent, orge-
torix mortuus est. neque abest suspitio ut heluetij arbi-
trantur quin ipse sibi mortem consciuerit. Post eius mor-
tem nihilominus heluetij id quod instituerant facere co-
nantur. ut e finibus suis exeant. Vbi iam se ad eam rem
paratos esse arbitrati sunt, oppida sua omnia numero
duodecim. uicos ad.cccc. et reliqua priuata edificia incē-
dunt. frumentum omne preter quod secum portaturi
erant comburunt. ut domum reditionis spe sublata
paratiores ad omnia pericula subeunda essent. trium
mensium molita cibaria sibi quemq: domo afferre iubet.
persuadent rauracis et tulingis et latobricis finitimis
ut eodem usi consilio. oppidis suis uicisque exustis una
cum eis proficiscantur. boiosq: qui trans rhenum incolue-
rant et in agrum noricum transierant noricamq: oppugna-
rant: receptos ad se socios sibi asciscunt. Erant omnino iti-
nera duo quibus itineribus domo exire possent. Vnū per
sequanos angustum et difficile inter montem iura et flu-
men rhodanum qua uix singuli carri ducerentur. Mons
autem altissimus impendebat ut facile perpauci prohibere
possent. alterum per prouinciam nostram multo facilius
atque expeditius. propterea quod inter fines heluetiorū
et allobrogum qui nuper populo romano pacati erant rho-
danus fluit. isq: nonnullis locis uado transitur. Extremū
oppidum allobrogum proximumq: heluetiorum finibus
genua est. ex eo opido pons ad heluetios pertinet. allobro-
gibus sese uel persuasuros quod nondum bono animo in
populum ro. uiderentur existimabant. uel ui coacturos ut
per suos fines eos ire paterentur. Omnibus rebus ad profec-

ctionem comparatis diem dicunt, qua die ad ripam rhoda-
ni omnes conueniant. Is dies erat ad V. Kl. aprilis. L. pisone.
A. gabino consulibus. Cesari uero cum id nuntiatum esset: eos
per prouinciam nostram iter facere conari maturat ab ur-
be proficisci: et quam maximis potest itineribus in galliam ul-
teriorem contendit: et ad genuam peruenit. prouincie to-
ti quam maximum potest numerum militum imperat. erat om-
nino in gallia ulteriore legio una. Pontem qui erat ad ge-
nuam iubet rescindi. Ubi de eius aduentu heluetij certio-
res facti sunt legatos mittunt ad eum nobilissimos ciuita-
tis. cuius legationis nameius et ueru docius principum
locum obtinebant. qui dicerent sibi esse in animo sine ul-
lo malefacto iter per prouinciam facere: propterea quod
aliud iter haberent nullum. rogarentque: ut eius uoluntate
id sibi facere liceret. Cesar quod memoria tenebat. L. cassium
consulem occisum: exercitumque eius ab heluetijs pulsum, et
sub iugum missum. concedendum non putabat. neque
homines inimico animo data facultate per prouinciam iti-
neris faciundi: temperaturos ab iniuria, et maleficio, existi-
mabat. tamen ut spatium intercedere posset dum milites
quos imperauerat conuenirent. legatis respondit, diem ad
deliberandum se suscepturum. si quid uellent ad idus apri-
lis reuerterentur. Interea ea legatione quam secum habebat
militibusque qui ex prouincia conuenerant: a lacu lemanno
qui in flumen rhodanum influit. ad montem iuram qui
fines sequanorum ab heluetijs diuidit milia passuum
decem et nouem. murum in altitudine pedum sedecim
fossamque perducit. Eo opere perfecto presidia disponit. ca-
stella communit: quo facilius si se inuito transire conarentur
prohibere possit. Ubi ea dies quam constituerat cum le-
gatis uenit. et legati ad eum reuerterant: negat se more et ex-
emplo populi. ro. posse iter ulli per prouinciam dare: et
si uim facere conentur prohibiturum ostendit. Heluetij

ea spe deiecti. nauibus iunctis ratibusq: compluribus factis.
alij uadis rhodani qua minima altitudo fluminis erat.
nonnunquam interdiu. sepius noctu. si perrumpere possent
conati. operis munitione et militum concursu et telis repul-
si. hoc conatu destiterunt. Relinquebatur una per sequanos
uia qua sequanis inuitis propter angias ire non poterant.
his cum sua sponte persuadere non possent. legatos ad du-
norigem heduum mittunt. ut eo deprecatore a sequanis
hoc impetrarent. Dunorix gratia et largitione apud sequa-
nos plurimum poterat. et heluetijs erat amicus. quod ex ea
ciuitate orgentorigis filiam in matrimoniu duxerat. et cu-
piditate regni adductus. nouis rebus studebat. et q plu-
rimas ciuitates suo beneficio habere obstrictas uolebat. Itaque
rem suscepit. et a sequanis impetrat. ut per fines suos helue-
tios ire patiantur. obsidesq: ut inter sese dent perficit. sequa-
ni ne heluetios itinere prohibeant. heluetij ut sine maleficio
et iniuria transeant. Cesari renuntiatur heluetijs esse in ani-
mo per agrum sequanorum et heduorum iter in xantonu
fines facere. qui non longe a tholosatium finibus absunt. que
ciuitas est in prouincia. id si fieret intelligebat magno cu peri-
culo prouincie futurum. ut homines bellicosos populi ro. i-
nimicos locis patentibus maximeq: frumentarijs finitimos
haberent. Ob eas causas ei munitioni quam fecerat titum la-
bienum legatum prefecit. ipse in italiam maximis itinerib:
contendit. duasq: legiones conscripsit. et tres que circum a-
quilegiam hiemabant ex hibernis educit. Et quia proximu
iter in ulteriorem galliam per alpes erat. cum his quinq: legi-
onibus ire contendit. Ibi centrones et garoceli et caturiges
locis superioribus occupatis ab itinere exercitum prohibere
conantur. Compluribus his prelijs pulsis ab ocelo quod est
citerioris prouincie extremum. in fines uocontiorum ulterioris
prouincie. vii. die peruenit. inde in allobrogum fines. ab al-
lobrogibus in sebusianos exercitum ducit. hi sunt extra p

angias .i. strictudines

prouinciam trans rhodanum. primi. Heluetij iam perangu-
stias sequanorum suas copias traduxerant et in heduoru͞
fines peruenerant. eorum q: agros populabantur. Hedui
cum se suaq: ab his defendere non possent. legatos ad cesare͞
mittunt rogatum auxilium. ita se omni tempore de po-
pulo ro. meritos esse. ut pene in conspectu exercitus nostri
agri uastari. liberi eorum in seruitutem abduci. oppida
expugnari non debuerint. Eodem tempore hedui am-
barij: necessarij et consanguinei heduorum cesarem certi-
orem faciunt. sese depopulatis agris non facile ex oppidis
uim hostium prohibere. Iter allobroges qui trans rhoda-
num uicos possessionesq: habebant. fuga se ad cesarem re-
cipiunt, et demonstrant sibi preter agri solum nihil esse
reliqui. Quibus rebus adductus cesar non expectandum
sibi statuit. dum omnibus fortunis sociorum consumptis
in santones heluetij perueniret. Flumen est arar quo per
fines heduorum et sequanorum in rhodanum influit in-
credibili lenitate. ita ut oculis in utram partem fluat iudi-
cari non possit. Id heluetij ratibus ac lintribus iunctis tra-
sibant. Ubi per exploratores cesar iam certior factus est,
tres partes copiarum heluetios id flumen traduxisse. quar-
tam fere partem citra flumen ararim relictam esse de terti-
a uigilia cum legionibus tribus e castris profectus ad ea͞
partem peruenit quę nondum flumen transierat. eos ī-
peditos et inopinatos aggressus. magnam partem eorum
concidit. reliqui sese fugę mandarunt, atq: in proximas
siluas abdiderunt. Is pagus appellabatur tigurinus. Nam
omnis ciuitas heluetia in quatuor pagos diuisa est. Hic
pagus unus cum domo exisset patrum nostrorum memo-
ria. L. cassium consulem interfecerat et eius exercitum sub
iugum miserat. Ita siue casu siue consilio deorum immor-
talium. quę pars ciuitatis heluetię insignem calamitatem
populo ro. intulerat. ea princeps penas persoluit. Qua

in re cesar non solum publicas sed etiam priuatas iniuri -
-as ultus est. quod eius soceri. L. pisonis auum L. pisonem
legatum tugurini eodem prelio quo cassium interfecerat.
Hoc prelio facto reliquas copias helueticorum ut conse-
qui posset: pontem in ararim faciendum curat: atq: ita
exercitum traducit. Heluetij repentino eius aduentu co
moti: cum id quod ipsi diebus uiginti egerrime confece-
rant. ut flumen transirent: id uno die fecisse cesarem in -
telligerent. legatos ad eum mittunt. cuius legationis adui
co princeps fuit qui bello cassiano dux heluetiorum fuerat.
Is ita cum cesare egit. si pacem populus romanus cum helue
tijs faceret: in eam partem ituros: atq: ibi futuros heluetios
ubi cesar constituisset: atq: esse uoluisset. Sin bello perseq
perseueraret: reminisceretur et ueteris incomodi populi. ro.
et pristine uirtutis heluetiorum. quod improuiso unum
pagum adortus esset. cum hi qui flumen transissent suis
auxilium ferre non possent. ne ob eam rem aut sue uirtu -
ti magnopere tribueret. aut ipsos despiceret. se ita a patri
bus maioribusq: suis didicisse. ut magis uirtute q̃ dolo re
quirerent. aut insidijs niterentur. quare ne committeret
ut is locus ubi constitissent. ex calamitate populi. ro. et inter
nitione exercitus nomen caperet. aut memoriam proderet.
His cesar ita respondit. eo sibi minus dubitationis dari q̃d
eas res quas legati heluetij comemorassent ipse memoriã te -
neret: atque grauius ferre. quod minus merito populi. ro.
accidisset. qui si alicuius iniurie sibi conscius fuisset: non
fuisse difficile cauere. sed eo deceptum: q̃d neq: comissum
a se intelligeret quare timeret. neque sine causa timendum
putaret. Quod si ueteris contumelie obliuisci uellet: num
etiam recentium iniuriarum. quod eo inuito iter per pro -
uinciam per uim tentassent: quod heduos: quod ambarri -
os: allobroges uexassent: memoriam deponere posset. q̃d
sua uictoria tam insolenter gloriarentur. quodq: tã diu

impune tulisse admirarentur, eodem pertinere. Consuesse enim deos immortales quo grauius homines ex comutatione rerum doleant. quos pro scelere eorum ulcisci uelint. his secundiores interdum res. et diuturniorem inpunitatem concedere. Cum ea ita sint. tamen si obsides ab his sibi dentur ut ea que polliceantur facturos intelligat. et si heduis de iniuriis quas ipsi sociisque eorum intulerunt. Item si allobrogibus satisfaciant. sese cum his pacem esse facturum. Diuico respondit. ita heluetios a maioribus suis institutos esse. uti obsides accipere. non dare consuerint. eius rei populum ro. esse testem. Hoc responso dato discessit. Postero die castra ex eo loco mouent. Idem facit cesar. equitatumque omnem ad numerum .iiii. milium quem ex omni prouincia et heduis atque eorum sociis coactum habebat. Premittit qui uideant quas in partes iter hostes faciant. Qui cupidius nouissimum agmen insecuti. alieno loco cum equitatu heluetiorum prelium comittunt. et pauci de nostris cadunt. Quo prelio sublati heluetii quod .c. equitibus tantam multitudinem equitum propulerant. audacius subsistere. nonnunquam ex nouissimo agmine prelio nostros lacessere ceperunt. Cesar suos a prelio continebat. ac satis habebat in presentia hostem rapinis populationibusque prohibere. Ita dies circiter quindecim iter fecerunt. uti inter nouissimum hostium agmen et nostrum primum. non amplius quinis aut senis milibus passuum interesset. Interim quotidie cesar ab heduis frumentum quod essent publice polliciti flagitare. nam propter frigora. quod gallia sub septentrionibus ut dictum est posita est. non modo frumenta in agris matura non erant. sed ne pabuli quidem satis magna copia suppetebat. Eo autem frumento quod flumine arare nauibus subuexerat. propterea minus uti poterat. quod iter ab arare heluetii auerterant. a quibus discedere nolebat. diem ex die ducere hedui. conferri. comportari. adesse dicere. Vbi se diutius duci intelle-

xit et diem instare quo die frumentum militibus metiri o
porteret. conuocatis eorum principibus. quorum magna
copiam in castris habebat. in his diuiatico et lysco qui sum -
mo magistratui preerant. quem uergobretum appellant
hedui. qui creatur annuus. et uite necisq; in suos habet po -
testatem. grauiter eos accusat. quod cum neque emi neque
ex agris sumi posset. tum necessario tempore. tum propin -
- quis hostibus ab his non subleuetur. presertim cum magna
ex parte. eorum precibus adductus bellum susceperit. mul
- to etiam grauius quod sit destitutus queritur. Tum demum Ly -
scus oratione cesaris adductus. quod ante tacuerat propo -
nit esse nonnullos quorum auctoritas apud plebem pluri -
mum ualeat. qui priuatim plus possent quam ipsi magistra -
- tus. hos seditiosa atque improba oratione multitudinem
deterrere ne frumentum conferant, quod prestare debeant.
Si iam principatum gallie obtinere non possent. gallorum
quam romanorum imperia uelle preferre. neque dubitare debe -
- ant qui si heluetios superauerint romani. una cum reliqua
gallia heduis libertatem sint erepturi. ab iisdem nostra con
silia queq; in castris gerantur hostibus enuntiari. hos a se co -
herceri non posse. quin etiam quod necessariam coactus ce -
sari enuntiauit. intelligere sese quanto id cum periculo fece -
rit. et ob eam causam quam diu potuerit tacuisse. Cesar hac ora -
- tione lysci dumnorigem diuiatici fratrem designari senti -
ebat. sed quod pluribus presentibus ea res iactari nolebat.
celeriter consilium dimittit. lyscum retinet. querit ex solo
de his que in conuentu dixerat. dicit liberius atq; audacius.
eadem secreto ab aliis querit. reperit esse uera. Ipsum esse du -
norigem summa audacia magna apud plebem propter libe -
ralitatem gratia. cupidum rerum nouarum. complures an -
nos portoria reliquaq; omnia heduorum uectigalia paruo pro
pretio redempta habere. propterea quod illo dicente contra
dicere audebat nemo. his rebus et suam rem familiarem auxi -

sse: et facultates ad largien dum magnas comparasse. magnū numerum equitatus suo sumptu semper alere: et circum se habere. neque solum domi: sed etiam apud finitimas ci uitates largiri posse: atque huius potentię causa matrem ī biturigibus homini illic nobilissimo ac potentissimo col locasse. ipsum ex heluetiis uxorem habere. sororem ex ma tre: et propinquas suas nuptum in alias ciuitates collocasse. fauere et cupere heluetiis propter eam affinitatem. odisse etiam suo nomine cesarem, et romanos: quod eorum aduē tu potentia eius diminueretur: diuiaticus frater in antiquū locum gratię atque honoris sit restitutus. Si quid accidit romanis: summam in spem per heluetios regni obtinendi uenire: imperio populi. ro: non modo de regno: sed etiam de ea quam habebat gratia desperare. Reperiebat etiam in quirendo cesar: quod initium fugę prelii equestris aduersi paucis ante diebus factum a dunnorige atque eius equiti bus. Nam equitatui quem auxilio cesari hedui miserant dunnorix preerat. eorum fuga reliquum esse equitatum perterritum. quibus reb: cognitis: cum ad has suspitiones certissimę res accederent: quod per fines sequanorum hel uetios transduxisset. quod obsides inter eos dandos curasset. quod ea omnia non modo iniussu suo et ciuitatis: sed etiam inscientibus ipsis fecisset: quod a magistratu heduorum ac cusaretur: satis esse causę arbitrabatur quare in eum aut ani maduerteret. aut ciuitatem animaduertere iuberet. his omnibus rebus unum repugnabat. quod diuiatici fratris sū mum in populum. ro. studium: summā in se uoluntatem: egregiam fidem. iustitiam. temperantiam cognouerat. Nam ne eius suplicio diuiatici animum offenderet uerebatur. Ita que prius q̄ quicq̄ conaretur: diuiaticum ad se uocari iu bet. et quotidianis interpretibus remotis: per. c. ualeriū aroacillum principem gallię prouincię familiarem suum cui summam omnium rerum fidem habebat. cum eo collo

quitur. simul commonefacit que ipso presente in concilio
gallorum de dūnorige sunt dicta. et ostendit que separa
tim quisque de eo apud se dixerit. petit atque hortatur ut
sine eius offensione animi uel ipse de eo causa cognita statu-
at uel ciuitatem statuere iubeat. Diuiaticus multis cum
lachrimis cesarem complexus obsecrare cepit ne quid gra-
uius in fratrem statueret. scire se illa esse uera. nec quemq̄ ex
eo plusq̄ se doloris capere. propterea quod cū ipse gratiā p̄
plurimū domi atque in reliqua gallia: ille minimum pro-
pter adolescentiam posset per se creuisset. quibus opibus ac
neruis non solum ad inueniendam gratiam sed pene ad p̄-
nitiem suam uteretur. sese tamen et amore fraterno et exi-
stimatione uulgi commoueri. Quod si quid ei a cesare g
grauius accidisset. cum ipse eum locum amicitie apud
eum teneret: neminem existimaturum non sua uoluntate
factum. Qua ex re futurum ut totius gallie animi a se aa-
uerterentur. hec cum pluribus uerbis flens a cesare peteret.
cesar eius dexteram prehendit, consolatus rogat finem ro-
gandi faciat. Tanti eius apud se gratiam esse ostendit. ut
et rei.p. iniuriam et suum dolorem eius uoluntati ac pre-
cibus condonet. Dunnorigem ad se uocat. fratrem adhi-
bet. que in eo reprehendat ostendit. que ipse intelligat et
que ciuitas queratur proponit. monet ut in reliquū tem-
pus omnes suspitiones uitet. ipsum — se diuiatico fratri cō-
donare dicit. dūnorigi custodes ponit. ut que agat. qb;
cum loquatur scire possit, Eodem die ab exploratoribus
certior factus. hostes sub monte consedisse milia passuū
ab ipsis castris octo. qualis esset natura montis. et qualis ī
circuitu ascensus qui cognosceret misit. Renuntiatum ē
facilem esse. De tertia uigilia. T. Labienū legatum pro pre-
tore cum duabus legionibus et his ducibus qui iter cog-
nouerant. summū iugum montis ascendere iubet. quid sui
consilij sit ostendit. Ipse de quarta uigilia eodem itinere

quo hostes ierant ad eos contendit. equitatumq: omnē ante se mittit. Considius qui rei militaris peritissimus habebatur et in exercitu sylle et postea in M. crassi fuerat cum exploratoribus premittitur. Prima luce cum summus mons a L. labieno teneretur: ipse ab hostium castris non longius mille et quinq: passibus abesset: neq: ut postea ex captiuis comperit: aut ipsius aduentus aut labieni cognitus esset: considius equo amisso ad eum decurrit. dicit montem quem a labieno occupari uoluerit ab hostibus teneri: id se ex gallicis armis atq: insignibus cognouisse. Cesar suas copias in proximū collem subducit: aciem instruit. labienus ut erat preceptum a cesare ne prelium cōmitteret: nisi ipsius copie prope hostium castra uise essent: ut undiq: uno tempore in hostes impetus fieret: monte occupato nostros expectabat, prelioq: abstinebat. Multo deniq: per exploratores cesar cognouit: et montem a suis teneri. et heluetios castra mouisse: et considium timore perterritum: quod non uidisset pro uiso sibi renuntiasse. Eo die quo consueuerat: ex interuallo hostes insequitur et milia passuum tria ab eorum castris castra ponit. Postridie eius diei quo omnino biduum supererat: cum exercitui frumentum metiri oporteret: et quod a bibracte oppido heduorum longe maximo et copiosissimo non amplius milibus passuum. xviii. aberat: rei frumentarie prospiciendum existimauit: et iter ab heluetijs auertit: ac bibracte ire contendit. Ea res per fugitiuos. L. emilij decurionis equitū gallorum hostibus nuntiatur. heluetij seu quod timore perterritos romanos discedere existimarent: eo magis quod pridie superioribus locis occupatis prelium non commouisset. siue eo quod re frumentaria intercludi posse confiderent. commutato consilio atq: itinere conuerso nostros a nouissimo agmine insequi ac lacessere ceperunt. Postq̄ id animaduertit: copias suas cesar in proximū collem subducit: equitatumq: sustinere hostium impetum misit. Ipse interim

in colle medio triplicem aciem instruxit legionum quatu-
or ueteranorum. Itaq: supra se in summo iugo duas legiones
quas in gallia citeriore proxime conscripserat et omnia au-
xilia collocari ac totum montem hominibus compleri. et
interea sarcinas in unum locum conferri et eum ab his qui
in superiori acie constiterant custodiri iussit. Heluetij cũ
omnibus carris suis secuti impedimenta in unum locum
contulerunt. Ipsi confertissima acie reiecto nostro equita-
tu phalange facta sub primam nostram aciem successerunt.
Cesar primum suo deinde omnium ex conspectu remotis
equis ut quanto omnium periculo spem fuge tolleret. co-
hortatus suos prelium commisit. Milites eloco superiore pi-
lis missis facile hostium phalangem perfregerunt. ea disiec-
ta gladiis districtis in eos impetum fecerunt. Gallis magno
ad pugnam erat impedimento. quod pluribus eorum pi-
lis uno ictu pilorum transfixis et colligatis cum ferrum se
inflexisset. neq: euellere neque sinistra impedita satis como-
de pugnare poterant. multi ut diu iactato brachio prę op-
tarent scutum manu emictere et nudo corpore pugnare.
Tandem uulneribus defessi et pedem referre et qđ mons
suberat circiter mille passuum eo se recipere ceperunt. cap-
to monte et succedentibus nostris. boii et tulingi qui ho-
minibus milibus circiter xv. hostium agmen claudebant
et nouissimis presidio erant. ex itinere nostros latere aper-
to aggressi circumuenere. et id conspicati heluetij qui in
montem sese receperunt rursus instare et prelium reinte-
grare ceperunt. Romani conuersa signa tripartito intu-
lerunt. prima et secunda acies ut uictis ac submotis resiste-
ret. tertia ut uenientes sustineret. ita ancipiti prelio diu at-
que acriter pugnatum est. Diutius cum sustinere nostrorum
impetum non possent. alteri se ut ceperant in montem re-
ceperunt. alteri ad impedimenta et carros suos se contulerunt.
Nam hoc toto prelio cum ab hora septima ad uesperũ pu-

gnatum sit, aduersum hostem uidere nemo potuit. ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnatum est, propterea quod pro uallo carros obiecerant. et e loco superiore in nostros uenientes tela coniciebant. et nonnulli inter carros rotasque mataras ac tragulas subiciebant, nostrosque uulnerabant. Diu cum esset pugnatum impedimentis castrisque nostri potiti sunt. Ibi orgenthorigis filia atque unus ex filiis captus est. Ex eo prelio circiter hominum milia. cxxx. superfuerunt, eaque tota nocte continenter ierunt, nulla parte noctis itinere intermisso. in fines lingonum die quarto peruenerunt. cum et propter uulnera militum et propter sepulturam occisorum nostri triduum remorati eos sequi non potuissent. Cesar ad lingones litteras nuntiosque misit ne eos frumento ne ue alia re iuuarent. qui si iuuissent, se eodem loco quo heluetios habiturum. Ipse triduo intermisso cum omnibus copiis eos sequi cepit. heluetii omnium rerum inopia adducti legatos deditione ad eum miserunt. qui cum eum in itinere conuenissent, seque ad pedes proiecissent, suppliciterque locuti flentes pacem petissent, atque eos in eo loco quo tum essent suum aduentum expectare iussisset paruerunt. Eo postquam cesar peruenit, obsides arma seruos que ad eos profugissent poposcit. Dum ea conquiruntur et conferuntur, nocte intermissa circiter hominum milia sex eius pagi qui urbigenus appellatur, siue timore perterriti ne armis traditis supplicio afficerentur, siue spe salutis inducti, quod in tanta multitudine deditiorum suam fugam aut occultari aut omnino ignorari posse existimabat. Prima nocte ex castris heluetiorum egressi ad rhenum finesque germanorum contenderunt. Quod ubi cesar rescijt quorum per fines ierant his uti conquirerent et reducerent si sibi purgati esse uellent, imperauit. reductos in hostium numero habuit. reliquos omnes obsidibus armis

profugis traditis in deditionem accepit. heluetios tulingos
latobrices in fines suos unde erant profecti reuerti iussit.
et qđ omnibus frugibus amissis domi nihil erat quo famē
tolerarent. allobrogibus imperauit ut ĳs frumenti copiam
facerent. ipsos oppida uicosque quos incenderant restituere
iussit. Id ea maxume ratione fecit quod noluit eum locū
unde heluetĳ discesserant uacare. ne propter bonitatem a-
grorum germani qui trans rhenum incolunt a suis finib:
in heluetiorum fines transirent. et finitimi gallię prouin-
cię allobrogibusq: essent. Boios petentibus heduis quod i
egregia uirtute erant cogniti. ut in finibus suis collocaret
concessit. Quibus illi agros dederunt. eosq: postea in parte
iuris libertatisque conditione atq: ipsi erant receperunt.
In castris heluetiorum tabulę repertę sunt litteris grecis cō-
fectę et ad cesarem perlatę. quibus in tabulis nominatim ra-
tio confecta erat qui numerus domo exisset eorum qui ar-
ma ferre possent. et item separatim pueri senes. mulieresq:
quarum rerum omnium summa erat. capitum heluetioꝝ
milia. cclxiii. Tulingorum milia. xxxvi. Lathobrigorum
.xiiii. Rauracorum. xxiii. Boiorum. xxxii. Ex his qui arma
ferre possent. ad milia. lxxxxii. Summa omnium fuerūt
ad milia. ccclxviii. Eorum qui domum redierunt censu
habito ut cesar imperauerat repertus est numerus miliū
.c. et .x. Bello heluetiorum confecto totius fere gallię legati
principes ciuitatum ad cesarem congratulatum conuene-
runt. Intelligere sese iam et si pro ueteribus heluetiorum ī-
iurĳs popoli. ro. ab his penas bello repetisse. tamen eam rē
non minus ex usu terrę gallię q̄ populi. ro. accidisse. prop-
terea quod eo consilio florentissimis rebus domos suas hel-
uetĳ reliquissent. uti toti gallię bellum inferrent. imperio-
que potirentur. locumq: domicilio ex magna parte delige-
rent. quem ex omni gallia oportunissimū ac fructuosissi-
mum iudicassent. reliquasq: ciuitates stipendiarias haberent.

petierunt uti sibi consilium totius gallie in diem certam indi-
ceret. id que cesaris uoluntate facere liceret. sese habere quasdā
res quas et comuni consensu ab eo petere uellent. Ea re permis
sa diem concilio statuerunt. et iureiurando ne quis enūtia
ret nisi quibus comuni consilio mandatum esset inter se san-
xerunt. Eo concilio dimisso iidem principes ciuitatum qui
ante fuerant ad cesarem reuerterunt. petierunt que uti sibi se-
creto in occulto de sua omniumq; salute cum eo agere liceret.
Ea re impetrata sese omnes flentes cesari ad pedes proiecerūt.
non minus se id contendere et laborare ne ea que dixissent e-
nuntiarentur q̄ uti ea que uellent impetrarent. propterea q
quod si enuntiatum esset summū in cruciatum se uenturos
uiderent. Locutus est pro his diuiaticus heduus. gallie to-
tius factiones esse duas. harum alterius principatum tenere
heduos. alterius aruernos. Hi cum tantopere de potētatu
inter se multos annos contenderent factum esse ut aru-
ernis sequanisq; germani mercede arcesserentur. horum
primo circiter milia .xv. rhenum transisse. postea q̄ agros i
et cultum et copias gallorum homines feri ac barbari ada
massent traductos plures nunc esse in gallia. ad .c. et xx. mi-
lia numerū. cum his heduos eorum que ditionis et semel
atque iterum armis contendisse. magnam calamitatem pl-
sos accepisse. omnem nobilitatem omnem senatum equita-
tum amisisse. Quibus prelijs calamitatibusq; fractos. qui
et sua uirtute et populi. ro. auspitio atque amicitia pluri
mum ante in gallia potuissent. coactos esse sequanis obsi-
des dare nobilissimos ciuitatis. et iureiurando ciuitatem
obstringere sese. neque obsides repetituros. neq; auxilium
a populo. ro. impetraturos. neque recusaturos quo minus
perpetuo sub illorum ditione atq; imperio essent. unum
sese ex omni ciuitate heduorum qui adduci non potuerit
ut iuraret aut suos liberos obsides daret. ob eam rem se ex
ciuitate profugisse. et romam ad senatum uenisse auxili

um postulatum. quod solus neque iureiurando neq: obsi-
dibus teneretur. Sed peius uictoribus sequanis q̃ heduis a
uictis accidisse. propterea quod Anoiustus rex germanoꝝ
in eorum finibus consedisset, tertiam q: partem agri sequa-
ni qui esset optimus totius gallie occupauisset. et nūc de
in parte tertia sequanos decedere iuberet. propterea
quod paucis mensibus ante arudum milia hominum
.xxiiii. ad eum uenissent: quibus locus ac sedes pararetur.
futurum esse paucis annis: uti omnes ex gallie finibus ex-
pellerentur, atque omnes germani rhenum transirent.
neque enim conferendum esse gallicum cum germanoꝝ
agro. neque hanc consuetudinem uictus cum illa cōpa-
randam. Anoiustum autem ut semel gallorum copias a
prelio uicerit: quod prelium factum sit ad magetobrie
superbe et crudeliter imperare, obsides nobilissimi cuiusq:
liberos poscere: et in eos omnia exempla cruciatusq: edere.
si qua res non ad nutum aut ad uoluntatem eius facta sit.
hominem esse barbarum iracundum: temerarium: nō pos-
se eius imperia diutius sustineri: nisi quid in cesare populoq:
ro. sit auxilij omnibus gallis idem esse faciundum, quod a
heluetij fecerint. ut domo emigrent: aliud domicilium a-
lias sedes remotas a germanis fortunam q: quecūq: accidat
experiantur. Hec si ariouisto enuntiata sint. non dubitare e
quin de omnibus obsidib: qui apud eum sunt grauissimū
suplicium sumat. Cesarem uero auctoritate sua atque exer-
citus: uel recentibus uictorijs. uel nomine populi. ro. deterre-
re posse. ne maior multitudo germanorum rhenum tradu-
catur. galliam q: omnem ab anoiusti iniuria posse defen-
dere. Hac oratione adiuiatico habita: omnes qui aderant a
magno fletu auxilium a cesare petere ceperunt. Animad-
uertit cesar unum ex omnibus sequanis nihil eorum facere
quod ceteri facerent. sed tristem capite demisso terram intue-
ri. Eius rei que causa esset miratus ex ipsis quesiuit. nihil

sequani respondere: sed in eadem tristitia taciti perman-
sere. Cum ab his sepius quereret: neque ullam omnino
uocem exprimere possent. idem diuitiacus heduus respo-
dit. hoc miseriorem grauioremque fortunam sequanorum,
q̄ reliquorū: q̄d soli nec in occulto quidem queri neq;
auxilium implorare auderent: absentisque ariouisti cru-
delitatem uelut si adesset horrerent. propterea quod et si
reliquis tantum fuge facultas daretur: sequanis uero q
intra fines suos ariouistum recepissent: quorumq: opi-
da omnia in potestatem eius essent: omnes cruciatus essent
perferendi. His rebus cognitis cesar gallorum animos
uerbis confirmauit: pollicitusq; est sibi eam rem cure
futuram: magnam se habere spem: et beneficio suo et au-
ctoritate adductum ariouistum finem iniuriis facturum.
hac oratione habita concilium dimisit. et eo multe res eū
hortabantur quare sibi eam rem cogitandam et suscipiē-
dam putaret. In primisque heduos fratres consanguine-
osq: sepe numero a senatu appellatos in seruitute atque
in ditione uidebat germanorū teneri, eorūq: obsides esse
apud ariouistum, atq: sequanos. Intelligebat q̄d in tanto
imperio populi ro. turpissimū sibi et rei.p. esse arbitraba-
tur. Paulatim autem consuescere germanos rhenum trā-
sire et in galliam magnam eorum multitudinē uenire
populo ro. periculosum uidebat. neq; sibi homines fe-
ros ac barbaros obtemperaturos existimabat. Qui cum o
omnem galliam occupassent ut ante cymbri teutoniq:
fecissent in prouinciam exirent: atque in italiam contē-
derent: presertim cum sequanos a prouincia nostra rho-
danus diuideret. Quibus rebus q̄ maturissime occurren-
dum putabat. Ipse autem ariouistus tantos sibi spiritus
tantam arrogantiam sumpserat: ut non ferendus uidere-
tur. Quam obrem placuit ei ut ad ariouistum legatos
mitteret: qui ab eo postularent: uti aliquem locum mediū

utriusque colloquio deligeret. uelle sese de re.p. et sum-
mis utriusque rebus cum eo agere. Ei legationi ariouistus
respondit. si quid ipsi a cesare opus esset. sese ad eum ue-
turum fuisse. si quid ille a se uelit. illum ad se uenire opor-
tere. Preterea se neque sine exercitu in eas partes gallie ue-
nire audere quas cesar possideret. neque exercitum sine
magno commeatu atque emolumento in unum locum
contrahere posse. sibi autem mirum uideri quid in sua e
gallia quam bello uicisset aut cesari aut omnino popu
lo.ro. negocij esset. His responsis ad cesarem redeuntibus
legatis. iterum cesar alios legatos cum mandatis mittit.
Quoniam tanto suo populi.ro. beneficio affectus cum in
consulatu suo rex atque amicus a senatu appellatus esset.
hanc sibi populoq:.ro. gratiam referret. ut in colloquium
uenire inuitatus grauaretur. neque de comuni re dicen-
dum sibi et cognoscendum putaret. hec esse que ab eo po-
stularet. Primum ne quam multitudinem hominum ā-
plius trans rhenum in galliam traduceret. deinde obsi-
des quos haberet ab heduis redderet. sequanisq: permitte-
ret. ut quos illi haberent. uoluntate eius illis reddere lice-
ret. ne ue heduos iniuria lacesseret. neque his socijs q;
eorum bellum inferret. si id ita fecisset. sibi populoq:.ro.
perpetuam gratiam atque amicitiam cum eo futuram.
si non impetraret. sese quoniam .M. messala. et .L. pisone
cons. senatus censuisset. uti quicumq: galliam prouinciā
obtineret. quod comodo rei.p. facere posset. heduos cete-
rosq: amicos populi.ro. defenderet. heduorum iniurias
non neglecturum. Ad hec ariouistus respondit ius esse
belli. ut qui uicissent. his quos uicissent. quemadmodum
uellent imperarent. idest populum.ro. uictis non alteri-
us prescriptum sed ad suum arbitrium imperare consue-
uisse. Si ipse populus.ro. non prescriberet quemadmodū
suo iure uteretur. non oportere se a populo.ro. in suo iure

impediri. heduos sibi quoniam belli fortunā temptassent. et armis congressi ac superati essent stipendiarios esse factos. magnam cesarem iniuriam facere qui suo aduentu uectigalia sibi deteriora faceret. heduis se obsides redditurum minime. neque his neque eorum sociis iniuria bellum laturū. si in eo non manerent quod conuenissent stipendiumq: quot annis non impenderent. sid non fecissent. longe ab his fraternum nomen populi.ro. futurum. Quod si cesar denuntiaret se heduorum iniurias non neglecturum. neminem secum sine sua pernitie contendisse. cum uellet congrederetur. intellecturum quid inuicti germani exercitatissimi in armis qui intra annos quatuordecim tectum non subissent. uirtute possent. Hec autem eodem tempore cesari mandata referebantur. et legati ab heduis et treueris ueniebant. hedui questum quod harides tragali qui nuper in galliam transportati fines eorum popularentur. sese ne obsidibus quidē datis pacem ariouisti redimere potuisse. Treueri uero pagos .c. sueuorum ad ripas rheni consedisse. qui rhenum transire conarentur. his preesse nasuam et cymberium fratres. Quib; cesar uehementer cōmotus maturandum sibi existimauit. ne si noua manus sueuorum cum ueteribus copiis ariouisti sese coniunxisset. minus facile resisti posset. Itaque re frumentaria q̄ celerrime potuit comparata. magnis itineribus ad ariouistum contendit. Cum tridui uiam processisset. nuntiatū est ei ariouistum cum suis copiis omnibus ad occupandum uesontionem quod est oppidum maximum sequanorum contendere. triduiq: uiam a suis finibus processisse. Id ne accideret magnopere sibi precauendum cesar existimabat. namq: omnium rerum que ad bellum usui erant. in eo oppido difficultas. idq: natura loci se muniebat. ut magnam ad ducendum bellum daret facultatem. propterea quod flumen alduasdubis ut circino circumductum pene totū opidum cingit. Reliquum spatium quod non est amplius pe-

-dum sexcentorum qua flumen intermittit: mons continet
magna altitudine. ita ut radices montis ex utraq: parte ripę
fluminis contingant. hunc murus circundatus arcem effi-
cit et cum opido coniungit. Huc cesar magnis nocturnis ⁊
diurnisq: itineribus contendit. occupatoq: oppido ibi presi-
dium collocat. Dum paucos dies ad uesentionē rei frumen-
tarię commeatusq: causa moratur. ex percontatione nostro-
rum uocibusque gallorum ac mercatorum qui ingenti ⁊
magnitudine corporum germanos incredibili uirtute
atque exercitatione in armis esse predicabant. sepe nume-
ro cum his sese congressos: ne uultum quidem atq: aciem
oculorum dicebant ferre potuisse. tantus subito timor ⁊
omnem exercitum occupauit. ut nō mediocriter omni-
um mentes animosq: perturbaret. Hic primum est ortus
a tribunis militum ac prefectis reliquisq: qui ex urbe ami-
citię causa cesarem secuti. magnū in re militari usum ha-
bebant. quorum alij causa illata quam sibi ad proficiscen-
dum necessariam esse diceret. petebat ut eius uoluntate di-
scedere liceret. non nulli pudore adducti ut timoris suspi-
tionem uitarent. remanebant. hi neque uultum fingere
neque interdum lachrimas tenere poterant. abditi in taber-
naculis. aut suum fatum querebantur. aut cum familiari-
bus suis comune miserabantur. uulgo totis castris testam̄-
ta obsignabantur. Horum uocibus ac timore paulatim e-
tiam hi qui magnum in castris usum habebant milites. cē-
turionesque qui equitatui preerant perturbabantur. q̄
se ex his minus timidos existimari uolebant. non se hostem
uereri. sed angustias itineris et magnitudinem siluarum q̄
inter eos atq: ariouistum intercederent. aut rem frumenta-
riam. ut satis comode supportari possent. timere dicebant.
Nonnulli etiam cesari renuntiabant. cum castra moueri ac
signa ferri iussisset. non fore dicto audientes milites neq:
propter timorem signa laturos. Hęc cum animaduertisset.

conuocato concilio: omniumq: ordinum ad id concili-
um adhibitis centurionibus: uehementer eos incusauit:
primum quod aut quam in partem: aut quo consilio
ducerentur sibi querendum: aut cogitandum putarent.
Anoiustum se consule cupidissime populi. ro. amicitiam
appetisse. Cur igitur hunc tam temere quisquam ab
officio discessurum iudicaret. sibi quidem persuaderi
cognitis suis postulatis atq: equitate et conditione per-
specta: cum neque suam: neque p. ro. gratiam repudia-
turum. quod si furore ac amentia impulsus bellum intu-
lisset: quid tandem uererentur: aut cur de sua uirtute
aut ipsius diligentia desperarent. factum eius hostis
periculum patrum nostrorum memoria cum cymbris:
et teutonis a. C. mario pulsis: non minorem laudem exer-
citus quam ipse imperator meritus esse uidebatur. factum
etiam nuper in italia seruilem tumultum. quos licet a-
liquid usu aut disciplina quam a nobis accepissent sub-
leuarent: ex quo iudicari posset: quantum haberet in se
boni constantia: propterea quod quos aliquandiu iner-
mes sine causa timuisset: hos postea armatos ac uictores
superassent. ac denique hos esse eosdem germanos scirent il-
los cum quibus sepe numero heluetii congressi non solum
in suis sedibus: sed etiam in illorum finibus plerumq: supe-
rassent. Qui tamen pares esse nostro exercitui non potuerint.
si quos aduersum prelium et fuga gallorum commoueret:
hos si quererent: reperiri posse diuturnitate belli defatiga-
tis gallis anoiustum cum multos menses castris se ac palu-
dibus tenuisset: neque sui potestatem fecisset: desperantes iam
de pugna et dispersos subito adortum magis ratione et con-
silio quam uirtute uicisse. Cui quidem rationi contra homi-
nes barbaros atque imperitos locus fuisset. ac ne ipsum
quidem sperare nostros exercitus capi posse: qui suum ti-
morem in rei frumentarie simulationem angustiasq: itine-

rum conferret, facere arroganter. cum aut de officio impe-
ratoris desperare aut prescribere auderent. hoc sibi esse
cure. frumentum sequanos. leucos. lingones subministra-
re. iam q: esse in agris frumenta matura. de itinere ipsos
breui tempore iudicaturos. quod non fore dicto audien-
tes neque signa laturi dicantur. nihil se ea re commoue-
ri. scire enim quibuscumq: exercitus dicto audiens nō
fuerit. aut male re gesta fortunam defuisse aut aliquo fa-
cinore comperto auaritiam esse coniunctam suam inno-
centiam perpetue uite felicitate heluetiorum bello esse
perspectam. Itaq: se quod in longiorem diem collaturus
esset. representaturum esse ex proxima nocte de quarta
uigilia castra moturum. ut q̄ primum intelligere posset
utrum apud eos pudor atque officium an timor plus ua-
leret. Quod si preterea nemo sequatur. tamen se cum so-
la decima legione iturum de qua minime dubitaret sibi
que eam pretoriam cohortem futuram. huic legioni ce-
sar et indulxerat precipue. et propter uirtutem confi-
debat maxime. Hac oratione habita mirum in modū
conuerse sunt omnium mentes summaq: alacritas et
cupiditas belli gerendi innata est. princepsq: decime
legionis per tribunos militum ei gratias egit. quod de
se optimū iudicium fecisset. seque esse gerendum ad
bellum paratissimū confirmauit. Dein de relique legi-
ones per tribunos militum et primorum ordinum cen-
turiones egerunt. uti per eos cesari satisfacerent. se neq:
unq̄ dubitasse. neque timuisse. neque de summa belli
suum iudicium sed imperatoris esse existimauisse. Eorū
satisfactione accepta. et itinere exquisito per diuiaticum
quod ex aliis ei maximam fidem habebat. ut milium am
plius .L. circuitu locis apertis exercitum duceret. de .iiii.
uigilia ut dixerat profectus est. Septimo die cum iter
non intermitteret ab exploratoribus certior factus est a

ariouisti copias a nostris militibus passuum IIII milia et xx.
abesse. Cognito cesaris aduentu Ariouistus legatos ad eum
mittit: quod antea de colloquio postulasset. id per se fieri li-
cere: quoniam propius accessisset: seque id sine periculo fa-
cere posse existimaret. Non respuit conditionem cesar: ita-
que eum ad sanitatem reuerti arbitrabatur: cum id quod
antea petenti denegasset: ultro polliceretur: magnamque
in spem ueniebat pro suis tantis populiq;. ro. in eum bene-
ficiis cognitis suis postulatis fore uti pertinacia desisteret.
dies colloquio dictus esset. ex eo dies .v. Interim sepe ultro et
citroque cum legati inter eos mitterentur: ariouistus postu-
lauit: ne quem peditem ad colloquium cesar adduceret. uere-
ri se: ne per insidias ab eo circumueniretur: sed uterque
cum equitatu ueniret: alia ratione sese nō esse uenturū.
Cesar quod neque colloquium interposita causa uolebat:
neque salutem suam gallorum equitatui cōmittere aude-
bat: comodissimum esse statuit omnib: gallis equitibus
detractis in eos legionarios milites legionis decime: cui q̄-
maxime confidebat imponere: ut presidium q̄ amicissi-
mum si quid opus facto esset haberet. Quod cum fieret: nō
irridicule quidam ex militibus decime legionis dixerūt
plus q̄ pollicitus esset cesarem facere. pollicitum esse in co-
hortis pretorie loco decimam legionem habiturum. et nō
ad equum rescribere. Planities erat magna et in ea tumulus
terreus satis grandis. hic locus equo fere spatio ab castris a-
riouisti ac cesaris aberat. Eo ut erat dictum ad colloquiū ue-
nerunt. Legionem cesar quam equis deuexerat: passibus
cc. ab eo tumulo constituit. Item equites ariouisti pari in-
teruallo constiterunt. Ariouistus ex equis ut colloqueretur
et preter se denos ut ad colloquium adduceret postulauit.
Ubi eo conuentum est. Cesar initio orationis sua senatusq;
in eum beneficia cōmemorauit. quod rex appellatus esset
a senatu: quod munera amplissima missa. Quam rem et pau-

eis contigisse. et a romanis proximis pro magnis hominū
officiis consueuisse tribui docebat. Illum quoniam neque a-
ditum neque causam postulandi iustam haberet. beneficio
ac liberalitate et sua ac senatus ea premia consecutum. Do-
cebat etiam q̄ ueteres q̄q; iuste cause necessitudinis ipsis
cum heduis intercederent. que senatus consulta quotiens.
q̄que honorifica in eos facta essent. ut omni tempore to-
tius gallie principatum hedui tenuissent; prius etiam quā
nostram amicitiam appetissent. populi. ro. hanc esse consue-
tudinem. ut socios atque amicos non modo sui nihil depre-
hendere. sed gratia dignitate honore auctiores uelint esse.
quod uero ad amicitiam populi. ro. attulissent id iis eripi
quis pati posset. Postulauit deinde ea que legatis in man-
datis dederat. ne aut heduis aut eorum sociis bellum inferret.
obsides redderet. si nullam partem germanorum domum re-
mittere posset. at ne quos renum amplius transire patere-
tur. Anouistus ad postulata cesaris pauca respondit. de su-
is uirtutibus multa predicauit. Transisse rhenum sese non
sua sponte. sed rogatum et accersitum a gallis. non sine ma-
gna spe magnisq; premiis domum propinquosq; reliquis-
se. sedes habere in gallia ab ipsis concessas. obsides ipsorum
uoluntate datos. stipendium capere iure belli. quod uicto-
res uictis imponere consueuerint. non sese gallis sed gal-
los sibi bellum intulisse. omnes gallie ciuitates ad se oppu-
gnandum uenisse, ac contra se castra habuisse. eas omnis
copias a se uno prelio pulsas ac superatas esse. si iterum ex-
periri uelint. se iterum paratum esse decertare. si pace uti ue-
lint iniquum esse de stipendio recusare, quod sua uolun-
tate ad id tempus pependerint. Amicitiam populi. ro.
sibi ornamento et presidio non detrimento esse oportere.
idq; se ea spe petisse. Si per populum. ro. stipendium remi-
ttatur. et deditii subtrahantur. non minus libenter se se re-
cusaturum popŭli. ro. amicitiam q̄ appetiuerit. Quod

multitudinem germanorum in galliam traducit: id se
sui muniendi non gallie impugnande causa facere. ei-
us rei testimonio esse: quod nisi rogatus non uenerit. et
quod bellum non intulerit: sed defenderit. se prius in
galliam uenisse q̄ populum. ro. Nunq̄ ante hoc tempus
exercitum populi. ro. gallie prouincie fines ingressū.
Quid sibi uellet: cur in suas possessiones ueniret. et pro
uinciam suam hanc galliam: sicut illam nostram. ut
sibi concedi non oporteret; si in nostros fines impetum
faceret. sic item non esse iniquos: quod in suo iure se inter
pellaremus. Quod fratres a se et amicos heduos appella-
tos diceret/ non se tam barbarum: neque tam imperitū
esse rerum: ut non sciret: neque propter bellum allobro-
gum ipsos heduos romanis auxilium tulisse. neque ip-
sos in his contentionib: quas hedui secum et cum sequa-
nis habuissent auxilio populi. ro. usos esse: debere suspi-
cari simulata amicitia cesarem: quod exercitum in gal
lia habeat sui causa opprimendi habere. qui nisi dece-
dat atq: exercitum deducat ex his regionibus. sese illū
non pro amico sed pro hoste habiturum. quod si eum in-
terfecerit: multis sese nobilibus principibusq: populi. ro.
gratum esse facturum. id se ab ipsis per eorum nuntios +
compertum habere. quorum omnium gratiam atq: ami
citiam eius morte redimere posset. Quod si recessisset et
liberam possessionem gallie tradidisset: magno se illum
premio remuneraturū. et quecūq: bella geri uellet sine
ullo eius labore et periculo confecturum. Multa a cesare
in eam sententiam dicta sunt: quare negotio desistere n̄
posset. et neq: suam neq: populi. ro. consuetudinē pati
uti optime meritos sociosq: desereret. neque se iudicare
galliam potius esse ariouisti q̄ populi. ro. Bello superatos
esse aruernos et rutenos a .q. fabio maximo: quibus popu-
lus. ro. ignouisset: neque in prouinciam redegisset. neque

stipendium imposuisset. Quod si antiquissimum quodque tempus spectari oporteret: populi ro. iustissimum esse imperium. si iudicium senatus observari oporteret: liberam debere esse galliam. quam bello victam suis legibus uti voluisset. Dum haec in colloquio geruntur: caesari nuntiatum est, equites ariovisti propius accedere, et ad nostros adequitare. lapides telaque in nostros conijcere. caesar loquendi finem fecit. seque ad suos recepit. suisque imperavit ne quod omnino telum in hostes reijcerent. Nam et si sine ullo periculo legionis delectae comissurum cum equitatu prelium fore videbat: tamen committendum non putabat. ut pulsis hostibus dici posset: ab se per fidem in colloquio circumuentos. Postea quam in vulgus militum delatum est qua arrogantia in colloquio ariovistus esset. omnem galliam romanis interdixisset. impetumque in nostros eius equites fecissent. eaque res colloquium diremisset: multo maior alacritas studiumque pugnandi maius exercitui iniectum est. Biduo post ariovistus ad caesarem legatos mittit: velle se de his rebus quae inter se ceptae neque perfectae essent agere cum eo. uti aut iterum colloquio diem constitueret: aut si id minus vellet: e suis legatis aliquem ad se mitteret. Colloquendi caesari causa visa non est. et eo magis quod pridie eius diei germani retineri non potuerunt: quin in nostros tela conijcerent. Legatumque e suis sese magno cum periculo ad eum missurum et hominibus feris obiecturum existimabat. Comodissimum visum est. C. valerium porcillum .c. valerij caburi filium summa virtute et humanitate adolescentem: cuius pater a. c. valerio flacco civitate donatus erat: et propter fidem: et propter linguae gallicae scientiam quam multa iam ariovistus longinqua consuetudine utebatur. et quod in eo peccandi germanis causa non esset, ad eum mittere. et. M. titium qui hospitio ariovisti utebatur. His mandavit. ut quae diceret ariovistus cognosceret.

et ad se referrent. Quos cum apud se in castris anoiustus cō
spexisset: exercitu suo presente conclamauit: quid ad se ue
nirent: an speculandi causa? Causam conantes dicere pro
hibuit: et in catenas coniecit. Eodem die castra promouit:
et milibus passuum sex a cesaris castris sub monte consedit.
Postridie eius diei, preter castra cesaris suas copias traduxit:
et milibus passuum duobus ultra eum castra fecit. eo con
silio: ut frumento commeatu q: qui ex sequanis et heduis
supportaretur: cesarem intercluderet. Ex eo die dies con
tinuos quinq: cesar pro castris suas copias produxit: et a
ciem instructam habuit: ut si uellet anoiustus prelio con
tendere: ei potestas non deesset. Anoiustus his omnibus di
ebus exercitum castris continuit. equestri prelio quotidie
contendit. Genus hoc erat pugne quo se germani exercu
erunt. Equitum milia erant sex. totidem numero pedites
uelocissimi ac fortissimi quos ex omni copia singuli sin
gulos sue salutis causa delegerant. Cum his in preliis uer
sabantur: ad eos se equites recipiebant. hi si quid erat du
rius concurrebant. si qui grauiore uulnere accepto equo
deciderant: circumsistebant: si quo erat longius prodeun
dum: aut celerius recipiendum: tanta erat horum exercita
tione celeritas: ut iubis equorum subleuati cursum adequa
rent. Vbi eum castris se se teneri cesar intellexit: ne diutius
commeatu prohiberetur ultra eum locum quo in loco e
germani consederant circiter passus .vi. ab his castris idone
um locum delegit: acie q: triplici instructa ad eum locum
uenit. primam et secundam aciem in armis esse: tertiam ca
stra munire iussit. Hic locus ab hoste circiter .vi. uti dictū
est aberat. eo circiter hominum numero .xvi. expedita cū
omni equitatu anoiustus misit. que copie nostros perterre
rent: et munitione prohiberent. Nihilo segnius cesar ut
ante constituerat: duas acies hostem propulsare: tertiam o
pus perficere iussit. Munitis castris duas ibi legiones reliqt

et partem auxilioru͂. quatuor reliquas legiones in castra maiora reduxit. Proximo die instituto suo cesar e castris utrisque copias suas eduxit. paulumq: a maioribus castris aciem instruxit: hostibusq: pugnandi potestatem fecit. Vbi ne tum quidem eos prodire intellexit: circiter meridiem exercitum in castra reduxit. Tum demu͂ anoiustus partem suarum copiarum que castra minora oppugnaret misit. Acriter utrinque usque ad uesperum pugnatum est. Solis occasu suas copias anoiustus et illatis et acceptis uulneribus in castra reduxit. Cum ex captiuis quereret cesar qua͂ obrem anoiustus prelio non decertaret: hanc reperiebat causam: quod apud germanos ea consuetudo esset. ut matres familie earum sortibus et uaticinationibus declararent: utrum prelium committi ex usu esset nec ne. Eas ita dicere: non esse fas ge͂manos superare: si ante nouam lunam prelio contendissent. Postridie eius diei cesar presidio utrisq: castris quod satis uisum est reliquit. omnis alanos in conspectu hostium pro castris minoribus constituit: quo minus multitudinem militum legionariorum pro hostium numero ualebat: ut ad spem uerteretur. Item triplici instructa acie usque ad castra hostium accessit. Tum demum necessario germani suas copias e castris eduxerunt generatimq: instituerunt pr abusq: interuallis: harudes: marcomannos: tribochos: uagiones: nemethes: sedusios: sueuos. omnemque aciem suam redis et carris circumdederunt: ne qua spes in fuga relinqueretur. eo mulieres imposuerunt. que in prelium proficiscentes milites passis manibus flentes implorabant: ne se in seruitute romanis traderent. Cesar singulis legionibus singulos legatos et questorem prefecit. uti eos testes sue quisq: uirtutis uirtutis haberet. Ipse a dextro cornu quod eam partem minime firmam hostium esse animaduerterat, prelium commisit. Ita nostri acriter in hostes sig͂ dato impetum fecerunt: Itaque hostes repente celeriterq:

procurrerunt. ut spatium pila in hostes coniciendi non daretur. reiectis pilis cominus gladijs pugnatum est. At germani celeriter ex consuetudine sua phalange facta impetum gladiorum exceperunt. Reperti sunt quam plures nostri milites qui in phalangem insilirent. et scuta in manibus reuellerent. et desuper uulnerarent. Cum hostium acies a sinistro cornu pulsa atque in fugam conuersa esset. a dextro cornu uehementer multitudine suorum nostram aciem premebant. Id cum animaduertisset. p. crassus adolescens qui equitatui preerat. quod expeditior erat quam hi qui intra aciem uersabantur. tertiam aciem laborantibus nostris subsidio misit. Ita prelium restitutum est. atque omnes hostes terga uerterunt. neque prius fugere destiterunt. quam ad flumen rhenum milia passuum ex eo loco circiter .v. peruenerunt. Ibi perpauci aut uiribus confisi aut uiribus confisi transnare contenderunt. aut lintribus inuentis salutem repererunt. In his fuit anoiustus qui nauicalam deligatam ad ripam nactus. ea perfugit. reliquos omnes equitatu consecuti nostri interfecerunt. Due fuerunt anoiusti uxores. una sueua natione. quam a domo secum adduxerat. altera norica regis bocionis soror quam in gallia duxerat a fratre missam. et utreque in ea fuga perierunt. Due filie. harum altera occisa altera capta est. C. ualerius portillus cum a custodibus in fuga trinis catenis uinctus traheretur. in ipsum cesarem hostium equitatum persequentem incidit. que quidem res cesari non minorem quam ipsa uictoria uoluptatem attulit. quod hominem honestissimum prouincie suum familiarem et hospitem ereptum e manibus hostium et sibi restitutum uidebat. neque eius calamitate de tanta uoluptate et gratulatione quicquam fortuna diminuerat. Is se presente de se ter sortibus consultum dicebat. utrum igitur statim necaretur. an in aliud tempus reseruaretur. sortium

beneficio se se esse incolumem. Item marcus metius reper-
tus et ad eum reductus est. Hoc prelio trans rhenum nū-
tiato: sueui qui ad ripas rheni uenerant. domum reuerti
ceperunt. quos ubi qui proximū rhenū incolunt perter-
ritos senserunt: insecuti magnum ex iis numerum occi-
derunt. Cesar una estate duobus maximis bellis confectis.
maturius paulo q̄ tempus anni postulabat. in hibernia
in sequanos exercitum deduxit. hybernis labienū pre-
posuit. Ipse in citeriorem galliam ad conuentus agendos
profectus est.

VM esset cesar in citeriori gallia in hybernis
ita ut superius demōstrauimus: crebri ad eū
rumores afferebantur: litteris que labieni cer-
tior fiebat. omnes belgas quam tertiam esse
gallie partem dixeramus contra populū ro.
coniurare: obsidesq: inter se dare. coniuran-
di has esse causas. Primum quod uererentur: ne omni
pacata gallia: ad eos exercitus noster adduceretur. Deinde
quod a nonnullis gallis sollicitarentur: partim qui ger-
manos diutius in gallia uersari noluerant. ita populi
ro. exercitum hiemare, atque inueterascere, in gallia mo-
leste ferebant. partim qui mobilitate et et leuitate animi
nouis imperiis studebant. A nonnullis etiam quod in o
gallia a potentioribus atque his qui ad conducendos
homines facultatem habeant. uulgo regna occupaban
tur. qui minus facile eam rem imperio nostro consequi
poterant. His nuntiis litterisq: commotus cesar: duas
legiones in citeriore gallia nouas conscripsit: et ineūte
estate: in interiorem galliam qui deduceret. Dat negociū
senonibus reliquisq: gallis qui finitimi belgis erant: ut
ea que apud eos gerantur cognoscant. seque de his reb;

certiorem faciant. hi constanter omnes nuntiarunt manus
cogi. exercitusque in unum locum conduci. Tum uero du
bitandum non existimauit, quin ad eos .xii. die proficiscere -
tur. re frumentaria comparata castra mouet. diebusq: circi -
ter .xv. ad fines belgarum peruenit. Eo cum de improuiso
celeriusque omni opinione uenisset: rhemi qui proximi e
gallie et belgis: ad eum legatos   etando cum bonũ
primos ciuitatis sue miserunt. qui dicerent se suaque omĩa
in fidem atque potestatem populi. ro. conuirasse: paratosque
esse et obsides dare: et imperata facere: et oppidis recipere: et
frumento ceterisq: rebus iuuare. reliquos omnes belgas in
armis esse. germanosque qui cis rhenum incolunt sese cũ
his coniunxisse: tantumque esse eorum omnium furorem -
ut ne suessiones quidem fratres consanguineosq: suos qui e -
odem iure et isdem legibus utantur: et unum imperium e
unumq: magistratum cum ipsis habeant deterrere potuerũt
quin cum his consentirent. Cum ab his quereretur: que ci -
uitates: quanteq: in armis essent: et quid in bello possent. re -
reperiebat plerosque belgas esse ortos a germanis: rhenumq:
antiquitus traductos. et propter loci fertilitatem ibi consedi -
-sse: gallosq: qui ea loca incolerent expulisse: solosq: esse, qui
patrum nostrorum memoria: omni gallia uexata: teuthonos
cymbrosque intra fines suos ingredi prohibuerint. Qua ex re
fieri uti earum rerum memoria magnam sibi auctoritatem
magnosq: spiritus in re militari sumerent. De numero eorũ
omnium se habere explorata rhemi dicebant: propterea qđ
propinquitatib: affinitatib: que coniuncti: quantam quisq:
multitudinẽ in comuni belgarum concilio ad id bellum pol
licitus sit cognouerũt. Plurimũ inter eos bellouachos. et uir -
tute et auctoritate: et hominum numero ualere. hos posse
conficere armata milia centum pollicitos. etiam ex numero
electa .Lx. totiusque belli imperium sibi postulare. suessones
suos esse finitimos: fines latissimos: feracissimosq: agros posside -

re. apud eos fuisse regem nostra etiam memoria diuiaticum
totius gallię potentissimū. qui cum magnę partis harum regi-
onum: tum etiam britannię imperium obtinuerit. nūc esse
regem galbam. Ad hunc propter iustitiam prudentiamq:
suam totius belli summam omnium uoluntate deferri. Op-
pida habere numero .xii. polliceri milia armata quinqua-
ginta: totidem neruios qui maxime feri inter ipsos habē-
tur. longissimeq: absunt. atrebates .xv. milia: ambianos
decem milia. marinos .xxv. milia. menapios .xxvii. milia.
caletos .x. milia. Velocassas et ueromanduos totidem. catua-
tos .xviii. milia. condrusos: eburones: ceresos: paemanos qui
uno nomine germani appellantur. arbitrari ad .xl. milia.
Cesar remos cohortatus. liberaliterq: oratione prosecutus:
omnem senatum ad se conuenire: principumq: liberos ob-
sides ad se adduci iussit. Quę omnia ab his diligenter ad di-
em facta sunt. Ipse diuiaticum heduum magnopere cohor-
tatus docet quantopere rei. p. cōmunisq: salutis intersit:
manus hostium detineri: ne cum tanta multitudine uno
tempore confligendum sit. Id fieri posse si suas copias hedui
in fines belouacorū introduxerint. et eorum agros populari
ceperint. his mandatis eum abse dimittit. Postq̄ omnes bel-
garum copias in unum locum coactas ad se uenire uidit: ne-
que iam longe abesse: ab his quos miserat exploratorib: et
ab remis cognouit. ad flumen axonam quod est in extre-
mis remorum finibus exercitum traducere maturauit. atq:
ibi castra posuit. Quę res latus unum castrorum ripis flumi-
nis muniebat. et post quę essent tuta ab hostibus reddebat.
et cōmeatus ab remis reliquisq: ciuitatibus. ut sine peri-
culo ad eum portari posset efficiebat. In eo flumine pons
erat. Ibi presidium ponit. et in altera parte fluminis
.Q. titurium sabinum legatum cum sex cohortibus reliqt.
castra in altitudine pedum .xii. uallo fossaq: duode .xx.
pedum muniri iubet. Ab his castris opidum remorum

nomine bibrax aberat milia passuum octo. id ex itinere
magno impetu belge oppugnare ceperunt. Egre eo die
sustentatum est. Gallorum eadem atq: belgarum oppu-
gnatio est. At ubi circumiecta multitudine hominum,
totis menibus, lapides in murum undiq: iaci cepti sunt
murusq: defensoribus nudatus est: testudine facta portas
succendunt, murumque subruunt: quod tum facile fie-
bat. Nam cum tanta multitudo lapides ac tela conijceret:
in muro consistendi potestas erat nulli. Cum finem oppu-
gnandi non fecisset: Iccius remus summa nobilitate in-
ter suos et gratia qui tum oppido prefuerat: unum ex
his qui legati de pace ad cesarem uenerant: nuntium ad
eum mittit: nisi subsidium sibi submittatur sese diutius
sustinere non posse. Eo de media nocte cesar isdem duci-
bus usus qui nuntij ab iccio uenerant: numidas et cretas
sagittarios et funditores baleares que subsidio oppida-
nis mittit. Quorum aduentu et remis cum spe defensio-
nis studium propugnandi accessit: et hostibus eadem de
causa spes potiundi oppidi discessit. Itaque paulisper
apud oppidum morati: agrosq: remorū depopulati: om-
nibus uicis hedificijsq: quot adire potuerunt incensis
ad castra cesaris omnibus copijs contenderunt, et a milib;
passuum minus duobus castra posuerunt. Que castra ut
fumo atq: ignibus significabatur: amplius milibus passu-
um octo in latitudinem patebant. Cesar primo et prop-
ter multitudinē hostium: et propter eximiam opinionē
uirtutis prelio supersedere statuit. Quotidie tamen eque-
stribus prelijs quid hostis uirtute posset: et quid nostri au-
derent periclitabatur: et sollicitationib: exquirebat. Vbi
nostros non esse inferiores intellexit: loco pro castris ad a-
ciem instruendam natura oportuno atque idoneo. quod
is collis ubi castra posita erant: paululum ex planitie editus
tantum aduersus in latitudinē patebat: quantum loci aci-

es instructa occupare poterat. atque ex utraque parte la-
teris deiectus habebat. et in frontem leniter castigatus pau-
latim ad planitiem redibat. ab utroq; latere eius collis trã-
uersam fossam obduxit circiter passuum quadringentorũ
et ad extremas fossas castella constituit. ibique tormenta col-
locauit. ne cum aciem instruxisset. hostes qui tantum mul-
titudine poterant, suos a lateribus pugnantes circumueni-
re possent. Hoc facto duabus legionibus quas proxime
conscripserat in castris relictis. ut si quo opus esset. subsi-
dio duci possent. reliquas sex legiones pro castris in acie
constituit. hostes item suas copias ex castris eductas instr-
uxerant. Palus erat non magna inter nostrum atque hosti-
um exercitum. hanc si nostri transirent hostes expectabat.
Si initium ab illis transeundi fieret. nostri ut impeditos
aggrederentur, parati in armis erant. Vbi neutri initiũ
transeundi faciunt. secundiore equitum prelio nostrorũ
nam id inter duas acies certamen erat. cesar suos in castra re-
duxit. Hostes protinus ex eo loco ad flumen axonam contẽ-
derunt. quod esse post nostra castra demonstratũ est. ibi ua-
dis repertis partem suarum copiarum traducere conati sũt.
eo consilio. ut si possent castellum cui preerat. q. titurius le-
gatus expugnarent. pontemque interscinderent. Sin minus
potuissent. agros remorum popularentur. qui magno nobis
usui ad bellum gerendum erant. comeatu q; nostros prohi-
berent. Cesar certior factus est a titurio. omnem equitatum
et leuis armature numidas. funditores sagiptariosq; pon-
tem traducit. atque ad eos contendit. acriter in eo loco
pugnatum est. Hostes impeditos nostri in flumine aggre-
ssi magnum eorum numerum occiderunt. Per eorum
corpora reliquos audacissime transire conantes. multitudi-
ne telorum repulerũt. primos qui transierant equitatu
circũuentos interfecerunt. Hostes ubi de expugnando op-
pido et de flumine transeundo spem se fefellisse intellexe-

runt. neque nostros in locum iniquiorem, progredi pugnā
di causa uiderunt. atque eis res frumentaria deficere cepit.
consilio conuocato constituerūt optimum ū esse domum
suam quemq: reuerti. et quorum in fines primo romani e-
xercitum introduxissent, ad eos defendendos undique con-
uenirent. ut potius in suis q̄ in alienis finibus decertarent.
et domesticis copiis rei frumentarie uterentur. Ad eam sen-
tentiam cum reliquis causis, hec quoq: ratio eos deduxit.
quod diuiaticum quoq: atque heduos finibus belouacoꝝ
appropinquare cognouerant. his persuaderi ut diutius mo-
rarentur: neque suis auxilium ferrent non poterat. Ea re
constituta secunda uigilia magno cum strepitu ac tumul-
tu castris egressi: nullo certo ordine neque imperio: cum sibi
quisque primum itineris locum peteret. et domum perue-
nire properaret: fecerunt ut consimilis fuge profectio uide-
retur. Hac re statim cesar per speculatores cognita insidias
ueritus quod qua de causa discederent nesciebat neq: per-
spexerat: exercitum equitatumq: castris continuit. Prima
luce confirmata re ab exploratoribus: omnem equitatum
qui nouissimū agmen moraretur premisit. ei q: Q. pediū
et L. arunculeū coceum legatos prefecit. Titum labienum
legatum cum legionibus tribus subsequi iussit. Hi nouissi-
mos adorti et multa milia passuum prosecuti magnā mul-
titudinem eorum fugientium occiderunt. cum ab extremo
agmine ad quos uentum erat consisterent: fortiterq: im-
petum nostrorum militum sustinerent: prioresq: abesse a
periculo uiderentur: neque ulla necessitate neque impe-
rio continerentur: exaudito clamore et perturbatis ordini-
bus omnes in fuga presidium sibi ponerent. ita sine ullo
periculo nostri tantam eorum multitudinē interfecerūt.
quantum fuit diei spatium. sub occasuq: solis sequi de-
stiterunt: seque in castra ut erat imperatum receperunt.
Postridie eius diei cesar prius q̄ se hostes ex terrore ac-

fuga reciperent. In fines suessonum qui proximi remis erāt
exercitum duxit: et magno itinere confecto: ad oppidū
nouiodunū contendit. Id ex itinere oppugnare conatus
quod uacuum a defensoribus esse audiebat: propter latitu-
dinem fosse murique altitudinem paucis defendentib: expu-
gnare non potuit. Castreis munitis uineas agere queq: ad
oppugnandum usui erant comparare cepit. Interim omnis
ex fuga suessonum multitudo in oppidum proxima nocte
conuenit. Celeriter uineis ad oppidum actis: aggere iacto:
turribusq: constitutis: magnitudine operum que neq: ui-
derant ante galli neq: audierant: et celeritate romanorum p-
moti: gallos ad cesarem de deditione mittunt. et petentibus
remis ut conseruarentur impetrant. Cesar obsidib: acceptis
primis ciuitatis atque ipsius galbe regis duobus filiis: armisq:
omnibus ex oppido traditis: in deditionē suessos accepit: exer-
citumq: in belouacos ducit. Qui cum se suaque omnia in op-
pidum bratuspantium contulissent: atque ab eo oppido cesar
cum exercitu circiter milia passuum quinque abesset: omnes
maiores natu ex oppido egressi: manus ad cesarem tendere: et
uoce significare ceperunt sese in eius fidem ac potestatem
uenire: neque contra populum ro. armis contendere. Item
cum ad oppidum accessisset: castraq: ibi poneret: pueri muli-
eresq: ex muro expansis manibus suo more pacem ab roma-
nis petierunt. Pro his diuiaticus nam post discessum belgarū
dimissis heduorum copiis ad eum reuerterat: Facit uerba: belo-
uacos omni tempore in fide atq: amicitia ciuitatis hedue fu-
isse: impulsos a suis principibus: qui dicerent: heduos a cesare
in seruitutem redactos: omnes indignitates contumeliasque
perferre: et ab heduis defecisse: et populo ro. bellum intulisse.
Qui eius consilij principes fuissent quod intelligerent quan-
tam calamitatem ciuitati intulissent: in brittania profugisse.
Petere non solum pro belouacis: sed pro heduis etiam: ut sua
clementia ac mansuetudine in eos utatur. Quod si fecerit:

heduorum auctoritatem apud omnes belgas amplificatu-
rum: quorum auxiliis atque opibus si qua bella inciderint:
sustentare consuerint. Cesar honoris diuitiaci atque hedu-
orum causa sese eos in fidem recepturum et conseruaturum
dixit. sed quod erat ciuitas magna et inter belgas aucto-
ritate atque hominum multitudine prestabat sexcentos
obsides poposcit. His traditis: omnibusq: armis ex oppido
collatis: ab eo loco usque in fines ambionorum peruenit.
qui se suaque omnia sine mora dediderunt. Eorum fines
neruij attingebant. quorum de natura moribusq: cesar
dum quereret: sic reperiebat. Nullum aditum esse ad eos
mercatoribus: nihil pati uini reliquarumq: rerum ad luxu-
riam pertinentium inferri: quod his rebus relanguescere a-
nimos eorum et remitti uirtutem existimabant. esse ho-
mines feros magneq: uirtutis. increpitare atque incusare
reliquos belgas qui se populo. ro. dedidissent: patriamque
uirtutem proiecissent. confirmare sese neque legatos missu-
ros: neque ullam conditionem pacis accepturos. Cum per
eorum fines triduum iter fecisset: inueniebat ex captiuis
eorum: sabin flumen a castris suis non amplius milia pas-
suum decem abesse. trans id flumen omnis neruios con-
sedisse: aduentumque ibi. ro. expectare, una cum atre-
batibus et ueromanduis finitimis suis. Nam his utrisq:
persuaserant: uti eandem belli fortunam experirentur.
expectari etiam ab his aduatucorum copias, atque esse
in itinere. mulieres: quiq: per etatem ad pugnam inuti-
les esse uiderentur: in eum locum coniecisse, quo propter
paludes exercitui aditus non esset. His rebus cognitis explo-
ratores centurionesq: premittit qui locum idoneum ca-
stris deligant. Cumque ex dedititijs belgis reliquisq: gal-
lis complures cesarem secuti una iter facerent: quidam ex
ijs uti postea ex captiuis cognitum est: eorum dierum con-
suetudine nostri exercitus perspecta: nocte ad neruios p-

uenerunt: atque his demonstrauerunt: inter singulas le-
giones impedimentorum magnum numerum intercede-
re. neque esse quicquam negocii cum prima legio in castra
uenisset: reliquęq: legiones per magnũ spatium abessent.
hanc sub sarcinis adoriri posse. qua pulsa impedimentisq:
qdireptis: futurum ut reliquę contra consistere non aude-
rent. Adiuuabant etiam eorum consilium qui rem defere-
bant. quod neruii antiquitus cum equitatu nihil possent:
neque enim ad hoc tempus ei rei student: sed quicquid
possunt pedestribus ualent copiis. Quo facilius finitimorum
equitatum si predandi causa ad eos uenissent impedirent:
teneris arboribus incisis atque inflexis: crebrisq: in latitu-
dinem ramis enatis: et rubis sentibusq: iniectis effecerant:
ut instar muri hę sepes munimenta preberent, quo nõ
modo intrari: sed ne perspici quidem posset, his rebus cum
iter agminis nostri impediretur: non omittendum sibi cõ-
silium neruii existimauerũt. Loci natura erat quem nostri
castris delegerant. collis a summo equaliter decliuis ad
flumen sabim quod supra nominauimus uergebat. ab eo
flumine pari accliuitate collis nascebatur aduersus huic,
et contrarius passibus circiter. cc. infimus apertus a superi-
ore parte siluestris ut non facile introrsus perspici posset. In-
tra eas siluas hostes in occulto sese continebant. In aperto
loco secundum flumen paucę stationes equitum uide-
bantur. Fluminis erat altitudo pedum circiter trium. Cę-
sar equitatu premisso subsequebatur omnibus copiis. sed
ratio ordoq: agminis aliter se habebat ac belgę ad neruios
detulerant. Nam quoad hostis appropinquabat: consuetudi-
ne sua cesar sex legiones expeditas ducebat. post eas totius
exercitus impedimenta collocarat. Inde duę legiones quę
proxime conscriptę erant: totum agmen claudebant. pre-
sidioq: impedimentis erant. Equites nostri cum funditori-
bus sagiptariisque flumen transgressi: cum hostium equita-

tu prelium commiserunt. Cum se illi identidem in siluas ad
suos reciperent, ac rursus e silua in nostros impetum facerent,
nec nostri longius quam quę ad finem porrecta ac loca aperta per-
tinebant cedentes insequi auderent; Interim legiones sex que
primę uenerant opere dimenso castra munire ceperunt.
Vbi prima impedimenta nostri exercitus ab his qui in silua
abditi latebant uisa sunt: quod tempus inter eos committen-
di prelii conuenerat. ita ut intra siluas aciem ordinemque
constituerant. atque ipsi sese confirmauerant: subito omni-
bus copiis prouolauerunt impetumque in nostros equites fe-
cerunt. His facile pulsis ac perturbatis: incredibili celeritate
ad flumen decurrerunt. ut pene uno tempore et ad siluas
et in flumine etiam in manibus nostris hostes uiderentur.
Eadem autem celeritate aduerso colle ad nostra castra atque
eos qui in opere occupati erant contenderunt. Cęsari omnia
uno tempore erant agenda. uexillum proponendum: quod
erat insigne cum ad arma curri oportebat: signum tuba dan-
dum: ab opere reuocandi milites: qui paulo longius aggeris
petendi causa processerant arcessendi: acies instruenda: mi-
lites cohortandi: signum dandum. Quarum rerum magnam
partem temporis breuitas: et successus et incursus hostium im-
pediebat. his difficultatibus duę res erant subsidio. scientia
atque usus armorum (militum). quod superioribus preliis exercitati:
quid fieri oporteret non minus comode ipsi sibi prescribere:
quam ab aliis doceri poterant. et quod ab opere singulisque legi-
onibus singulos legatos cesar discedere nisi munitis castris
uetuerat. Hi propter propinquitatem et celeritatem hostium
nihil iam cesaris imperium expectabant, sed per se quę ui-
debantur administrabant. Cęsar necessariis rebus impera-
tis ad cohortandos milites quam in partem fors obtulit de-
currit: et ad legionem decimam deuenit, milites non lon-
giore oratione cohortatus quam uti pristinę suę uirtutis me-
moriam retinerent: neu perturbarentur animo: hostiumque

impetum fortiter sustinerent. quia non longius hostes ab-
erant: q̄ quo telum adijci posset. prelij cōmittendi signum
dedit. atque item in alteram partem est cohortandi causa pro-
fectus. Pugnantibus temporis tanta fuit exiguitas: hostium
que tam paratus ad dimicandum animus: ut non solum ad
insignia accomodanda: sed etiam ad galeas induendas. scu-
tis tegmenta detrudenda tempus defuerit. Quam quisque
ab opere in partem casu deuenit: queq; prima signa conspe-
xit ad hec constitit. ne in querendis suis: pugnandi tempus
dimitteret. Instructo exercitu magis ut loci natura delectus
collis: et necessitas temporis. q̄ ut rei militaris ratio atque ordo
postulabat: cum diuersis legionibus alij alia in parte hostib;
resisterent. sepibusque densissimis ut ante demonstrauimus
interiectis. prospectus impediretur. neque certa subsidia col-
locari. neq; quid in quaq; opus esset prouideri. neque ab
uno omnia imperia administrari poterant. Itaque in tāta
rerum iniquitate fortune quoque euentus uarij sequeban-
tur. Legionis none et decime milites ut in sinistra parte
aciei constiterant: pilis emissis cursu ac lassitudine exanima-
tos uulnerib; que confectos atrebates nam his ea pars obue-
nerat. celeriter ex loco superiore in flumen compulerunt. et
transire conantes insecuti gladijs magnam partem eorum
impeditam interfecerunt. ipsi transire flumen non dubita-
uerunt. et in locum iniquum progressi: ingressos ac rursus resi-
stentes hostes redintegrato prelio in fugam coniecerunt. Itē
aliam parte diuerse due legiones undecima et octaua. pro-
fligatis uiromanduis quibuscum erant ingressi: ex loco su-
periore in ipsis fluminis ripis preliabantur. Attonitis fere
a fronte: et a sinistra parte nudatis castris quo in dextro cor-
nu legio duodecima et non magno ab ea interuallo septima
constitisset. omnes neruij confertissimo agmine duce bodua-
gnato qui summā imperij tenebat ad eum locum contēde-
runt. Quorum pars aperto latere legiones circumuenire: pars

summū locum castrorum petere cepit. Eodem tempore
equites nostri. leuisque armature pedites. qui q: cum his
una fuerant. quos primo hostium impetu pulsos dixera
cum se in castra reciperent. aduersis hostib: occurrebant.
ac rursus in aliam partem fugam petebant. et calones qui
a decumana porta ac summo iugo collis nostros uictores
flumen transisse conspexerant. predandi causa egressi. cū
respexissent. et hostes in nostris castris uersari uidissent. pre
cipites sese fuge mandabant. Simul eorum qui cum im
pedimentis ueniebant clamor fremitusq: oriebatur. aliiq:
aliam in partem perterriti ferebantur. Quibus omnibus
rebus permoti equites treueri. quorum inter gallos uir
tutis opinio est singularis. qui auxilij causa ab ciuitate
ad cesarem missi uenerant. cum multitudine hostium
castra nostra compleri. nostras legiones premi. et pene ꝛ
circumuentas teneri. calones. equites. funditores. numi
das. diuersos dispersosq: in omnes partes fugere uidissent.
desperatis nostris rebus domum contenderunt. romanos
q: pulsos superatosq:. castris impedimentisq: eorum hostes
potitos ciuitati renuntiauerunt. Cesar a decime legionis
cohortatione ad dextrum cornu profectus. ubi suos urge
ri. signisq: in unum locum collatis. duodecime legionis
milites confertos sibi ipsos ad pugnam impedimento esse
uidit. quarte cohortis omnibus centurionib: occisis. signi
fero q: interfecto. signo amisso. reliquarum cohortium om
nibus fere centurionib: occisis. aut uulneratis. in his pri
mo pilo publio sextio baculo fortissimo uiro multis gra
uibusq: uulneribus confecto. ut iam se sustinere nō pos
set. reliquos esse tardiores. et nonnullos ab nouissimis de
sertos prelio excedere ac tela uitare. hostes neq: a fronte ꝛ
ex inferiore loco subeuntes intermittere. et ab utroq: latere
instare. et rem esse in angusto uidit. neque ullum esse sub
sidium quod subsidium quod submitti posset. scuto ab ꝛ

nouissimis uni militum detracto: quod ipse eo sine scuto
uenerat: in primam aciem processit. centurionibusque no-
minatim appellatis: reliquosque cohortatus milites: signa
inferre: et manipulos laxare iussit. quo facilius gladiis uti
possent. Cuius aduentu spes illata militibus: ac redintegra-
to animo: cum pro se quisque in conspectu imperatoris
etiam extremis suis rebus operam nauare cuperet: paulum
hostium impetus retardatus est. Cesar cum septimam le-
gionem que iuxta constiterat urgeri ab hoste uidisset:
tribunos militum monuit: ut paulatim sese legiones con-
iungerent. et conuersa signa in hostes inferrent. Quo fa-
cto cum alius alii subsidium ferret: neque timerent ne
aduersi ab hoste circumuenirentur: audacius resistere: et
fortius pugnare ceperunt. Interim milites legionum du-
arum que in nouissimo agmine presidio impedimentis
erant: prelio nuntiato: cursu incitato: in summo colle ab
hostibus conspiciebantur. Et titus labienus castris hosti-
um potitus: et ex loco superiore que res in nostris castris
gereretur conspicatus: decimam legionem subsidio no-
stris immisit. Qui cum ex equitum et calonum fuga quo
in loco res esset: quantoque in periculo et castra et legiones
et imperator uersarentur cognouissent: nihil ad celerita-
tem sibi reliqui fecerunt. Horum aduentu tanta rerum
commutatio est facta: ut nostri etiam qui uulneribus con-
fecti procubuissent: scutis innixi prelium redintegraret.
Tum calones perterritos hostes conspicati: etiam inermes
armatis occurrerunt. Equites uero ut turpitudinem fuge
uirtute delerent: omnibus in locis pugnabant: quo se le-
gionariis militibus preferrent. At hostes etiam in extre-
ma spe salutis: tantam uirtutem prestiterunt: ut cum pri-
mi cecidissent: proximi iacentibus insisterent: atque ex
eorum corporibus pugnarent. his deiectis et coaceruatis
cadaueribus: qui superfuerant ut e tumulo tela in nostros

conijcerent: et pila intercepta remitterent. ut non nequicquam tantę uirtutis homines iudicari deberent: ausi sunt transire latissimum flumen: ascendere altissimas ripas: ac subire iniquissimum locum. quę facillima ex difficillimis animi magnitudo redegerat. Hoc prelio facto et prope ad internitionem gente ac nomine neruiorum redacto. maiores natu quos una cum pueris mulierib: que in estuaria ac paludes collectos dixeramus: hac pugna nuntiata: cum uictoribus nihil impeditum: uictis nihil tutum arbitrarentur: omnium qui supererant consensu legatos ad cesarem miserunt: se que ei dediderunt. et in commemoranda ciuitatis calamitate ex sexcentis ad tres senatores. ex hominum milibus. LX. uix ad quingentos qui arma ferre possent: sese redactos esse dixerunt. Quos cesar ut in miseros ac supplices usus misericordiá uideretur diligentissime conseruauit: suisq: finibus atque opibus uti iussit. et finitimis imperauit ut ab iniuria et maleficio se suosq: prohiberent. At uatuci de quib; supra scripsimus cum omnibus copijs auxilio neruijs uenirent: hac pugna nuntiata ex itinere domum reuerterunt. cunctis opidis castellis que destitutis: sua omniá in unum oppidum egregie natura munitum contulerunt. Quod cum ex omnibus partibus in circuitu altissimas rupes despectusq: haberet: una ex parte leuiter accliuis aditus in altitudinē non amplius ducentorum pedum relinquebatur. quem locum duplici altissimo muro munierant. tum magni ponderis saxa et preacutas trabes in muro collocabant. Ipsi erant ex cymbris theutonisq: prognati: qui cum iter in prouinciam nostram atq: italiam facerent: his impedimentis quę secum agere ac portare non poterant: circa flumen rhenum depositis: custodiam ex suis ac presidium sex milia hominum una reliquerunt. hi post eorum obitum multos annos a finitimis exagitati: cum alias bellum inferrent: alias illatum defenderent: consensu eorum omnium pace fa-

eta: hunc sibi domicilio locum delegerunt. Ac primo aduen-
tu exercitus nostri crebras ex oppido excursiones faciebant.
paruulisq: preliis cum nostris contendebant. postea uallo pe-
dum .xii. in circuitu quindecim milium crebrisq: castellis
circumuniti oppido sese continebant. Vbi uineis actis ag-
gere extructo turrim constitui procul uiderunt: primum
irridere ex muro atque increpitare uocibus quod tanta
machinatio ab tanto spatio instrueretur: quibus nam ma-
nibus aut quibus uiribus presertim homines tantule sta-
ture. Nam plerumq: omnibus gallis pre magnitudine cor-
porum suorum breuitas nostra contemptui est. tanti hone-
ris turrim in muros sese collocare confiderent. Vbi uero et
moueri et appropinquare menibus uiderunt: noua atq:
inusitata specie commoti: legatos ad cesarem de pace mise-
runt. qui ad hunc modum locuti: Non se existimare roma-
nos sine ope diuina bellum gerere: qui tante altitudinis
machinationes tanta celeritate promouere: et ex propinq-
tate pugnare possent. se suaq: omnia eorum potestati p-
mittere dixerunt. Vnum petere ac precari si forte pro sua
clementia ac mansuetudine quam ipsi ab aliis audissent.
statuisset aduatucos esse seruandos: ne se armis dispoliaret.
sibi omnes fere finitimos esse inimicos: ac sue uirtuti inui-
dere. a quibus se defendere traditis armis non possent: sibi
prestare si in eum casum reducerentur: quamuis fortunam
a populo .ro. pati: q ab his per cruciatum interfici: inter quos
dominari consuessent. Ad hec cesar respondit se magis con-
suetudine sua q merito eorum ciuitatem conseruaturum:
si prius q murum aries attigisset se dedissent. sed deditio-
nis nullam esse conditionem nisi armis traditis. se id quod
in neruiis fecisset facturum: finitimisq: imperaturum ne quam
dedititiis populi .ro. iniuriam inferrent. Re nuntiata ad su-
os: que imperarentur facere se dixerunt. Armorum magna
multitudine de muro in fossam que erat ante oppidum

iacta sic ut prope summam muri aggerisq: altitudinem
acerui armorum adequarent. et tamen circiter parte ter-
tiā ut postea perspectum est celata atq: in oppidum rete-
ta portis patefactis eo die pace usi sunt. Sub uesperum
cesar portas claudi militesq: ex oppido exire iussit, ne
quam noctu oppidani a militibus iniuriam acciperent.
Illi ante inito ut intellectum est consilio qđ deditione
facta nostros presidia non inducturos aut denique in-
telligentius seruaturos crediderant. partim cum his que
retinuerant et celauerant armis partim scutis p
pellibus duxerant. tertia uigilia qua minime arduus ad
nostras munitiones accessus uidebatur, omnibus copiis re-
pente ex oppido eruptionem fecerunt. celeriter ut ante
cesar imperarat ignibus significatione facta ex proximis
castellis eo concursum est. pugnatumq: ab hostibus ita acri-
ter est ut a uiris fortibus in extrema spe salutis iniquo
loco contra eos qui ex uallo turribusq: tella iacerent pu-
gnari debuit. Cum in una uirtute omnis spes salutis cō-
sisteret. occisisq: ad hominum milia quatuor reliqui in
oppidum reiecti sunt. Postridie eius diei refractis portis
cum iam defenderet captum oppidum nemo atque intro-
missis militibus nostris sectionem eius oppidi uniuersam
cesar uendidit. Ab his qui emerant capitum numerus ad
eum relatus est milium quinquaginta trium. Eodem tēpo-
re a publio crasso quem cum legione una miserat cesar in
uenetos unellos osismos curiosolitas sesuuios aulercos rhe-
dones que sunt maritime ciuitates in deditionem potesta-
temq: populi ro. esse redactas. His rebus gestis omniq: gal-
lia pacata tanta huius belli opinio ad barbaros perlata est
uti ab his nationibus que trans rhenum incolerent mitte-
rentur legati ad cesarem qui se obsides daturos imperata fa-
cturos pollicerentur. Quas legationes cesar qđ in italiam
illiricumq: properabat inita proxima estate ad se reuer-

ti iussit. Ipse in carnutes andes turonesq: que ciuitates
his locis propinque erant ubi bellum gesserat legionibus
in hiberna deductis in italiam profectus est. Ob easq: res
ex litteris cesaris dies .xv. supplicatio decreta est. quod ante
id tempus accidit nulli.

3

CUM in italiam proficisceretur cesar. seruium gal-
bam cum legione duodecima et parte equitatus
in nantuanos sedunos ueragrosq: misit. qui a fini-
bus allobrogum et lacu lemanno et flumine ro-
dano ad summas alpes pertinent. Causa mitten-
di fuit quod iter per alpes quo magno cum periculo magis
que portoriis mercatores ire consueuerant. patefieri uole-
bat. hunc permisit si opus esse arbitraretur. ut in his locis
legionem hiemandi causa collocaret. Galba secundis aliquot
preliis factis. castellisq: compluribus eorum expugnatis. o
missis ad eum undiq: legatis obsidibusq: datis. et pace fac-
ta constituit cohortes duas in nantuatibus collocare. et ipse
cum reliquis eius legionis cohortibus in uico ueragrorum
qui appellatur octodorus hiemare. Qui uicus positus in ualle
non magna adiecta planitie altissimis montibus undique
continetur. Cum hic in duas partes flumine diuideretur.
alteram partem eius uici gallis ad hiemandum concessit. al-
teram uacuam ab his relictam cohortibus attribuit. eum
locum uallo fossaque muniuit. Cum dies hibernorum com-
plures transissent. frumentumq: eo comportari iussisset.
subito per exploratores certior factus est. ex ea parte uici
quam gallis concesserat. omnes noctu discessisse. montesq:
qui impenderent. a maxima multitudine sedunorum et
ueragrorum teneri. Id aliquibus de causis acciderat. ut subi-
to galli belli renouandi. legionisq: opprimende consili-

-um caperent. Primum quod legionem neq: tam plenissimā
detractis cohortibus duabus. et compluribus sigillatim q
cōmeatus petendi causa missi erant absentibus. propter pau-
citatem despiciebant. tum etiam propter iniquitatem loci.
cum ipsi ex montib: in uallem concurrerent. et tela conice-
rent. nec primū quidem posse impetum suum sustinere
existimabant. Accedebat qđ suos ab se liberos abstractos ob
sidum nomine dolebant. et romanos non solum itineris
causa. sed etiam perpetuę possessionis culmina alpium oc-
cupare conari. et ea loca finitimę prouincię adiungere si-
bi persuasum habebant. His nuptiis acceptis galba. cum neq:
opus hibernorum munitionesq: plenę essent perfecte. neque
de frumento reliquoq: commeatu satis esset prouissum. qđ de-
ditione facta obsidibus acceptis. nihil de bello timendum
existimaret. consilio celeritate conuocato. sententias exq
rere cepit. Quo in consilio cum tantum repentini periculi
preter opinionem accidisset. ac iam omnia fere superiora
loca multitudine armatorum completa conspicerentur.
neq: subsidio ueniri. neque cōmeatus supportari inter
clusis itineribus possent. prope iam desperata salute. non
nulle huiusmodi sententię dicebantur. ut impedimentis
relictis. eruptione facta. iisdem itineribus quibus eo per
uenissent ad salutem contenderent. maiori tamen parti pla-
cuit hoc reseruato ad extremum consilio interim rei euen-
tum experiri et castra defendere. Breui spatio interiecto uix
ut his rebus quas constituissent collocandis atq: admini-
strandis tempus daretur. hostes ex omnibus partibus signo
dato decurrere lapides. tela que in uallum conicere. Nostri
primo integris uiribus fortiter pugnare. neque ullum
frustra telum ex loco superiore mittere. ut queq: pars ca-
strorum nudata defensoribus premi uidebatur. eo cōcur-
rere. et auxilium ferre. sed hoc superari qđ diuturnitate
pugnę hostes defessi prelio excedebant. alii integris uirib:

succedebant. quarum rerum a nostris propter paucitatē fieri nihil poterat. ac non modo defesso ex pugna excedē-di sed ne saucio quidem eius loci ubi constiterat relinquē-di ac sui recipiendi facultas dabatur. Cum iam amplius ho-ris sex pugnaretur continenter. ac non solum uires sed e-tiam tela nostris deficerent. atq: hostes acrius instarent. Languidioribusq: nostris uallum scindere et fossas cōple-re cepissent. resque esset iam ad extremum perducta casū. p. sextius baculus primi pili centurio quem neruico prelio compluribus confectum uulnerib: diximus. et item grauis uolusenus tribunus militum uir et consilij magni et uirtu-tis. ad galbam accurrunt. atque unam esse spem salutis do-cent. si eruptione facta extremū auxilium experirentur. Itaque conuocatis centurionib: celeriter milites certiores fa-cit: paulisper intermitterent prelium ac tantūmodo tela missa exciperent seq: ex labore reficerent. post signo dato ex castris erumperent. atque omnem spem salutis in uirtu-te ponerent. Quod iussi sunt faciunt. ac subito omnibus portis eruptione facta. neque cognoscendi quid fieret. ne-que sui colligendi hostibus facultatem relinqunt. Ita com-mutata fortuna eos qui in spem potiundorum castrorum uenerant undique circūuentos interficiunt. et ex homi-num milibus amplius triginta. quem numerum barbarorum ad castra uenisse constabat. plus tertia parte interfecta reli-quos perterritos in fugam conijciunt. ac ne in locis quidē superioribus consistere patiuntur. Sic omnibus hostium copijs fusis. armisq: exutis. se in castra munitionesq: suas re-cipiunt. Quo prelio facto quod sepius fortunam tentare galba nolebat. atq: alio sese in hyberna consilio uenisse me-minerat. alijs occurrisse rebus uiderat. maxime frumenti commeatusq: inopia permotus. postero die omnibus eius uici hedificijs incensis in prouinciam reuerti contendit. ac nullo hoste prohibente. aut iter demorante. in columem

Legionem in nantuates: inde in allobroges perduxit. ibiq:
hiemauit. His rebus gestis cum omnibus de causis cesar et
pacatam galliam existimaret: superatis belgis. expulsis et
germanis: uictis in alpibus sedunis. atq: ita inita hieme in
illiricum profectus esset: quod eas quoque nationes adi-
re et regiones cognoscere uolebat: subitum bellum in gal
lia cohortum est. Eius belli hec fuit causa. P. crassus adole
scens cum legione septima proximus mari occeano in an
dibus hiemauerat. Is quod in his locis inopia frumenti et
erat: prefectos tribunosq: militum complures in finiti
mas ciuitates frumenti causa dimisit. quo in numero est et
titus terrasidius missus in eusenios. M. trebius gallus in cu
riosolitas. Q. uelanius cum tito filio in uenetos. Huius ci
uitatis est longe amplissima auctoritas omnis ore ma
ritime regionum earum, quod et naues habent pluri
mas ueneti. quibus in brittanniam nauigare consuerunt.
et scientia atq: usu nauticarum rerum reliquos antece
dunt. et in magno impetu maris atq: aperto paucis por
tibus interiectis quos tenent ipsi omnes fere. qui eo ma
ri uti consueuerunt, habent uectigales. Ab his fuit ini
tium retinendi silij ac uelanij. quod per eos suos se ob
sides quos crasso dedissent. recuperaturos existimabant.
Horum auctoritate finitimi adducti: ut sunt gallorum
subita et repentina consilia: eadem de causa trebium te
rasidiumq: retinent. Et celeriter missis legatis per suos
principes inter se coniurant. omnia sibi nisi comuni cõ
silio acturos: eundemq: omnis fortune exitum esse latu
ros. reliquasq: ciuitates solicitant ut in ea libertate quã
a maioribus acceperant permanere quam romanorum seruitu
tem perferre mallent. Omni ora maritima celeriter ad suã
sententiam perducta: comunem legationem ad p. crassum
mittunt. si uelit suos recipere obsides, sibi remittat. Quibus
de rebus cesar a crasso certior factus. quod ipse aberat longius.

naues interim longas hedificari in flumine ligeri quod influit in occeanum: remiges ex prouincia institui: nautas gubernatoresq: comparari iubet. His rebus celeriter administratis: ipse cum primum per anni tempus potuit ad exercitum contendit. Veneti reliquęq: ciuitates cognito cesaris aduentu certiores facti. simul quod quantum in se facinus admisisset intelligebant. Legatos: quod nomen ad omnes nationes sanctum inuiolatumq: semper fuisset: a se et in uincula coniectos: pro magnitudine periculi bellum parare: et maxime ea quę ad usum nauium pertinent prouidere instituunt. Hoc maiore spe: quod multum natura loci confidebant: pedestria esse itinera concisa estuariis: nauigationem impeditam: propter inscientiam locorum paucitatemq: portuum sciebant. Neque nostros exercitus propter frumenti inopiam diutius apud se morari posse confidebant. Ac iam ut omnia contra opinionem accidissent: tamen se plurimum nauibus posse quam romanos: neque ullam facultatem habere nauium: neque eorum locorum ubi bellum gesturi essent uada portus insulasq: nouisse: ac longe aliam esse nauigationem in concluso mari: atq: in uastissimo et apertissimo occeano cognoscebant. His initiis consiliis oppida muniunt: frumenta ex agris in oppida comportant: naues in uenetiam ubi cesarem primum bellum gesturum constabat quam plurimas possunt cogunt. Socios sibi ad id bellum osismos: lexobios: nannetes: ambiliates: morinos: diablintres: monapiosq: asciscunt. auxilia ex brittannia quę contra eas regiones posita est accersunt. Erant hę difficultates belli gerendi quas supra ostendimus. sed multa tamen ad id bellum cesarem incitabant. iniurię retentorum equitum romanorum. rebellio facta post deditionem. defectio datis obsidibus. tot ciuitatum coniuratio. in primis ne hac parte neglecta reliquę nationes idem sibi licere arbitrarentur.

Itaque cum intelligeret: omnes fere gallos nouis rebus stu-
dere: et ad bellum mobiliter celeriterq: excitari: omnes
autem homines natura libertati studere: et conditionē
seruitutis odisse. priusq̄ plures ciuitates conspirarent. par-
tiendum sibi ac latius distribuendum putauit exercitū.
Itaq: titum labienum legatum in treueros. qui proximi
rheno flumini sunt, cum equitatu mittit. huic mādat
rhemos reliquosq: belgas adeat. atq: in officio contine-
at. germanosq: qui auxilio a belgis accersiti dicebantur
si per uim nauib: flumen transire conentur prohibeat.
p. crassum cum cohortib: legionaryis. xii. et magno equi-
tatu in aequitaniam proficisci iubet. ne ex his nationi-
bus auxilia in galliam mittantur ac tantę nationes cō-
iungantur. Q. titurium sabinum legatum cum legioni-
bus tribus in unellos: curiosolitas: lexobiosq: mittit. qui
copiam nauium destinandam curent. Decimū brutum
adolescentem classi gallicisq: nauibus quas ex pictonibus
et xantonis: reliquisq: pacatis regionib: conuenire iusse-
rat prefecit. et cum primū posset in uenetos proficisci iubet.
ipse eo pedestribus copiys contendit. Erant huiusmodi fere
situs oppidorum: ut posita in extremis lingulis promonto-
riisq: neque pedibus aditum haberent: cum ex alto se estus
incitauisset. quod bis accidit semper horarum. xii. spatio.
neque nauibus. qđ rursus minuente estu naues in uadis affli-
ctarentur. Ita utraq: re oppidorum impugnatio impedieba-
tur. ac si quando magnitudine operis forte superati: extru-
so mari aggere ac molibus: atque his oppidi menibus adę-
quatis suis fortunis desperare ceperant: magno nauium nu-
mero appulso. cuius rei summam facultatem habebant: sua
deportabant omnia: seq: in proxima oppida recipiebant.
Ibi se rursus iisdem oportunitatib: loci defendebant. hec eo
facilius magnam partem estatis faciebant. qđ nostrę naues
tempestatib: detinebantur. summaq: erat uasto atq: aper-

-to magnis estibus: raris ac prope nullis portibus difficultas
nauigandi. Namq: ipsorum naues ad hunc modum facte ar-
mateq: erant. Carine aliquanto planiores quam nostrarum nauium.
quo facilius uada ac decessum estus fluminis excipere possent. pro-
-re admodum erecte: atq: item puppes ad magnitudinem flu-
-ctuum tempestatumq: accomodate: naues tote facte ex ro-
bore ad quamuis uim et contumeliam perferendam. transtra
pedalibus in altitudinem trabibus confixa clauis ferreis di-
giti pollicis crassitudine. anchore pro funib: ferreis cate-
nis reuincte. pelles pro uelis aluteq: tenuiter confecte. hec
faciebant siue propter lini inopiam atq: eius usus inscien-
tiam: siue eo quod est magis uerisimile: quod tantas tem-
pestates occeani: tantosq: impetus uentorum sustinere ac
tanta onera nauium regi uelis non satis comode posse arbi-
trabantur. Cum his nauibus nostre classi eiusmodi con-
gressus erat. ut una celeritate ac pulsu remorum prestaret.
reliqua pro loci natura pro ui tempestatum illis essent ap-
-tiora et accomodatiora. Neq: enim his nostre rostro nocere
poterant: tanta in his erat firmitudo: neque propter altitu-
dinem facile telum addiciebant. et eadem de causa minus
comode scopulis continebantur. Accedebat ut cum seuire
uentus cepisset: se uento dedissent. et tempestatem ferrent,
facilius: et in uadis consisterent tutius. et ab estu derelicte
nihil cautes et saxa timerent. Quarum rerum omnium no-
stris nauibus casus erat extimescendus. Compluribus expu-
gnatis oppidis cesar ubi intellexit frustra tantum laborem
sumi: neque hostium fugam captis oppidis reprimi. neq:
his nocere posse: statuit expectare classem. que ubi conue-
nit: ac primum ab hostibus uisa est: circiter. ccxx. naues
eorum paratissime atq: omni genere armorum ornatissi-
me, profecte ex portu nostris aduerse constiterunt. Neque
satis bruto qui classi preerat, uel tribunis militum centu-
rionibusq: quibus singule naues erant attribute consta-

bant quid agerent: aut qua ratione pugnę insisterent. Ro-
stro enim noceri non posse cognouerant. turribus autem
excitatis tamen has altitudo puppium ex barbaris nauib:
superabat. ut neq: ex inferiore loco satis comode tela adi-
ci possent: et missa a gallis grauius acciperet. Vna erat
magna usui res pręparata a nostris: falces peracutę insertę
affixęq: non absimili forma muralium falcium.
His cum funes qui antennas ad malos destinebant compre-
hensi abductiq: erant. nauigio remis incitato prerumpe-
bantur. quibus abscisis antennę necessario concidebant. ut
cum omnibus gallicis nauibus spes in uelis armamentisq:
consisteret. his ereptis omnis usus nauium uno tempore
eriperetur. Reliquum erat certamen propositum in uir-
tute; qua nostri milites facile superabant. atque eo ma-
gis qđ in conspectu cesaris atq: omnis exercitus res gere-
batur: ut nullum fortius paulo factum latere posset.
Omnes enim colles ac loca superiora unde erat propinquus
despectus in mare ab exercitu tenebantur. Disiectis ut di-
ximus antennis cum singulas binę ac ternę naues circũ-
steterant. milites summa ui transcendere in hostium na-
ues contendebant. Quod postq̃ barbari fieri animaduer-
terunt: expugnatis compluribus: cum ei rei nullum re-
periretur auxilium: fuga salutem petere contenderunt.
ac iam conuersis in eam partem nauibus quo uentus fe-
rebat: tanta subito malitia ac tranquillitas extitit ut se
ex loco mouere non posset. Quę quidem res ad negoci-
um conficiendum maxime fuit oportuna. Nam sin-
gulas nostri insectati ita expugnauerunt: ut perpau-
cę ex omni numero noctis interuentu ad terram per-
uenerint. Cum ab hora fere quarta usque ad solis oc-
casum pugnaretur. Quo prelio bellum uenetorum
totiusq: orę maritimę confectum est. Nam cum oĩs
iuuentus. omnis etiam grauioris etatis in quib: aliqđ

consilij ac dignitatis fuit/ eo conuenerant. Tum nauium qđ
ubiq: fuerat in unum locum coegerant. quibus amissis
reliqui neq: quo se reciperent: neq: quemadmodū oppi-
da defenderent habebant. Itaq: se suaq: omnia cesari dedi-
derunt. In quos eo grauius cesar uindicandum statuit/
quo diligentius in reliquum a barbaris ius legatorum
conseruaretur. Itaq: omni senatu necato/ reliquos sub co-
rona tradidit/ uendiditq: ¶ Dum hec in uenetis geruntur/
Q. titurius sabinus cum his copijs quas a cesare acceperat/
in fines unellorum peruenit. His preerat uirodouix ac sū-
mam imperij tenebat earum omnium ciuitatum que de-
fecerant/ ex quibus exercitum magnasq: copias coegerat.
Atq: his paucis dieb; aulerci/ eburones/ lexouijq: senatu
suo interfecto quod auctores belli esse nolebant: portas
clauserunt/ seq: cum uiridouice coniunxerunt. Magnaq:
preterea multitudo undiq: ex gallia perditorū hominū
latronumq: conuenerat. quos spes predandi/ studiumq:
bellandi ab agricultura et quotidiano labore reuocabat.
Sabinus idoneo omnib: rebus loco castris sese tenebat. cū
uiridouix contra eum duum milium spatio consedisset/
quotidieq: productis copijs pugnandi potestatem faceret/
ut iam non solum hostibus in contemptionem sabinus ue-
niret/ sed etiam nostrorum militum nōnihil uocibus car-
peretur: tantamq: opinionē timoris prebuit/ ut iam ad
uallum castrorum hostes accedere auderent. Id ea faciebat
de causa: quod cum tanta multitudine hostium presertī
eo absente qui summam imperij teneret: nisi equo loco
aut oportunitate aliqua data legato dimicandum non
existimabat. Hac confirmata opinione timoris/ idoneum
quendam hominem et callidum delegit gallum q ex his
quos auxilij causa secum habebat. huic magnis premijs &
pollicitationibusq: persuadet uti ad hostes transeat/ et qđ
fieri uelit edocet. Qui ubi profuga ad eos uenit/ timorem

romanorum proponit. quibus angustijs ipse cesar a ue-
netis prematur edocet. neq: longius abesse quin proxima
nocte sabinus clam ex castris exercitum educat. et ad cesa-
rem auxilij ferendi causa proficiscatur. Quod ubi auditum
est: conclamant omnes occasionem negocij bene gerendi
amittendam non esse. ad castra iri oportere. Multe res et
ad hoc consilium gallos hortabantur. superiorum dierū
sabini cunctatio. perfuge confirmatio. inopia cibariorum.
cui rei parum diligenter ab his erat prouisum. spes ueneti-
ci belli. et quod fere libenter homines id quod uolunt et
credunt. his rebus adducti non prius uiridomicē reliquos-
q: duces ex concilio dimittunt q̄ ab his sit concessum ar-
ma uti capiant. et ad castra contendant. Qua re concessa.
leti uelut explorata uictoria. sarmentis uirgultisq: collec-
tis quibus fossas romanorū compleant ad castra pergunt. Lo-
cus erat castrorum editus. et paulatim ab imo accliuis circiter
passus mille. Huc magno cursu contenderūt. ut q̄ minimū
spatij romanis ad se colligendos armandosq: daretur. exanima-
tiq: peruenerūt. Sabinus suos hortatus cupientibus signū
dat. Impeditis hostibus propter ea que ferebant onera. subi-
to duabus portis eruptionem fieri iubet. Factum est opor-
tunitate loci. hostium inscientia ac defatigatione. uirtute
militum. et superiorum pugnarum exercitatione. ut ne u-
num quidem nostrorū impetum ferrent. ac statim terga uer-
terent. Quos impeditos integris uiribus milites nostri cōse-
cuti magnum numerum eorum occiderunt. reliquos equi-
tes consectati paucos qui ex fuga euaserant reliquerunt. S
Sic uno tempore et de nauali pugna sabinus. et de sabini
uictoria cesar certior factus est. ciuitatesq: omnes se statim
titurio dediderunt. Nam ut ad bella suscipienda gallorū
allacer ac promptus est animus. sic mollis ac minime resistēs
ad calamitates perferendas mens eorum est. Eodem fere tē-
pore p. crassus cum in equitaniam uenisset. que pars ut

ante dictum est et regionum latitudine. et multitudine
hominũ ex tertia parte gallię est extimanda. cum intelli-
geret in his locis sibi bellum gerendum ubi paucis ante an-
nis. L. ualerius preconinus legatus exercitu pulso interfe-
ctus esset: atque unde. L. manlius proconsul impedimẽtis
amissis profugisset: non mediocrem sibi diligentiam adhi-
bendam intelligebat. Itaque re frumentaria prouisa auxi-
liys equitatuq: comparato. multis preterea uiris fortibus
a tolosa et narbone quę st̃ ciuitates gallię prouincię finiti-
mę ex his regionibus nominatim euocatis in sontiatũ fi-
nes exercitum introduxit. Cuius aduentu cognito sontia-
tes magnis copyis coactis: equitatuq: quo plurimũ ualebat
in itinere nostrum agmen adorti: primum equestre prełiũ
cõmiserunt. Deinde equitatu suo pulso. insequentib: nostris
subito pedestres copias quas in conualle in insidyis collocaue-
rant ostenderunt. Hi nostros disiectos adorti: prelium reno-
uarunt. Pugnatum est diu: atq: acriter. cum sontiates supe-
rioribus uictoryis freti in sua uirtute totius ęquitanię salutẽ
positam putarent. nostri autem quid sine imperatore et sine
reliquis legionibus adolescentulo duce efficere posse perspici
cuperent. tamen confecti uulneribus hostes terga uertere.
quorum magno numero interfecto. crassus ex itinere oppi-
dum sonciatum oppugnare cępit. quibus fortiter resistenti-
bus uineas turresq: egit. Illi alias eruptione temptata: alias
cuniculis ad aggerem uineasq: actis. cuius rei sunt longe pe-
ritissimi ęquitani propterea qđ multis locis apud eos ęrarię
secturęq: sunt. Ubi diligentiã nostrorum his rebus nihil pro-
fici posse intellexerũt. legatos ad crassum mittunt. seque in
deditionem ut recipiat petunt. Qua re impetrata: arma tra-
dere iussi faciunt. atq: in ea re omniũ nostrorum intentis
animis. alia ex parte oppidi. Diatonus qui summã impe-
riy tenebat. cum sexcentis deuotis quos illi solidunos appel-
lant, quorum est conditio: ut omnibus in uita comodis

una cum his fruantur quorum se amicitię dediderunt.
siquid his per uim accidat. aut eundem casum una ferat.
aut sibi mortem consciscant. Neque adhuc hominũ me-
moriã repertus est quisq̃. qui eo interfecto cuius se amici-
tię deuouisset. mori recusarit. Cum his diatonnus erupti-
onem facere conatus. clamore ab ea parte munitionis sub-
lato. cum ad arma milites concurrissent. uehementerque
pugnatum esset. repulsus in oppidum est. tamen uti eadẽ
deditionis conditione uteretur a crasso impetrauit. Armis
obsidibusq; acceptis crassus in fines et canisatiũ
profectus est. Tum uero barbari commoti qđ oppidum
et natura loci et manu munitum paucis diebus quibus eo
uentum erat expugnatum cognouerant. Legatos quo-
quo uersum dimittere. coniurare. dare obsides inter se-
se. copias parare ceperunt. Mittuntur etiam ad eas ciui-
tates legati quę sunt citerioris hyspanię finitimę ęqui-
tanię. Inde auxilia ducesq; accersuntur. Quorum aduẽ-
tu magna cum auctoritate. et magna hominũ cũ mul-
titudine bellum gerere conantur. Duces uero inde de-
liguntur qui una cum quinto sertorio omnes annos
fuerant. summamq; scientiam rei militaris habere existi-
mabantur. hi consuetudine popul. ro. loca capere. ca-
stra munire. commeatib; nostros intercludere instituũt.
Quod ubi crassus animaduertit. suas copias propter exi-
guitatem non facile deduci. hostem et uagari et uias
obsidere. et castris satis presidij relinquere. ob eamq; ca-
usam minus comode frumentũ commeatumq; sibi su-
pportari. in diesq; hostium numerum augeri. nõ cun-
ctandum existimauit. quin pugna decertaret. Hac re ad
consiliũ delata. ubi omnes idem sentire intellexit. po-
sterum diem pugnę constituit. Prima luce productis
omnibus copijs. duplici acie instructa. auxilijsq; in me-
diam aciem collocatis. quid hostes consilij caperent ex-

pectabat. Illi et si propter multitudinem et ueterem belli gloriam/paucitatemq: nostrorum se tuto dimicaturos existimabant. tamen tutius esse arbitrabantur obsessis uijs comeatu intercluso/sine ullo uulnere uictoria potiri. et si propter inopiam rei frumentarie romani sese recipere cepissent. impeditos et agmine et sub sarcinis infirmiore q: animo adoriri cogitabant. Hoc consilio probato ab ducibus: productis romanorū copijs. sese castris tenebant. hac re prospecta crassus. cum sua cunctatione atq: opinione timidiores & hostes: nostrosq: milites alacriores ad pugnandum effecisset. atque omniū uoces audirentur expectari diutius non oportere/quin ad castra iretur: cohortatus suos. omnibus cupientibus ad hostium castra contendit. Ibi cum alij fossas complerent. alij multis telis coniectis defensores uallo munitionib: q: depellerent. auxiliaresq: quibus ad pugnam nō multum crassus confidebat. lapidibus telisq: subministrandis. et ad aggerem cespitibus comportandis. speciem atque opinionem pugnantiū preberent. Cum item ab hostibus constanter ac non timide pugnaretur. telaq: ex superiore loco missa non frustra accederent. equites circuitis hostium castris. crasso renuntiauerunt. non eadem esse diligentia a decumana porta castra munita. facilemq: aditum habere. Crassus equitum prefectos cohortatus. ut magnis premijs & pollicitationibusq: suos excitarent. quid fieri uellet ostendit. Illi ut erat imperatum eductis his cohortibus que presidio castris relicte/intrite a labore erant. et longiore itinere circumductis. ne ex hostium castris circumspici possent. omnium oculis mentibusq: ad pugnam uehementer intentis celeriter ad eas quas diximus munitiones peruenerunt. Atque his preruptis prius in hostium castris constiterunt. q̄ plane ab his uideri aut quid rei gereretur cognosci posset. Tum uero clamore ab ea parte audito. nostri reintegratis uiribus. quod plerumq: in spe uictorie accidere consueuit.

acrius impugnare ceperunt. Hostes undique circumuenti de-
speratis omnibus rebus sese per munitiones deicere: et fuga
salutem petere intenderunt. Quos equitatus apertissimis ca-
pis consectatus ex milium quinquaginta numero que ex
equitania cantabrisq: uenisse constabat: uix quarta parte
relicta multa nocte se in castra recepit. Hac audita pugna
maxima pars equitanie sese crasso dedidit, obsidesq: ultro
misit. Quo in numero fuerunt trabelli. bigerriones. iacia-
ni. uocates. tanistates. flustates. garites. ausci. garunni. si-
butzates iocosatesq:. pauce ultime nationes anni tempo-
re confise qd hiems suberat hoc facere neglexerunt. Eo-
dem fere tempore cesar etsi prope exacta iam estas erat:
tamen qd omni gallia pacata morini menapijq: superat
qui in armis essent neq: ad eum legatos unq de pace mi-
sissent arbitratus id bellum celeriter confici posse eo exer-
citum adduxit. qui longe alia ratione ac reliqui galli bel-
lum gerere ceperunt. Nam qd intelligebant maximas na-
tiones que prelio contendissent pulsas superatasq: esse.
continentesq: siluas ac paludes habebant. eo se suaq: omia
contulerunt. Ad quarum initium siluarum cesar cum
peruenisset: castraq: munire instituisset. neq: hostis inte-
rim uisus esset: dispersis in opere nostris subito ex omnib:
partibus silue euolauerut: et in nostros impetum fecerut.
Nostri celeriter arma ceperunt: eosq: in siluas repulerut.
et compluribus interfectis longius impeditioribus locis
secuti paucos ex suis deperdiderut. Reliquis deinceps di-
ebus cesar siluas cedere instituit. et ne quis inermibus im-
prudentibusq: militibus ab latere impetus fieri posset:
omnem eam materiam que erat cesa conuersa ad hoste
collocabat. et pro uallo ad utrumq: latus extruebat. In-
credibili celeritate magno spatio, paucis diebus confecto
cum iam pecus atq: extrema impedimenta ab nostris tene-
rentur. ipsiq: defensores siluas peteret. eiusmodi sunt tem-

pestates consecutae uti opus necessario intermitteretur. et co-
tinuatione imbrium diutius sub pellibus milites contineri
non possent. Itaq: uastatis omnibus eorum agris: uicis hedifi
ciisq: incensis. cesar exercitum eduxit et in aulercis. lexobiisq:
reliquis item ciuitatibus quae maxime bellum fecerant. in hi
hibernis collocauit:-

A QUE secuta est hieme. qui fuit annus. C. po
peio. M. crasso consulibus. usipetes germani
et item tenocheri magna cum multitudine
hominum flumen rhenum transierut. no lon
ge a mari quo rhenus influit. Causa transeu
di fuit. qd a sueuis complures annos exagitati p. bello pre
mebantur. et agricultura prohibebantur. Sueuorum est gens
longe maxima et bellicosissima germanorum omnium. hi
centum pagos habere dicuntur. ex quibus quot annis sin
gula milia armatorum bellandi causa exfinibus educunt.
Reliqui qui domi manserut se atq: illos alunt. hi rursus i
uicem anno post in armis sunt. illi domi remanet. Sic nec
agricultura neq: ratio. neq: usus belli intermittitur. sed pri
uati ac superati agri apud eos nihil est. nec longius anno
remanere uno in loco incolendi causa licet. neq: multum
frumento. sed per maximam partem lacte atq: pecore uiuunt.
multumq: sunt in uenationib:. Quae res et cibi genere. et
quotidiana exercitatione. et libertate uitae. quod a pueris
nullo officio aut disciplina assuefacti. nihil omnino contra
uoluntatem faciant. et uires alit. et immani corporum magni
tudine homines efficit. Atq: in eam se consuetudinem ad
duxerunt, ut locis frigidissimis. neq: uestitus preter pelles
haberent quicquam: quarum propter exiguitatem magna est
pars corporis aperta. et lauantur in fluminib:. Mercatorib:
est ad eos aditus. magis eo ut quae bello ceperint. quibus

uendant habeant. q̄ quo ullam rem ad se importari desi
derent. Quin etiam iumentis quib: maxime galli delecta
tur. queq: impenso parant pretio germani. importatis pre
tyis non utuntur. sed que sunt apud eos nata praua et de
formia. Hec quotidiana exercitatione exercita ut sint la
boris efficiunt. Equestrib; prelyis sepe ex equis desiliunt ac
pedibus prehantur. equosq: eodem remanere uestigio as
suefecerūt. ad quos se celeriter cum usus est recipiunt.
neq: eorum moribus turpius quicq̄ aut inertius habe
tur. q̄ ephippyis uti. Itaq: ad quemuis numerū ephippi
atorum equitum q̄uis pauci adire audent. Vinum ad
se omnino importari non sinunt. q̄d ea re ad laborē fe
rendum remollescere homines atq: effeminari arbitran
tur. publice maximā putant laudem esse q̄ latissime a
suis finibus uacare agros. Hac re significare magnum
numerū ciuitatum suam iura sustinere non posse. Itaq:
una ex parte a sueuis circiter milia passuū sexcenta agri
uacare dicuntur. Ad alteram q: partem succedūt ubyi.
quorum fuit ciuitas ampla atque florens ut est captus
germanorū qui paulo sunt eiusdem generis et ceteris ꝑ
humaniores propterea quod renum attingunt, multū
que ad eos mercatores uentitant. et ipsi propter propin
quitatem gallicis sunt moribus assuefacti. Hos cum sue
ui multis sepe bellis experti propter amplitudinē gra
uitateq: ciuitatis expellere non potuissent. tamen uecti
gales sibi fecerunt. ac multo humiliores infirmioresq: re
degerunt. In eadem causa fuerunt usipetes et thenothe
ri quos supra diximus. qui complures annos sueuorum
uim sustinuerunt. ad extremū tamen agris expulsi et
multis locis germanie trienniū uagati ad rhenum ꝑ
uenerūt. quas regiones menapyi incolebant. et ad utraq:
ripam fluminis agros hedificia uicosq: habebant demi
grauerūt. et cis rhenum dispositis presidyis germanos ⊙

transire prohibebãt. Illi omnia experti: cum neq: ui conte-
dere propter inopiam nauiũ: neq: clam transire propter cu-
stodias menapiorũ possent: reuerti se in sedes suas regiones
que simulauerũt. et tridui uiam progressi: rursus reuerte-
runt. atq: hoc omni itinere una nocte confecto equita-
tu inscios inopinantesq: menapios oppresserunt. qui de
germanorum discessu per exploratores certiores facti sine
metu trans rhenum in suos uicos remigrauerant. his inter-
fectis: nauibusq: eorum occupatis: priusq̃ ea pars menapi-
orum que citra rhenum erat certior fieret: flumen transie-
runt: atque eorum hedificiis occupatis: reliquam partem
hiemis se eorum copiis aluerũt. His de rebus cesar certior
factus et infirmitatem gallorum ueritus: qđ sunt in con-
siliis capiendis mobiles et nouis plerumq: rebus student.
nihil his committendum. Est autem hoc gallice consuetu-
dinis uti et uiatores inuitos consistere cogant: et quod qs-
q: eorum de quaq: re audierat aut cognouerit querãt.
et mercatores in oppidis uulgus circumsistat: quib: que
ex regionib; ueniant: quas q: ibi res cognouerit pronun-
tiare cogant. his rebus atq: auditionib; permoti de sum-
mis sepe rebus consilia ineunt. quorum eos in uestigio pe-
nitere necesse est est cum incertis morib: seruiant: et pleri-
que ad uoluntatẽ eorum ficta respondeant. Qua consue-
tudine cognita cesar: ne grauiori bello concurreret: ma-
turius q̃ consuerat ad exercitum proficiscitur. Eo cum ue-
nissent ea que fore suspicatus erat facta cognouit: missas
legationes ab nõnullis ciuitatibus ad germanos inuita-
tosq: eos uti ab rheno discederent: omnia que postula-
ssent ab se fore parata. qua spe adducti germani latius
uagabantur: et in fines eburonũ et condrusonũ qui st
treuerorũ clientes peruenerãt. Principibus gallie uoca-
tis cesar: ea que cognouerat dissimulanda sibi existima-
uit. eorumq: animis permulsis et confirmatis: equitatu

que com[im]par[e]ato. bellum cum germanis gerere constituit.
re frumentaria comparata equitatib: que delectis iter in
ea loca facere cepit. quibus in locis esse germanos audiebat.
A quibus cum paucorum dierum iter abesset. legati ad eū
uenerunt: quorum hec fuit oratio. Germanos neq: priores
populo. ro. bellum inferre: neque tamen recusare si laces-
santur: quin armis contendant. quod germanorū consu-
etudo hec esset a maioribus tradita. quicumq: inferant
resistere. neq: deprecari. hec tamen dicere. uenisse inuitos.
eiectosq: domo. si suam gratiam romani uelint. posse his
esse utiles amicos: uel si agros attribuant: uel patiantur ī
eos tenere quos armis possederint. se se unis sueuis concede-
re. quibus ne dij quidem immortales pares esse possint. re-
liquum quidem in terris esse nemine quem superare non
possint. Ad hec quod uisum est cesar respondit. sed exitus fu-
it orationis: sibi nullam cum his amicitiam esse posse, si in
gallia remanerent. neq: uerum esse qui suos finis tueri n̄
potuerint. alienos occupare. neq: ullos in gallia uacare a-
gros; qui tante presertim multitudini sine iniuria suffice-
re possint. sed licere si uelint in ubiorum finibus consede-
re: quorum sint legati apud se: et de sueuorum iniurijs
queran tur: et a se auxilium petant. hoc sueuis imperatu-
rum: Legati hec se ad suos relaturos dixerunt et delibera-
ta re post diem tertium redituros. interea ne propius se
castra moueret, petierunt. Ne id quidem cesar ab se impe-
trari posse dixit. Cognouerat enim magnam partem eq-
tatus ab his aliquot diebus ante predandi frumentandi
q: causa ad ambiuarritos trans mosam missam. hos expe-
ctari equites. atque eius rei causa moram interponi arbi-
trabatur. Mosa profluit ex monte uosego qui est in fini-
bus lingonū. et parte quadam ex rheno recepta que ap-
pellatur uulgo uallis: insulamq: efficit batauorū. que ī
uulgo dicitur batava: in occeanūq: influit: neq: longius

ab occeano milibus passuum. Lxxx. in rhenū influit. Renus autem oritur ex lepontyis qui alpes incolunt: et longo spatio per fines nantuatiū heluetiorum sequanorum mediomatricū triburorum treuirorūq: citatus fertur. et ubi occeano appropinquat in plures defluit partes: et multis ingentib; q: insulis effectis quarum pars magna a feris barbarisque nationib; incolitur. ex quibus sunt qui piscibus auium atq: ouis uiuere existimantur. multisq: capitibus in occeanū influit. Cesar cum ab hoste nō amplius passuum xii milia abesset. uti erat constitutū ad eum legati reuertuntur. qui in itinere congressi magnopere ne longius progrederetur orabant. Cum id non impetrassent. petebant uti ad eos equites qui agmen pantecessisset premitteret. eosque pugna prohiberet. sibi q: ut potestatē faceret in ubios legatos mittendi. quorum si principes ac senatus sibi iure iurando fidem fecissent ea conditione q̄ a cesare ferretur se usuros ostendebant. Ad has res conficiendas sibi tridui spatium daret. Hec omnia cesar eodem dem illó pertinere arbitrabatur. ut tridui mora interposita equites eorum qui aberant reuerterentur. tamen se nō longius milib: passuum quatuor aquationis causa processurum eodem die dixit. Huc postero die q̄ frequentissimi conuenirent. ut de eorum postulatis cognosceret. Interim ad prefectos qui cum omni equitatu antecesserant mittit qui nuntiarent ne hostes prelio lacesserent, et si ipsi lacesserentur. sustinerent. quousq: ipse cum exercitu propius accessisset. At hostes ubi primum nostros equites conspexerūt. quorum erat quinq: milium numerus. cum ipsi non amplius octingentos equites haberet. q̄d hi qui frumentandi causa ierant trans mosam nōdū redierant. nihil nostris timentibus quod legati eorum paulo ante a cesare discesserant atq: is dies indutyis dictus erat ab his petitus. impetu facto celeriter nostros p-

turbauerunt. Rursus resistentibus nostris consuetudine sua ad pedes desiluerunt. Suffossis equis compluribusque nostris deiectis reliquos in fugam coniecerunt atque ita perterritos egerunt, ut non prius fuga desisterent quam in conspectum agminis nostri uenirent. In eo prelio ex equitibus nostris interficiuntur quatuor et .lxx. In his uir fortissimus piso aquitanus amplissimo genere natus. cuius auus in ciuitate sua regnum obtinuerat. amicus a senatu nostro appellatus. Hic cum fratri intercluso ab hostibus auxilium ferret, ex periculo illum eripuit. ipse equo uulnerato deiectus, quoad potuit fortissime restitit: cum circumuentus multis uulneribus acceptis cecidisset. atque id frater qui iam periculo excesserat animaduertisset procul, incitato equo se hostibus optulit atque interfectus est. Hoc facto prelio cesar nec iam sibi legatos audiendos neque conditiones accipiendas arbitrabatur ab his qui per dolum atque insidias petita pace ultro bellum intulissent. Expectare uero dum hostium copie augerentur equitatusque reuerterentur summe dementie esse iudicabat. Et cognita gallorum infirmitate quantum iam apud eos hostes uno prelio auctoritatis essent consecuti sentiebat. quibus ad consilia capienda nihil spatii dandum existimabat. His constitutis rebus et consilio cum legatis et questore comunicato, ne quem diem pugne intermitteret: oportunissime res accidit, quod postridie eius diei mane eadem perfidia et simulatione usi germani frequentes omnibus principibus maioribusque natu adhibitis ad eum in castra uenerunt. simul ut dicebatur sui purgandi causa. quod contra atque esset dictum et ipsi petissent, prelium pridie commisissent. simul ut siquid possent de indutiis fallendo impetraret. Quos sibi cesar oblatos grauius retineri iussit. Ipse autem omnes copias castris eduxit. equitatumque quod recenti prelio perterritum esse existi-

mabat agmen subsequi iussit. Acie triplici instructa
et celeriter octo milium itinere confecto prius ad ho-
stium castra peruenit q̄ quid ageretur germani sentire
possent. Qui omnib: rebus subito perterriti et celeritate
aduentus nostri et discessu suorū neque consilij haben-
di neque arma capiendi spatio dato perturbantur. co-
pias ne aduersus hostes ducere an castra defendere an
fuga salutem petere prestaret. quorum timor cum fre-
mitu et concursu significaretur milites nostri pristine
diei perfidia incitati in castra irruperūt. Quo in loco qui
celeriter arma capere potuerūt paulisper nostris restite-
runt, atque inter carros impedimētaq: prelium comise-
runt. At reliqua multitudo puerorū mulierūq: nam
cum omnibus suis domo excesserant rhenumq: transierat
passim fugere cepit. Ad quos consectandos cesar exercitū
misit. Germani post tergum clamore audito cum suos
interfici viderent armis abiectis signisque militaribus
relictis se ex castris eiecerūt. et cum ad confluentē mose
et rheni peruenissent reliqua fuga desperata magno
numero interfecto reliqui se in flumen precipitauerūt.
atq: ibi timore et lassitudine et ui fluminis oppressi pe-
rierunt. Nostri ad unū omnes incolumes perpaucis uul-
neratis ex tanti belli timore cum hostium numerus capi-
tum cccc xxx milium fuisset se in castra receperunt. Ce-
sar his quos in castra retinuerat discedendi potestatem fe-
cit. Illi supplicia cruciatusq: gallorum ueriti quorum a-
gros uexauerant remanere se apud eum uelle dixerunt. his
cesar libertatem concessit. Germanico bello confecto mul-
tis de causis cesar statuit sibi esse rhenum transeundum.
quarum illa fuit iustissima quod cum uideret germanos
tam facile impelli ut in galliam uenirent suis quoque
rebus eos timere uoluit cum intelligerent et posse et au-
dere populi ro. exercitum rhenum transire. Accessit etiam

quo illa pars equitatus usipetum et tencetherorū quam su-
pra memoraui predandi frumentandiq: causa mosam tran-
sisse: neque prelio interfuisse: post fugam suorum se trans
rhenum in fines sicambrorum receperat: seque cum his coniū-
xerat. Ad quos cum cesar nuntios misisset qui postularent
qui sibi gallieq: bellum intulissent sibi dederent: respōde-
runt. populi. ro. imperium rhenum finire. si se inuito ger-
manos in galliam transire nō equum existimaret. cur sui o
quicq̄ esse imperij aut potestatis trans rhenū postularet. Vbij
autem qui uni ex transrhenanis ad cesarem legatos miserāt
amicitiam fecerant. obsides dederant. magnopere orabant ut
sibi auxilium ferret. q̄d grauiter a sueuis premerentur. uel
si id facere occupationibus populi. ro. prohiberetur: exerci-
tum modo rhenū transportaret: id sibi auxiliū spemque
reliqui temporis futurum tantum esse nomen, atque opini-
onem eius exercitus ariouisto pulso: et hoc nouissimo prelio
facto: etiam ad ultimas germanorū nationes uti opinione et
amicitia. po. ro. tuti esse possint. Nauium magnam copiam
ad tranportandum exercitū pollicebantur. Cesar his de causis
quas cōmemorauimus rhenū transire decreuerat. sed nauib;
transire neque tutum esse arbitrabatur. neq: suę: neq: po. ro.
dignitatis esse statuebat. Itaque et si summa difficultas facien-
di pontis proponebatur: propter latitudinē altitudinem ~~pro~~
rapiditatemq: fluminis. tamen id sibi contendendū aut ali-
ter nō traducendum exercitum existimabat. Rationē igitur
pontis hanc instituit. Tigna bina sesquipedalia paulum ab
imo peracuta dimensa ad altitudinem fluminis interuallo
pedum duorum inter se iungebat. Hec cum machinationi-
bus immissa in flumen defixerat: fistulisq: adegerat. non
sublime modo derecte ad perpendiculum sed prona ac fa-
stigiata ut secundum naturam fluminis procumberent. h
his item contraria duo, ad eundem modum iuncta inter-
uallo pedum quadragenum ab inferiore parte contra

Mira[le] op9 pontis in Rheno

uim atque impetum fluminis conuersa statuebat. hec utra-
que insuper bipedalibus trabibus immissis quantum eorum tigno-
rum iunctura distabat. binis utrinque fibulis ab extrema par-
te detinebantur. Quibus disclusis atque in contrariam partem
reuinctis tanta erat operis firmitudo atque earum rerum natura ut
quo maior uis aque se incitauisset. hoc artius illigata teneren-
tur. hec directa materia iniecta contexebantur. ac longuriis et
cratibusque consternebantur. ac nihilo segnius sublice et ad inferi-
orem partem fluminis oblique agebantur. que pro ariete sub-
iecte. et cum omni opere coniuncte uim fluminis exciperent.
et alie item supra pontem mediocri spatio. ut si arborum trun-
ci siue naues deiciendi operis causa essent a barbaris misse. his
defensoribus earum rerum uis minueretur. neu ponti nocerent.
Diebus. x. quibus materia cepta erat comportari. omni opere ef-
fecto exercitus traducitur. Cesar ad utranque partem pontis et
firmo presidio relicto. in fines sigambrorum contendit. Inte-
rim a compluribus ciuitatibus ad eum legati ueniunt quibus
pacem atque amicitiam petentibus liberaliter respondit. obsides
que ad se adduci iubet. Sigambri ex eo tempore quo pons in-
stitui ceptus est. fuga comparata hortantibus his quos ex tenac-
theris atque usipetibus apud se habebant finibus suis excesserant. su-
aque omnia exportauerant. seque in solitudinem ac siluas abdide-
rant. Cesar paucos dies in eorum finibus moratus. omnibus uicis et
hedificiisque incensis. frumentis ^suc^incensis. se in fines ubiorum recepit.
atque auxilium suum pollicitus si ab sueuis premerentur. hec ab his
cognouit. sueuos posteaquam per exploratores pontem fieri compe-
rissent more suo concilio habito nuntios in omnes partes misisse.
ut de oppidis demigrarent. liberos uxores suaque omnia in siluas
deponerent. atque omnes qui arma ferre possent. unum in lo-
cum conuenirent. Hunc esse delectum medium fere regionum
earum quas sueui obtinerent. hic romanorum aduentum ex-
pectare atque ibi decertare constituisse. Quod ubi cesar compe-
rit omnibus his rebus confectis quarum rerum causa traducere

exercitum constituerat. ut germanis metum iniceret. ut si-
gambros ulcisceretur. ut ubios obsidione liberaret. diebus
omnino. xviii. trans rhenum consumptis. satis et ad laudem et
ad utilitatem profectum arbitratus. se in galliam recepit. po-
temq; rescidit. Exigua parte estatis relicta. cesar etsi in his
locis. quod omnis gallia ad septentrionē uergit. mature sunt
hyemes tamen in britanniam proficisci contendit. quod omni-
fere gallicis bellis hostibus nostris inde subministrata auxilia
intelligebat. Et si tempus anni ad bellum gerendum defice-
ret tamen magno sibi usui fore arbitrabatur si modo insulā
adisset. et genus hominum perspexisset. loca. portus. aditus
que cognouisset. que omnia fere gallis erant incognita. ne-
que enim temere preter mercatores illo adit quisquam. ne-
que his ipsis quisquam preter oram maritimam atque eas
regiones que sunt contra gallias notum est. Itaque conuo-
catis ad se undique mercatoribus. neque quanta esset insu-
le magnitudo. neque que aut quante nationes incolerent.
neq; quem usum belli haberent. aut quibus institutis ute-
rentur. neque qui essent ad maiorum nauium multitudi-
nem idonei portus reperire poterat. Ad hec cognoscenda
priusq̄ periculum faceret. idoneum esse arbitratus. C. uo-
lusenum cum naui premittit. huic mandat ut exploratis
omnibus copiis in morinos proficiscitur. quod inde erat breui-
ssimus in britanniā traiectus. Huc naues undique ex finiti-
mis regionibus. et quam superiore estate ad ueneticum bellū
effecerat classem iubet conuenire. Interim consilio eius cogni-
to et per mercatores perlato ad britannos. a compluribus in-
sule ciuitatibus ad eum legati ueniunt. qui polliceantur ob-
sides dare. atque imperio populi. ro. obtemperare. Quibus
auditis liberaliter pollicitus hortatusq; ut in ea sententiā
eos domum remittit. et cum his una uolusenū quem ipse
atrebatibus superatis regem ibi constituerat. cuius et uirtu-
tem et consilium probabat. et quem sibi fidelem esse arbitra-

batur cuiusq: autoritas in his regionibus magna habebatur mittit. Huic imperat quas possit adeat ciuitates. hortetur que populi ro. fidem sequantur. seque celeriter eo uenturu nuntiet. Volusenus perspectis regionibus omnib; quantum et facultas dari potuit qui naui egredi ac se barbaris committe re non auderet. quinto die ad cesarem reuertitur. que q: ibi perspexisset renuntiat. Dum in his locis cesar nauium pa randarum causa moratur. ex magna parte morinorum legati ad eum uenerunt. qui se de superioris tempori co consilio excusarent. qd homines barbari et nostre consuetu dinis imperiti bellum popolo. ro. fecissent. seque ea que impe rasset facturos pollicentur. Hoc sibi cesar satis oportune acci disse arbitratus. quod neque post tergum hostem relinque re uolebat. neque belli gerendi propter anni tempus facul tatem habebat. neque has tantarum rerum occupationes britannie anteponendas iudicabat. magnum his nume rum obsidum imperat. quibus adductis eos in fidem rece pit. Nauibus circiter octingentis. lxxx. onerariis coactis. contractisq: quod satis esse ad duas legiones transportadas estimabat. quod preterea nauium longarum habebat. que stori legatis prefectisq: distribuit. Huc accedebant. xviii. ho nerarie naues que ex eo loco ab milibus passuum octo uen to tenebantur. quo minus in eundem portum uenire possent. Has equitibus distribuit. reliquum exercitum. Q. titurio sa bino. et. L. arunculeo nocte legatis in menapios atque in eos pagos morinorum a quibus legati ad eum non ue nerant ducendum dedit. p. sulpicium rufum legatum cum eo presidio quod satis fore arbitrabatur portum te nere iussit. His constitutis rebus. nactus idoneam ad na uigandum tempestatem tertia fere uigilia soluit. equitesq: in ulteriorem partem progredi et naues conscendere et se se qui iussit. a quibus cum id paulo tardius esset administratu ipse hora circiter diei quarta cum primis nauibus britania

attigit: atq: ibi in omnibus collibus expositas hostium tur-
mas armatas conspexit. Cuius loci hec erat natura atq: ita
montibus angustis mare continebatur. uti ex locis superio
ribus in litus telum adiici posset. Hunc ad ad egrediendum ne-
quaquam idoneum arbitratus locum. dum reliquę naues eo
conuenirent. ad horam nonam in anchoris expectauit. Inte-
rim legatis tribunisque militum conuocatis: et quę ex uolu
seno cognosceret. et quę fieri uellet ostendit. monuitq: ut rei
militaris quę ratio esset. maxime ut maritimę res postularent.
quę q̄ celerem atque instabilem motum haberent. ad nutum
et ad tempus omnes res ab his administrarentur. his dimissis:
et uentum et ęstum uno tempore nactus secundum. dato signo
et sublatis anchoris. circiter milia passuum septem ab eo loco
progressus ac plano litore naues constituit. At barbari consi-
lio romanorum cognito. premisso equitatu et esedariis quo
plerumq: genere ī preliis uti consueuerant. reliquis copiis subse-
cuti nostros egredi nauibus prohibebant. Erat ob has causas
summa difficultas quod naues propter magnitudinem nisi
in alto constitui non poterant. Militibus autem ignotis locis
impeditis nauibus magno et graui onere armorum oppre-
ssis: simul et de nauib: desiliendum et in fluctibus consistē-
dum. et cum hostibus erat pugnandum. cum illi aut ex ari-
do. aut paulo in aquam progressi omnibus membris expe-
diti notissimis locis audacter tela coniicerent et equos assu-
efactos incitarent. Quibus rebus nostri perterriti atq: huius
omnino generis pugnę imperiti. non eadem alacritate ac
studio quo in pedestrib: uti preliis consueuerant utebantur.
Quod ubi cesar animaduertit. naues longas quarum et spe-
cies barbaris inusitatior. et motus ad usum expeditior erat
paulum remoueri ab honerariis nauibus et remis incitari.
et ad latus apertum hostium constitui: atque inde fun-
dis sagittis tormentis hostes propelli ac summoueri iussit.
Quę res magno usui nostris fuit. Nam et nauium figura et

et remorum motu. et inusitato genere tormentorum permoti
barbari constiterunt. ac paululum modo pedem retulerunt. Atq:
nostris militibus cunctantib: maxime propter altitudinem
nauis. qui decime legionis aquilam ferebat contestatus de-
os ut ea res legioni feliciter obueniret: Desilite inquit milites
nisi uultis aquilam hostibus prodere. Ego certe meum rei
publice atq: imperatori officium prestitero. hoc cum ma-
gna uoce dixisset. se ex naui proiecit. atque in hostes aqui-
lam ferre cepit. Tum nostri cohortati inter se ne tantum
dedecus admitteretur. uniuersi ex naui desiluerunt. Hos
item nostri ex proximis primis nauibus cum cospexissent
subsecuti hostibus appropinquauerūt. Pugnatum est ab
utrisque acriter. nostri tamen qđ neque ordines seruare ne-
que firmiter insistere. neque signa subsequi poterant. atq:
alius ex alia naui quibus cum signis occurrerat se aggrega-
bat. magnopere perturbabatur. Hostes uero notis omnibus
uadis: ubi ex littore aliquos singulares ex naui egredientes
conspexerant. incitatis equis impeditos adoriebantur. plures
paucos circumsistebant. alii ab latere aperto in uniuersos
tela coniiciebant. Quod cum animaduertisset cesar. scaphas
longarum nauium item speculatoria nauigia militibus cō-
pleri iussit. et quos laborantes conspexerat his submittebat.
Nostri simul in arido constiterūt. suis omnibus consecutis
in hostes impetum fecerunt. atque eos in fugam dederunt.
neque longius prosequi potuerunt qđ equites cursum te-
nere atque insulam capere nequiuerūt. hoc unum ad pristi-
nam fortunam cesari defuit. Hostes prelio superati simulatque
se ex fuga receperunt. statim legatos ad cesarem de pace miserūt.
obsides daturos. queq: imperasset facturos esse polliciti sunt.
Vna cum his legatis comius atrebas uenit. quem supra demō
strauimus a cesare in brittania premissum. hunc illi e naui egres-
sum quom ad eos oratoris modo cesaris mandata deferret. cō
prehenderant atq: in uincla coniecerant. Tunc prelio facto

remiserunt in petenda pace eius rei culpam in multitu-
dinem coniecerunt. et propter imprudentiam ut ignosce-
retur petiuerunt. Cesar questus quod cum ultro in continen-
tem legatis missis pacem a se petissent. bellum sine causa
intulissent ignoscere imprudentie dixit obsidesque im-
perauit. quorum illi partem statim dederunt. partem ex lon-
ginquioribus locis accersitam paucis diebus sese daturos di-
xerunt. Interea suos remigrare in agros iusserunt. prin-
cipesque undique conuenire et se ciuitatesque suas cesari
commendare ceperunt. His rebus pace confirmata post diem
quartum quam est in brittaniam uentum naues xviii. de quibus
supra demonstratum est que equites sustulerant ex su-
periore portu leni uento soluerunt. Que cum appropin-
quarent britannie et ex castris uiderentur tanta tempe-
stas subito coorta est ut nulla earum cursum tenere
posset. sed alie eodem unde erant profecte reuerterentur
alie ad inferiorem partem insule que est propius solis oc-
casum magno sui cum periculo deicerentur. Que tamen
anchoris iactis cum fluctibus complerentur necessario
aduersa nocte in altum prouecte continentem petierunt.
Eadem nocte accidit ut esset luna plena. qui dies ma-
ritimos estus maximos in occeano efficere consueuit.
nostrisque id erat incognitum. Ita uno tempore et longas
naues quibus cesar exercitum transportandum curaue-
rat quasque in aridum subduxerat estus compleuerat. et ho-
nerarias que ad anchoras erant deligate tempestas afflicta-
bat. neque ulla nostris facultas aut administrandi aut
auxiliandi dabatur. Compluribus nauibus fractis reliquae
cum essent funibus reliquisque armamentis amissis ad na-
uigandum inutiles magna id quod necesse erat accidere
totius exercitus perturbatio facta est. Neque enim naues
erant alie quibus reportari possent. et omnia deerant
que ad reficiendas naues erant usui. et quod omnibus

constabat hyemare ingallia debere oportere frumentū his
in locis in hiemem prouisum nō erat. Quibus rebus cogni-
tis principes britanię qui post prelium ad cesarem conue-
nerant inter se collocuti cum equites et naues et frumen-
tum romanis deesse intelligerent et paucitatem militū
ex castrorum exiguitate cognoscerent. quę hoc erant e-
tiam angustiora quod sine impedimētis cesar legiones
transportauerat: optimū factu esse duxerunt rebellione
facta frumento commeatuque nostros prohibere et rem
in hiemem producere. quod his superatis aut reditu inter-
clusis. neminem postea belli inferendi causa in brittāni-
am transiturū confidebant. Itaque rursus coniuratione
facta paulatim ex castris discedere aut suos clam ex a-
gris deducere ceperūt. At cesar et si nondum eorum cō-
silia cognouerat. tamen ex euentu nauium suarum et
ex eo quod obsides dare intermiserant fore id quod acci-
dit suspicabatur. Itaq: ad omnes casus subsidia compara-
bat. Nam et frumentum ex agris in castra quotidie cō-
ferebat. Et quę grauissime afflictę erant naues. earum ō-
materia atque ere ad reliquas re cōficiendas utebatur. et
quę ad eas res erant usui ex continenti comportari iube-
bat. Itaque cum id summo studio amilitibus administra-
retur. duodecim nauibus amissis reliquis ut nauigari co-
mode posset effecit. Dum ea geruntur legione ex consu-
etudine una frumentatū missa. quę appellabatur septi-
ma neque ulla ad id tempus belli suspitio esset interpo-
sita. cum pars hominū in agris remaneret. pars etiam in
castra uentitaret. hi qui pro portis castrorum in statione
erant cesari nuntiauerunt. puluerem maiorem q̃ consu-
etudo ferret in ea parte uideri. quam in partem legio i-
ter fecisset. Cesar id quod erat suspicatus aliquid noui
abarbaris initum consilij. cohortes quę in stationibus
erant secum in eam partem proficisci ex reliquis duas

in stationem cohortes succedere: cohortes reliquas armari:
et confestim sese subsequi iussit. Cum paulo longius a ca-
stris processisset: et suos ab hostibus premi atque egre su-
stinere: et conferta legione ex omnibus tela conici animad
uertit. Nam quod omni ex reliquis partibus demesso fru-
mento pars una erat reliqua. suspicati hostes huc nostros
esse uenturos: noctu in siluis delituerant. Tum dispersos de-
positis armis in metendo occupatos subito adorti paucis
interfectis reliquos incertis ordinibus perturbauerunt. simul
equitatu atque essedis circumdederant. Genus hoc est esse-
dis pugne. Primo per omnes partes perequitant et tela con-
iciunt: atque ipso terrore equorum et strepitu rotarum
ordines plerumque perturbant. et cum se inter equitum
turmas insinuauerint: ex essedis desiliunt: et pedibus p-
liantur. Aurige interim paulatim prelio excedunt: atque
ita currus collocant: ut si illi a multitudine hostium
premantur: expeditum ad suos receptum habeant. Ita
mobilitatem equitum: stabilitatem peditum in preliis prestant
ac tantum usu quotidiano et exercitatione efficiunt:
ut in decliui ac precipiti loco incitatos equos sustinere
et breui moderari ac flectere ac per temonem percurrere et
in iugo insistere: et se inde in currus citissime recipere
consuerint. Quibus rebus perturbatis nostris nouitate
pugne tempore oportunissimo cesar auxilium tulit.
Namque eius aduentu hostes constiterunt: nostri se ex
timore receperunt. quo facto ad lacessendum et ad com-
mittendum prelium alienum esse tempus arbitratus suo
se loco continuit. et breui tempore intermisso in castra
legiones reduxit. Dum hec geruntur: nostri omnibus
occupatis qui erant in agris reliqui discesserunt. Secute
sunt continuos dies complures tempestates: que et no-
stros in castris continerent: et hostes a pugna prohibe-
rent. Interim barbari nuntios in omnes partes dimi-

serunt: paucitatemq: nostrorũ militum suis predicaue-
runt. et quanta prede faciende atque in perpetuũ sui
liberandi facultas daretur ostenderunt. si romanos castris
expulissent. His rebus celeriter magna multitudine pe-
ditatus equitatusq: coacta ad castra uenerunt. Cesar
et si idem quod superioribus diebus acciderat fore ui-
debat. ut si essent hostes pulsi. celeritate periculum ef-
fugerent. tamen nactus equites circiter xxx quos cõ-
mius atrebas de quo ante dictum est secum transportauerat.
legiones in acie pro castris constituit. Commisso prelio di-
utius nostrorum militum impetum hostes ferre non potu-
erunt ac terga uerterunt. Quos tanto spatio secuti quantũ
cursu et uiribus efficere potuerũt. complures ex his occi-
derunt. deinde omnibus longe lateq: hedificiis incensis
se in castra receperunt. Eodem die legati ab hostibus missi
ad cesarem de pace uenerunt. his cesar numerum ho[bsi]dũ
quem antea imperauerat duplicauit. eosque in continen-
tem adduci iussit. qd propinqua die equinoctii infir-
mis nauibus hiemis nauigationem subeundam non existĩ-
mabat. Ipse idoneam ad nauigandum tempestatem nactus
paulo post mediam noctem naues soluit. que omnes inco-
lumes ad continentẽ peruenerunt. Sed ex his honerarie due
eosdem quos relique portus capere non potuerũt. et paulo
infra delate sunt. Quibus ex nauibus cum essent expositi
milites circiter. ccc. atque inde in castra contenderent. mo-
rini quos cesar in britanniã proficiscens pacatos reliquerat
spe prede adducti primo non ita magno suorum numero
constiterũt. ac si se interfici nollent arma ponere iusserunt.
Cum illi orbe facto sese defenderent. celeriter ad clamorem
hominũ circiter milia sex conuenerũt. Qua re nũtiata cesar
omnem ex castris equitatũ suis auxilio misit. Interim no-
stri milites impetum hostium sustinuerũt. atq: amplius
horas quatuor fortissime pugnauerũt. et paucis uulnerib:

acceptis complures ex his occiderũt. Postea uero q̃ equitatus noster in conspectum uenit: hostes abiectis armis terga uerterunt: magnusque eorum numerus occisus est. Cesar postero die titum labienũ legatum cum his legionibus quas ex britannia reduxerat in morinos qui rebellionem fecerant misit. Qui cum propter siccitates paludum quo se reciperent non haberent quo superiore anno semper fuerãt usi omnes. hec fere in potestatem labieni peruenerũt. At q. titurius et lucius cocta legati qui in menapiorũ fines legiones deduxerant. omnibus eorũ agris uastatis. frumentis succisis: hedificiys incensis. q̃d menapij omnes se in densissimas siluas abdiderant: se ad cesarem receperunt. Cesar in belgis omniũ legionum hiberna constituit. Eo due omnium ciuitates ex britania obsides miserunt: relique neglexerũt. his rebus gestis: ex litteris cesaris dierum. xx. supplicatio a senatu decreta est.

L. DOMITIO appio claudio consulib: discedens ab hybernis cesar in italiam: ut quotannis facere consueuerat: legatis imperat quos legionibus prefecerat: uti q̃ plurimas possent hyeme naues hedificandas ueteresq: reficiendas curarent. Earum modum formaq: demonstrat ad celeritatem onerandi: subductiores q: paulo facit et humiliores q̃ quibus in nostro mari uti consueuimus. Atq: id eo magis q̃d propter crebras mutationes estuum minus magnos ibi fluctus fieri cognouerat. ad onera et ad multitudinẽ iumentorum transportandam paulo latiores q̃ quib: in reliquis utimur maribus. has omnes actuarias imperat fieri. quam ad rem humilitas multum adiuuat. Ea que sunt usui

ad armandas naues erant: ex hispania apportari iubet. Ipse conuentib: gallie citerioris peractis: in hyllIricum proficiscitur: quod a pinistis finitimam partem prouincie incursionibus uastari audiebat. Eo cum uenisset ciuitatibus milites imperat: certumq: in locum conuenire iubet. Qua re nuntiata: pinistę legatos ad eum mittunt qui doceant nihil earum rerum publico factum consilio seseq: paratos esse demonstrent omnibus rationib: de iniurys satisfacere. Percepta oratione cesar obsides imperat. eosque ad certum diem adduci iubet. nisi ita fecerint sese bello ciuitatem persecuturũ demonstrat. His ad diẽ adductis ut imperauerat: arbitros inter ciuitates dat. qui litem extiment penamq: constituant. his confectis rebus: conuentibusq: peractis: in citeriorem galliam reuertitur atque inde ad exercitum proficiscitur. Eo cum uenisset: circuitis omnib: hibernis singulari militum studio in summa rerum omniũ inopia circiter sexcentas eius generis cuius supra demonstrauimus naues: et longas. xxviii. inuenit constructas: neque multũ abesse ab eo quin paucis diebus deduci possent. Collaudatis militibus atq: his qui negocio prefuerat: quid fieri uellet ostendit: atq: omnes ad portum ictum conuenire iubet. quo ex portu comodissimũ in brittanniã traiectum esse cognouerat: circiter milium passuũ. xxx. transmissum a continenti. huic rei quod satis esse uisum est militum reliquit. Ipse cum legionib: expeditis quatuor et equitibus. dccc. in fines treuerorũ proficiscitur: qđ hi neque ad concilia ueniebant: neque imperio parebant germanosq: transrenanos sollicitare dicebantur. hi ea ciuitas longe primum totius gallię equitatu ualet: magnasq: habet copias peditum: rhenumq: ut supra demonstrauimus tangit. In ea ciuitate duo de prima-tu inter se contendebant. Induciomarius. et cingethorix. Ex qb;

alter simulatq: de cesaris legionumq: aduentu cognitum est
ad eum uenit. se suosq: omnes in officio futuros. neq: ab ami
citia populi. ro. defecturos confirmauit. queque in treueris
gererentur ostendit. At induciomarius equitatum peditatumq:
cogere. his qui per etatem in armis esse non poterant. in siluam
arduennam abditis que ingenti magnitudine per medios fines
treuerorum a flumine rheno ad initium rhemorum pertinet
bellum parare instituit. Sed postea quam nonnulli principes ex
ea ciuitate et familiaritate cingenthorigis adducti et ad
uentu nostri exercitus perterriti ad cesarem uenerunt. et de
suis priuatim rebus ab eo petere ceperunt. quoniam ciuitati
consulere non posset. ueritus ne ab omnibus desereretur indu
ciomarius legatos ad cesarem mittit. se idcirco a suis discede
re atq: ad eum uenire noluisse. quo facilius ciuitatem in of
ficio contineret. ne omnis nobilitatis discessu plebs propter
imprudentiam laberetur. Itaque esse ciuitatem in sua pote
state. seseq: si cesar permitteret ad eum in castra uenturum.
suas ciuitatisq: fortunas eius fidei permissurum. Cesar etsi
intelligebat qua de causa ea dicerentur. queq: res ab insti
tuto consilio deterreret. tamen ne estatem in treueris consu
mere cogeretur. omnibus ad britannicum bellum rebus compa
ratis induciomarum ad se cum ducentis obsidibus uenire
iussit. his adductis in his filio propinquisq: eius omnibus
quos nominatim euocauerat. consolatus induciomarum hor
tatusq: est ut in officio permaneret. Nihilo tamen segnius
principibus treuerorum ad se conuocatis hos singillatim
cingethorigi conciliauit. Quod cum merito eius a se
fieri intelligebat. tum magni interesse arbitrabatur eius
auctoritatem inter quam plurimum ualere. cuius tam egregi
am in se uoluntatem perspexisset. Id tulit factum indu
ciomarius grauiter. suam gratiam inter suos minui. et qui
iam ante inimico in nos animo fuisset multo grauius
hoc dolore exarsit. His rebus constitutis cesar ad portum

ictum peruenit. Ibi cognoscit naues .lx. que in belgis facte fuerant tempestate reiectas cursum tenere nō potuisse. atq; eodem unde erant profecte reuertisse. reliquas paratas ad nauigandum atque omnib: rebus instructas inuenit. eodem & equitatus totius gallie conuenit. numero milium quatuor principesq; ex omnib: ciuitatib: ex quibus perpaucos quorū in se fidem perspexerat relinquere in gallia. reliquos obsidū loco secum ducere decreuerat. qđ cum ipse abesset motum gallie uerebatur. Erat una cum ceteris Dunnorix heduus de quo ante a nobis dictum est. hunc secum habere in primis constituerat. qđ eum cupidum rerum nouarum. cupidum imperij. magni animi. magne inter gallos auctoritatis cognouerat. Accedebat huc qđ in concilio heduorum dunnorix dixerat sibi a cesare regnum ciuitatis deferri. qđ dictum hedui grauiter ferebant. neque recusandi aut deprecandi causa legatos ad cesarem mittere audebant. Id factum ex suis hospitibus cesar cognouerat. Ille omnibus primo precibus petere contendit ut in gallia relinqueretur. partim qđ insuetus nauigandi mare timeret. partim qđ religionib: impediri sese diceret. Posteaq̄ id obstinate sibi negari uidit. omni spe impetrādi adempta. pri̅cipes gallie sollicitare. reuocare singulos hortariq; cepit. ut in contine̅ti remanerent. metu territare. non sine causa fieri. ut gallia omni nobilitate spoliaretur. Id esse consilium cesaris. ut quos in conspectu gallie interficere uereretur. hos omnes in brittannia traductos necaret. fidem reliquis interponere. iusiurandum poscere. ut quod esse ex usu gallie intellexissent. comuni consilio administrarent. hec a compluribus: ad cesarem deferebantur. Qua re cognita cesar qđ tantum ciuitati hedue dignitatis tribuebat. coercendum atq; deterrendum quibuscumq; rebus posset dūnorigem statuebat. qđ longius eius amentiam progredi uidebat. perspiciendū ne quid sibi ac rei. p. nocere posset. Itaq; circiter xxv. dies in eo loco commoratus. qđ corus uentus nauiga-

E

tionem impediebat qui magnam partem omnis tempo-
ris in his consueuit sufflare. dabat operam uti in officio du-
norigem contineret. nihilo tamen segnius omnia eius co-
silia cognosceret. Tandem idoneam nactus tempestate. mi-
lites equitesq: conscendere in nauem iubet. Atq: impeditis
omniu animis: dumnorix cum equitib: heduorum a ca-
stris insciente cesare domu discedere cepit. Qua re nutia-
ta cesar intermissa profectione atq: omnibus rebus post
positis magnam partem equitatus ad eum insequendu
mittit. retrahi q: imperat. si uim faciat neque pareat. inter-
fici iubet. nihil hunc se absente pro sano facturum arbitra-
tus. qui presentis imperium neglexisset. Ille enim reuocatus
resistere ac se manu defendere. suorumque fidem implorare
cepit. sepe clamitans liberum se. liberaq: esse ciuitatis. Illi ut
erat imperatum circumsistunt hominem atq: interficiunt.
At equites hedui ad cesarem omnes reuertuntur. his reb: ge-
stis labieno cum tribus. et equitum milibus duobus in con-
tinentem relicto. ut portus tueretur. et rem frumentariam
prouideret. queq: in gallia gererentur cognosceret. consi-
lium q: pro tempore. et pro re caperet. Ipse cum legionib:
quinq: et pari numero equitum quem in continenti reliq-
rat. ad solis occasum naues soluit. et leni africo prouectus
media circiter nocte uento intermisso. cursum non tenuit.
et longius delatus estu. orta luce sub sinistra brittanniam
relictam conspexit. Tum rursus estus comutatione secutus.
remis contendit. ut eam partem insule caperet. qua opti-
mum esse egressum superiore estate cognouerat. Qua in re
admodum fuit militum uirtus laudanda. qui uectoriys gra
uioribusq: nauigiys non intermisso remigandi labore. lo-
garum nauium cursum adequarunt. Accessum est ad brit-
tanniam omnib: nauibus meridiano fere tempore. neq:
in eo loco hostis est uisus. Sed ut postea ex captiuis cognouit
cesar cum magne manus eo conuenissent. multitudine na-

uium perterrite. que cum a publicis priuatisq: quas sui qsq: comodi causa fecerant. amplius octingente uno erant uise tempore. a littore discesserant. ac se in superiora loca abdiderant. Cesar exposito exercitu et loco castris idoneo capto. ubi ex captiuis cognouit quo in loco hostium copie consedisset. cohortibus. x. ad mare relictis. et equitibus trecentis qui presidio nauib: essent de tertia uigilia ad hostes contendit. eo minus ueritus nauibus qd in littore molli atque aperto deligatas ad ancoram relinquebat. et presidio nauibus. Q. atriu prefecit. Ipse noctu progressus milia passuum circiter. xxii. t hostium copias conspicatus est. Illi equitatu atq: essedis ad flumen progressi. ex loco superiore nostros prohibere et prelium comittere ceperunt. Repulsi ab equitatu se in siluas abdiderut. locum nacti egregie et natura et opere munitu. quem domestici belli ut uidebatur causa iam ante preparauerant. Nam crebris arboribus succisis omnes introitus erant preclusi. ipsi ex siluis rari propugnabant. nostrosque intra munitiones ingredi prohibebant. At milites legionis. vii. testudine facta et aggere ad munitiones adiecto locum ceperut. eosque ex siluis expulerut. paucis uulnerib: acceptis. Sed eos fugientes longius cesar prosequi uetuit. et qd loci naturam ignorabat. et qd magna parte diei consumpta munitioni castrorum tempus relinqui uolebat. Postridie eius diei magno tripertito milites equitesq: in expiditione misit. ut eos qui fugerant persequerentur. his aliquantum itineris progressis. cum iam extremi essent in prospectu equites a q quinto atrio ad cesarem uenerut. qui nuntiarent superiore nocte maxima coorta tempestate prope omnes naues afflictas atq: in littore eiectas esse. qd neq: anchore funesq: subsisterent. neque naute gubernatoresq: uim tempestatis pati possent. Itaque ex hoc concursu nauium magnu esse incomodum acceptum. His rebus cognitis cesar legiones eqtatumq: reuocari atque in itinere resistere iubet. Ipse ad

naues reuertitur. Eadem fere que ex nuntiis litterisque
cognouerat coram perspicit. sic ut amissis circiter .L. naui-
bus: reliquae tamen refici posse magno negocio uiderentur.
Itaque ex legionibus fabros delegit: et ex continenti alios ac-
cersiri iubet. Labieno scribit ut quam plurimas posset his legionib:
apud eum que sunt naues instituat. Ipse et si res erat multi ope-
ris et laboris: tamen comodissimum esse statuit omnes naues sub-
duci et cum castris una munitione subiungi. In his rebus cir-
citer dies decem consumit: nec nocturnis quidem tempori-
bus ad laborem militum intermissis. Subductis nauibus ca-
strisq: egregie munitis: easdem copias quas ante presidio na-
uibus reliquit. Ipse eodem unde redierat proficiscitur. Eo cum
uenisset: maiores iam in eum undiq: locum copie brittano-
rum conuenerant. Summa imperii belliq: administrandi
comuni consilio permissa casiuellano. cuius fines a finitimis
ciuitatibus flumen diuidit: quod appellatur thamesis. amari
circiter passuum .lxxx. huic superiore tempore cum reliquis
ciuitatibus continentia bella intercesserant. Sed nostro aduen-
tu permoti brittanni. hunc toti bello imperioq: prefecerant.
Brittannie pars interior ab his incolitur quos natos in insula
ipsi memoria proditum dicunt. maritima pars ab his qui pre-
de ac belli inferendi causa ex belgio transierant. qui omnes
fere his nominib: ciuitatum appellantur. quibus ex orti ciuitatib:
eo peruenerunt. et bello illato ibi permanserunt. atq: agros cole-
re ceperunt. Hominum est infinita multitudo creberrimaq:
hedificia fere gallicis consimilia: pecorum magnus numerus.
Vtuntur autem ere aut nummo aureo aut anulis ferreis ad cer-
tum pondus examinatis pro nummo. Nascitur ibi plumbum
album in mediterraneis regionibus. in maritimis ferrum. Sed
exigua est copia. ere utuntur importato. Materia cuiusq: ge-
neris ut in gallia est preter fagum atque abietem. Leporem et
gallinam et anserem gustare fas non putant. hec tamen alunt
animi uoluptatisq: causa. loca sunt temperatiora quam in gallia.

remissiorib: frigoribus insula natura utrique. cui unum latus
est contra galliam. huius lateris alter angulus qui est ad cantiũ
quo fere omnes ex gallia naues appelluntur, ad orientem solẽ.
inferior ad meridiem spectat. hoc pertinet circiter milia pas-
suum quingentorum. Alterum uergit ad hyspaniam atq: occi-
dentem solem qua ex parte est hybernia dimidio minor ut
existimatur q̃ brittannia. sed pari spatio transmissus ex gallia
est in brittanniã. In hoc medio cursu est insula que appel-
latur mona. Complures preterea minores subiecte insule exti-
mantur. De quibus insulis nonnulli scripserunt dies continuos
triginta sub bruma esse noctes. Nos nihil de eo percontationi-
bus reperiebamus. nisi q̃d certis ex aqua mensuris breuiores ē
esse q̃ in continenti noctes uidebamus. huius est longitudo
lateris ut fert illorũ opinio septingentorum milium. Tertiũ
est contra septentrionẽ. Cui parti nulla est obiecta terra. sed
eius angulus lateris maxime ad germaniam spectat. hoc
milia octigenta passuum in longitudinem esse existimatur.
Ita omnis insula in circuitu uicies centum milium passuum.
Ex his omnibus longe sunt humanissimi qui cantium in-
colunt. que regio est maritima omnis. neq: multum gal-
lica differunt consuetudine. Interiores plerique frumeta
non serunt. sed lacte et carne uiuunt pellibusq: sunt ue-
stiti. Omnes uero se brittania nitro inficiunt, quod ceru-
leum efficit colorem. atq: hoc horridiores sunt in pugna
aspectu, capilloq: sunt promisso atq: omni parte corpo-
ris rasa preter caput, et labrum superius. Uxores habent
deni duodeni q̃d inter se comunes et maxime fratres ē
cum fratrib: parentesq: cum liberis. sed si qui sunt ex his
nati eorum liberi habentur quorum primo uirgo que-
q: deducta est. Equites hostium essedarum si acriter pre-
lium cum equitatu nostro in itinere conflixerunt. tamẽ
non ut omnibus partibus superiores fuerint. atq: omnes
in siluas collesq: compulerint. Sed compluribus interfec-

-tis cupidius insecuti nonnullos ex suis amiserunt. At illi
intermisso spatio imprudentib; nostris atque occupatis
in munitione castrorum subito se ex siluis eiecerunt. im-
petuq; in eos facto qui erant in statione pro castris collo
cati acriter pugnauerant. duabusq; missis subsidio cohor-
tibus a cesare atq; his primis legionum duarum. cum he in-
termisso perexiguo loci spatio inter se constitissent. nouo
genere pugne perterritis nostris per medios audacissime
pruperunt. seque inde incolumes receperunt. Eo die .Q.
Laberius durus interficitur, tribunus militum. Illi plurib;
submissis cohortibus repelluntur. Toto hoc in genere pu-
gne cum sub oculis omnium ac pro castris dimicaretur
intellectum est nostros propter grauitatem armorum quod
neq; insequi cedentes possent, neq; a signis discedere
auderent. minus aptos esse ad huius generis hostem. E-
quites autem magno cum periculo prelio dimicare. pro-
pterea quod illi etiam consulto plerumq; cederent. et cum
paululum a legionib; nostros remouissent. ex essedis re-
silirent. et pedibus dispari prelio contenderent. Eque-
stris autem prelij ratio et cedentibus et insequentibus par
atque idem periculum inferebat. Accedebat huc, ut
numquam conferti sed rari magnisque interuallis preliare-
tur stationesq; dispositas haberent atque alios alij de-
inceps exciperent, integriq; et recentes defatigatis succe-
derent. Postero die procul a castris hostes in collibus con-
stiterunt. rarique se ostendere. et lenius quam pridie nostros
equites prelio lacessere ceperunt. Sed meridie cum cesar
pabulandi gratia tres legiones atque omnem equitatum
cum C. trebonio legato misisset. repente ex omnibus ad pa-
bulatores aduolauerunt. sic uti ab signis legionibusq; non
absisterent. Nostri acriter in eos impetu facto repulerunt.
neq; finem sequendi fecerunt. Quo subsidio confisi equites
cum post se legiones uiderent. precipites hostes egerunt.

magnoq: eorum numero interfecto neque sui colligendi
neque consistendi aut ex essedis desiliendi facultatem de-
derunt. Ex hac fuga protinus que undique conuenerat
auxilia discesserunt. neque post id tempus unq̄ summis
nobiscum copijs hostes contenderunt. Cesar cognito con-
silio eorum ad flumen thamesim in fines casiuellani exer-
citum duxit. Quod flumen uno loco omnino pedibus
atque hoc egre transiri potest. Eo cum uenissent animad-
uertit ad alteram fluminis ripam magnas esse copias hosti-
um instructas. Ripa autem erat acutis sudibus prefixis
munita eiusdemq: generis sub aqua defixe sudes flumi-
ne tegebantur. His rebus cognitis a captiuis perfugisque
cesar premisso equitatu confestim legiones subsequi ius-
sit. sed ea celeritate atque eo impetu milites ierunt, cum
capite solo ex aqua extarent. ut hostes impetum legionū
atque equitatum sustinere nō possent. ripasq: dimitteret.
ac se fuge mandarent. Casiuellanus uti supra demonstra-
uimus omni deposita spe contentionis dimissis amplior-
bus copijs milibus circiter quatuor essedariorum relictis
itinera nostra seruabat. paulumq: ex uiā excedebat. locis
que impeditis atque siluestribus sese occultabat. atq: his
regionibus quibus nos iter facturos cognouerat, pecora
atque homines ex agris in siluas compellebat. Et cum e-
quitatus noster liberos predandi uastandique causa se
in agros eiecerat. omnibus uijs semitisque essedarios ex sil-
uis emittebat. et cum magno periculo nostrorum equi-
tum cum his confligebat atque hoc metu latius uagari
prohibebat. Relinquebatur ut neque longius ab agmi-
ne legionem discedi cesar pateretur. et tantum in agris
uastandis incendijsque faciendis hostibus noceretur. q̄-
tum labore atq: itinere legionarij milites efficere pote-
rant. Interim trinobanthes prope firmissima earum
regionū ciuitas ex qua mandubracius adolescens

cesaris fidem secutus ad eum in continentem galliam uene-
rat. cuius pater in ea ciuitate regnum obtinuerat. interfec-
tusque erat a casiuellano. ipse fuga mortem uitauerat; lega-
tos ad cesarem mittunt, polliceunturque sese ei dedituros atque
imperata facturos. petunt ut mandubracium ab iniuria casi-
uellani defendat: atque in ciuitatem mittat: qui presit imperi-
umque obtineat. His cesar imperat obsides .xl. frumentumque
ad exercitum: mandubratiumque ad eos mittit. Illi imperata
celeriter fecerunt. obsides ad numerum frumentumque mise-
runt. Trinobanthibus defensis atque ab omni militum iniu-
ria prohibitis: cemonagni. segonthiaci: ancalites. bibroci. cas-
si. legationibus missis sese cesari dedunt. Ab his cognoscit non
longe ex eo loco oppidum casiuellani abesse siluis paludibus-
que munitum. quo satis hominum magnus pecorisque nume-
rus conuenerit. Oppidum autem brittanni uocant cum sil-
uas impeditas uallo atque fossa munierunt. quo incursio-
nis hostium uitande causa conuenire consuerunt. Eo pro-
ficiscitur cum legionibus: locum reperit egregie natura
atque opere munitum. tamen hunc duabus ex partibus
oppugnare contendit. hostes paulisper morati militum
nostrorum impetum non tulerunt. seseque alia ex parte oppi-
di eiecerunt. Magnus ibi numerus pecoris repertus: multi-
que in fuga sunt comprehensi atque interfecti. Cum hec in
his locis geruntur: casiuellanus ad cantium quod esse ad
mare supra demonstrauimus: quibus regionibus quatu-
or reges preerant. Cingethorix. caruilius. taximagulus.
segoriax: nuntios mittit. ut coactis omnibus copiis ca-
stra naualia de improuiso adoriantur atque oppugnent.
Hi cum ad castra uenissent. nostri eruptione facta mul-
tis eorum interfectis: capto etiam nobili duce cingethorige.
suos incolumes reduxerunt. Casiuellanus hoc prelio nuntiato.
tot detrimentis acceptis: uastatis finibus: maxime etiam per-
motus defectione ciuitatum. legatos per atrebatem comium

deditione ad cesarem mittit. Cesar cum constituisset hiemare
in continenti propter repentinos gallie motus neque mul-
tum estatis superesset. atq: id facile extrahi posse intelligeret
obsides imperat. et quot in annos singulos uectigalia po-
pulo ro. brittannia penderet constituit. Interdicit atque
imperat casiuellano. ne mandubracio ne trinobantibus no-
ceat. Obsidib: acceptis exercitum reducit ad mare. naues
inuenit refectas. his deductis. qđ et captiuorum magnum
numerũ habebat. et nonulle tempestate deperierãt naues
duobus cõmeatib: reportare exercitũ instituit. ac sic acci-
dit uti ex tanto nauium numero tot nauigationib: neq:
hoc neque superiore anno ulla omnino nauis que milites
portaret deficeret. at ex his que inanes ex continẽti ad eum
remitterentur. et prioris commeatus expositis militib: et quas
postea labienus faciendas curauerat. numero. lx. perpauce
locum caperent. relique omnes fere reicerentur. Quas cum
aliquandiu cesar frustra expectasset. ne anni tempore a na-
uigatione excluderetur quod equinoctiũ suberat. necessa-
rio angustius milites collocauit. ac sũma tranquillitate secu-
ta. secunda inita cum soluisset uigilia. prima luce terram attĩ-
git omnesq: incolumes naues perduxit. Subductis nauibus co-
cilioq: gallorum samarobriue pacto. qđ eo anno frumentũ
in gallias propter siccitatem angustius prouenerat. coactus
est aliter ac superiorib: annis exercitũ in hibernis collocare.
legionesq: in plures ciuitates distribuere. ex quibus unam ĩ
morinos ducendam. C. fabio legato dedit. alteram in neruios
Q. ciceroni. tertiam in essuos. L. roscio. Quartam in rhemos cũ
tito labieno in confinio treuerorũ hyemare iussit. tres ĩ
belgis collocauit. his. M. crassum quintũ. et. L. minutum
plancum et. C. treboniũ legatos prefecit. Unam legionem
quam proxime trans padum conscripserat. et cohortes. V.
in eburones quorum maxima pars est inter mosam et rhe-
num qui sub imperio ambiorigis et catiuolci erant misit.

His militibus. Q. titurium sabinū. et L. arunculeium cot-
tam legatos pręesse iussit. Ad hunc modū distributis le-
gionibus: facillime inopię frumentarię sese mederi pos-
se existimauit. atque earum tamen omnium legionum
hiberna preter eam quam L. roscio in pacatissimā et in-
quietissimā partem ducendam dederat. milibus passuum
continebantur centum. Ipse interea quoad legiones col-
locatas munitaq: hyberna cognouisset in gallia morari
constituit. Erat in carnutibus summo loco natus trasge-
tius. Huius maiores in sua ciuitate regnū obtinuerat. hu-
ic cęsar pro eius uirtute atque in se beniuolentiā quod in
omnibus bellis singulari eius opera fuerat usus maiorem
locum restituerat. Tertium iam hunc annum regnantem
inimici iam multi palam ex ciuitate multis auctoribus
eum interfecerunt. Defertur ea res ad cęsarem. Ille uerit⁹
q̄d ad plures pertinebat ne ciuitas eorum impulsu de-
ficeret: L. plancum cum legiōne ex belgio celeriter in
carnutes proficisci iubet. ibiq: hiemare. quorum opera
cognouerat trasgetum interfectum hos cōmprehensos
ad se mitteret. Interim ab omnibus legatis questorib:
que quibus legiones tradiderat certior factus est in hiber-
na peruentū: locumq: hibernis esse munitum. Diebus cir-
citer quindecim quib: in hiberna uentum est: initium re-
pentini tumultus ac defectiōnis ortum est ab ambiori-
ge et catuulco: Qui cum ad fines regni sui sabino cotteq: pre-
sto fuissent. frumentumq: in hiberna comportassent inducio-
mari et treueri nuntiis impulsi suos concitauerunt. subitoq:
[illegible]ra oppressis lignatorib: magna manu ad castra oppugna-
[illegible]tum uenerunt. Cum celeriter nostri arma cepissent. ual-
lumq: ascendissent. atque una ex parte hispanis equitib:
emissis equestri prelio superiores fuissent: desperata re ho-
stes suos ab oppugnatiōne reduxerunt. Tum suo more cō-
clamauerūt. uti aliqui ex nostris ad colloquium prodiret.

habere sese que de re comuni dicere uellent. quib: re-
bus controuersias minui posse sperarent. Mittitur ad eos
colloquendi causa. C. carpineius eques romanus fami-
liaris. Q. titurij. et Q. iunius ex hyspania quidam qui iam
antea missu cesaris ad ambiorigem uentitare consueue-
rat. Apud quos ambiorix in hunc modum locutus
est. sepe pro cesaris in se beneficijs plurimu͂ ei confidere
debere. q̄d eius opera stipendio liberatus esset, quod a-
uaticis finitimis suis pendere consuesset. quodq: ei
filios ab cesare remisissent quos aduatici obsidum nu-
mero missos apud se in seruitute et catenis tenuissent.
neque id quod fecerit de oppugnatione castrorum
aut iudicio aut uoluntate sua fecisset. sed coactu ciuita-
tis. suaque esse eiusmodi imperia ut non minus haberet
in se iuris multitudo q̄ ipse in multitudine͂ ciuitatis
porro hanc fuisse belli causam q̄d repentine gallorum
coniurationi resisti no͂ potuerit. Id se facile ex humili-
tate sua probare posse. q̄d non adeo sit imperitus rerum
ut suis copijs populum. ro. superari posse confidat. sed
esse gallie comune consilium omnib: hybernis cesaris
oppugnandis. hunc esse indictum diem ne qua legio s
subsidio alteri legioni uenire possit. non facile gallos
gallis negare potuisse. presertim cum de recupera͂da
comuni libertate consilium initum uideretur. quis
quoniam pro pietate satisfecerit. habere nunc se ratione͂
officij pro beneficijs cesaris monere. orare titurium pro ho-
spitio. ut sue ac militum saluti consulat. Magnam manu͂
germanoru͂ conductam rhenu͂ transisse. hanc affore biduo.
ipsorum esse consilium uelint. ne prius q̄ finitimi sentiant
eductos ex hibernis milites. ut ad ciceronem aut ad labi-
enum deducere. quorum alter milia passuum circiter
quinquaginta alter paulo amplius ab his absit. Illud
se polliceri et iureiurando confirmare. tutum iter per

fines daturum. quod cum faciat et ciuitati sese consulere
quod hybernis leuetur. et cesari pro eius meritis gratiam
referre. hac oratione habita discedit ambiorix. Carpineius
et iunius que audierant ad legatos deferut. Illi repentina
re perturbati. et si ab hoste ea dicebantur. tamen nō negli-
genda existimabant. maximeq: hac re permouebantur.
qđ ciuitatem ignobilem atq: humilem eburonū sua spō-
te populo. ro. bellum facere ausam uix erat credendum. o
Itaque ad consilium rem deferunt. magnaq: inter eos exi-
stit controuersia. L. aruncuLeius compluresque tribuni mili-
tum et primorum ordinum centuriones nihil temere age-
dum. neque ex hibernis iniussu cesaris discedendum. existi-
mabant. quantasuis magnas copias germanorū sustineri
posse munitis hibernis docebant. rem esse testimonio. quod
primum hostium impetum multis ultro uulneribus illatis
fortissime sustinuerunt. re frumentaria nō premi. interea
ex proximis hybernis et a cesare conuentura subsidia. Postre-
mo quid esset leuius an turpius. q̄ auctore hoste de sūmis
rebus capere consilium. Contra ea titurius sero facturos
clamitabat. cum maiores manus hostium adiunctis germa-
nis conuenissent. et cum aliquid calamitatis in proximis h
hibernis esset acceptum. breuem consulendi esse occasionē.
cesarem arbitrari profectum in italiam. neque aliter carnu-
tes interficiundi tasgetij consilium fuisse capturos. neque
eburones si ille adesset tanta contentione nostra ad castra
uenturos esse. non hostem auctorem sed rem expectare.
subesse renum. magno esse germanis dolori ariouisti mor-
tem. et superiores nostras uictorias. ardere galliam tot cō-
tumelijs acceptis. sub populi. ro. imperium redactam. su-
periore gloria rei militaris extincta. postremo qui hoc si-
bi persuaderet sine certa re ambiorigem ad huiusmodi
consilium descendisse. suam sententiam in utraq: parte
esse tutam. Si nihil esset durius. nullo cum periculo ad

proximam legionem peruenturos. si gallia omnis cũ ger-
manis consentiret. unã esse in celeritate positam salutem.
coctę equidem atque eorum qui dissentirent consilium
quem haberet exitum: in quo et si presens periculum nõ sit.
tamen certe longinqua obsidione fames esset timenda. Hac
in utramque partem habita disputatione. cum a cocta pri-
misque ordinibus acriter resisteretur. Vincite inquit sabinꝰ
si ita uultis. et id clariore uoce. ut magna pars militum exau-
diret. Neque is sum inquit qui gravissime ex uobis mortis
periculo terrear. hi sapient si grauius quid acciderit abs te ra-
tionem reposcent. qui si per te liceat cum proximis hiber-
nis coniuncti comunem cum reliquis belli casum sustineant.
ne reiecti et relegati longe a ceteris: aut ferro. aut fame inte-
reant. Consurgitur ex consilio. comprehendunt utrumque
et orant ne sua dissensione et pertinaciã rem in sũmum pe-
riculum deducant. facilem esse rem seu maneant seu profi-
ciscantur: si modo unum omnes sentiant ac probent. Contra
in dissensione nullam se salutem perspicere. Res disputatio-
ne ad mediam noctem producitur. Tandem dat cocta per-
motus manus superiori sententiã sabini. pronuntiatur
prima luce ituros. Consumitur uigiliis reliqua pars noctis.
cum sua quisq: miles circumspiceret: quid secum portare
posset. quid ex instrumento hibernorum relinquere coge-
retur. omnia excogitantur: quare nec sine periculo mane-
atur. et langore militum et uigiliis periculum augeatur.
Prima luce sic ex castris proficiscuntur. ut quibus esset
persuasum non ab hoste sed ab homine amicissimo ambi-
orige consilium datum. longissimo agmine maximisq:
impedimentis incedunt. At hostes posteaq̃ ex nocturno
fremitu uigiliisq: de profectione eorum senserunt: collo-
catis insidiis bipertito in siluis oportuno atque occulto
loco a milibus passuum circiter duobus romanorum aduen-
tum expectabant. Et cum se maior pars agminis in ma-

gnam conuallem dimisisset. ex utraque parte ipsius ual-
lis subito se ostenderunt. nouissimosq: premere et primos
prohibere ascensu. atque iniquissimo nostrorum loco pre-
lium committere ceperunt. Tum demum titurius qui ni-
hil ante prouidisset trepidare et concursare cohortesque
disponere. Hec tamen ipsa timide atq: ut eum omnia de-
ficere uiderentur. quod plerumq: his accidere consue-
uit qui in ipso negotio consilium capere coguntur. At
cotta qui cogitasset hos posse in itinere accidere. atque
ob eam causam profectionis auctor nō fuisset. nulla in re
comuni saluti deerat. et in appellandis cohortandisq:
militibus imperatoris. et in pugna militis offitium presta-
bat. Cumque propter longitudinem agminis minus face-
re omnia per se obire. et quid quoq: loco faciendum esset
prouidere non possent. iusserunt pronuntiari ut impedi-
menta relinquerent. et in orbem consisterent. Quod con-
silium et si eiusmodi casu reprehendendum non est. tamen
incomode accidit. Nam et nostris militibus spem minu-
it. et hostes ad pugnandum alacriores effecit. qđ non si-
ne summo timore et desperatione id factum uidebatur.
Preterea accidit quod fieri necesse erat ut uulgo milites
ab signis discederent. queq: eorum carissima haberent ab
impedimentis peterent. atque abripere properarent. ⁊
clamore et fletu omnia complerentur. At barbaris consi-
lium non defuit. Nam duces eorum tota acie pronūtia-
re iusserunt. ne quis ab loco discederet. illorum esse pre-
dam atque illis reseruari quecumq: romani romani re-
liquissent. proinde omnia in uictoria posita spetarent.
Erant et uirtute et numero pugnandi pares nostri tam-
et si ab duce et a fortuna deserebantur. tamen omnem
spem salutis in uirtute ponebant. Et quotiens queq: co-
hors procurrebat. ab ea parte magnus numerus hosti-
um cadebat. Qua re animaduersa ambiorix pronūtia-

ri iubet. ut procul tela coniciant. neu propius accedant.
et quam in partem romani impetum fecerint. cedant.
leuitate armorum et quotidiana exercitatione nihil
his noceri posse. rursus se ad signa recipientes inseque-
rentur. Quo precepto ab his diligentissime obseruato.
cum quepiam cohors ex orbe excesserat atque impetū
fecerat. hostes uelocissime refugiebant. Interim eam p̄-
tem nudari necesse erat. et ab latere aperto tela recipi.
Rursus cum in eum locum unde erant egressi reuer-
ti ceperant. et ab his qui cesserant et ab his qui proximi
steterant circumueniebantur. Si autem locum tene-
re uellent. nec uirtuti locus relinquebatur. neque ab
tanta multitudine coniecta tela conferti uitare poterant.
Tamen tot incomodis conflictati multis uulneribus ac-
ceptis resistebant. et magna parte diei consumpta. cum
prima luce ad horam octauam pugnaretur. nihil qđ
ipsis esset indignū committebant. Tum tito baluentio
qui superiore anno primū pilum duxerat uiro forti et
magne auctoritatis utrumq: femur tragula traicitur.
Q. lucanius eiusdem ordinis fortissime pugnans dum cir-
cumuento filio subuenit interficitur. L. cocta legatus omīs
cohortes ordinesq: cohortans in aduersum os funda uul-
neratur. His rebus permotus. Q. titurius cum procul am-
biorigem suos cohortantem conspexisset. interpretem suū
C. pompeium ad eum mittit rogatum ut sibi militibusq:
parcat. Ille appellatus respondit. si uelit secum colloqui
licere. sperare a multitudine impetrari posse, quod ad
militum salutem pertineat. Ipsi uero nihil nocitum iri.
Inq: eam rem se suamq: fidem interponere. Ille cum cot-
ta saucio comunicat. si uideatur pugna ut excedant. et
cum ambiorige una colloquantur. sperare ab eo de sua
ac militum salute impetrari posse. Cocta se ad armatū
hostem iturum negat. atq: in eo perseuerat. Sabinus

quos in presentia tribunos militum circa se habebat, et pri-
morum ordinū centuriones se sequi iubet. Et cum propius
ambiorigem accessisset: iussit arma abiicere: imperatum
facit. suisq: ut idem faciant imperat. Interim dum de condi-
tionibus inter se agunt. longior que consulto ab ambi-
orige instituitur sermo. paulatim circūuentus interficitur.
Tum uero suo more uictoriam conclamant. atque ulula-
tum tollunt. impetuq: in nostros facto ordines pertur-
bant. Ibi lucius cocta pugnans interficitur cum magna p̄-
te militum. reliqui se in castra recipiunt, unde erant egressi.
ex quibus. L. petrosidius aquilifer cum magna multitudi-
ne hostium premeretur: aquilam intra uallum proiecit.
ipse pro castris fortissime pugnans occiditur. Alii egre ad
noctem oppugnationē sustinent. Noctu ad unum despe-
rata salute se ipsi interficiunt. Pauci ex prelio lapsi incertis
itinerib: p siluas ad titum legatum in hiberna perueniūt.
atque eum de reb: gestis certiorem faciunt. Hac uictoria
sublatus ambiorix statim cum equitatu ad uatucos qui
erant eius regno finitimi proficiscitur. neq: diem neque
noctem intermittit. peditatumq: sese subsequi iubet. Re
demonstrata atque aduatuaticis. postero die in neruios
puenit. hortaturq: ne sui in ppetuū liberandi atque ul-
ciscendi romanos pro his quas acceperant iniuriis. occa-
sionem dimittant. interfectos esse legatos duos: magna-
q: partem exercitus interisse, demōstrat. nihil esse nego-
cio subito oppressam legionē que cum cicerone hie-
met interfici se ad eam rem profitetur adiutorem. Fa-
cile hac oratione neruiis persuadet. Itaque confestim di-
missis nuntiis ad ceutrones/grudios/leuacos/pleumoxios/ger-
dunnos. qui omnes sub eorum imperio sunt. q̄ maximas
manus possunt cogunt. et de improuiso ad ciceronis hyber-
na aduolant. nondum ad eum fama de titurii morte perla-
ta. huc quoq: accidit quod fuit necesse. ut nonnulli mili-

tes qui lignationis munitionisq; causa in siluas discessi
ssent. repentino equitum aduentu interciperentur. his
circuuentis magna manu eburones. aduatici. neruij. atq;
horum omniu socij et clientes legionem oppugnare incipi
unt. Nostri celeriter ad arma concurrut. uallum conscendut.
egre is dies sustentatur. quod omnem spem hostes in celeritate
ponebant. atque hanc adepti uictoriam in perpetuum se
fore uictores confidebant. Mittuntur ad cesarem confestim
a cicerone litere. magnis propositis premijs si ptulissent. ob
sessis omnib; uijs missi intercipiuntur. Noctu ex materia . missi
quam munitionis causa comportauerat. turres admodum
cxx. excitantur incredibili celeritate. que deesse operi ui
debantur perficiuntur. Hostes postero die multo maiorib;
copijs coactis castra oppugnant. fossam complent. eadem ra
tione qua pridie ab nostris resistitur. hoc idem deinceps re
liquis fit dieb;. Nulla pars nocturni temporis ad laborem
intermittitur. non egris. no uulneratis facultas quietis da
tur. quecumque ad oppugnationem proximi diei opus
sunt noctu comparantur. multe puste sudes. magnus
muralium pilorum numerus instituitur. turres contabu
lantur. pinne loriceq; ex cratib; attexuntur. Ipse cicero cu
in tenuissima ualitudine esset. ne nocturnu sibi quidem
tempus ad quietem relinquebat. ut ultro militum concur
su ac uocibus sibi parcere cogeretur. Tunc duces principesq;
neruioru qui aliquem sermonis aditum causamq; amici
tie cum cicerone habebant. colloqui sese uelle dicunt. Facta
potestate eadem que ambiorix cu titurio egerat comme
morant. omnem esse in armis galliam. germanos rhenum
transisse. cesaris reliquorumq; hyberna oppugnari. Addut
etiam de sabini morte. ambiorigem ostentant fidei facien
de causa. Tum errare eos dicunt si quicq ab his presidij
sperent. qui suis rebus diffidant. sese tamen scire hoc ee
in cicerone populumq; ro. animo. ut nihil nisi hiberna

recusent. atque hanc inueterascere consuetudinem nolint. Lice-
re illis incolumibus per se ex hibernis discedere et quascumque
partes uelint sine metu proficisci. Cicero ad hec unum mo
do respondit. Non esse consuetudinem populi ro. accipere ab
hoste armato conditionem. si ab armis discedere uelint se
adiutore utantur legatosque ad cesarem mittant. sperare pro
eius iustitia que petierint impetraturos. Ab hac spe repulsi
neruij uallo pedum .xi. et fossa pedum .xv. hiberna cingunt.
Hec et superiorum annorum consuetudine a nobis cognoue-
rant. et quosdam de exercitu habebant captiuos a quibus
docebantur. Sed nulla ferramentorum copia que esset ad
hunc usum idonea uterentur. gladijs cespites circumcide-
manibus sarculisque terram exaurire nitebantur. Qua quidem
ex re hominum multitudo cognosci potuit. Nam minus
horis tribus uallum milium pedum .xv. in circuitu muni
tionem perfecerunt. Reliquisque diebus turres ad altitudinem
ualli falces testudinesque quas ijdem captiui docuerant
facere ac parare ceperunt. Hec celeriter ignem comprehen
derunt et uenti magnitudine in omnem locum castrorum
distulerunt. Hostes maximo clamore sicuti parta iam
atque explorata uictoria turres testudinesque agere et scalis
uallum ascendere ceperunt. At tanta militum uirtus at
que ea presentia animi fuit. ut cum ubique flamma torre-
rentur. maximaque telorum multitudine premerentur.
suaque omnia impedimenta atque omnes fortunas confla-
grari intelligerent. non modo demigrandi causa decede
ret nemo. sed pene ne respiceret quidem quisquam. ac tum
omnes acerrime fortissimeque pugnarent. Dies nostris
longe grauissimus fuit. sed tamen hunc habuit euentum
ut eo die maximus numerus hostium uulneraretur atque
interficeretur. ut se sub ipso uallo constipauerant.
recessumque primis ultimi non dabant. paulum quidem
intermissa flamma. et quodam loco turri adacta et

contingente uallum tertie cohortis centuriones ex eo
quo stabant loco recesserunt. suosq: omnes remouerunt.
nutu uocibusq: hostes si introire uellent uocare ceperunt.
quorum progredi ausus est nemo. Tum ex omni parte la-
pidibus coniectis perturbati turrisq: succensa. Erant in
ea legione fortissimi uiri centuriones qui primis ordini-
bus appropinquarent. T. pullo. et L. uorenus. Hi perpetuas
controuersias inter se habebant. quisnam anteferretur.
omnibusq: annis de locis summis simultatib: contende-
bant. Ex his pullo cum acerrime ad munitiones pugna-
retur. quid dubitas inquit uorene? aut quem locum tue
pro laude uirtutis spectas? hic dies de nostris controuersiis
iudicabit. Hec cum dixisset procedit ex castris. munitio-
nemq: qua parte hostium confertissima uisa est irrupit.
Nec uorenus quidem uallo sese continet. sed omnium ue-
ritus existimationem subsequitur. Tum mediocri spatio reli-
cto pullo pilum in hostes immittit. atq: unum ex multi-
tudine procurrentem traicit. Quo percusso et exanimato
hunc scutis protegunt in hostem uniuersi tela coniciunt.
neq: dant regrediendi facultatem. Transfigitur scutum et
pulloni. et uerutum in balteo defigitur. auertit hunc
casus uaginam. et gladium educere conanti dextram
moratur manum. impeditumq: hostes circumsistunt.
Succurrit inimicus illi uorenus. et laboranti subuenit.
ad hunc se confestim a pullone omnis multitudo conuer-
tit. illum uero obscurantur occisum. Gladio comminus
rem gerit uorenus. atque uno interfecto reliquos paulum
propellit. Dum cupidius instat in locum deiectus inferi-
orem concidit. huic rursus circumuento fert subsidium pul-
lo. atq: ambo incolumes complurib: interfectis summa
cum laude se intra munitiones recipiunt. Sic fortuna
in contentione et certamine utrumq: uersauit. ut alter et
alteri inimicus auxilio salutiq: esset. neq: diiudicari pos-

set. uter utri uirtuti anteferendus uideretur. Quanto erat
in dies grauior atque asperior oppugnatio. et maxime quod
magna parte militum confecta uulneribus res ad paucitatē
defensorū p̄uenerat. tanto crebriores littere nuntijq: ad ce-
sarem mittebantur. Quorum pars deprehensa in conspectu
nostrorum militū cum cruciatu necabatur. Erat unus in-
ter neruios nomine uertico loco natus honesto qui a p̄ma
obsidione ad ciceronē perfugerat, suamq: ei fidem presti-
terat. huius seruo spe libertatis magnisq: p̄suadet premijs.
uti litteras ad cesarem deferat. Has ille in iaculo illigatas ef-
fert. et gallus inter gallos sine ulla suspitionē uersatus ad
cesarem p̄uenit. Ab eo de periculis legionis ciceronisque
cognoscitur. Cesar acceptis litteris hora circiter .xi. diei sta-
tim nuntiū in bellouacos ad .M. crassum questorem mittit.
cuius hiberna aberant ab eo loco milia passuū .xxv. Iubet
media nocte legionem proficisci celeriterq: ad se uenire.
exit cum nuntio crassus. Alterum ad .C. fabium legatum
mittit. uti in atrebatum fines legionem adducat. qua sibi
sit iter faciendum. Scribit labieno si rei p. comodo facere
possit. cum legione ad fines neruiorū ueniat. Reliquam
partem exercitus q̄d paulo aberat longius nō putat ex-
pectandam. Equites circiter quadringentos ex proximis
hibernis colligit. Hora circiter tertia ab antecursorib; de
tecursores. crassi aduentu certior factus. eo die milia passuū .xx. pro-
cedit. Crassum samarobrine preficit legionemq: attribuit.
q̄d ibi impedimenta exercitus. obsides ciuitatum litteras
publicas. frumentumq: omne. quod eo tollerande hiemis
causa deuexerat relinquebat. Fabius ut imperatū erat nō
ita multum moratus in itinere cum legione occurrit. Labie-
nus interitu sabini et cede cohortium cognita cum omnes
ad eum treuerorū copie uenissent. ueritus ne ex hibernis
fuge similem profectionē fecisset. ut hostium impetum
sustinere non posset. presertim quos recenti uictoria

efferri sciret. litteras cesari dimittit. quanto cum pericu-
lo legionem ex hibernis educturus esset. Rem gestam in e-
buronib; pscribit. docet omnes peditatus equitatusq; co-
pias treuerorum tria milia passuū longe ab suis castris con-
sedisse. Cesar consilio eius probato. etsi opinione trium legi-
onum deiectus ad duas redierat. tamen unum cōmunis sa-
lutis auxilium in celeritate ponebat. Venit magnis itineri-
bus in neruiorum fines. Ibi ex captiuis cognoscit que apud
ciceronē. quantoq; in periculo res sit. Tum cuidam ex equiti
bus gallis magnis premiis psuadet. ut ad ciceronem episto-
lam deferat. hanc grecis conscriptam litteris mittit. ne in-
tercepta epistola nostra ab hostibus consilia cognoscatur.
Si adire non possit. monet ut tragulam cum epistola ad a-
mentum deligata intra munitionem castrorum abiciat.
In litteris scribit se cum legionib; celeriter affore. hortatur
ut pristinam uirtutem retineant. Gallus periculum ueri-
tus ut erat preceptum tragulam mittit. hec castris adhe-
sit. neq; a nostris biduo animaduersa tertio die a quodam
milite conspicitur. dempta ad ciceronem defertur. Ille p-
lecta in conuentu militum recitat. maximaq; omnes le-
titia afficit. Tum fumi incendiorum procul uidebantur.
que res omnem dubitationē aduentus legionū expulit.
Galli re cognita p exploratores. obsidionem relinquunt. ad
cesarem omnib; copiis contendunt. hec erant armatorum cir-
citer milia. lx. Cicero data facultate gallum ab eodem uerti-
cone quem supra demonstrauimus repetit qui litteras ad
cesarem deferat. hunc admonet uti iter caute diligenter-
que faciat. perscribit hostes ab se discessisse. omnemq; ad e-
um equitatū multitudinem conuertisse. Quibus litteris
circiter media nocte cesar allatis suos facit certiores. eosq;
ad dimicandum animo confirmat. Postera die luce prima e
mouet castra. et circiter milia passuū quatuor progressus.
trans uallem et riuum hostium multitudinē conspicatur.

F

Erat magni periculi res tantulis copiis iniquo loco dimi-
care. tum quoniam obsidione liberatum ciceronem sci-
ebat. equo animo remittendū de celeritate extimabat. Cō-
sedit. et q̄ equissimo loco potest castra cōmunit. Atq: hec
et si erant exigua p̄se uix hominū milium septem. preser-
tim nullis cum impedimentis. tamen angustiis uiarum
q̄ maxime potest contrahit. eo consilio. ut in sūmam cō-
temptionem hostibus ueniat. Interim speculatorib: in
omnes partes dimissis. explorat quo comodissime itine-
re ūlles transire possit. Eo die paruulis equestrib; preliis
ad aquam factis. utriq: sese suo loco continent. Galli q̄d
copiis amplioribus que nondum conuenerant expectabāt.
Cesar si forte timoris simulatione hostes in suum locū eli-
cere posset. ut citra uallem pro castris prelio contenderet.
si id efficere non posset. ut exploratis itinerib: minore
cum periculo uallem riuumq: ꝯtransirent. Prima luce et
hostium equitatus ad castra accedit. preliumq: cum no-
stris equitib: cōmittit. Cesar consulto equites cedere seq:
in castra recipere iubet. simul ex omnibus partib: castra al-
tiori uallo muniri portasq: obstrui atq: in his administrā-
dis rebus q̄ maxime concursari. et cum simulatione agi
timoris iubet. Quibus omnib: rebus hostes inuitati copias
traducūt. aciemq: iniquo loco constituunt. Nostris uero
etiam de uallo deductis propius accedunt. et tela intra mu-
nitionē ex omnib: partibus coniciunt. preconibusq: cir-
cum missis pronuntiari iubent. seu quis gallus seu roma-
nus uelit ante horam tertiam ad se transire. sine periculo
licere. Post id tempus nō fore potestatem. Ac sic nostros cō-
tempserūt. ut obstructis in speciem portis singulis ordini-
bus cespitum. q̄d eas non posse introrumpere uidebatur.
alii uallum manu scindere. alii fossas complere inciperēt.
Tunc cesar omnibus portis eruptione facta. equitatu que
emisso. celeriter hostes in fugam dat. sic uti omnino pu-

gnandi causa resisteret nemo. magnumq; ex his numerū
occidit omnesq; armis exuit. longius prosequi ueritus qđ
silue paludesq; intercedebant. Neque enim paruulo detri-
mento illum locum relinqui uidebat. omnibus suis inco-
lumibus copiis eodem die ad ciceronem peruenit. insti-
tutas turres testudines munitionesq; hostium admiratur.
Legione producta cognoscit non decimū quemq; esse re- . decimū quēq; .
liquum militem sine uulnere. Ex his omnibus iudicat
rebus quanto cum periculo et quanta cum uirtute res sint
administrate. Ciceronem pro eius merito legionemq; col-
laudat. centuriones singillatim tribunosq; militum ap-
pellat. quorum egregiam fuisse uirtutem testimonio cice-
ronis cognouerat. De casu sabini et cocte certius ex capti-
uis cognoscit. Postero die contione habita rem gestam p̄
proponit. milites confirmat et consolatur. quod detrimē-
tum culpa et temeritate legati sit acceptum. Hoc equiore ⁊
animo ferendum docet. quod beneficio deorum immorta-
lium et uirtute eorum expiato incomodo. neq; hostibus
diutina letatio. neque ipsis longior dolor relinquatur.
Interim ad labienum p̄ remos incredibili celeritate de
uictoria cesaris fama perfertur. ut cum ab hibernis cice-
ronis milia passuum abesset circiter. lx. eoq; post hora
nonam diei cesar peruenisset. ante mediam noctem ad p̄
portas castrorum clamor oriretur. quo clamore significa-
to uictorie gratulatioq; ab rhemis labieno fieret. Hac fa-
ma ad treueros perlata. induciomarus qui postero die
castra labieni oppugnare decreuerat. noctu profugit.
copiasq; omnis in treueros reducit. Cesar cum sua legioē
fabium remittit in hiberna. ipse cum tribus legionibus
circum samarobrium trinis hibernis hiemare constituit.
et qđ tanti motus gallie extiterant. totam hiemem ad
exercitum ipse manere decreuit. Nam illo incomodo ⁊
sabini morte perlato. omnes fere gallie ciuitates de bel-

lo consultabant: nuntios legationesq: in omnes partes
dimittebant: et quid reliqui consilij caperent: atque un
de initium belli fieret explorabant. nocturnaq: in locis de-
desertis consilia habebant. neq: ullum fere totius hiemis ⁊
tempus sine sollicitudine cesaris intercessit: quin aliquem de
consilijs ac motu gallorum nuntium acciperet. In his a L. ro-
scio questore quem legioni tertiedecime prefecerat. certior
factus est magnas gallorum copias earum ciuitatum que
armorice appellantur: oppugnandi causa sui conuenisse. ⁊
neq: longius milibus passuum octo ab hibernis suis abfuis-
se. sed nuntio allato de uictoria cesaris discessisse. adeo ut fu-
ge similis discessus uideretur. At cesar principibus cuiusq:
ciuitatis ad se euocatis: alias territando, cum se scire que fi-
erent. alias cohortando denuntiat, magnam partem in of-
ficio retinuit. Tamen senones que est ciuitas in primis fir-
ma et magne inter gallos auctoritatis: cauarinū quem ce-
sar apud eos regem constituerat. cuius frater moritasgus
aduentu in galliam cesaris: cuiusq: maiores regnum obti-
nuerant, interficere publico consilio conati. Cum ille per-
sensisset atq: profugisset. usq: ad fines insecuti, regno do-
moq: expulerunt: et missis ad cesarem satisfaciundi cau-
sa legatis. cum his omnē ad se senatum uenire iussisset. dic-
to audientes non fuerunt. Tantum apud homines barba-
ros ualuit esse repertos aliquos principes belli inferendi
tantamq: omnib: uoluntatū commutationem attulit ut
preter heduos et remos quos precipuo semper honore ce-
sar habuit. alteros pro uetere ac perpetua erga populum
romanū fide: alteros pro recentibus belli gallici officijs. o
nulla fere ciuitas fuerit non suspecta nobis. Idq: adeo ha-
ud scio mirandum, ne sit compluribus alijs de causis. Tū
maxime qđ hi qui uirtute belli omnib: gentibus prefe-
rebantur tantum se eius opinionis deperdidisse. ut ⁊
quia populi. ro. imperia perferrent grauissime dolebant. o

Treueri uero atq: induciomarus totius hiemis nullum tẽ-
pus intermiserunt. quin trans rhenum legatos mitterent.
ciuitates sollicitaret. pecunias pollicerentur. magna parte
exercitus nostri interfecta multo minorem dicerent super-
esse partem. Neque tamen ulli ciuitati germanorum persu-
aderi potuit ut rhenũ transirent. cum se bis expertos dice-
rent. ariouisti bello. et tencitherorũ transitu non esse fortu-
nam amplius tentaturos. Hac spe lapsus induciomarus ꝗ
nihilominus copias cogere. exercere. afinitimis equos para-
re. exules dãnatosq: tota gallia magnis premiis ad se allicere
cepit. Ac tantam sibi iam in his rebus in gallia auctoritatem
comparauerat. ut undiq: ad eum legationes concurrerent.
gratiam atque amicitiam publice priuatimq: peterent. Ubi
intellexit ultro ad se ueniri. altera ex parte senones. carnutes
q: conscientia facinoris instigatos. altera neruios. aduatu-
cosq: bellum romanis parare. neq: sibi uoluntariorum co-
pias defore. si ex finitimis suis progredi cepissent. armatum
concilium indicit. Hoc more gallorum est initium bellorum. .Gallorum mos.
quo lege comuni omnes puberes et armati conuenire consu-
erunt. Qui ex his nouissimus conuenit. in conspectu mul-
titudinis omnibus cruciatib: affectus necatur. In eo conci-
lio cingethorigem alterius principem factionis generum ꝗ
suum quem supra demonstrauimus cesaris secutum fidem ꝗ
ab eo nõ discessisse. hostem iudicat; bonaq: eius publicat. His
rebus confectis. in concilio pronuntiat. accersitum se a seno-
nibus et carnutibus. aliisq: compluribus gallie ciuitatib;.
huc iturum ꝑ fines rhemorum. eorumq: agros populatu-
rum. ac prius q̃ id faciat. castra labieni oppugnaturum.
queq: fieri uelit precipit. Labienus et loci natura et manu
munitissimis castris sese teneret. de suo ac legionis periculo
nihil timebat. ne quam occasionem rei bene gerende di-
mitteret cogitabat. Itaque a cingethorige atq: eius propi-
quis oratione induciomari cognita. quam in concilio ha-

buerat nuntios mittit ad finitimas civitates equitesque un-
dique evocat. his certum diem conveniendi dicit. Interim
prope quotidie cum omni equitatu induciomarus sub ca-
stris eius vagabatur. alias ut situm castrorum cognosceret.
alias colloquendi aut territandi causa. Equites plerumque
omnes tela intra vallum coniiciebant. Labienus suos in-
tra munitionem continebat. timorisque opinionem quibus-
cumque poterat rebus augebat. Cum maiore in dies conte-
ptione induciomarus ad castra accederet. nocte una intro-
missis equitibus omnium finitimarum civitatum quos ac-
cersendos curaverat. tanta diligentia omnes suos intra
castra continuit custodiis. ut nulla ratione ea res enuntia-
ri aut ad treveros perferri posset. Interim ex consuetudi-
ne quotidiana induciomarus ad castra accedit atque ibi
magnam partem diei consumit. Equites tela coniciunt.
et magna cum contumelia verborum nostros ad pugnam
evocant. Nullo ab nostris dato responso. ubi visum est
sub vesperum dispersi ac dissipati discedunt. Subito Labi-
enus duabus portis omnem equitatum emittit. preci-
pit atque interdicit. perterritis hostibus atque in fugam
coniectis quod fore sicut accidit videbat. ut omnes unum
peterent induciomarum. neu quemquam prius vulnerent, quam
illum interfectum viderent. Quod mora reliquorum
illum spatium nactum effugere nolebat. Magna propo-
nit his qui occiderint premia. submittit cohortes equi-
tibus subsidio. Comprobat hominis consilium fortuna
et cum unum omnes peterent. in ipso fluminis vado de-
prehensus induciomarus interficitur. caputque eius
refertur in castra. Redeuntes equites quos possunt con-
sectantur atque occidunt. hac re cognita omnes eburonum
et nerviorum copie que discedunt. pauloque habuit post
id factum cesar quietiorem galliam.

MVLTIS de causis cesar maiorem gallie motum expectans. per. M. sillanum. C. antistium reginum: titum sextium legatos delectum habere instituit. simul ab. C. pompeio proconsule petit. quoniam ipse ad urbem cum imperio rei.p. causa remaneret. quos ex cisalpina gallia consulis sacramento ad signa conuenire rogauisset: et ad se proficisci iuberet. magni interesse etiam in reliquum tempus ad opinionem gallie existimans. tantas uideri italie facultates. ut siquid esset in bello detrimenti acceptum. non modo id breui tempore resarciri. sed etiam maioribus augeri copiis posset. Quod cum pompeius et rei.p. et amicitie tribuisset. celeriter confecto per suos delectu. tribus ante exactam hiemem et constitutis et adductis legionibus. duplicatoque earum cohortium numero quas cum Q. titurio amiserat. et celeritate et copiis docuit. quid populi.ro. disciplina atque opes possent. Interfecto induciomaro ut docuimus. ad eius propinquos a treueris imperium defertur. Illi finitimos germanos sollicitare et pecuniam polliceri non desistunt. Cum a proximis impetrare non possent. ulteriores tentant. Inuentis nonnullis ciuitatibus. inter se iure iurando confirmant. obsidibusque et pecunia cauent. Ambiorigem sibi societate et federe adiungunt. Quibus rebus cognitis cesar cum undique bellum parari uideret. neruios. aduaticos. menapios. adiunctis cisrhenanis omnibus germanis esse inarmis. Senones ad imperatum non uenire. et cum carnutibus finitimisque ciuitatibus consilia comunicare. a treueris germanos crebris legationibus sollicitari. maturius sibi de bello cogitandum putauit. Itaque nondum hieme confecta proximis .iiii. legionibus coactis. de improuiso in fines neruiorum contendit. et priusquam illi aut conuenire aut profugere possent magno pecoris atque hominum numero capto. atque ea preda

militibus concessa/ uastatisq: agris. in deditionem uenire
atq: obsides sibi dare coegit. Eo celeriter confecto negotio/
rursus in hiberna legiones reduxit. Concilio gallie primo ue-
re ut instituerat indicto/ cum reliqui preter senones. carnutes
treuerosq: uenissent/ initium belli ac defectionis hoc esse ar-
bitratus/ ut omnia postponere uideretur/ concilium in lucet-
iam parisiorum transfert. Confines erant hi senonib: ciui-
tatemq: patrum memoria coniunxerant. sed ab hoc consi-
lio abfuisse extimabantur. hac re pro suggestu pronũtiata/
eodem die cum legionibus in senones proficiscitur. magis
que itineribus eo peruenit. Cognito eius aduentu athico
qui princeps eius consilij fuerat/ iubet in oppida multitu-
dinem conuenire. conantib: priusq̃ id effici posset adesse
romanos nuntiatur. Necessario sententia desistunt. legatos
que deprecandi causa ad cesarem mittunt. per heduos quo-
rum antiquitus erat in fide ciuitas. Libenter cesar petenti-
bus heduis dat ueniam/ excusationemq: accipit. quod
estiuo tempore instante belli nõ questionis esse arbitraba-
tur. Obsidibus imperatis centum/ hos heduis custodiẽdos
tradidit. Eodem carnutes legatos obsidesq: mittunt. usi de-
precatorib: rhemis quorum erant in clientela. eadem fert
responsa. peragit consilium cesar. equitesq: imperat ciui-
tatibus. hac parte gallie pacata/ totus et mente et animo
in bellum treuerorum insistit atq: ambiorigis. Cauarinũ
cum equitatu senonũ secum proficisci iubet ne quis aut
ex huius iracundia aut ex eo quod meruerant odio ciuita-
tum motus oriretur. His rebus constitutis. q̃d pro explora-
to habebat Ambiorigem prelio non esse concertaturum/
reliqua eius consilia animo circumspiciebat. Erant me-
napij propinqui eburonum finibus perpetuis paludibus
siluisq: muniti. qui uni ex gallia de pace ad cesarem legatos
nunq̃ miserant. Cum his esse hospitium ambiorigi sciebat.
Item per treueros uenisse germanos in amicitiam cognouerat.

hec prius illi detrahenda auxilia existimabat. q̃ ipsum bello
lacesseret. ne desperata salute aut se in menapios abderet aut
cum transrhenanis congredi cogeretur. Hoc inito consilio to-
tius exercitus impedimenta ad labienū in treueros mittit. du-
casq: legiones ad eum proficisci iubet. Ipse cum legionib: ex-
peditis quinq: in menapios proficiscitur. Illi nulla coacta
manu loci presidio freti. in siluas paludesq: confugiunt. suaq:
eodem conferunt. Cesar partitis copiis cum. c. fabio legato. et
M. crasso questore. celeriter que effectis pontibus. adyt triper-
tito exercitu hedificia. uicosq: incendit. magno pecoris atq:
hominū numero potitur. Quibus rebus coacti menapij. lega-
tos ad eum pacis petende causa mittunt. Ille obsidibus acce-
ptis. hostium se habiturum numero confirmat. si aut ambio-
rigem aut eius legatos finibus suis recepissent. his confirma-
tis rebus. comium attrebatem cum equitatu custodis loco ī me-
napijs relinquit. ipse in treueros proficiscitur. Dum hec a cesare
geruntur. treueri magnis coactis peditatus equitatusq: copijs.
labienum cum una legione que in eorum finibus hiemaue-
rat adoriri parabant. Iamq: ab eo non longius bidui uia ab-
erant. cum duas uenisse legiones missu cesaris cognoscunt. Po-
sitis castris ab eis milib: passuū quindecim. auxilia germano-
rum expectare constituūt. Labienus hostium cognito con-
silio. sperans temeritate eorum fore aliquam dimicandi fa-
cultatem. Presidio quinq: cohortium impedimentis relicto
cum. xxv. cohortibus magnoq: equitatu contra hostem
proficiscitur. et mille passuum intermisso spatio castra cō-
munit. Erat inter inter labienum atq: hostem difficili trā-
situ flumen. ripisq: preruptis. hoc neq: ipse transire habe-
bat in animo. neq: hostes transituros existimabat. Augeba-
tur auxiliorum quotidie spes. Loquitur in consilio palam.
Quoniam germani appropinquare dicantur. sese suas exer-
citusq: fortunas in dubium non deuocaturū. et postero die
prima luce castra moturum. Celeriter hec ad hostes deferun-

tur: ut ex magno gallorum equitum numero nonnullos
gallos gallicis rebus fauere natura cogebat. Labienus noc-
tu tribunis militum primisque ordinibus conuocatis quid
sui sit consilii proponit. et quo facilius hostibus timoris
det suspitionem: maiore strepitu et tumultu quam fert po-
puli ro. consuetudo castra moueri iubet. his rebus fuge si-
milem profectionem efficit. Hec quoque per exploratores ante
lucem in tanta propinquitate castrorum ad hostes deferun-
tur. Vix agmen nouissimum extra munitiones processerat:
cum galli cohortati inter se ne speratam predam e manibus
dimitterent. Longum esse perterritis romanis germanorum
auxilia expectare. neque suam pati dignitatem: ut tantis co-
piis tam exiguam manum presertim fugientem atque impedi-
tam adoriri non audeant. flumen transire et iniquo loco
prelium committere non dubitant. Que fore suspicatus labi-
enus ut omnes citra flumen eliceret. eadem usus simulatio-
ne itineris placide progrediebatur. Tum premissis paulum
impedimentis. atque in tumulo quodam collocatis: habe-
tis inquit milites quam petistis facultatem. hostes impedi-
tos atque impedito loco tenetis. Prestate eandem nobis duci-
bus uirtutem quam imperatori sepe numero prestitistis.
atque illum adesse. atque hec coram cernere existimate. Simul
signa ad hostem conuerti. aciemque dirigi iubet. et paucis
turmis presidio ad impedimenta dimissis: reliquos equites
ad latera disponit. Celeriter nostri clamore sublato pila in
hostes immittunt. Illi ubi preter spem quos fugere credebant
infestis signis ad se ire uiderunt: impetum modo ferre non
potuerunt. ac primo concursu in fugam coniecti: proximas
siluas petierunt. Quos labienus equitatu consectatus: ma-
gno numero interfecto: compluribus captis: paucis post
diebus ciuitatem recepit. Nam germani qui auxilio ue-
niebant: percepta treuerorum fuga sese domum recepe-
runt. Cum his propinqui induciomari qui defectionis

auctores fuerant comitati eos ex ciuitate excesserant.
Cingentorigi quem ab initio permansisse in officio de-
monstrauimus principatus atque imperium est traditum.
Cesar postquam ex menapiis in treueros uenit. duabus de
causis rhenum transire constituit. Quarum una erat
quod auxilia contra se treueris miserant. altera ne ad eos
Ambiorix receptum haberet. His constitutis rebus pau-
lum supra eum locum quo antea exercitum traduxe-
rat facere pontem instituit. Nota atque instituta ratione
magno militum studio paucis diebus opus efficitur. Fir-
mo in treueris ad pontem presidio relicto. ne qui ab his
subito motus oriretur. reliquas copias equitatumque
traducit. Vbii qui ante obsides dederant atque in dedi-
tionem uenerant purgandi sui causa ad eum legatos
mittunt. qui doceant. neque ex sua ciuitate auxilia in
treueros missa. neque ab se lesam fidem. petunt atque
orant ut sibi parcat. ne communi odio germanorum inno-
centes pro nocentibus penas pendant. Si amplius obsidum
uellet. dare pollicentur. Cognita cesar causa. ab sueuis
reperit auxilia missa esse. Vbiorum satisfactionem acce-
pit. aditus uiasque in sueuos perquirit. Interim paucis
post diebus fit ab ubiis certior. sueuos omnes in unum
locum copias cogere. atque his nationibus que sub eorum
sunt imperio denuntiare. ut auxilia peditatus equita-
tusque mittant. His cognitis rebus. rem frumentariam
prouidet. castris idoneum locum eligit. Vbiis imperat
ut pecora deducant. suaque omnia ex agris in oppida con-
ferant. sperans barbaros atque imperitos homines inopia
cibariorum adductos ad iniquam pugnandi conditio-
nem posse deduci. Mandat ut crebros exploratores in su-
euos mittant. queque apud eos gerantur cognoscant. Illi
imperata faciunt. et paucis diebus intermissis referunt
sueuos omnes postea quam certiores nuntii de aduentu romanorum

uenerunt. cum omnib; suis sociorumq: copijs quas coegi-
ssent. penitus ad extremos fines sese recepisse. siluam esse ibi
infinita magnitudine que appellatur bacenis. ac longe
introrsus pertinere: et pro natiuo muro obiectam cheru-
scos ab sueuis: sueuosq: ab cheruscis iniurijs incursionibus-
q: prohibere. ad eius initium silue sueuos aduentum ro-
manorum expectare constituisse:- Quoniam ad hunc
locum puentum est. non alienum esse uidetur de gallie ger-
manieq: moribus: et quomodo differant he nationes inter
se proponere. In gallia non solum omnib; atq: in omnibus
pagis partibusq: sed pene etiam in singulis domib: factio-
nes sunt. earumq: factionum principes sunt qui summam
auctoritatem eorum iudicio habere existimantur. quorū
ad arbitrium iudiciumq: summa omnium rerum consilio-
rumq: redeat. Itaq: eius rei causa antiquitus institutum uide-
tur: ne quis ex plebe contra potentiorem auxilij egeret.
suos enim opprimi quisq: et circumueniri non patitur
neque aliter si faciat ullam inter suos habet auctoritatē.
Hec eadem ratio est in summa totius gallie. Namq: omnes
ciuitates in partes diuise sunt duas. Cum cesar in galliam
uenit: alterius factionis principes erant hedui: alterius
sequani. Hi cum per se minus ualerent. qđ summa auctori-
tas antiquitus erat in heduis magneq: eorum erant cliē-
tele: germanosq: atq: Anoiuistum sibi adiunxerant. eosq:
ad se magnis iacturis pollicitationibusq: perduxerant.
Prelijs uero compluribus factis secundis atque omni no-
bilitate heduorum interfecta. tantum potentiā antecces-
serant. ut magnam partem clientium ab heduis ad se
transferrent. obsidesq: ab his principum filios acciperēt.
et publice iurare cogerent. nihil se contra sequanos con-
silij inituros. et partem finitimi agri p uim occupatam
possiderent. gallieq: totius principatum obtinerent. Qua
necessitate adductus diuiacus auxilij petendi causa ro-

mam ad senatum profectus imperfecta re redierat. Aduentu
cesaris facta commutatione rerum. obsidibus heduis reddi-
tis. ueteribus clientelis restitutis. nouis per cesarem com
paratis. quod hi qui se ad nouam amicitiam aggregauerant.
meliore conditione atque equiore imperio se uti uidebant.
Reliquis rebus eorum gratia dignitateque amplificata sequa-
ni principatum dimiserant. in eorum locum rhemi suc-
cesserant. Quos quod adequare apud cesarem gratia gratiam
intelligebantur hi qui propter ueteres inimicitias nullo
modo cum heduis coniungi poterant. et se rhemis in cli-
entelam dediderant. hos illi diligenter tuebantur. Ita et
et nouam et repente collectam auctoritatem tenebant.
Eo tum statu res erat. ut longe principes haberentur he-
dui. secundum locum dignitatis rhemi obtinerent. In
omni gallia eorum hominum qui aliquo numero atque
honore genera sunt duo. Nam plebs pene habetur seruo-
rum loco. que nihil habet per se. nullo adhibetur consilio.
Plerique cum aut ere alieno aut magnitudine tributorum
aut iniuria potentiorum premuntur. sese in seruitutem di-
cant nobilibus. in hos eadem omnia sunt iura que domi-
nis in seruos. Sed de his duobus generibus alterum est drui-
dum. alterum est equitum. Illi rebus diuinis intersunt. sa-
crificia publica ac priuata procurant. religiones interpre-
tantur. Ad hos magnus adolescentium numerus discipli-
ne causa concurrit. magno quod hi sunt apud eos honore.
Nam fere de omnibus controuersiis publicis priuatisque con-
stituunt. et si quod est admissum facinus. si cedes facta. si
de hereditate. de finibus controuersia est. iidem decernunt
premia penasque constituunt. Si quis autem priuatus aut
publicus eorum decreto non steterit. sacrificiis interdicunt.
Hec pena apud eos est grauissima. quibus ita est interdictum
hi numero impiorum ac sceleratorum habentur. His omnes
decedunt. aditum sermonemque defugiunt. ne quid ex co-

tagione incomodi accipiant. neq: his petentib: ius red-
ditur, neque honos ullus comunicatur. his autem om-
nibus druidibus preest unus qui summam inter eos ha
bet auctoritatem. hoc mortuo: si quis ex reliquis excellit
dignitate succedit: aut si sunt plures pares. suffragio dru-
idum. nonunquam etiam de principatu armis contendunt.
Hi certo anni tempore in finib: carnutum que regio to-
tius gallie media habetur. considunt in loco consecra-
to. huc omnes undiq: qui controuersias habent conue-
niunt, eorumq: iudiciis decretisq: parent. Disciplina in
brittannia reperta atq: inde in galliam translata esse co-
memoratur. Et nunc qui diligentius eam rem cognosce-
re uolunt. plerumq: illo discendi causa proficiscuntur.
Druides a bello abesse consueuerunt. neq: tributa una cum
reliquis pendunt. militie uacationem, omniumq: rerum
habent immunitatem. Tantis excitati premiis et sua spon-
te multi in disciplinam conueniunt. et a propinquis paren-
tibusq: mittuntur. Magnum ibi numerum uersuum edisce-
re dicuntur. Itaq: nonnulli annos xx. in disciplina perma-
nent. neq: fas esse existimant ea litteris mandare cum in re-
liquis fere rebus publicis priuatisq: rationib: grecis litteris
utantur. Id mihi duabus de causis instituisse uidentur.
quod neq: in uulgum disciplinam efferri uelint. neq: eos qui
discunt, litteris confisos minus memorie studere. quod
fere plerisq: accidit ut presidio litterarum diligentiam
in perdiscendo ac memoriam remittant. In primis hoc uo-
lunt persuadere. non interire animas. sed ab aliis post
mortem transire ad alios. atq: hoc maxime ad uirtutem
excitari putant metu mortis neglecto. Multa preterea
de siderib: atque eorum motu. de mundi ac terrarum
magnitudine. de rerum natura. de deorum immortalium
ui ac potestate disputant, et iuuentuti tradunt. Alterum
genus est equitum. hi cum est usus atq: aliquod bellum

accidit. quod fere ante cęsaris aduentum quotannis acci-
dere solebat. uti aut ipsi iniurias auferrent. aut illatas
propulsarent. Omnes in bello uersantur. atque eorum
ut quisque est genere et copiis amplissimus. ita plurimos
circum se ambactos et clientes habet. Hanc unam gratiam
potentiamque nouerunt. Natio est omnium gallorum admo-
dum dedita religionibus. atque ob eam causam qui sunt af-
fecti grauioribus morbis. quique in prelijs periculisque
uersantur. aut pro uictimis homines immolant. aut se
immolaturos uouent. aut ministrisque ad ea sacrificia dru-
idibus utuntur. quod pro uita hominis non nisi uita hominis
reddatur. non posse deorum immortalium numen placari.
arbitrantur. Publiceque eiusdem generis habent instituta
sacrificia. Alij immani magnitudine simulacra habent
quorum contexta uiminibus membra uiuis hominibus
complent. quibus succensis. circumuenti flamma exani-
mantur homines. Suplicia eorum qui in latrocinio aut
in furto aut aliqua noxa sunt comprehensi. gratiora di-
is immortalibus esse arbitrantur. Sed cum eius generis copia
defuerit. etiam ad innocentium suplicia descendunt. Deum
maxime mercurium colunt. huius sunt plurima simula- Mercurius.
chra. hunc omnium inuentorem artium ferunt. hunc uia-
rum atque itinerum ducem. Hunc ad questus pecunię mer-
caturasque habere uim maximam arbitrantur. Post hunc a- Apollo.
pollinem et martem. et iouem et mineruam. De his eandem Mars.
fere quam reliquę gentes habent opinionem. Apollinem Iuppiter.
morbos depellere dicunt. Mineruam operum atque artifi- Minerua.
ciorum initia tradere. Iouem imperium cęlestium tenere.
martem bella gerere. Huic si prelio dimicare constituerunt
ea quę bello ceperint plerumque deuouent. quę superaue-
rint animalia capta immolant. reliquasque res in unum locum
conferunt. Multis in ciuitatibus harum rerum extructos tu-
mulos. locis consecratis conspicari licet. Neque sepe accidit ut

neglecta quispiam religione aut capta apud se occultare
aut posita tollere auderet. grauissimumq: ei supplicium
cum cruciatu constitutū est. Galli se omnes ab dite patre
prognatos predicant. Idq: a druidibus proditum dicunt.
Ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierū
sed noctium finiunt. Dies natales et mensium et annorū
initia sic obseruant. ut noctem dies subsequatur. In reliquis
uite institutis hoc fere ab reliquis differunt. quod suos libe-
ros nisi cum adoleuerint ut munus militie sustinere possit,
palam ad se adire non patiuntur. filiumq: in puerili etate
in publico assistere in conspectu patris assistere turpe dicūt.
Viri quantas pecunias ab uxorib; dotis nomine acceperūt
tantas ex suis bonis extimatione facta cum dotibus comuni-
cant. huius omnis pecunie coniunctim ratio habetur. fru-
ctusq: seruantur. Vter eorum uita superarit: ad eum pars
utriusq: cum fructibus superiorum temporū aduenit. Vi-
ri in uxores sicuti in liberos uite necisq: habent potestatē.
et cum pater familie illustriore loco natus decesserit. eius
propinqui conueniūt. et de morte si res in suspitionem ue-
nit. de uxoribus in seruilem modum questionem habent.
et si compertum est, igni atq: omnib; tormentis excruciatas
interficiunt. Funera sunt pro cultu gallorum magnifica.
et sumptuosa. omniaq: que uiuis cordi fuisse arbitrantur.
in ignem inferunt. etiam animalia. ac paulo supra hanc
memoriam serui et clientes quos ab his dilectos esse consta-
bat. iustis funeribus confectis una concremantur. Que ciui-
tates comodius suam rem. p. administrare existimantur. ha-
bent legibus sancitum ut si quis de re. p. a finitimis rumo-
re aut fama acceperit. uti ad magistratum deferat. ne ue
cum quo alio comunicet. qđ sepe homines temerarios
atq: imperitos falsis rumorib; terreri et ad facinus impelli.
et de summis rebus congnitum est consiliū capere. Magi-
stratus que uisa sunt occultant. queq: esse ex usu iudica-

uerint ~~oe~~ multitudini produnt. De re. p. nisi p consilium lo-
qui non conceditur. Germani multum ab hac consuetudine
differunt. Nam neq: druides habent. qui rebus diuinis presit.
neq: sacrificiis student. Deorum numero eos solos ducunt q
quos cernunt. et quorum opib: aperte iuuantur. solem et
uulcanū et lunam. Reliquos ne fama quidem acceperunt.
Vita omnis in uenationib: at in studiis rei militaris consistit.
Ab paruulis labori ac duritiei student. Qui diutissime in
ter suos ipm puberes permanserūt. maximam ab eis ferunt
laudem. hoc alii staturam. alii uires neruosq: confirmari pu-
tant. Inter annum uero uigesimū feminę notitiam habuis
se in turpissimis habent rebus. Cuius rei nulla est occulta-
tio. qđ et promiscue in fluminib: perluuntur. et pellib:
aut paruis rhenonū tegumentis utuntur. magna corpo-
ris parte nuda. Agriculturę nō student. maiorq: pars ui
ctus eorum in lacte caseo, carne consistit. Neq: quisq agri
modum certum aut fines habent proprios. sed magistratus
ac principes in annos singulos gentibus cognationibusq:
hominum qui cum una coierūt. quantum et quo loco ꝗ
uisum est agri attribuūt. atq: anno post alio transire co-
gunt. Eius rei multas afferunt causas. ne assidua consue
tudine capti studium belli gerendi agricultura cōmutent
ne latos fines parare studeant. potentioresq: humiliores ꝗ
possessionib: expellant. ne accuratius ad frigora atq: ęstus
uitandos hedificent. ne oriatur pecunię cupiditas. qua ex
re factiones dissensionesq: nascuntur. ut animi ęqualitate
plebem contineant. cum suas quisq: opes cum potentissimis
ęquari posse uideat. Ciuitatib: maxima laus q latissimas
circum se uastatis finib: solitudines habere. hoc propriū
uirtutis existimant. expulsos agris finitimos cedere. neq:
quēq: prope audere consistere. Simul hoc si fore tutiores
arbitrantur. repentinę incursionis timore sublato. Cum
bellum ciuitas aut illatum defendit. aut infert. magistra-

tus qui ei bello presint et uite necisq: habeant potestatē
deliguntur. In pace nullus est comunis magistratus sed
principes regionum atq: pagorum inter suos ius dicunt.
controuersiasq: minuūt. Latrocinia nullam habent in
famiam: extra fines cuiusq: ciuitatis fiunt. atq: ea uirtu
tis [iuue] uirtutis exercende ac desidie minuende causa fieri p̄
dicant. Atque ubi quis ex principibus in consilio se dixit
ducem fore qui sequi uelint profiteantur. Consurgunt ꝛ
hi qui causam et hominē probant. suumq: auxilium pol
licentur atq: a multitudinē collaudantur. Qui ex his secu
ti non sunt. in desertorū ac proditorū numero ducuntur.
omniumq: rerum his postea fides denegatur. hospitē uio
lare fas non putant. Qui quaq: de causa ad eos uenerunt
ui ab iniuria prohibent. sanctos habent. hisq: omnium
domus patent. uictusq: comunicant. Ac fuit antea tem
pus cum germanos galli uirtute superarent. ut ultro bel
la inferrent. propter hominū multitudinem agriq: ino
piam trans rhenum colonias mitterent. Itaq: ea esse que
fertilissima sunt germanie loca circum herciniam siluā
quam erastoteni et quibusdam grecis fama notam esse ꝛ
uideo. quam illi orciniam appellant uulgo tedthu sages
occupauerūt. atq: ibi consederūt. Que gens ad hoc tem
pus his sedibus sese continet. summamq: habet iustitie
et bellice laudis opinionem. Hunc qd̄ in eadem inopia e
gestate patentia qua germani permanent. eodem uictu
et cultu corporis utuntur. Gallis autem prouinciarum
propinquitas et transmarinarū rerum notitia multa ad
copiam ac usus largitur. Paulatim assuefacti superari. mul
tisq: uicti preliis. ne se quidem ipsi cum illis uirtute compa
rant. huius hercinie silue que supra demonstrata est. lati
tudo nouem dierum ita expedito patet. Neq: enim aliter
finiri potest. neq: mensuras itinerum nouerunt. Oritur ad
heluetiorum et nemetiorum et tauriacorum finibus recta

q: fluminis danubii regione pertinet ad fines dacorum/ et
anartium. hinc se flectit sinistrorsus diuersis a flumine
regionib: multarumq: gentium fines propter magnitu-
dinem attingit. neq: quisquam est huius germaniae qui
se aut adisse aut uidisse initiū eius siluae dicat, cum dierū
iter. lx. processerit. aut quo ex loco oriatur acceperit. Mul-
taq: in ea genera ferarum nasci constat. quae reliquis in locis
uisa non sint. ex quibus quae maxime differant ab ceteris
et memoriae tradenda uideantur haec sunt. Est bos cerui
figura cuius a media fronte inter aures unū cornu exsistit
excelsius magisq: directum, his quae nobis nota sūt corni-
bus. Ab eius summo sicut palmae ramiq: late diffundūtur.
eadem est feminae marisq: natura. eadem forma magnitu-
doq: cornuū. Sunt item quae appellantur alces. harum ē
consimilis capris figura, et uarietas pellium. sed magnitu-
dine paulo antecedūt. mutilaeq: sunt cornib; et crura si-
ne nodis articulisq: habent. neq: quietis causa procumbūt.
nisi quo afflicte casu conciderūt. erigere sese aut subleua-
re possunt. his sunt arbores pro cubilib: ad eas se applicant.
atq: ita paulum modo acclinatae quietem capiunt. Quarū
ex uestigiis cum est animaduersum a uenatorib: quo se re-
cipere consuerint. omnes eo loco aut ab radicib: subruunt,
aut incidūt arbores. tantum ut summa species earum stan-
tium relinquatur. Huc cum se consuetudine acclinauerūt
infirmas arbores pondere affligunt. atq: una ipsae conci-
dunt. Tertium est genus eorum qui uri appellantur. hi
sunt magnitudine paulo infra elephantes. specie et
colore et figura tauri. Magna uis eorum est. et magna
uelocitas. Neq: homini neq: ferae quam conspexerūt
parcunt. hos studiose foueis captos interficiunt. hoc se
labore durant adolescentes. atq: hoc genere uenationis
exercent. Et qui plurimos ex his interficiunt. relatis in
publicum cornibus quae sint testimonio magnā ferunt

laudem. Sed assuescere ad homines: et mansueti fieri ne par-
uuli quidem excepti possunt. Amplitudo cornuu̅ et figura,
et species multu̅ nostrorum boum cornibus differunt. Hec
studiose conquisita ab labris argento circumcludunt. at-
que in amplissimis epulis pro poculis utuntur.

CESAR Postq̄ per ubios exploratores comperit
sueuos sese in siluas recepisse inopia frumenti
ueritus, quod ut supra demonstrauimus mini-
me omnes germani agriculture student: consti-
tuit non progredi longius. Sed ne omnino me-
tum reditus sui barbaris tolleret. atq: ut eorum
auxilia retardaret. reducto exercitu partem ultimam pontis
que ripas ubiorum contingebat. in longitudinem pedum
ducentorum rescindit. atq: in extremo ponte turrim tabu-
latorum quatuor resconstituit. presidiumq: cohortiu̅
duodecim, pontis tuendi causa ponit. magnisq: eum lo-
cum munitionib; firmat. Ei loco presidioq: Gaium uul-
gatium. tullum adolescentem preficit. Ipse cum maturesce-
re frumenta inciperent ad bellum ambiorigis profectus
parduennam siluam que est totius gallie maxima atq:
ab ripis rheni finibusq: treuerorum ad neruios ptinet. mili-
busq: amplius quingentis in longitudine patet. L. mi-
nutium basiliu̅ cum omni equitatu premittit. si quid ce-
leritate itineris atq: oportunitate temporis proficere
possit. Monet ut ignes fieri in castris prohibeat. ne qua e-
ius aduentus procul significatio fiat. sese confestim subse-
qui dicit. Basilius ut imperatum erat facit. celeriter, Contra
omnium opinione confecto itinere multos in agris inopi-
nantes deprehendit. eorum inditio ad ipsum ambiorige̅
contendit. quo in loco cum paucis equitib; esse dicebatur.
Multum cum in omnibus reb; tum in re militari potest

fortuna. Nam sicut magno accidit casu, ut in ipsum incau
tum etiam incideret prius quam eius adventus ab hominibus ui
deretur aut fama aut nuntius afferretur. sic magne fuit for
tune omni militari instrumento quod circum se habebat e
repto redis equisque comprehensis effugere mortem. Sed hoc
quoque factum est quod edificio circumdato silua, ut sunt fere
domicilia gallorum. qui uitandi estus causa plerumque silua
rum atque fluminum petunt propinquitates. comites familia
resque eius angusto in loco paulisper equitum nostrorum uim
sustinuerunt. His pugnantibus illum in equum quidam ex suis
intulit. fugientem silue texerunt. sic et ad subeundum pe
riculum, et ad uitandum, multum fortuna ualuit. Ambio
rix an copias suas iudicio non conduxerat. quod prelio dimi
candum non existimarit an tempore exclusus et repentino e
quitum adventu prohibitus fuerit. cum reliquum exercitum
subsequi crederet dubium est. Sed certe dimissis per agros nun
tiis sibi quemque consulere iussit. Quorum pars in arduennam
siluam pars in continentes paludes profugit. Qui proximi o
cceano fuerunt. hi in insulis sese occultauerunt quas estus ef
ficere consuerunt. Multi ex suis finibus egressi se suaque omnia
alienissimis crediderunt. Cathauolcus rex dimidie partis ebu
ronum qui una cum ambiorige consilium inierat etate iam
confectus cum laborem belli aut fuge ferre non posset. omni
bus precibus detestatus ambiorigem qui eius consilii auctor fu
isset. taxo cuius magna in gallia copia germaniaque est se exa
nimauit. Segni condrusique ex gente et numero germanorum
qui sunt inter eburones treuerosque legatos ad cesarem miserunt.
oratum ne se in hostium numero duceret. ne ue omnium ger
manorum qui essent citra rhenum causam esse unam iudica
ret. nihil se de bello cogitauisse nulla ambiorigi auxilia mi
sisse. Cesar explorata re e questione captiuorum, si qui ad eos
eburones ex fuga conuenissent ad se ut reducerent impera
uit. si ita fecissent fines eorum se uiolaturum negauit. Tum

copijs in tres partes distributis impedimenta omnium le-
legionum ad uatucam contulit. Id castelli nomen est. hoc
fere est in medijs eburonum finib; ubi titurius atq: aurunc
culeius hiemandi causa consederant. hunc cum reliquis re
bus locum probaret. tum quod superioris munitiones inte-
gre manebant. ut militum laborem subleuaret. Presidio
impedimentis legionem .xiiii. reliquit. unam ex his trib;
quas proxime conscriptas ex italia traduxerat. Ei legioni
castrisq: Q. tullium ciceronem prefecit: ducentosq: equi-
tes attribuit. Partito exercitu titu labienum cum legio-
nibus tribus ad occeanum uersus in eam partes que me
napios attingunt, proficisci iubet. C. trebonium cum pa-
ri legionum numero ad eam regionem que adiacet de-
populandam mittit. Ipse ad flumen scalden cum reliquis
tribus quod influit in mosam extremasq: arduenne
partes ire constituit. quo cum paucis equitib; profectum
ambiorigem audiebat. Discedens post diem septimum
sese reuersurum confirmat. quam ad diem ei legioni que
in presidio relinquebatur deberi frumentum sciebat. Labi-
enum treboniumq: hortatur si rei.p. comodo facere pos-
sint ad eum diem reuertantur. ut rursus comunicato con-
silio: exploratisq: hostium rationib; aliud initium belli ca-
pere possent. Erat ut supra demonstrauimus manus ho-
stium certa nulla non opidum: non presidium quo se ar-
mis defenderet sed in omnes partes dispersa multitudo.
ubicumq: aut uallis abdita aut locus siluestris: aut pa-
lus impedita spem presidij aut salutis aliquam offerebat
consederat. hec loca in ciuitatib; erant nota. magnamq:
res diligentiam requirebat. non in summa exercitus tu-
enda. nullum enim poterat uniuersis perterritis ac
dispersis periculum accidere, sed in singulis militibus
conseruandis. que tamen ex parte res ad salutem exer-
citus pertinebat. Nam et prede cupiditas multos lo-

gius euocabat. et silue incertis occultisq: itineribus con-
fertos adire prohibebat. Si negocium confici stirpemq:
hominū sceleratorum interfici uellent dimittende plures
manus essent. deducendiq: erant milites. si continere ad
signa manipulos uellent ut instituta ratio et consuetudo
exercitus romani postulabat. Locus ipse erat presidio bar-
baris. neq: ex occulto insidiandi et dispersos circumuenien-
di singulis deerat audacia. et in eiusmodi difficultatibus
quantum diligentia prouideri poterat prouidebatur. ut
potius innocendo aliquid pretermitteretur. et si omniū
animi ad ulciscendum ardebant. q̄ cum aliquo militū
detrimento noceretur. Dimittit ad finitimas ciuitates +
nuntios cesar. omnes ad se uocat. spe prede ad diripien-
dos eburones. ut potius in siluis gallorum uita q̄ legio-
narius miles periclitetur. simul ut magna multitudine
circumfusa. pro tali facinore stirps ac nomen ciuitatis
tollatur. Magnus undiq: numerus celeriter conuenit.
hec in omnib: eburonum fini[parti]bus gerebantur. diesq: ap-
petebat septimus quem ad diem cesar ad impedimenta le-
gionemq: reuerti constituerat. Hic quantum in bello for-
tuna possit et quantos afferat casus cognosci potuit. Dissi-
patis ac perterritis hostib: ut demonstrauimus manus e-
rat nulla que paruam modo causam timoris afferret. Trans
rhenum ad germanos peruenit fama. diripi eburones. at-
que ultro omnes ad predam euocari. Cogunt equitum
duo milia. qui sunt proximi rheno a quibus recepti ex
fuga tectheros atq: usipetes supra docuimus. transeū-
tes rhenum nauib: ratibusq: triginta milib: passuū
infra eum locum ubi pons perfectus est. presidiumq:
a cesare relictum. primos eburonū fines adeunt. mul-
tos excipiunt ex fuga dispersos. magno pecoris nume-
ro cuius cuius cupidissimi sunt barbari potiuntur.
Inuitati preda longius procedunt. Non palus in bello

latrociniis q: natos non silue morantur. Quibus in locis sit
cesar ex captiuis querunt. profectum longius reperiunt.
omnem exercitum discessisse cognoscunt. Atq: unus
ex captiuis. Quid uos inquit hanc miseriam atq: tenuem
sectamini predam. quibus iam licet esse fortunatissimos?
Tribus horis ad uatucam uenire potestis. huc omnes su-
as fortunas romanus exercitus contulit. presidij tantum
at murus est, ut numerus quidem cingi posset. neq: quisquam egredi ex-
tra munitiones audeat. Oblata spe germani, quam na-
cti erant predam in occulto relinquunt. ipsi ad uatucam
contendunt, usi eodem duce, cuius hec inditio cognoue-
rant. Cicero qui per omnes superiores dies preceptis cesaris
cum summa diligentia obtemperans milites in castris co-
tinuisset, ac ne calonem quidem quemquam extra muniti-
onem egredi passus esset. septimo die diffidens cesarem de
numero dierum fidem seruaturum. quod longius progressum
audiebat. neq: ulla de eius reditu fama afferebatur. simul
eorum permotus uocib: qui illius patientiam pene obses-
sionem appellabant. siquidem ex castris egredi non lice-
ret. nullum eiusmodi casum expectans. quo nouem oppo-
sitis legionibus, maximoq: equitatu. dispersis ac pene dele-
tis hostibus. in milib; passuum tribus offendi posset. Quinq:
cohortes frumentatum in proximas segetes mittit. quas
inter et castra unus omnino collis intererat. Complures
erant ex legionib: egri relicti. ex quibus qui hoc spa-
tio dierum conualuerant. circiter. ccc. sub uexillo mittun-
tur. magna preterea multitudo calonum. magna uis iu-
mentorum. que in castris subsederant, facta potestate se-
quitur. hoc ipso tempore et casu germani equites inter-
ueniunt. protinusq: eodem illo quo uenerant cursu ab
decumana porta in castra irrumpere conantur. Nec pri-
us sunt uisi obiectis ab ea parte siluis. quam castris propin-
quarent. usq: eo ut qui sub ualle tenderent. mercato-

res recipiendi sui non haberent facultatem. Inopinantes
nostri et noua perturbantur. ac uix primum impetum
cohors in statione sustinet. Circumfunduntur ex reliquis
hostes partibus si quem aditum reperire possent. egre nostri
portas tuentur. reliquos aditus locus ipse per se muni-
tioque defendit. totis trepidatur castris. atque alius ex alio
causam tumultus querit. neque quo signa ferantur neque
quam in partem quisque conueniat nouit. Alius iam capta
castra pronuntiat. alius deleto exercitu atque imperatore
uictores barbaros uenisse contendit. Plerique nouas sibi ex
loco legiones fingunt. Cotteque et Titurii calamitatem qui
in eodem occiderunt castello ante oculos ponunt. Tali timo-
re omnibus perterritis confirmatur opinio barbaris. ut ex ca-
ptiuo audierant nullum esse intus presidium. perrumpere
conantur. seque ipsi adhortantur ne tantam fortunam ex
manibus dimittant. Erat eger cum presidio relictus P. Sex-
tus Bibaculus. qui primum pilum ad cesarem duxerat. cu-
ius mentionem superioribus preliis fecimus. ac diem quin-
tum cibo caruerat. hic diffisus sue omniumque saluti. iner-
mis ex tabernaculo prodiit. Videt imminere hostem atque
in summo esse rem discrimine. capit arma a proximis atque
in porta consistit. Consequunturque centuriones eius cohor-
tis que in statione erat. paulisper una prelium sustinent.
reliqui denegat. sextum grauibus acceptis uulneribus. egre
per manus tractus seruatur. Hoc spatio interposito reliqui se-
se confirmant. tantum ut in munitionibus consistere uale-
ant. speciemque defensorum prebeant. Interim confecta fru-
mentatione milites nostri clamorem exaudiunt. percur-
runt equites. quanto res sit in periculo cognoscunt. hic ue-
ro nulla munitio est que perterritos recipiat. nec modus
conscripti atque usus militaris imperiti ad tribunos mi-
litum centurionesque ora conuertunt. quid ab his preci-
piatur expectant. Nemo est fortis quin rei nouitate per-

turbetur. Barbari signa procul conspicati oppugnatio-
ne desistunt: redisse primo legiones credunt: quas lon-
gius discessisse ex captiuis cognouerant. Postea despe-
cta paucitate ex omnibus partibus impetum faciunt. Calo-
nes in proximum tumulum procurrunt. hinc celeriter
deiecti se in signa manipulosque coniciunt. eo magis ti-
midos perterrent milites. Alii cuneo facto ut celeriter
perrumpant censent. quoniam tam propinqua sunt
castra et si pars aliqua circumuenta ceciderit at reliquos
seruari posse confidunt. Alii ut in iugo consistant atque
omnes eundem ferant casum. Hec ueteres non probant
milites quos sub uexillo una profectos docuimus. Itaque
inter se cohortati duce C. Trebonio equite romano qui
eis erat prepositus per medios hostes perrumpunt inco-
lumesque ad unum in castra perueniunt. Hos subsecuti
calones equitesque eodem impetu militum uirtute ser-
uantur. At hi qui in iugo constiterant nullo etiam nunc
usu rei militaris percepto neque in eo quod probauerant
consilio permanere ut se loco superiore defenderent
neque eam quam prodesse aliis uim celeritatemque uide-
rant imitari poterant. se in castra recipere conati in in-
iquum locum dimiserunt. Centuriones quorum non-
nulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum
causa uirtutis in superiores erant ordines huius legio-
nis traducti. ne ante partam rei militaris laudem ami-
tterent fortissime pugnantes conciderunt. militum pars
horum uirtute sublatis hostibus preter spem incolumis
in castra perueniunt. pars a barbaris circumuenta periit.
Germani desperata expugnatione castrorum quod nostros
iam constitisse in munitionibus uidebant. cum ea pre-
da quam in siluis deposuerant trans rhenum sese rece-
perunt. At tantus fuit etiam post discessum hostium ter-
ror ut ea nocte cum .Q. Volusenus missus cum equitatu

ad castra uenisset. fidem non faceret adesse cum incolu-
mi exercitu cesarem. Sic omnino animos timor preoc-
cupauerat, ut pene alienata mente deletis omnibus copiis
equitatum se ex fuga recepisse dicerent. neq: incolumi e-
xercitu germanos castra oppugnaturos fuisse contende-
rent. Quem timorem cesaris aduentus sustulit. Reuersus ille
euentus belli non ignorans: unum qd cohortes ex statio-
ne et presidio essent emisse questus: ne minimo quidem ca-
su locum relinqui debuisse: multu fortunam in repen-
tino hostium aduentum potuisse iudicauit. multo etia
amplius qd pene ab ipso uallo portisq: castrorum barba-
ros auertisset. Quarum rerum omniu maxime admiran-
dum uidebatur: qd germani qui eo consilio rhenu tran-
sierant ut ambiorigis fines depopularentur: ad castra roma-
norum delati: optatissimu ambiorigi beneficiu optulerut.
Cesar ad uexandos rursus hostes, magno coacto numero
profectus: ex finitimis ciuitatib: in omnes partes dimittit.
omnes uici atq: omnia hedificia que quisq: conspexerat
incendebantur. Preda ex omnib: locis agebatur. frume-
ta non solum tanta multitudine iumentoru atq: homi-
num consumebantur: sed etiam anni tempore atq: imbri-
bus procubuerant. ut si qui etiam in presentia se occultas-
sent. tamen his deducto exercitu: rerum omniu inopia e-
pereundum uideretur. Ac sepe in eum locum uentum e
tanto in omnes partes diuiso equitatu: ut no modo uisu
ab se ambiorigem in fuga circuspicerent, captiui: sed nec p
plane abisse ex conspectu contenderent. ut spe consequen-
di illata atq: infinito labore suscepto. qui se summa ab ce-
sare gratiam inituros putarent. pene naturam studio ui-
cerent. sempq: paulum ad summa felicitate defuisse ui-
deretur. Atq: ille latebris aut saltibus se eriperet, et noc-
tu occulte alias regiones partesq: peteret. non maiore eq-
tum presidio q quatuor: quib: solis uitam suam comit-

tere audebat. Tali modo uastatis regionib; exercitum ce-
sar duarum cohortium damno durocorthoru(m) remoru(m)
ducit. Concilioq; in eum locu(m) gallie indicto: de coniu-
ratione senonu(m) et carnutum questionem habere institu-
it. et de accone qui princeps eius consilij fuerat: graui-
ore sententia pronuntiat: ac more maiorum supliciu(m)
sumpsit. Nonulli iudicium ueriti profugeru(n)t. quibus
cum aqua atq; igni interdixisset: duas legiones ad fi-
nes treuerorum: duas in lingonib; et reliquas in senonu(m)
finib; addixit. et in hibernis collocauit. frumentoque
exercitui prouiso: ut instituerat in italiam ad conuen-
tus agendos profectus est.

QVIETA gallia cesar ut constituerat in italia(m)
ad conuentus agendos proficiscitur. Ibi cogno-
scit de clodij cede. senatusq; consulto certior
factus: ut omnes iuniores italie coniuraret:
delectum tota prouincia habere instituit. Ee
Hee res in galliam transalpinam celeriter per-
feruntur. Addunt ipsi et affingunt rumorib; galli: q(uo)d
res poscere uidebatur: retineri urbano motu cesarem. et
neq; in tantis dissensionibus ad exercitum uenire posse.
Hac impulsi occasione. qui iam ante populi ro. impe-
rio se subiectos doluerunt: liberius atq; audacius de bel-
lo consilia inire incipiunt. Indictis inter se principes e
gallie consilijs siluestrib; ac remotis locis: queruntur de
acconis morte. posse hunc casum ad ipsos recidere demo-
strant. Miserantur comune(m) gallie fortunam omnibus pol-
licitationibus ac premijs deposcunt qui belli initia faci-
ant. et sui capitis periculo galliam in libertatem uindi-
cent. In primis rationem esse habendam dicunt prius q(uam)
eorum clandestina consilia efferantur. ut cesar ab exerci-

tu intercludatur. Id esse facile. qđ neq: legiones audeant absente imperatore ex hibernis egredi. neq: imperator si-ne presidio ad legiones puenire posset. Postremo in acie prestare interfici q̃ non ueterem belli gloriam libertatemq: quam a maiorib: acceperant recuperare. His rebus agita-tis profitentur carnutes se nullum periculum comunis salutis causa recusare. principesq: se ex omnib: bellum fac-turos pollicentur. Et quoniam in presentia de obsidibus cauere inter se nō possent. ne res efferatur. aut iure iuran-do ac fide sanciatur. petunt collatis militarib; signis. qđ more eorum grauissima cerimonia continetur. ne facto i-nitio belli ab reliquis deserantur. Tunc collaudatis carnu-tibus. dato iure iurando ab omnib; qui aderant. tempo-re eius rei constituto a consilio disceditur. Ubi ea dies ue-nit. carnutes Contbutoto et codūno ducib; desperatis ho-minibus. genabum signo dato concurrūt. ciuesq: romanos qui negociandi causa ibi constiterant, in his q. fusium cot-tam honestum equitem romanum qui rei frumentarie iussu cesaris preerat, interficiunt. bonaq: eorum diripiunt. Celeriter ad omnes gallie ciuitates fama perfertur. Nam ubiq: maior et illustrior incidit res. clamores p agros regionesq: significant. hanc alij deinceps excipiunt et proximis tradunt. ut tum accidit. nam que genabi ori-ente sole gesta sunt. ante primam confectam uigiliam in finibus aruernorū audita sunt. quod spatium est mi-lium passuum circiter clx. Simili ratione ubij. Vercin-gentorix celtilli filius aruernus summe potentie adole-scens. cuius pater principatum gallie totius obtinuerat. et ob eam causam qđ regnum appetebat ab ciuitate fue-rat interfectus. conuocatis suis clientibus facile eos ince-dit. cognito eius consilio ad arma concurrūt. Prohibe-tur ab gergobia patruo suo alijsq: principibus qui hāc tentandam fortunam nō extimabant. Expellitur ex op-

pido uercingethorix: non tamen desistit. atq: in agris
habet delectum egentium ac pditorum. hac coacta ma-
nu quoscumq: adit ex ciuitate ad suam sententiam pdu-
cit. hortatur ut comunis libertatis causa arma capiant.
magnisq: coactis copijs aduersarios suos a quibus paulo
ante erat eiectus expellit de ciuitate. rex ab suis appella-
tur. Dimittit quaq: uersus legationes. obtestatur ut in fi-
de maneant. celeriter sibi senones. parisios. pictones. cadur-
cos. tulones. aulercos. lemonices. andos. reliquosq: omnes
qui occeanũ attingunt adiungit. Omnium consensu ad eũ
defertur imperium. Qua oblata tempestate omnibus his
ciuitatib: obsides imperat. certum numerum militum cele-
riter ad se adduci iussit. armorũ quantum queq: ciuitas
domi quodq: ante tempus effecerat constituit. In primis
equitatui studet. summe diligentie summam imperij seue-
ritatem addit. magnitudine supplicij dubitantes cogit.
Nam maiore cõmisso delicto igne atq: omnibus tormentis
necat. leuiore de causa auribus desectis aut singulis effos-
sis occulis domum remittit. ut sint reliquis documento.
et magnitudine pene pterreant alios. His supplicijs cele-
riter coacto exercitu lucterium cadurcum summe ho-
minem audacie cum parte copiarum in ruthenos mittit.
ipse in bituriges proficiscitur. Eius aduentu bituriges
ad heduos quorum erant in fide legatos mittunt subsi-
dium rogatum. quo facilius hostium copias sustinere
possint. Hedui de consilio legatorum quos cesar ad exerci-
tum reliquerat. copias equitatus peditatusq: subsidio bi-
turigib: mittunt. qui cum ad flumen ligerim uenis-
sent. quod bituriges ab heduis diuidit. paucos dies ibi
morati neque flumen transire ausi domum reuertuntur.
legatisq: nostris renuntiant. se biturigum pfidiam ueri-
tos reuertisse. quibus id fuisse consilij cognouerint. ut si
flumen transissent. una ex parte ipsi altera aruerni se-

circumsisterent. Id ea de causa quam legati pronuntia-
rint. an perfidia adducti fecerint. quod nihil nobis cō-
stat non uidetur pro certo esse proponendum. Bitu-
riges eorum discessu statim cum aruernis iunguntur.
His rebus in italiam cesari nuntiatis. cum iam ille uirtu-
te. C. pompeij urbanas res comodiorem in statum perue-
nisse intelligeret. in transalpinam galliam profectus est.
Eo cum uenisset magna difficultate afficiebatur. qua ra-
tione ad exercitum peruenire posset. Nam si legiones
in prouinciam arcesseret. se absente in itinere prelio di-
micaturas intelligebat. si ipse ad exercitum contende-
ret. ne his quidem eo tempore qui quieti uiderentur.
suam salutem committi uidebat. Interim lucterius ca-
durcus in rutenos missus. eam ciuitatem aruernis cōci-
liat. progressus in nithobriges et gabalos ab utrisq: obsi-
des accipit. et magna coacta manu. in prouinciam narbo-
nam uersus eruptionē facere contendit. Qua re nuntiata
cesar omnib; consilijs anteuertendum extimauit. ut
narbonam proficisceretur. Eo cum uenisset. timentes cō-
firmat. presidia in rutenis prouincialib; uolscis aretomi-
cis. tolosatib; circumq: narbonam que loca hostibus e-
rant finitima constituit. Partem copiarum ex prouincia
supplementūq: quod ex italia adduxerat. in heluetios
qui fines aruernoꝝ contingunt conuenire iubet. His re-
bus comparatis represso iam lucterio et remoto. qđ intra-
re intra presidia periculosum putabat. in heluios profici-
scitur. et si cebenna qui aruernos ab heluijs discludit du-
rissimo tempore anni altissima niue iter impediebat.
tamen discussa niue sex in altitudinem pedum. atque
ita uijs patefactis. summo militum sudore ad fines aruer-
norum puenit. Quibus oppressis inopinantib; quod se
cebenna ut muro munitos existimabant. ac ne singula-
ri quidem unq̄ homini eo tempore anni semite patue-

rant. Equitibus imperat ut q̄ latissime possunt uagen-
tur. et q̄ maximum hostibus terrorem inferant. Celeriter
hec fama ac nuntii ad uercingetorigem perferuntur. Quē
perterriti omnes aruerni circumsistunt atq; obsecrant. ut su-
is fortunis consulat. neue ab hostibus diripiantur. preser-
tim cum uideant omne ad se bellum translatum. Quorū
ille precibus commotus. castra ex biturigibus mouet p̄
aruernos uersus. At cesar biduū in his locis moratus qđ
hec de uercingenthorige usu uentura opinione pcepe-
rat. pro causa supplementi equitatusq; cogendi ab exer-
citu discedit. Brutum adolescentem his copiis preficit.
Hunc monet ut in omnes partes equites q̄ latissime puage-
tur. daturum se operam ne longius triduo ab castris ab-
sit. His constitutis rebus suis inopinantibus q̄ maximis
potest itineribus uiennam peruenit. Ibi nactus est rece-
tem equitatum quem multis ante diebus eo premiserat.
neque diurno neq; nocturno itinere intermisso p̄ fines
hheduorum in lingones contendit. ubi due legiones
hiemabant. ut si quid etiam de sua salute ab heduis ini-
retur consilii celeritate precurreret. Eo cum uenisset
ad reliquas legiones mittit. priusq; in unum locum
cogit q̄ de eius aduentu aruernis nuntiari posset. Hac
re cognita uercingentorix rursus in bituriges exercitum
reducit. atq; inde profectus gergobinam boiorum oppidū
qđ ibi heluetios prelio uictos cesar collocauerat. heduisq;
attribuerat oppugnare instituit. Magnam hec res cesari di-
fficultatem ad consilium capiendum afferebat. si reliquā
partem hiemis uno in loco legiones contineret. ne stipen-
diariis heduorum expugnatis cuncta gallia deficeret. qđ
nullum amicis in eo presidium uideretur positum ee̅.
Si maturius ex hibernis educeret. ne ab re frumētaria
duris subuectionib; laboraret. Prestare uisum est tamen
omnes difficultates perpeti q̄ tanta contumelia accep

ta omnium suorum uolutates alienaret. Itaq: cohortatus e hed uos de supportando comeatu premittit ad boios qui de suo aduentu doceant hortenturq: ut in fide maneant atq: hostium impetum magno animo sustineant. Duab; agendinci legionibus atq: impedimentis totius exercitus relictis ad boios proficiscitur. Altero die cum ad oppidum senonum uellaunodunu uenisset. ne quem post se hostem relinqueret quo expeditiore re frumentaria uteretur. oppugnare instituit. Idq: biduo circumuallauit. tertio die missis ex oppido legatis de deditione arma conferri iumenta produci sexcentos obsides dari iubet. ea qui conficeret. C. treboniu legatum reliquit. Ipse ut quam primum iter faceret genabum carnutum proficiscitur. Qui tunc primum allato nuntio de oppugnatione uellaunodum cum longius eam rem ductum iri existimarent. presidium genabi tuendi causa quod eo mitterent comparabant. Huc biduo peruenit. castris ante oppidum positis diei tempore exclusus in posterum oppugnationem differt. queq: ad eam rem usui sint militibus imperat. Et quod oppidum genabum pons fluminis ligeris continebat. ueritus ne noctu ex oppido profugerent. duas legiones inarmis excubare iubet. Genabenses paulo ante mediam noctem silentio ex oppido egressi flumen transire ceperunt. Qua re per exploratores nuntiata cesar legiones quas expeditas esse iusserat. portis incensis intromittit. atq: oppido potitur. perpaucis ex hostium numero desideratis quin cuncti caperentur. quod pontis atque itinerum angustie multitudinis fugam intercluserant. oppidum diripit atque incendit. predam militibus donat. exercitum ligerim traducit. atq: in biturigum fines peruenit. Vercingetorix ubi de cesaris aduentu cognouit oppugnare destitit. atque obuiam cesari proficiscitur. Ille oppidum oppugnare instituerat. Quo ex oppido cum legati ad eum

uenissent oratum ut sibi ignosceret. suęq: uitę consule-
ret. ut celeritate reliquas res conficeret. quarum pleraq:
erat consecutus. arma efferri. equos produci. obsides da-
ri iubet. Parte iam obsidum tradita cum reliqua admi-
nistraretur. centurionib: et paucis militibus intromissis
qui arma iumentaq: conquirerent. equitatus hostiū
procul uisus est. qui agmen uercingenthorigis antece-
serat. quem simulatq: oppidani conspexerunt. atq:
in spem auxilij uenerunt. clamore sublato arma cape-
re. portas claudere. murum complere ceperunt. Ce-
turiones in oppido cum ex significatione gallorū
noui aliquid ab his iniri consilij intellexissent. gladi-
is districtis portas occupauerūt. suosq: omnes incolu-
mes receperunt. Cesar ex castris equitatum educi iu-
bet. prelium equestre committitur. Laborantibus iā
suis germanos equites circiter. cccc. submittit. quos
ab initio secum habere instituerat. Eorum impetum
galli sustinere non potuerūt. atq: in fugam coniecti
multis amissis se ad agmen receperunt. Quibus profli-
gatis rursus oppidani perterriti. comprehensos eos quo-
rum opera plebem concitatam existimabant. ad cesarē
perduxerūt. seseq: ei dederūt. Quibus confectis cesar
ad oppidum auaricum quod erat maximū munitissi-
mumq: in finibus biturigum atq: agri fertilissima regi-
one profectus est. quod eo oppido recepto. biturigū
se in potestatem redacturum confidebat. Vercingen-
thorix tot continuis incomodis uellaunodum. genabi
nouiodum acceptis. suos ad conciliū prouocat. docet
longe alia ratione esse bellum gerendum. atq: antea
gestum sit. omnibus modis huic rei studendū. ut pa-
bulatione aut cōmeatu romani prohibeantur. id esse
facile. ut equitatu ipsi habundent. et qđ anni tempore
subleuentur. pabulum secari nō posse. necessario dis-

persos hostes ex edificiis petere. hos omnes quotidie ab
equitibus dirigi posse. Preterea salutis causa rei familia-
ris comoda subeunda. uicos atq: edificia incendi oporte-
re. hoc spatio ab hora quoq: uersus quo populandi causa
adire posse uidebantur. harum ipsis rerum copiam sup-
petere: qđ quorum in finibus bellum geratur. eorum o-
pibus subleuentur. romanos aut inopiam non laturos a-
ut magno periculo ab castris processuros. neq: interesse
ipsos: ne interficiant: impedimentis ne exuāt: quibus
amissis bellum geri nō possit. Preterea oppida incendi o-
portere que non munitione et loci natura ab omni sit
periculo tuta. neu suis sint ad detrectandum militiam
receptacula: neu romanis proposita ad copiam comme-
atus. predamq: tollendam. Hec si grauia aut acerba uide-
antur. multo illa grauius extimare: liberos coniuges in
seruitutem abstrahi ipsos interfici: que sit necesse accidere
uictis. Omnium consensu hec sententiā probata uno die
amplius uiginti urbes biturigum incenduntur. hec idē
in reliquis ciuitatib: in omnibus partibus incendia con-
spiciuntur. que et si magno cum dolore omnes ferebant.
tamen hoc sibi solatij proponebant. qđ explorata uictoria
celeriter amissa recuperaturos confidebant. Dicebatur de
auarico in comuni consilio incendi ne placeret an defen-
di. Procumbunt gallis omnes ad pedes bituriges ne pul-
cherrimam quoq: totius gallie urbem: que presidio et
ornamento sit eis omnibus: suis manibus incendere coge-
rentur. Facile se loci natura defensuros dicunt. qđ prope
ex omnibus partibus flumine et palude circūdata unum
habeat et perangustum aditum. Datur petentibus uenia
dissuadente primo uercingethorige. post concedente. et
precibus ipsorum et misericordia uulgi. Defensores oppido
idonei deliguntur. Vercingethorix minoribus cesarem iti-
neribus subsequitur. et locum castris deligit paludibus sil-

uisq: munitum ab auarico longe milia passuum .xvi. Ibi p
certos exploratores que ad auaricum gererentur cognoscebat.
et quid fieri uellet imperabat. Omnes nostras pabulationes
frumentationesq: obseruabat. dispersosq: cum longius neces-
sario procederent adoriebatur. magnoq: incomodo afficie-
bat. etsi quantum ratione prouideri poterat ab nostris occu-
rrebatur. ut incertis temporib; diuersisq: itinerib; iretur.
Castris ad eam partem oppidi positis cesar. que intermissa a
flumine et paludibus aditum ut supra diximus angustum
habebat. aggerem apparare. uineas agere. turres duas consti-
tuere cepit. nam circumuallare loci natura prohibebat. De
re frumentaria boios atq: heduos adhortari non destitit. e
quorum alteri qd nullo studio agebant non multum adiu-
uabant. alteri non magnis facultatib; qd ciuitas erat exigu-
a et infirma celeriter consumpserunt quod habuerunt. Sum-
ma cum difficultate rei frumentarie affecto exercitu tenui-
tate boiorum et indiligentia heduorum incendiis edificio-
-rum usque eo ut complures milites dies frumento caruerint.
et pecore ex longinquioribus uicis adacto extremam famem
sustentarint. Nulla tamen uox est ab his audita populi. ro.
maiestate et superiorib; uictoriis indigna. Quin etiam ce-
sar cum in opere singulos appellaret et si acerbius inopiam
ferrent se dimissurum oppugnationem diceret. uniuersi
ab eo ne id faceret petebant. Sic se complures annos illo
imperante meruisse. ut nullam ignominiam acciperent.
nusquam incepta re discederent. hoc se ignominie laturos
loco si inceptam oppugnationem reliquissent. Prestaret omnes
perferre acerbitates. q̃ non ciuibus romanis qui genabi per
fidia gallorum interissent parentarent. Hec eadem centuri-
onibus tribunisq: militum mandabant. ut p eos ad cesarem
deferrentur. Cum iam muro appropinquassent turres. cae-
sar ex captiuis cognouit. Vercingethorigem consumpto
pabulo castra mouisse. propius auaricum. atque ipsum cum

equitatu expeditisq: inter equites preliari consuessent.
insidiarum causa eo profectum. quo nostros postero die
pabulatum uenturos arbitraretur. Quibus rebus cognitis
media nocte silentio profectus ad hostium castra mane
peruenit. Illi celeriter per exploratores aduentu cesaris cog-
to. carros impedimentaq: sua in artiores siluas abdiderunt.
copias omnes in loco edito atq: aperto instruxerunt. Qua
re nuntiata cesar celeriter sarcinas conferri. arma expe-
diri iussit. Collis erat leniter ab infimo accliuis. Hunc ex
omnibus fere partibus palus difficilis atq: impedita cin-
gebat. non latior pedibus .L. hoc se colle interruptis pon-
tibus galli fiducia loci continebant. generatimq: distri
butis in ciuitates. omnia uada ac saltus eius paludis obti-
nebant. sic animo parati. ut si eam paludem romani per-
rumpere conarentur. hesitantes premerent. ex loco su-
periore ut qui propinquitatem loci uiderent. paratos
prope equo marte ad dimicandum existimarent. et qui
iniquitatem conditionis aspicerent. inani simulatione
sese ostentare cognoscerent. Indignantes milites cesar
qd conspectum suum hostes perferre possent. tantulo spa-
tio interiecto. et signum prelii exposcentes edocet. quan-
to detrimento. et qd uirorum fortium morte necesse sit
constare uictoriam. quos cum sic animo paratos uideret.
ut nullum pro sua laude periculum recusarent. summe
se iniquitatis dixit condennari debere. nisi eorum uitam
sua salute habeat cariorem. Sic milites consolatos eodem
die reducit in castra. Reliqua que ad oppugnationem o-
ppidi pertinebant administrare instituit. Vercingethorix
cum ad suos redisset. proditionis insimulatur. qd castra e
propius romanos mouisset. qd cum omni equitatu disce
ssisset. qd sine imperio tantas copias reliquisset. qd eius
discessu romani tanta oportunitate et celeritate uenissent.
non hec omnia fortuitu aut sine consilio accidere po-

tuisse. regnum illum gallie malle cesaris concessu quam ipsorum habere beneficio. Tali modo incusatus ad hec respondit. quod castra mouisset: factum inopia pabuli: etiam ipsis hortantibus. quod propius romanos accessisse: persuasum loci oportunitate, qui seipsum munitione defenderet. equitum uero operam neque in loco palustri desiderari debuisse. et illis fuisse utile quo sint profecti: summam imperii se consulto nulli discedentem tradidisse. ne is multitudinis studio ad dimicandum impelleretur. cui rei propter animi mollitiem studere omnes uideret: quod diutius laborem ferre non posset. Romani si casu interuenirent fortune. si alicuius inditio uocati: huic habendam gratiam. quod et paucitatem nostrorum ex loco superiore cognoscere et uirtutem despicere potuerint. qui dimicare non ausi turpiter se in castra receperint. Imperium se a cesare per proditionem nullum desiderare, quod haberet uictoria que iam esset sibi atque omnibus gallis explorata. quin etiam ipsis remitteret. si sibi magis honorem tribuere quam a se salutem accipere uideantur. Hec ut intelligatis inquit a me sincere pronuntiari: audite romanos milites. producitque seruos quos in pabulatione paucis ante diebus exceperat, et fame uinculisque excruciauerat. hi iam ante edocti que interrogati pronuntiarent, milites se esse legionarios dicunt: fame et inopia adductos clam ex castris exisse: si quid frumenti aut pecoris in agris reperire possent. simili omnem exercitum inopia premi: nec iam uires sufficere cuiusquam: nec ferre operis laborem posse. Itaque statuisse imperatorem: si nihil in oppugnatione oppidi profecissent. triduo exercitum deducere, hec inquit a me uercingethorix beneficia habetis, quem proditionis insimulatis. cuius opera sine uestro sanguine tantum exercitum uictorem fame consumptum uidetis. quem turpi-

ter se ex fuga recipientem. ne qua ciuitas suis finibus re-
cipiat a me prouisum est. Conclamat omnis multitu
do: et suo more armis concrepat. quod facere in eo consu-
erunt cuius dicta approbant. et summũ esse uercinge-
thorigem ducem. nec de eius fide dubitandum. nec ma
iori ratione bellum administrari posse. Statuit ut decẽ
milia hominũ delecta ex omnib: locis in oppidum mi-
ttantur. nec solis biturigibus comunem salutem com-
mittendam censent. quod penes eos si ad oppidum re-
tinuissent. summã uictorię constare intelligebant. Et
singulari militum nostrorum uirtuti consilia cuiusq:
modi gallorum occurrebant. ut est summę genus so-
lertię atq: ad omnia imitanda et efficienda quę a quo-
que traduntur aptissimum. Nam et laqueis falces auer-
tebant. quas cum destinauerant. tormentis introrsus re-
ducebant. et cuniculis subtrahebant. eo scientius q̃d
apud eos magnę ferrarię atq: omne genus cuniculo-
rum notum atq: usitatum est. Totum autem murum
ex omni parte turribus contabulauerant. atque has co-
riis intexerant. Tum crebris diurnis nocturnisq: erup-
tionibus aut aggeri ignem inferebant. aut milites oc-
cupatos in opere adoriebãtur. et nostrarum turrium
altitudinem quantum has quotidianus agger expres-
serat comissis suarum turrium alis adequabant. Muri
autem omnes gallici hac fere forma sunt. Trabes directę
perpetuę in longitudinẽ paribus interuallis distan-
tes inter se binos pedes in solo collocantur. Hę reuinci-
untur extrorsus. et multo aggere uestiuntur. hec aũt
quę diximus interualla grandibus in fronte saxis ef-
farciuntur. his collocatis et coagminatim et coaugmẽ
tatis alius insup ordo addijcitur. ut illud interuallũ
seruetur. neq: inter se contingant trabes. sed paribus in-
termissę spatijs. singulę singulis saxis interiectis apte

contineantur. Sic deinceps omne opus contexitur dū
iusta muri altitudo expleatur. hoc cum in speciem ua-
rietatemq: opus deforme nō est. alternis trabibus ac sa-
xis que rectis lineis suos ordines seruant. tum ad utili-
tatem et defensionem urbium summā habet oportuni-
tatem. qđ et ab incendio lapis. et ab ariete materia de
fendit. que perpetuis trabibus pedes quadragenos pleru
que introrsus reuincta. neq: perrumpi. neque distrahi
potest. His tot rebus impedita oppugnatione milites
cum toto tempore frigore et assiduis imbribus turbarē-
tur. tamen continenti labore omnia hec superauerūt. et
diebus. xxv. aggerem latum pedes. cccxxx. altum pedes
lxxx. struxerunt. Cum is murum hostium pene contin-
geret. cum cesar ad opus consuetudine excubaret. milites
q: hortaretur ne quod omnino tempus ab opere intermi
tteretur. paulo ante tertiam uigiliam est animaduersum
fumare aggerem quem cuniculo hostes succenderant.
eodemq: tempore toto muro clamore sublato. duabus
portis ab utroq: latere turrium eruptio fiebat. Alij faces
atque aridam materiam de muro in aggerem eminus ia-
ciebant. Picem reliquasq: res quibus ignis excitari potest fū
debant. ut quo primum curreretur. aut cui rei ferretur ;
auxilium. uix ratio iniri posset. Tamen qđ instituto cesa-
ris semp due legiones pro castris excubabant. in armis plu-
resq: partitis temporib; in opere erant. celeriter factum ē
ut alij eruptionib: resisterent. alij turres reciderent. agge-
remq: interscinderent. omnis uero ex castris multitudo
ad restinguendū concurreret. Cum in omnibus locis con-
sumpta iam reliqua parte noctis pugnaretur. semperq:
hostibus spes uictorie redintegraretur. eo magis quod deu-
stos pluteos turrium uidebant. nec facile adire apertos ad
dimicandum animaduertebant. semperq: ipsi recentes
defessis succederent. omnemq: gallie salutem in illo ue-

stigio temporis positam arbitrarentur. accidit inspectan-
tibus nobis dignum memoria uisum pretermittendū
non existimauimus. Quidam ante portam oppidi gall9
p manus sepi atq: picis traditas glebas in ignem prohici-
ebat. eregione turris scorpione ab latere dextro traiectus
exanimatusq: concidit. Hunc ex proximis unus iacentem
transgressus eodem illo munere fungebatur. eadem ratiōe
ictu scorpionis exanimato alteri successit tertius: et tertio
quartus. nec prius ille est a propugnatoribus uacuus relic-
tus locus. q̄ restincto aggere: atque omni ea parte submo-
tis hostibus. finis est pugnandi factus. Omnia experti gal-
li quod res nulla successerat. postero die consilium ce-
perunt ex oppido profugere hortante et iubente uerci-
gethorige. Id silentio noctis conati non magna iactura ⁊
suorum sese effecturos sperabant. propterea q̄d non lon-
ge ab oppido castra uercingethorigis aberant. et palus
que perpetua intercedebat romanos ad insequendum
tardabat. Iamq: hoc facere noctu apparabant cum ma-
tres familie repente in publicum cucurrerūt. flentesq:
proiecte ad pedes suorum omnib: precibus petierunt
ne se et comunes liberos hostibus ad suplicium dederēt
quas ad capiendam fugam natura et uirium infirmitas
impediret. Ubi eos perstare in sententiam uiderunt: q̄d
plerumq: in summo periculo timor misericordiam nō
recipit: conclamare et significare de fuga romanis cepe-
runt. Quo timore perterriti galli ne ab equitatu roma-
norum uie preoccuparentur, consilio destiterūt. Poste-
ro die cesar promota turri: erectisq: operibus: que face-
re instituerant. magno coborto imbre non inutilem hāc
ad capiendum consilium tempestatem arbitratus est. q̄d
paulo incautius custodias in muro dispositas uidebat. su-
os q: languidius in opere uersari iussit: et quid fieri uel-
let ostendit. Legiones intra uineas in occulto expeditas ⁊

cohortatur ut aliquando pro tantis laboribus fructū
uictorię perciperent. his qui primi murum ascendisset
premia proposuit. militib: que signum dedit. Illi subito
ex omnibus partibus euolauerūt. murumq: celeriter
compleuerunt. Hostes re noua perterriti. muro turribus
que deiecti. in foro ac locis patentiorib: cuneatim cō
stiterunt. hoc animo ut si qua ex parte obuiam cōtra
ueniretur. instructa acie depugnarent. Ubi neminē
inimiquū loocum sese dimittere. sed toto undiq: mu
ro circūfundi uiderunt; ueriti ne omnino spes fugę
tolleretur. abiectis armis ultimas oppidi partes contine
ti impetu petiuerūt. parsq: ibi cum angusto exitu por
tarum se ipsi premerent. a militibus pars iam egressa
portis ab equitib: est interfecta. Nec fuit quisq̄ qui pre
dę studeret. Sic et genabi cede et labore operis incitati
non etate confectis. non mulieribus. non infantib: pe
percerūt. Deniq: ex omni numero qui fuit circiter mi
lium. xl. uix. dccc. qui primo clamore audito se ex op
pido eiecerunt. incolumes ad uercingethorigem peruene
runt. quos ille multa iam nocte silentio ex fuga excepit.
ueritus ne qua in castris ex eorum concursu et misericor
dia uulgi seditio oriretur. et procul in uia in uia dispo
sitis familiaribus suis principibusq: ciuitatū dispara
dos deducendosq: ad suos curaret. quę cuiq: ciuitati
pars castrorū obuenerat ab initio. Postero die consilio
conuocato. consolatus cohortatusq: est ne se admodū
animo dimitterent. ne perturbarentur incomodo. nō
uirtute neq: acie uicisse romanos. sed artificio quodam
et scientia oppugnationis. cuius rei fuerint ipsi imperi
ti. errare si qui omnes secundos rerum prouentus expec
tent. sibi nunquā placuisse auaricum defendi. cuius rei te
stes ipsos haberet. sed factum imprudentia biturigum.
et nimia obsequentia reliquorum, uti hoc incomodum

acciperetur. Id tamen se celeriter maioribus comodis sa-
naturum. Nam que ab reliquis gallis ciuitates dissentirent
has sua diligentia adiuncturum; atque unum consiliu
totius gallie effecturum. cuius consensui ne orbis quide
terrarum possit obsistere. Idq: se iam prope effectum ha-
bere. Interea equu esse ab his comunis salutis causa impe-
trari: ut castra munire instituerent: quo facilius repenti-
nos hostium tumultus aut impetus sustinerent. Fuit hec
oratio no ingrata gallis. et maxime qd ipse animo non
defecerat, tanto accepto incomodo. neque in occultum
abdiderat aut conspectum multitudinis fugerat. Presen-
animo preuidere et presentire uidebantur q re integra.
primo incendendum auaricum post deserendum ce-
suerat. Itaque ut reliquorum imperatorum res aduer-
se auctoritatem minuut. sic huius ex contrario digni-
tas incomodo accepto in dies augebatur. simul in spe
ueniebant eius affirmatione de reliquis adiungendis
ciuitatib;. Primumq: eo tempore galli castra munire
instituerut. et sic sunt animo costernati homines insu-
eti laborum. ut omnia que imperarentur sibi patienda
existimarent. Nec minus q est pollicitus uercingetho-
rix animo laborat ut reliquas ciuitates adiungeret. at-
que eas bonis pollicitationib; alliciebat. huic rei ido-
neos homines deligebat. quoru quisq: aut oratione sub-
dola aut amicitia posset. Qui auarico expugnato re-
fugerant. armandos uestiendosq: curat. simul ut di-
minute copie redintegrarentur. imperat certu nu-
merum militu ciuitatibus. quem et q ante diem in
castra adduci uelit. sagiptariosq: omnes quorum erat
permagnus numerus in gallia conquiri et ad se mitti iu-
bet. His rebus celeriter id quod auarici deperierat exple-
tur. Interim theutomatus ollouiconis filius rex nithio-
brigum: cuius pater ab senatu nostro amicus erat appella-

tus cum magno equitum suorum numero et quos ex aequitania conduxerat ad eum peruenit. Cesar auarico complures dies moratus summamque ibi copiam frumenti et reliqui commeatus nactus exercitum ex labore atque inopia refecit. Iam prope hieme confecta cum ipso anni tempore ad gerendum bellum uocaretur ad hostem proficisci constituisset. siue eum ex paludibus siluisque elicere siue obsidione premere posset: legati ad eum principes heduorum ueniunt oratum ut maxime necessario tempore ciuitati subueniat. summo esse in periculo rem. quod cum singuli magistratus antiquitus creari atque regiam potestatem annum tenere consuessent. duo magistratum gerant et se uterque eorum legibus creatum esse dicat. Horum esse alterum conuictolitaem florentem et illustrem adolescentem: alterum cotum antiquissima familia natum atque ipsum hominem summe potentie et magne cognationis. cuius frater ualetiacus proximo anno eundem magistratum gesserit. Ciuitatem esse omnem inarmis: diuisum senatum. diuisum populum. suas cuiusque eorum clientelas. quod si diutius alatur controuersia: fore uti pars cum parte ciuitatis confligat. id ne accidat positum in eius diligentia atque auctoritate. Cesar et si a bello atque hoste discedere detrimentosum esse existimabat: tamen non ignorans quanta ex dissensionibus incomoda oriri consuessent. ne tanta et tam coniuncta populo ro. ciuitas quam ipse semper aluisset omnibusque rebus ornasset. ad uim atque arma discederet. atque ea pars que minus confideret auxilia a uercingethorige accerseret. huic rei precurrendum existimauit. et quod legibus heduorum his qui summum magistratum obtinerent: finibus excedere non liceret: ne quid de iure aut legibus eorum diminuisse uideretur: ipse in heduos proficisci statuit. senatumque omnem et quos inter controuersia esset ad se euocauit. Cum prope omnis ci-

-uitas eo conuenisset. doceretur q: paucis clam conuocatis
alio loco alio tempore. atq: oportuerat fratrem a fratre re-
nuntiatum. cum leges duos ex una familia uiuo utroq: nō
solum magistratus creari uetarent. sed etiam in senatum
esse prohiberent. Cothum imperium deponere cogit. Con-
uictolitaen qui per sacerdotes more ciuitatis intermissis
magistratibus esset creatus. potestatem obtinere iussit. Hoc
decreto interposito heduos cohortatus. ut controuersiarū
ac dissensionis obliuiscerentur. atq: omnibus omissis his re-
bus. huic bello seruirent. ea quę meruissent premia ab se
deuicta gallia expectarent. equitatumq: omnē et peditū
milia .x. sibi celeriter mitterent. quę in presidiis rei frumē-
tarię causa disponeret. exercitum q: in duas partes diuisit.
Quatuor legiones in senones, parisiosq: labienos ducendas
dedit. sex ipse in auernos ad oppidum gergouiam secundū
flumen elauer duxit. equitatus partem illi attribuit. partē
sibi reliquit. Qua re cognita uercingethorix omnib; in-
terruptis eius fluminis pontibus. ab altera fluminis parte
iter facere cepit. Cum uterq: utrinq: exisset. exercitus. fere-
q: e regione castris castra ponebant. dispositis exploratori-
bus necubi effecto ponte romani copias traducerent. Erat
in magnis cesaris difficultatib; res. ne maiorem estatis par-
tem flumine impediretur. Qđ non fere ante autūpnū
elauer uado transiri solet. Itaq: ne id accideret siluestri
loco castris positis. e regione unum eorum pontiū erige-
re, quos uercingethorix rescindendos curauerat. Postero die
cum duabus legionib; in occulto restitit. reliquas copi-
as cum omnib; impedimentis ut consueuerat misit. dem-
ptis quibusdam cohortibus. uti numerus legionū consta-
re uideretur. his q̄ longissime possent egredi iussis. cum
iam ex diei tempore coniecturam ceperat in castra perue-
tum. his sublicis quorum pars inferior integra remane-
bat pontem reficere cepit. Celeriter effecto opere legioni

busq: et loco castris idoneo delecto reliquas copias re-
uocauit. Vercingethorix re cognita ne contra suam
uoluntatem dimicare cogeretur magnis itineribus an-
tecessit. Cesar ex eo loco quintis castris gergouiam p(er)ue-
nit. equestriq: prelio eo die leui facto p(er)specto urbis si-
tu que posita in altissimo monte omnes aditus diffici-
les habebat. de expugnatione nō prius agendum con-
stituit quā rem frumentariam expedisset. At uercinge-
thorix castris prope oppidum positis mediocribus cir-
cum se interuallis separatim singularum ciuitatum
copias collocauerat. atq: omnibus eius iugi collibus oc-
cupatis qua despici poterat horribilem speciem p(re)be-
bat. Principesq: earum ciuitatum quos sibi ad consili-
um capiendum delegerat prima luce quotidie ad se
conuenire iubebat. seu quid comunicandū. seu quid ad-
ministrandū uideretur. Erat e regione oppidi collis sub
ipsis radicibus montis egregie munitus atq: ex omni par-
te munitus ac circūcisus. quem si tenerent nostri. et aque
magna parte et pabulatione libera prohibituri hostes
uiderentur. Sed his locus ab his presidio nō nimis fir-
mo tenebatur. Tamen silentio noctis cesar ex castris e-
gressus priusq̄ subsidiū ex oppido uenire posset. de-
iecto presidio potitus loco duas ibi legiones collocauit.
fossamq: duplicem duodecim pedum a maioribus ca-
stris ad minora perduxit. ut tuto repentino hostium
incursu etiam singuli commeare possent. Dum hec ad
gergouiam geruntur. Conuictolitauis heduus. cui ma-
gistratum adiudicatum a cesare demonstrauimus. solli-
citatus ab aruernis pecunia cum quibusdam adolescen-
tibus colloquitur quorum erat princeps litauicus at-
que eius fratres amplissima familiā nati adolescentes.
Cum his premiū comunicat. hortaturq: ut se liberos et
imperio natos meminerint. Vnam esse heduorum ciui-

tatem/quam certissimam gallie uictoriam detineat. cuius
auctoritate reliquas contineri. qua traducta locum co-
sistendi romanis in gallia non fore. Esse nonnullo se ce-
saris beneficio affectum. sic tamen ut iustissimam apud eum
causam obtinuerit; sed plus comuni libertati tribuere.
Quur enim potius hedui de suo iure et de legibus ad ce-
sarem disceptaturi. quam romani ad heduos ueniant. Cele-
riter adolescentibus et ratione magistratus et premio de-
ductis. cum se uel principes eius consilii fore profiteretur.
ratio perficiendi querebatur. quod ciuitatem temere ad su-
scipiendum bellum adduci posse non confidebant. Placuit
ut litauicus decem illis milibus que cesari ad bellum mi-
tterentur preficeretur. atque ea ducenda curaret. fratresque
eius ad cesarem precurrerent. Reliqua qua ratione agi
placeant constituunt. Litauicus accepto exercitu cum milia
passuum circiter. xxx. ab gergouia abesset. conuocatis su-
bito militibus lachrumans quo proficiscimur inquit mi-
lites. Omnis noster equitatus. nostra nobilitas omnis inte-
riit. Principes ciuitatis eporedorix et viridomarus insimu-
lati proditionis ab romanis indicta causa interfecti sunt.
hec ab ipsis cognoscite qui ab ipsa cede fugerunt. Nam et
ego fratribus atque omnibus meis propinquis interfectis lo-
dolore prohibeor que gesta sunt pronuntiare. Producuntur
hi quos ille edocuerat que dici uellet. atque eadem que lita-
uicus pronuntiauerat multitudini exponunt. multos eq-
tes heduorum interfectos. quod colloquuti cum aruernis di-
cerentur. ipsos se inter multitudinem militum occultasse. et
ex media cede fugisse. Conclamant hedui. et litauicum obse-
crant ut sibi consulat. Quasi uero inquit ille consilii sit
res. ac non necesse sit gergouiam contendere. et cum a-
ruernis nosmet coniungere. An dubitamus quin nefa-
rio facinore romani admisso. iam ad nos interficien-
dos concurrant. Proinde in nos siquid animi est. per-

sequamur eorum mortem qui indignissime interie-
runt. atq: hos latrones interficiamus. Ostendit cives +
romanos qui eius presidij fiducia una erant. magnu̅
numerum frumenti co̅meatusq: diripit. ipsos crude-
liter excruciatos interficit. Nuntios tota civitate he-
duorum dimittit. eodem mendacio de cede equitu̅
et principum pmovet. hortatur ut simili ratione +
atq: ipse fecerit suas iniurias persequantur. Eporedo-
rix heduus summo loco natus adolescens. et summae
domi potentie. et una viridomarus pari etate et gra-
tia sed genere dispari. quem cesar a diviciaco traditur
ex humili loco ad summam dignitatem pduxerat. et
et in equitum numero locaverat nominatim ab eo vo-
cati. his erat inter se de principatu contentio. et nulla +
magistratuu̅ controversia. alter pro convictolitave. al-
ter pro cotho summis opibus pugnaverat. Ex his epo-
redorix cognito litavici consilio media fere nocte rem
ad cesarem defert. orat ne patiatur civitatem pravis ado-
lescentium consilijs ab amicitia populi ro. deficere. quod
futurum previdea t. neve tot hominum milia se cum
hostibus coniunxerit; quorum salutem neq: propinqui
negligere. neq: civitas levi mome̅to extimare posset.
Magna affectus solicitudine hoc nuntio cesar. qd sem-
per heduorum civitati precipue indulxerat. nulla i-
terposita dubitatione legiones expeditas. iiii. equitatum
q: omne̅ ex castris educit. nec fuit spatium in tali tem-
pore ad cohortanda castra. qd res in celeritate posita
videbatur. Fabium legatum cum legionib; duabus
castris presidio reliquit. fratres litavici cum compre-
hendi iussisset. paulo ante reperit ad hostes fugisse.
Adhortatus milites ne necessario tempore itineris
labore pmoveantur. cupidissimis omnib; progres-
sus milia passuum. xxv. agmen heduoru̅ conspica-

tus. immisso equitatu. iter eorum moratur, atq: impe-
dit. interdicitq: omnib; ne quemq̄ interficiāt. Eporido-
rigem ac uiridomarū quos illi interfectos existimabāt.
inter equites uersari suosq: appellare iubet. His cogni-
tis et litauici fraude perspecta, hedui manum tendere.
deditionem significare et proiectis armis mortem de-
precari incipiūt. Litauicus cum suis clientibus quibus
more gallorum nephas est etiam in extrema fortuna de-
serere patronos: gergouiam profugit. Cesar nuntijs ad
ciuitatem heduorum missis: qui suo beneficio conser-
uatos docerent: quos iure belli interficere potuisset.
tribusq: horis noctis exercitui ad quietem datis: castra
ad gergouiam mouit. Medio fere itinere equites a fa-
bio missi: quanto res in periculo fuerit exponūt. sum-
mis copijs castra oppugnata demonstrant. cum crebro
integri defessis succederet. nostrosq: assiduo labore de-
fatigarent. quibus propter magnitudinē castrorum ꝑ-
petuo esset hisdem in uallo ꝑmanendū. multitudine
sagiptarum atq: omnis generis telorum multos uul-
neratos. Ad hec sustinenda magno usui fuisse tormen-
ta. fabium discessu eorū duabus relictis portis obstrue-
re ceteras. pluteosq: uallo addere. et se in posterum diem
similem casum expectare. His rebus cognitis cesar. summo
studio militum ante ortum solis in castra ꝑuenit. Dum hec
ad gergouiam geruntur: hedui primis nuntijs a litauico
acceptis nullum sibi ad cognoscendum spatium relinquūt.
Impellit alios auaritia. alios iracundia et temeritas quae
maxime illi hominū generi est innata, ut leuem auditio-
nem habeant. Pro re compta: bona ciuium romanoꝝ diri-
piunt: cedes faciunt, in seruitutem abstrahunt. Adiuuat
rem proclinatam conuictolitauis. plebemq: ad furorem
impellit. ut facinore admisso ad sanitatem reuerti pude-
at. M. aristium tribunū militum iter ad legionem facie-

-tem fide data ex oppido cauillono educũt. idem facere cogunt eos qui negociandi causa ibi constiterant. Hos cõtinuo in itinere adorti omnib; impedimentis exuunt. repugnantes diem noctemq; obsident. Multis utrinq; interfectis maiorem multitudinẽ armatorum concitant. Interim nuntio allato omnes eorum milites in potestate cesaris teneri: concurrũt ad aristium. nihil publico factum consilio demonstrant. questionẽ de bonis direptis decernunt. litauici fratrumq; bona publicant. Legatos ad cesarem sui purgandi gratia mittunt. hec faciunt suorum recuperandorũ causa. sed contaminati facinore. et capti compendio ex direptis bonis: qđ ea res ad multos ptinebat. timore pene exterriti. consilia clam de bello inire incipiunt: ciuitatesq; reliquas legationibus solicitant. Que tametsi cesar intelligebat. tamen q̃ mitissime potest legatos appellat. nihil se p inscitiam leuitatemq; uulgi grauius de ciuitate iudicare. neq; de sua in heduos beniuolentia diminuere. Ipse maiorem gallie motum expectans ne ab omnib; ciuitatib; circũsisteretur. consilia inibat quemadmodũ a gergouia discederet: ac rursus omnem exercitum contraheret. ne profectio nata a timore defectionis similis fuge uideretur. Hec cogitanti accidere uisa est facultas bene rei gerende. Nam cum minora in castra operis perspiciundi causa uenisset. animaduertit collem qui ab hostibus tenebatur nudatum hominibus. qui superiorib; diebus pre multitudine uix cerni poterat. Admiratus querit ex perfugis causam quorum magnus ad eum quotidie numerus confluebat. Constabat inter omnes qđ iam ipse cesar p exploratores cognouerat. dorsum omne eius iugi prope equum. sed hunc siluestrem et angustum. qua esset aditus ad alteram partem oppidi. uehementer huic illos loco timere. nec iam aliter sentire uno colle ab romanis occupato. si alterũ

amisissent. quin pene circũuallati atq: omni exitu et
pabulatione interclusi uiderentur. ad hunc muniendum omnes a uercingethorige euocatos. hac re cognita
cesar mittit complures equitum turmas. eisdem media
nocte imperat: ut paulo tumultuosius omnib; locis uagarentur. Prima luce magnum numerũ impedimentorum ex castris detrahi: mulionesq: cum cassidibus equitum specie ac simulatione collibus circũuehi iubet. his
paucos addit equites qui latius ostentationis causã uagarentur, longo circuitu. easdem omnes iubet petere regiões.
Hic procul ex oppido uidebantur: ut erat agergouia
despectus in castra. neq: tanto spatio certi quid esset explorari poterat. legionem unam eodem iugo mittit: et paulum progressam inferiore loco constituit: siluisq: occultat.
Augetur gallis suspitio: atq: omnes illo munitionũ copie
traducuntur. Vacua castra hostium cesar conspicatus. tectis insignibus suorum: occultatisq: signis militaribus:
raros milites qui ex oppido animaduerterentur: ex maiorib; castris in minora traducit. legatisq: quos singulis
legionib: prefecerat, quid fieri uellet ostendit. In primis
monet: ut contineãt milites: ne studio pugnandi aut
spe prede longius progrediantur. quid iniquitas loci habeat incomodi proponit. hoc una celeritate posse mutari. occasionis esse rem non prelij. His rebus expositis signum dat: et ab dextera parte alio ascensu eodem tẽpore ad heduos mittit. Oppidi murus ab planitie atq:
ascensus recta regione si nullus anfractus intercederet:
M. cc. passus aberat. quicqd huic circuitus ad molien dũ
cliuum accesserat, ad spatium itineris augebat. A medio
fere colle in longitudine: ut natura montis ferebat, ex
grandib; saxis sex pedum murũ qui nostrorum impetũ
tardaret produxerant, galli. atq: inferiore omni spatio
uacuo relicto: superiorem partem collis usq: ad murum

oppidi densissimis castris compleuerant. Milites signo
dato celeriter ad munitionẽ perueniunt, eamq: trans-
gressi trinis castris potiuntur. ac tanta fuit in castris capi-
endis celeritas: ut nothomatus rex tutiobrogũ subito in
taberbaculo oppressus ubi meridi conquieuerat superio-
re corporis parte nudata uulnerato equo uix se ex mani-
bus predantium militum eriperet. Consecutus id quod a-
nimo proposuerat cesar receptui cani iussit. legioniq: de-
cime qua cum erat contionatus signa constituit. At reliquarum
milites legionum non exaudito sono tube: qđ satis ma-
gna uallis intercedebat tamen a tribunis militum legatis
q: ut erat a cesare preceptũ retinebantur. sed elati spe ce-
leris uictorie: et hostium fuga et superiorũ temporum se-
cundis prelijs: nihil arduum adeo sibi esse existimabant qđ
non uirtute consequi possent. Neq: prius finem sequẽdi
finem fecerũt: q̃ muro oppidi portisq: appropinquarent.
Tum uero ex omnib: urbis partibus orto clamore: qui lon-
gius aberant repentino tumultu pterriti: cum hostem in-
tra portas esse existimarent sese ex oppido eiecerũt. Matres
familie de muro uestem argentumq: iactabant. et pectore
nudo prominentes passis manib: obtestabantur romanos
ut sibi parcerent. neu sicut auarici fecissent: ne a mulieri-
bus quidem atq: infantibus abstinerent. Nonnulle de
de muris p manus dimisse sese militibus tradebant. Labi-
enus centurio legionis. viii. quem inter suos eo die dixi-
sse constabat excitari se auaricensibus premijs neque cõ-
missurum ut priusq̃ murum ascenderet. tres suos nactus
manipulares atq: ab his subleuatus murum ascendit.
hos ipse rursus singulos exceptans in murum extulit.
Interim hi qui ad alteram partem oppidi ut supra demõ-
strauimus munitionis causa conuenerant primo exau-
dito clamore. inde etiam crebris nuntijs incitati oppi-
dum ab romanis teneri premissis equitibus magno

contenderūt. Eorum ut quisq: primus uenerat sub muro, consistebant, suorumq: pugnantium numerum augebant. Quorum cum magna multitudo conuenis-set: matres familie que paulo ante romanis de muro manus tendebant: suos obtestari: et more gallico passū capillum ostentare: liberosq: in conspectū proferre ce-perunt. Erat romanis neq: numero neq: loco equa contentio. simul et cursu et spatio pugne defatigati nō facile recentes atq: integros sustinebant. Cesar cum ini quo loco pugnari: hostiumq: augeri copias uidisset: p̄ metuens suis: ad titum sextiū legatum quem minori bus castris apresidio reliquerat. mittit ut cohortes ex castris celeriter educeret, et sub infimo colle a dextro la tere hostium constitueret. ut si nostros depulsos loco ui disset. quo minus libere hostes insequerentur terreret. Ipse paulum ex eo loco cum legione progressus ubi cō-stiterat euentum pugne expectabat. Cum acerrime cō minus pugnaretur, loco hostes et numero: nostri uirtu-te confiderent. subito sunt hedui uisi ab latere nostris aperto. quo cesar ab dextera parte alio ascensu manus distinende causa miserat. Hi similitudine armorum ue hementer nostros perterruerūt. ac tametsi dextris humeris exertis animaduertebantur, quod insigne pacatum esse cō-sueuerat: tamen id ipsum sui fallendi causa milites ab hosti-bus factum existimabant. Eodem tempore. L. fabius centu-rio quiq: una murum ascenderant: circūuenti atq: inter fecti muro precipitantur. M. petronius eiusdem legio-nis centurio cum portas excidere conatus esset: a multi tudine oppressus: ac sui desperans: multis iam uulnerib: acceptis: mampularibus suis qui illum secuti erant. quoni am inquit me una uobiscum seruare non possum: uestre quidem certe saluti prospiciam. quos cupiditate glorie adductus in periculum deduxi. uos data facultate uobis

consulite. Simul irrupit in medios hostes. duobusque inter-
fectis, reliquos a porta paulum summouit. Conantibus auxi
liari suis, frustra inquit meae uitae subuenire conamini o
quem iam sanguis uiresque deficiunt. Proinde hinc abite
dum est facultas: uosque ad legionem recipite. Ita pugnans
post paulum concidit, ac suis saluti fuit. Nostri cum un
dique premerentur. xlvi. centurionibus amissis deiecti
sunt loco. sed intollerantius gallos insequentes legio de-
cima tardauit. que pro subsidio paulo equiore loco con-
stiterat. hanc rursus. xiii. cohortes legionis exceperunt.
que ex castris minoribus educte cum tito sextio legato ce-
perant locum superiorem. Legiones ubi primum plani-
tiem attigerunt infestis contra hostes signis constiterunt.
Eo die milites sunt paulo minus septingentis desiderati.
Postero die cesar contione aduocata temeritatem cupidi-
tatemque militum reprehendit. quod sibi ipsi iudicauissent
quo procedendum aut quid agendum uideretur. neque signo
recipiendi dato constitissent. neque a tribunis militum lega-
tisque retineri potuissent. exposuit quid iniquitas loci po-
sset. quid ipse ad auaricum sensisset. cum sine duce et sine
equitatu deprehensis hostibus, exploratam uictoriam di-
misisset, ne paruum modo detrimentum in contentione pro-
pter iniquitatem loci accideret, quanto opere eorum magni-
tudinem animi admiraretur. quod non castrorum munitio
nes, non altitudo montis, non murus oppidi tardare potu-
isset. tanto opere licentiam arrogantiamque reprehendere
quod plus se quam imperatorem de uictoria atque exitu rerum
sentire existimarent, nec minus se ab milite modestiam
et continentiam quam uirtutem atque animi magnitudinem
desiderare. Hac habita contione et ad extremum confirma-
tis militibus: ne ob hanc causam animo permouerentur: neu quod
iniquitas loci attulisset. id uirtuti hostium tribuerent.
eadem de profectione cogitans que ante senserat legio

nes ex castris eduxit aciemq: idoneo loco constituit. cū
uercingethorix nihilominus in equum locum descen
deret. leui facto equestri prelio atq: secundo in castra exer-
citum reduxit. Cum hoc idem postero die fecisset. satis ad
gallicam ostentationē minuendam: militumq: animos
confirmandos factum existimans. in heduos castra mouit.
ne tum quidem insecutis hostibus. Tertio die ad flumen
elauer pontes reficit. atq: exercitū traducit. Ibi a uirido-
maro atq: eporidorige heduis appellatus. discit. cū om-
ni equitatu litauicum ad sollicitandos heduos profectum.
Opus esse ipsos antecedere ad confirmandam ciuitatem. Et-
si multis iam rebus perfidiam heduorū perspectam habe-
bat. atq: horum discessu admaturari defectionem ciuitatis
existimabat. tamen retinendos eos nō constituit. ne aut
inferre iniuriam uideretur. aut dare timoris aliquam su-
spitionem. Discedentib; his breuiter sua in heduos merita
exponit. quos et q̄ humiles accepisset. et compulsos in op-
pida. mulctatos agris. omnibus ereptis bonis. imposito
stipendio. obsidibus summa cum contumelia extortis. et
quam in fortunam: quam q: in amplitudinem dedu-
xisset. ut non solum in pristinum statum redissent. sed
omniū temporum dignitatem et gratiam antecessisse
uiderentur. his datis mandatis. eos ab se dimisit. Nouio-
dunū erat oppidum heduorū ad ripas ligeris opor-
tuno loco positū. huc cesar omnes obsides gallię frum-
tum pecuniam publicam: suorumq: et exercitus impe-
dimentorum magnam partem contulerat. Huc magnū
numerū equorum huius belli causa in italia atq: in his-
pania coemptorum miserat. Eo cum eporidorix uiri-
domarusq: uenissent. et de statu ciuitatis cognouissent.
Litauicum bibracti ab heduis receptum. quod est oppi-
dum apud eos maxime auctoritatis. conuictolitauen
magistratum: magnamq: partem senatus ad eum conue-

nisse. legatos ad uercingethorigem de pace et amicitia con
cilianda publice missos. nō pretermittendū tantum como-
dum existimauerūt. Itaq: interfectis nouioduni custodibus.
quiq: eo negociandi causa conuenerāt. pecuniam atq: eq̄s
inter se partiti sunt. Obsides ciuitatum bibracte ad magistra
tum deducendos curauerunt. Oppidum quod a se teneri
non posse iudicabant. ne quo esset usui romanis incenderūt.
Frumentum quod subito potuerūt nauibus auexerūt. re
liquum flumine atque incendio corruperunt. Ipsi ex fini
timis regionib; copias cogere. presidia custodiasq: ad ripas
ligeris disponere. equitatumq: omnibus locis iniciendi ti
moris causa ostentare. ceperunt. si abre frumentaria roma
nos excludere. aut adductos inopia ex prouincia expellere
possent. Quam ad spem multum eos adiuuabat qđ liger ex
niuibus creuerat. ut omnino uado nō posse transiri uide
retur. Quib; rebus cognitis cesar maturandū sibi censuit.
ne esset in perficiundis periclitandū pontib;. ut prius quā
essent maiores eo copie dimicaret. Nam ut cōmutato con
silio iter in prouinciam converteret. id ne metu quidē
necessario faciundum extimabat. cum infamia atq: in
dignitas rei et oppositus mons ceuenne. uiarumq: diffi
cultas impediebat. tum maxime qđ adiuncto labieno
atq: his legionib; quas una miserat. uehementer time
bat. Itaq: demū magnis diurnis atq: nocturnis itineri
bus confectis. contra omniū opinionē ad ligerim uenit.
uadoq: ꝑ equites inuento. pro rei necessitate oportu
no. ut brachia modo atq: humeri ad sustinenda arma
liberi ab aqua esse possent. disposito equitatu qui uim
fluminis refringeret. atq: hostib; primo aspectu ꝑtur
batis incolumem exercitū traduxit. frumentūq: in a
gris et copiam pecoris nactus repleto his rebus exercitu.
iter in senones facere instituit. Dum hec apud cesarē
geruntur. labienus eo supplemēto quod nuper ex italia

uenerat relicto agendici ut esset impedimentis presidio cū quatuor legionib: lucetiam proficiscitur. Id est oppidū parisiorum quod positum est in insula fluminis sequanę. Cuius aduentu ab hostibus cognito. magnę ex finitimis ciuitatib: copię conuenerūt. Summa imperij traditur camulogeno aulerco qui prope confectus ętate. tamen propter singularem scientiam rei militaris ad eum est honorem euocatus. Is cum animaduertisset perpetuam esse paludem quę influeret in sequanam. atq: illum omnem locum magnopere impediret. hic consedit nostrosq: transitu prohibere instituit. Labienus primo uineas agere. cratib: atq: aggere paludem explere. atque iter munire conabatur. Postq̄ id difficilius fieri animaduertit. silentio e castris tertia uigilia egressus. eodem quo uenerat itinere meledunum ꝑuenit. Id est oppidum senonum in insula sequana positum ut paulo ante de lucetia diximus. Deprehensis nauibus circiter. L. celeriterq: coniunctis. atq: eo militibus iniectis. et rei nouitate ꝑterritis oppidanis. quorum magna pars erat ad bellum euocata. sine contentione oppido potitur. Refecto ponte quem superiorib: diebus hostes resciderant exercitum traducit. et secundo flumine ad lutetiam iter facere cepit. Hostes re cognita ab his qui a camulogeno aufugerant. lutetiam incendi pontesq: eius oppidi rescindi iubent. ipsi prospecta palude ad ripas sequanas e regione lucetię contra labieni castra considunt. Iam cesar a gergouia discessisse audiebatur. iam de heduorum defectione et secundo gallię motu rumores afferebantur. galliq: in colloquijs interclusum itinere et ligeri cesarem inopiā frumenti coactum in prouinciam contendisse confirmabant. Bellouaci autem defectione heduorū cognita quia ante erant ꝑ se infideles. manus cogere. atq: aperte bellum parare ceperunt. Cum labienus tanta rerum cōmutatione longe aliud sibi capiendum consilium. atq: antea sen-

serat intelligebat. Neq: iam ut aliquid acquireret pre-
lioq: hostes lacesseret. sed ut incolume exercitum age-
dicum reduceret cogitabat. Namq: ex altera parte
bellouaci: que ciuitas in gallia maxima habet opini-
onem uirtutis instabant. alteram camulogenus par-
to atq: instructo exercitu tenebat. cum legiones a pre-
sidio atq: impedimentis interclusas maximu flumen
destinebat. Tantis subito difficultatib: obiectis: ab ani-
mi uirtute auxiliu petendum uidebat. Sub uesperu
consilio conuocato: cohortatus ut ea que imperasset
diligenter industrieq: administraret: naues quas a me-
dodone duxerat singulas equitibus romanis attribuit.
et prima confecta uigilia quatuor milia passuum secu-
do flumine silentio progredi: ibiq: se expectari iubet.
Quinq: cohortes quas minime firmas ad dimicandum
existimabat castris presidio relinquit. quinq: eiusde
legionis. Reliquas de media nocte cum omnib: impe-
dimentis aduerso flumine magno tumultu profici-
sci iubet. Conquirit etiam litres. has magno remoru
sonitu incitatas in eandem partem mittit. Ipse post t
paula silentio egressus: eum locum petit quo naues a
appelli iusserat. Eo cum esset uentum exploratoresq:
hostium omni fluminis parte essent dispositi inopina-
tes qd magna subito cohorta tempestas ab nostris oppri-
muntur. equitatus peditatusq: equitibus romanis admi-
nistrantib: quos ei negocio prefecerat celeriter transmitti-
tur. Vno fere tempore sub lucem hostibus nuntiatur i
castris romanoru preter consuetudine tumultuarium
et magnu iter agmen aduerso flumine: sonitumq: roma-
norum in eandem partem exaudiri. et paulo infra mi-
lites nauib: transportari. quibus rebus auditis qd existi-
mabant tribus locis transire legiones. atq: omnes p tur-
bas defectione heduoy fugam parare: suas quoq: copi-

as distribuerunt. Nam presidio eregione castrorum relicto: ac parua manu Metiosedum uersus missa: que tantum progrediatur quantū naues processissent. Reliquas copias contra Labienū duxerunt. prima luce et nostri omnes erant transportati: et hostium acies cernebantur. Labienus milites cohortatus: ut sue pristine uirtutis et secundissimorum preliorum retinerent memoriam: atq: ipsum cesarem cuius ductu sępe numero hostes superasset, presentem adesse extimarent. Dat signū prelii. primo concursu ab dextero cornu ubi .vii. legio constiterat hostes pelluntur, atq: in fugam conyciuntur. ab sinistro quem locum .xv. legio tenebat. cum primi ordines hostium transfixi telis cecidissent. tamen acerrime reliqui resistebant. nec dabat suspitionē fuge q̄sq̄. Ipse dux hostium camulogenus suis aderat. atq: eos cohortabatur. incerto nunc etiam exitu uictorie. cum a septima legione tribunis essent nuntiata que in sinistro cornu gererentur: post tergum hostium ostenderūt. signaq: intulerunt. Nec eo q̄dem tempore quisq̄ loco cessit. sed circumuenti omnes interfectiq: sunt. eandē fortunā tulit camulogenus. At hi qui presidio contra Labienū erant relicti: cum prelium commissum audissent. subsidio suis ierunt, collemq: ceperūt. neque nostrorum militum uictorumq: impetum sustinere potuerūt. Sic cum suis fugientib: permixti. quos non silue montesq: texerūt, ab equitatu sunt interfecti. Hoc negocio confecto. Labienus reuertitur agendicū ubi impedimēta totius exercitus relicta erant. inde cum omnib: copiis ad cesarem peruenit. Defectione heduorum cognita. bellum augetur. legationes in omīs partes circūmittuntur: quantū gratia auctoritate et pecunia ualent. ad sollicitandas ciuitates nituntur.

nacti obsides quos cesar apud eos deposuerat: horum su-
plicio dubitantes territant. Petunt a uercingethorige
ut ad se ueniat, rationesq: belligerandi comunicet. Re
impetrata contendunt ut ipsis summa imperii trada-
tur. et rem in controuersiam deduci. totius gallie co
cilium bibracte indicitur. Eodem conueniunt undi-
que frequentes multitudines. suffragiis res permittitur.
ad unum omnes uercingethorigem probant impera-
torem. Ab hoc consilio rhemi. lingones et treueri absfu-
erunt. Illi quod amicitiam romanorum sequebantur:
treueri quod aberant longius et ab germanis premeban-
tur. que fuit causa quare tanto abessent bello. et neu-
tris auxilia mitterent. Magno dolore hedui ferūt:
se deiectos principatu, queruntur, fortune comutatione
cesaris indulgentiam in se requirunt. neque tamen suscep-
to bello: suum consiliū ab reliquis separare audent. Inuiti
summe spei adolescentes eporedorix et uiridomarus uerci-
gethorigi parent. Ipse imperat reliquis ciuitatibus obsides:
Denique ei rei constituit diem. huc omnes equites xv. miliū
numero celeriter conuenire iubet. peditatu quem antea ha-
buerat se fore contentum dicit. neque fortunam temptatu-
rum aut in acie dimicaturū. Sed quoniam habundet equi-
tatu, perfacile esse factu frumentationib; pabulationibusq:
romanos prohibere. Equo modo animo sua ipsi frumēta
corrumpant. edificiaq: incendant. qua rei familiaris iactu-
ra perpetuū libertatemq: consequi uideantur. His consti-
tutis rebus: heduis. segusiauisq: qui sunt finitimi ei prouin-
cie. x. peditum imperat. huc addit equites. dccc. His pre-
ficit fratrem eporedorigis bellumq: inferre allobrogibus iu-
bet. altera ex parte gaballos, proximosq: pagos aruernorum
in heluios. item rutenos cadurcosq: ad fines uolcarum a-
remicorumq: depopulandos mittit. Nihilominus clandestinis

nuntiis legationibusq: allobrogos solicitat. quorum men-
tes a superiore bello resedisse sperabat. Horum principibus
pecunias: ciuitati imperiu totius prouincie pollicetur. Ad
hos omnes casus prouisa erant presidia cohortium duarum
et .xx. que ex ipsa prouincia a lucio cesare legato ad omnes
partes opponebantur. heluij sua sponte cum finitimis pre-
lio congressi repelluntur. et C. ualerio domonauro caburi
filio principe ciuitatis complurib; que alijs interfectis: in-
tra oppida ac muros compelluntur. Allobroges crebris ad
rhodanum dispositis presidijs: magna cum cura ac dili-
gentia suos fines tuentur. Cesar qd hostes equitatu supe-
riores esse intelligebat. et interclusis omnib: itineribus
nulla re ex prouincia atq: italia subleuari poterat: trans-
renum in germaniam mittit ad eas ciuitates quas superio-
ribus annis pacauerat: equitesq: ab his arcessit et leuis arma-
ture pedites. qui inter eos preliari consuerat. Eorum aduen-
tu qd minus idoneis equis utebantur, a tribunis militum
reliquisq: equitibus romanis atq: euocatis equos sumit.
germanisq: distribuit. Interea dum hec geruntur: hostium
copie ex aruernis equitesq: qui toti gallie erant imperati
conueniunt. Magno eorum coacto numero. cum cesar in se-
quanos p extremos lingonum fines iter faceret. quo facili-
us subsidium prouincie ferri posset: circiter milia passu-
um decem ab romanis trinis castris uercingenthorix conse-
dit. Conuocatisq: ad conciliu prefectis equitum: uenisse te-
pus uictorie demonstrat. Fugere in prouinciam romanos
galliaq: excedere. id sibi ad presentem obtinendam libertate
satis esse. ad reliqui temporis pacem atq: ocium parum pro-
fici. maioribus enim coactis copijs reuersuros. neq: finem
bellandi facturos. Proinde agmine impeditos adoriantur.
Si pedites suos auxilium ferant: atq: in eo morentur: iter
facere no posse. si id quod magis futuru confidebat, relictis
impedimentis sue saluti consulant. et usu rerum necessariarum

et dignitate spoliatum iri. Nam de equitibus hostium
quin nemo eorum progredi modo extra agmen audeat.
et ipsos quidem nō debere dubitare. Id quo maiore faciāt
animo: copias se omnes pro castris habiturū. et terrori ho-
stibus futurū. Conclamant equites sanctissimo iureiurādo
confirmari oportere: ne tecto recipiantur. ne ad liberos. ne
ad parentes ad uxorem ue aditum habeat qui nōbis p ag-
men hostium pequitasset. Probata re. atque omnibus iu-
reiurando adactis. Postero die in tres partes distributo
equitatu: due se acies ab duob; lateribus ostendunt. V-
na primo agmine iter impedire cepit. Qua re nuntiata
cesar suum quoque equitatum tripertito diuisum cō-
tra hostem ire iubet. Pugnatur una in omnibus partibus.
constitit agmen: impedimēta inter legiones recipiuntur.
Si qua in parte nostri laborare aut grauius premi uideba-
tur: eo signa inferri cesar: aciemq: constitui iubebat. que
res et hostes ad insequendum tardabat. et nostros spe au-
xilij confirmabat. Tandem germani ex dextro latere sum-
mum iugum nacti: hostes loco depellūt. fugientes usque
ad flumen uercingethorix cum pedes tribus copijs conse-
derat, psecuntur. qua re animaduersa: reliqui ne circūuen-
tur, ueriti: se fuge mandant. Omnibus locis fit cedes. Tres
nobilissimi hedui capiuntur, et ad cesarem pducuntur. Co-
thys prefectus equitum: qui controuersiam cum conuicto-
litaue proximis comitijs habuerat. et cauarillus qui post
defectionem litauici pedestrib: copijs prefuerat. et Eporedo-
rix quo duce ante aduentum cesaris hedui cum sequa-
nis bello contenderant. Fugato omni equitatu: uerci-
gethorix copias quas pro castris collocauerat reduxit. pro-
tinusq: alexiam quod est oppidum mandubiorū iter
facere cepit. celeriterq: impedimēta ex castris educi. et se
subsequi iussit. Cesar impedimētis in proximū collem de-
ductis: duabus legionib: presidio relictis: secutus qtum diei

tempus est passuum. circiter trium milium hostium ex nouissimo agmine interfectis: altero die ad alexiam castra fecit. Perspecto urbis situ. perterritisque hostibus: quod equitatus maxima parte exercitus confidebant. erant pulsi: adhortatus ad laborem milites: alexiam circumuallare instituit. Ipsum erat oppidum in colle summo, admodum edito loco. ut nisi obsidione expugnari non posse uideretur. cuius collis radices duo duabus ex partibus flumina subleuabant. Ante id oppidum planities circiter milia passuum trium in longitudine patebat. reliquis ex omnibus partibus colles mediocri interiecto spatio, pari altitudinis fastigio oppidum cingebant. sub muro queque pars collis ad orientem spectabat solem. Hunc omnem locum copie gallorum compleuerant. fossamque et maceriam sex in altitudine pedum perduxerant. eiusque munitionis que ab romanis instituebatur circuitus .xi. passuum tenebat. Castra oportunis locis erant posita. ibique castella .xxiii. facta: in quibus interdiu stationes ponebantur. ne qua subito eruptio fieret. hec eadem noctu excubitoribus ac firmis presidiis tenebantur. Opere instituto fit equestre prelium, in ea planitie quam intermissam collibus tria milia passuum in longitudine patere supra demonstrauimus. Summa ui ab utrisque contenditur. Laborantibus nostris cesar germanos submittit. legionesque pro castris constituit. ne qua subito irruptio ab hostium peditatu fiat. Presidio legionum addito, nostris animus augetur. hostes in fugam coniecti: se ipsi multitudine impediunt. atque angustioribus portis relictis coaceruantur. Tum germani acriter ad munitiones sequuntur. fit magna cedes. Nonulli relictis equis: fossam transire et maceriam transcendere conantur. Paulum legiones cesar quas pro uallo constituerat promoueri iubet. non minus qui intra mu-

nitiones erant p̱turbantur. Galli uenire ad se confestim ex-
istimantes ad arma conclamant. nonnulli p̱territi in oppidū
irrumpunt. Vercingethorix iubet portas claudi ne castra
nudentur. Multis interfectis. complurib: equis captis. ger-
mani sese recipiunt. Vercingethorix priusq̄ munitiones ab
romanis p̱ficiantur. consilium capit. omnem a se equitatū
nocte dimittere. Discedentib: mandat. ut suam quisque eoꝝ
ciuitatē adeat. omnisq: qui p̱ etatem arma ferre ferre posset
ad bellum cogantur. sua in illos merita proponit. obtestatur
que ut sue salutis rationem habeant. neu se optime de co-
muni libertate meritum hostibus in cruciatum dedant.
Qđ si indiligentiores. una secum milia hominū delecta
. LXXX. fuerant. interitum demonstrant. Ratione inita e-
xigit dierum. XXX. frumētum. sed paulo longius etiam to-
lerari posse parcendo. his datis mandatis qua opus erat in
termissum secunda uigiliā silentiō equitatū emittit. frum-
tum omne ad se referri iubet. capitis penam his qui non
paruerint, constituit. pecus cuius magna erat copiā ab
manduuijs uiritim distribuit. frumentum parce et pau-
latim metiri instituit. copias omnes quas pro oppido col-
locauerat. in oppidum recepit. His rationibus auxiliā gal-
lie expectare. et bellum parat administrare. Quibus reb:
cognitis ex p̱fugis et captiuis cesar. hec genera munitiōis
instituit. Fossam pedum. XX. directis lateribus duxit. ut
eius fosse solum tantūdem pateret. quantum summa fo-
sse labra distarent. Reliquas omnes munitiōnes ab ea fos-
sa pedes. CCCC. reduxit. id hoc consilio quoniam tantum
esset necessariō spatiō spatiō complexus. ne facile totū
corpus militum corona cingeretur. ne ue de improuiso
aut noctu ad munitiōnes hostium multitudo aduolaret.
aut interdiū tela in nostros operi destinato conijcere po-
ssent. hoc intermisso spatiō duas fossas. XV. pedes latas

eadem altitudine perduxit. quarum interiorem cam-
pestribus ac demissis locis aqua e flumine derivata cō-
plevit. post eas aggerem ac vallum xii. pedum extruxit.
huic loricam pinnasq: adiecit. grandibus cervis emine-
tibus. commissuras pluteas atq: aggeres qui ascensum ho-
stium retardarent. Et turres toto operi circumdedit que
pedes lxxx. inter se distarent. Erat eo tempore et mate-
riari et frumentari. et tantas munitiones fieri necesse. ⁊
deminutis nostris copiis que longius ab castris progre-
diebantur, et nonunq̄ opera nostra galli tentare atque
eruptionem ex oppido pluribus portis facere summa
ui conabantur. quare ad hec rursus opera addendum ⁊
cesar putavit. quo minore numero militum munitio-
nes defendi possent. Itaq: truncis arborum haud admo-
dum firmis ramis abscisis atq: horum dolabratis ac per-
acutis cacuminibus. perpetue fosse quinos pedes alte
ducebantur. huc illi stipites dimissi et ab infimo revincti
ne revelli possent. ab ramis eminebant. Quini ordines
coniuncti inter se. atq: implicati. quo qui intrabant
se ipsi acutissimis vallis induebant. hos cippos appellat
quibus obliquis ordinib: in quincuncem dispositis. scro-
bes tres in altitudine fodiebantur, pedes. paulatim angu-
stiore ad infimum fastigio. huc teretes stipites semis cras-
situdine ab summo pacuti et preusti dimittebantur. ita
ut nō amplius quatuor digitis ex terra eminerent. simul
confirmandi et stabiliendi causa singuli ab infimo solo
pedes tres terra exculcabantur. reliqua pars scrobis ad oc-
cultandas insidias viminib: ac vinclis impediebatur. hu-
ius generis octem ordines vincti: ternos inter se pedes
distabant. Id ex similitudine floris lilium appellabant.
Ante hec talee pedem longe ferreis hamis infixe tote i
terram infodiebantur: mediocribusq: intermissis spatiis

X

omnib: locis disserebantur. quos stimulos nominabant.
His rebus perfectis: regiones q̄ potuit equissimas pro lo-
ci natura: xiiii. milia passuum complexus: pari eiusdem
generis munitiones diuersas ab his contra exteriorē ho-
stem pfecit. ut ne magna quidem multitudine si ita acci-
deret eius discessu munitionū presidia circūfundi nō
possent: aut cum periculo ex castris egredi cogeretur.
Dierum. xxx. pabulum frumētumq: habere omnes cō-
uectum iubet. Dum hec apud alexiam geruntur, galli
concilio principum indicto: non omnes hos qui arma
ferre possent ut censuit uercingethorix conuocandos
statuūt. sed certum numerū cuiq: ciuitati imperandū.
ne tanta multitudine confusa: nec moderari nec dis-
cernere suos: nec frumentationē, habere possent. Impe-
rant heduis atq: eorum clientibus segusianis: amblua-
retis: aulercis brannouicib: blannonijs milia xxxv. pa-
rem numerū aruernis: adiunctis heluetetis: cadurcis
gabalis uellauijs qui sub imperio aruernorū esse con-
sueuerunt. Senonib: sequanis biturigib: xanthonis: ru-
tenis: carnutibus duodena milia. bellouacis x. totidem
lemouicib: octena pictonibus et turonijs et parisijs.
et heluetijs. bis sena milia ambianis: mediomatricis:
petrocoriis: neruijs: morinis: nitiobrigib: quina mi-
lia aulercis: cenomanis totidem: atrebatibus quatuor.
bellocassis: lixouijs duo: et eburonib: trina. terautha-
cis et boiis xxx. Vniuersis ciuitatib: que occeanum
attingunt: queq: eorum consuetudine armorice
appellantur: quo sunt in numero curiosolites: rhe-
dones: ambibarij: cadetes: osismi: lemonices: unelli
sex. Ex his bellouici suum numerum nō comple-
uerunt: qd̄ suo nomine atq: arbitrio cum romanis
bellum gesturos credebant: neq: cuiusq̄ imperio

obtemperaturos. Rogati cum ab commio pro eius hospi-
tio duo milia miserunt. Huius opera comij ut antea
demonstrauimus fideli atq: utili superiorib: annis erat
usus in britannia cesar. quibus ille pro meritis ciuitatē
eius immunem esse iusserat. iura legesq: reddiderat.
ipsiq: morinos attribuerat. Tamen tanta uniuerse gal-
lie consensio fuit, libertatis uindicande. et pristine
belli laudis recuperande. ut neq: beneficijs. neq: ami-
citie memoria mouerentur. omnesq: et animo et opi-
bus in id bellum incumberent, coactis equitum octo
milibus. et peditum circiter. cclx. Hec in heduorum fi-
nibus recensebantur. numerus inibatur. prefecti consti-
tuebantur. Comio atrebati: uiridomaro et eporedorigi
heduis: uercassia neuno. aruerno consobrino uercinge-
thorigis, sūma imperij traditur. His delecti ex ciuitati-
bus attribuūtur, quorum consilio bellum administrare-
tur. Omnes alacres et fiducie pleni ad alexiam proficiscū-
tur. neque erat omniū quisq̄ qui aspectum modo tan-
te multitudinis sustinere posse arbitraretur. presertim
cum ancipiti prelio ex oppido eruptione pugnaretur.
foris tante copie equitatus peditatusq: cernerentur.
At hi qui alexie obsidebantur, preterita die qua auxilia
suorum expectauerant: consumpto omni frumento:
inscij quid in heduis gereretur: concilio coacto. de exitu
suarum fortunarum consultabant. ac uarijs dictis sentē-
tijs quarum pars deditionem. pars dum uires suppeteret
eruptionem censebant. Non pretereunda chritognati
uidetur propter eius singularem et nefariam crude-
litatem. Hic summo in aruernis natus loco et magnae
habitus auctoritatis. Nihil inquit de eorum sententiā
dicturus sum qui turpissimā seruitutem deditionis no-
mine appellant. neq: hos habendos ciuium loco. neque

ad consilium adhibendos censeo. cum his mihi res sit qui e-
ruptionem probant. quorum in concilio omniū nostrum
consensu, pristinę residere uirtutis memoriā uidetur. ani-
mi est ista mollities non uirtus, paulisper inopiām ferre n̄
posse. Qui se ultro morti offerant facilius reperiantur: quā
qui dolorem patienter ferant. Atqui ego hanc sententiā
probarem tantum apud dignitas potest. si nullam pre-
ter q̄ uitę nostrę iacturam fieri uiderem. Sed in consilio
capiendo omnem galliam respiciamus, quam ad nostrū
auxilium concitauimus. Quid in hominū milibus oc-
toginta uno loco interfectis propinquis consanguineis-
q: nostris animi fore existimatis si pene in ipsis cadaue-
ribus prelio decertare cogentur? Nolite hos uestro auxi-
lio expoliare, qui nostrę salutis causa suū periculum
neglexerūt. nec stultitia ac temeritate uestra ut animi
imbecillitate omnem galliam prosternere ac perpetuę
seruituti subicere. An q̄d ad diem nō uenerunt de eorū
fide constantiaq: dubitatis? Quid ergo? romanorum animos
in illis ulterioribus munitionib: sine causa quotidie exer-
ceri putatis? Si illorum nuntiis confirmari nō potestis oī
aditu presepto. his utimini testib: appropinquare eorū
aduentum qui huius rei timore exterriti diem noctemq:
in opere uersantur. Quid ergo? mei consilii est facere quod
nostri maiores nequaq̄ pari bello cymbrorū theutonūque
fecerunt. qui inopiā compulsi ac simili inopiā subacti eo[rum]
corporib: qui etate ad bellum inutiles uidebantur: uitam
tolerauerūt. neq: se hostibus tradiderūt. cuius rei exēplar
si non haberemus tamen libertatis causa instituti et po-
steris pulcherrimū iudicarem. Nam quid illi simile bello
fuit? Depopulata galliā cymbri magnaq: illata calamitate
finib: quidem nostris aliquando excesserunt. atque alias
terras petiuerūt. iura leges agros libertatem nobis reliquerūt.

Romam uero quid petunt aliud aut quid uolunt nisi
inuidia adducti: quos fama nobiles potentesq: bello co-
gnouerūt: horum in agris ciuitatib: q: considere. atque
his eternam iniungere seruitutem. Neque enim ulla alia ꝉ
conditione bella gesserunt. Q̄d si ea que in longinquis na-
tionib: geruntur ignoratis. respicite finitimam galliam q̄
in prouinciam redacta, iure et legibus comutatis. securi-
bus subiecta perpetua premitur seruitute. Sententiis
dictis constituūt. ut hi qui ualitudine aut etate inutiles
sunt bello oppido excedant. atq: omnia prius experiantur.
q̄ ab critognati sententia discedant. Illo tamen tempore
potius utendū consilio si res cogat atq: auxilia morentur.
q̄ aut deditionis aut pacis subeundam conditionē. Mandu-
bij qui eos oppido receperant, cum liberis atq: uxoribus exi-
re coguntur. hi cum ad munitiones romanorum accessi-
ssent. flentes omnibus precib: orant. ut se in seruitutem
receptos cibo iuuarent. Hos cesar dispositis in uallo custo-
dibus recipi prohibebat. Interea Comius reliquiq: du-
ces quibus summa imperij ꝑmissa erat. cum omnibus
copijs ad alexiam ꝑueniunt. et colle exteriore occupato
non longe mille passibus a nostris munitionib: cōsidūt.
Postera die equitatu ex castris educto. omnem eam pla-
nitiem quam in longitudinem quatuor milia passuū
patere demonstrauimus complent. pedestresq: copias
paulum ab eo loco abditas in locis superioribus consti-
tuūt. Erat ex oppido alexia despectus in campum. co-
currunt his auxilijs uisis. fit gratulatio inter eos. atque
omniū animi ad letitiam excitantur. Itaq: productis co-
pijs ante oppidum considunt. et proximam fossam inte-
gunt. atq: aggere explent. seq: ad eruptionē atq: omīs
casus comparant. Cesar omni exercitu ad utramq: ꝑtē
munitionū disposito. ut si usus ueniat. suum quisque

locum teneat. et moueri equitatū. et ex castris educi.
et prelium cōmitti iubet. Erat ex omnib: castris que sū-
mum undiq: iugum tenebant despectus. atq: omnes
milites intenti pugne euentū expectabant. Galli in-
ter equites sagiptarios expeditosq: leuis armature in-
teriecerant. qui suis cedentibus auxilio succurrerent.
et nostrorum militū impetum sustinerent. Ab his cō-
plures uulnerati de improuiso prelio excedebant. Cū
suos pugna superiores esse galli confiderent. et nostros
premi multitudine uiderent. ex omnib: partibus. et
hi qui munitionibus continebantur. et hi qui ad au-
xilium conuenerāt. clamore et ululatu suorum ani-
mos confortabāt. qđ in conspectu omniū res gerebatur.
neq: recte ac turpiter celari. utrosq: et laudis cupidi-
tas et timor ignominie ad uirtutem excitabant. Cū
a meridie prope ad solis occasum dubia uictoria pu-
gnaretur. germani una in parte confertis turmis in
hostes impetum fecerunt. eosq: pepulerūt. Quibus
in fugam coniectis sagiptarij circūuenti interfectiq:
sunt. Item ex reliquis partib: nostri cedentes usq: in
castra insecuti sui colligendi facultatē non dederūt.
At hi qui ab alexia processerant mesti prope uictoriā
desperata se in oppidum receperunt. Uno die intermi-
sso galli atque hoc spatio magno cratium scalarum et
arpagonum numero effecto. media nocte silentio ex
castris egressi ad campestres munitiones accedunt. Su-
bito clamore sublato. qua significatione qui in oppi-
do obsidebantur de suo aduentu cognoscere possēt.
crates proijcere. fundis sagiptis lapidibus nostros de
uallo pturbare. reliqua que ad oppugnationē ptinent
parant administrare. Eodem tempore clamore exau-
dito. dat tuba signū suis uercingethorix. atque ex

oppido educit. nostri sic ut superioribus diebus ut cuiq:
erat locus attributus ad munitiones accedunt. fundis li-
brilib: sudibusq: quas in opere disposuerant. et gallos
glandibus perterrent. Prospectu tenebris adempto. mul-
ta utrinq: uulnera accipiuntur. complura tormentis
tela coniciuntur. At. M. antonius: et. C. trebonius legati
quibus hae partes ad defendendum obuenerant, qua ex
parte premi nostros intellexerant. his auxilia ex ulterio-
ribus castellis summittebant. Dum longius ad munitio-
nem aberant: galli plus multitudine telorum proficie-
bant. Postea quam propius successerunt. aut se stimulis inopi-
nantes induebant. aut in scrobes delati transfodiebantur.
aut ex uallo ac turrib: traiecti pilis muralibus interibant.
Multis undique uulneribus acceptis. nulla munitione per-
rupta. cum lux appareret. ueriti ne ab latere aperto
ex superioribus castris eruptione circumuenirentur: se ad
suos receperunt. At interiores dum ea quae a uercingeto-
rige ad eruptionem parata erant proferunt. priores fossas
explent. Diutius in his rebus administrandis morati prius
suos abscessisse cognouerunt quam munitionib: appropinqua-
rent. Ita re infecta in oppidum reuerterunt. Bis magno
cum detrimento repulsi galli quid agant consulunt. loco-
rum peritos adhibent. ex his superiorum castrorum situs et
munitionesq: cognoscunt. Ex his t in septentrionib: collis
quem propter magnitudinem circuitus opere circumplec-
ti non potuerunt, nostri necessario pene iniquo loco et le-
niter decliui castra fecerunt. Hec. C. antistius reginus. et. L.
caninius regulus legati cum duabus legionib: obtinebant.
Cognitis per exploratores legionibus: duces hostium. LX.
ex omni numero deligunt earum ciuitatum quae maxi-
mam uirtutis opinionem habent. quid quoquo pacto
agi placeat occulte inter se constituunt. adeundi tempus
diffiniunt. cum meridiei esse uideatur. uercassiuellaunum

aruernum unum ex quatuor ducibus propinquũ uer-
cingethorigis pficiunt. Ille ex castris prima uigilia egre-
ssus. prope confecto sub lucem itinere. post montem se
occultauit. militesq; ex nocturno labore sese reficere ius-
sit. cum iam meridies appropinquare uideretur. ad ea
castra quę supra demõstrauimus contendit. eodemq; tẽ-
pore equitatus ad campestres munitiones accedere. et re-
liquę copię pro castris sese ostendere cęperunt. Vercinge-
thorix ex arce alexię suos conspicatus ex oppido egredi-
tur. castris longurios musculos falces. reliquaq; quę eru-
ptionis causa parauerãt profert. Pugnatur uno tempo-
re omnib; locis. atq; omnia tentantur. quę minime pars
uisa firma est huc cõcurritur. romanorũ manus tantis
munitionibus distinetur. nec facile pluribus locis occur-
rit. multum ad terrendos nostros ualet clamor. qui post
tergum pugnantib; extitit. qđ suum periculum in alie-
na uident salute consistere. Omnia enim plerumq; quę
absunt. uehementius omnium mentes perturbant. Cęsar
idoneum locum nactus. quid quaq; ex parte geratur co-
gnoscit. laborantib; submittit. utrisque ad animum oc-
currit. unum esse illud tempus quo maxime contendi
conueniat. Galli nisi pfringerent munitiones de omni
salute desperant. Romani si rem obtinuerint finem la-
borum omnium expectant. Maxime ad supiores muni-
tiones laboratur. quo uercassiuellanũ missum demõstra-
uimus. iniquũ loci ad decliuitatẽ fastigiũ magnum hẽt
momentum. Alij tela coniciunt. alij testudine facta sub-
eunt. defatigatis inuicem integri succedũt. agger ab
uniuersis in munitionem coniectus. et ascensum dat
gallis. et ea quę occultauerant romani in terra contegit.
nec iam arma nostris nec uires suppetunt. His reb; cogni-
tis cesar. Labienum cum cohortib; sex subsidio labora-
tibus mittit. imperat si sustinere non posset. deductis

cohortib; eruptione pugnaret. Id nisi necessario nō faci-
at. ipse adit reliquos cohortatus ne labori succumbat.
omnium superiorum dimicationū fructum in eo die
atq; hora docet consistere. Interiores desperatis cam-
pestribus locis propter magnitudinē munitionum.
Loca prerupta ex ascensu tentant. huc ea que parauer-
ant conferunt. multitudine telorum ex turribus pro-
pugnātes deturbant. aggere et cratib; fossas explent.
falcibus uallum ac loricam rescindunt. Mittit primo
brutum adolescentem cum cohortibus cesar. post eū
Q. fabium legatum. Postremo ipse cum uehementius
pugnaretur, integros subsidio adducit. Restituto p̄-
lio ac repulsis hostibus. eo quo labienū miserat contē-
dit. Cohortes quattuor ex proximo castello deducit. e-
quitum partem sequi. partem circuire exteriores mu-
nitiones iubet, et ab tergo hostes adoriri. Labienus ꝑ
postq̄ nec aggeres nec fosse uim hostium sustinere po-
terant. coactis una .LX. cohortib; quas ex proximis pre-
sidiis deductas fors obtulit. cesarem ꝑ nūtios facit cer-
tiorem quid faciendū existimet. Accelerat cesar ut pre-
lio intersit. eius aduentu. ex colore uestitus cognito. quo
insigni in preliis uti consueuerat. turmisq; equitum et
cohortib; uisis quas se sequi iusserat. ut de locis supio-
ribus hec decliuia et deuexa cernebantur. hostes com-
mittunt preliū. utrinq; clamore sublato. excipitur rur-
sus ex uallo atq; omnibus munitionib; clamor. Nostri
omissis pilis gladiis rem gerūt. Repente post tergum
equitatus cernitur. cohortes alie appropinquabant.
Hostes terga uertunt. fugientib; equites occurrūt. Fit
magna cedes. Asedullus dux et princeps remorū occi-
ditur. uercassiuellanus aruernus in fuga comprehendi-
ditur. signa militaria .LXXIIII. ad cesarem referuntur.

Pauci ex tanto numero se incolumes in castra recipiunt.
conspicati ex oppido cedem et fugam suorum. despe-
rata salute. copias a munitionib: reducunt. Fit protinus
hac re audita ex castris gallorū fuga. quod nisi crebris et
subsidijs ac totius diei labore milites essent defessi. omnes
hostium copie deleri potuissent. De media nocte mis-
sus equitatus nouissimū agmen consequitur. magnus
numerus capitur, atq: interficitur. Reliqui ex fu-
ga in ciuitates discedunt. Postero die uercingethorix
consilio conuocato. id bellum suscepisse nō suarū ne-
cessitatū. sed comunis libertatis causa demonstrat. et
quoniam sit fortune cedendum. ad utramq: rem se
illis offerre. seu morte. seu romanis satisfacere. seu u-
num tradere uelint. Missis de his reb: ad cesarem le-
gatis. iubet arma tradi. principes produci. Ipse mu-
nitione pro castris consedit. eo duces producuntur.
uercingethorix deditur. arma produ[c]untur. Reser-
uatis heduis atq: aruernis. si p[er] eos ciuitates recupare
posset. ex reliquis captiuis toto exercitui capita sin-
gula prede nomine distribuit. His rebus confectis. in
heduos proficiscitur. ciuitatem recipit. Eo legati ab
aruernis missi que imperat se facturos pollicentur.
Imperat magnū numerum obsidum. Legiones in hi-
berna mittit. captiuorū circiter. xx. heduis aruer-
nisque restituit. Titum labienum cum duab: legio-
nibus et equitatu in sequanos proficisci iubet. huic
M. semproniū rutilium attribuit. C. fabiū. et L. mi-
nutium basiliū cum legionibus duab: in rhemis col-
locat. ne quam a finitimis bellouacis calamitatē ac-
cipiant. C. anthistium reginū in ambibarethos. T. sex-
tium in biturigés. C. caniniū rebilum in rutenos. cū
singulis legionib: mittit. Q. tullium ciceronem et

p. sulpitium cabillioni et Matiscone in heduis ad fru-
mentum rei frumentarię causa collocat. Ipse bibracte hie-
mare constituit. Harum rerum litteris cognitis ro-
mę dierum xx supplicatio redditur. ΤΕΛΟϹ

COACTUS assiduis tuis uocibus balbe cum
quotidiana mea recusatio non difficultatis
excusationem sed inertię uideretur depre-
cationem habere difficillimam suscepi cęsaris
nostri comentarios rerum gestarum gallię non
comparantibus superioribus atque insequen-
tibus eius scriptis contexui. nouissimumque imperfectum ab
rebus gestis alexandrię confeci usque ad exitum non quidem
ciuilis dissensionis cuius finem nullum uidemus sed cę-
saris. Quos utinam qui legent scire possint quam inuitus su-
sceperim scribendos. quo facilius caream stultitię atque arro-
gantię crimine qui me medijs interposuerim cęsaris scri-
ptis. Constat enim inter omnes nihil tam operose ab ali-
is esse perfectum quod non horum elegantia comentariorum
superetur. qui sunt editi ne scientia tantarum rerum scrip-
toribus desit. adeoque probantur omnium iudicio. ut prerep-
ta non prebita facultas scriptoribus uideatur. Cuius tamen
rei maior nostra quam reliquorum est admiratio. Ceteri enim
quam bene quam emendate nos etiam quam facile atque celeriter eos
perfecerit scimus. Erat enim in cęsare tum facultas atque

elegantia su͞ma scribendi tum uerissima scientia suoru͞ consiliorum explicandoru͞. Mihi ne illud quidem accidit ut alexandrino bello atq: affricano interessem. Que bella q͞q͞ ex parte uobis cesaris sermone su͞t nota tamen aliter audimus ea que rerum nouitate aut admiratio͞e nos capiunt. aliter que testimonio sumus dicturi. Sed ego nimiu͞ dum omnes excusationis causas colligo ne cum cesare conferar. hoc ipsum crimen arrogantie subeo. quod me iudicio cuiusq͞ existime posse cum cesare co͞parari.

MNI GALLIA deuicta cesar cum a superiore estate nullum bellandi tempus intermisisset. milites hibernoru͞ quiete reficere a tantis laborib: uellet. complures eodem tempore ciuitates renouare belli co͞silia nu͞tiabantur, coniurationesq: facere. Cuius rei uerisimilis causa afferebatur. q͞d gallis omnib: cognitu͞ esset neq: ulla multitudine in unu͞ locum coacta resisti posse romanis. At si diuersa bella complures eodem tempore intulissent ciuitates. satis auxilij aut spatij aut copiarum habiturum exercitum p. ro. ad omnia persequenda. Non esse autem alicui ciuitati sortem incomodi recusandam si tali mora reliq͞ue possent se in libertatem uindicare. Que ne p͞pinio gallorum confirmaretur. cesar. M. antoniu͞ questorem suis p͞fecit hibernis. Ipse equitum presidio pridie K͞L͞ ianuarias ab oppido bibracte proficiscitur, ad legionem. xii. quam no͞ longe a finibus heduoru͞ collocauerat, in fi͞ibus biturigum. et q: adiungit legionem. xi. que proxima fuerat. binis cohortibus ad impedimenta tuenda relictis. Reliquum exercitum in copiosissimos agros biturigum inducit. qui cum latos fines et q͞ plura oppida habererent. unius legionis hibernis non potueru͞t contineri: quin bellum pararent. coniurationesq: facerent. Repe͞tino aduentu cesaris accidit quod imparatis deiectisq: acci-

dere

fuit necesse. ut sine timore ullo rura colentes prius ab eq
tatu opprimerentur; q̄ confugere in oppida possent. Nāq:
etiā illud uulgare incursionis hostium signū. qd incendiis
hedificiorum intelligi consueuit; cesaris erat interdicto su-
blatum. ne aut copiā pabuli frumentiq: longius progre-
di uellent, deficeret. aut hostes terrerentur incendiis. Multis
hominū milibus captis pterriti bituriges. qui primū aduen
tum putauerant effugere romanoꝝ. infinitimas ciuitates
aut priuatis hospitiis confisi. aut societate consiliorū cōfu-
gerant frustra. Nam cesar magnis itineribus, omnib; locis oc-
currit. nec dat ulli ciuitati spatiū de aliena potius q̄ domesti
ca salute cogitandi. Qua celeritate et facile amicos retinebat
et dubitantes terrore ad conditiones pacis reducebat. Tali
conditione proposita bituriges cum sibi uiderent, clemētiā
cesaris reditum patere in eius amicitiam. finitimasq: ciuita
tes sine ulla pena dedisse obsides, atque in fidem receptas esse,
idem fecerunt. Cesar militib: pro tanto labore ac patientia
qui brumalibus dieb; itineribus difficillimis. frigorib: in-
tolerandis. studiosissime pmanserant in labore, ducentos
sexternos centurionibus. tot milia nummū prede nomine
condonata pollicetur. legionibusq: in hiberna remissis. ipse se
recipit die. xl. bibracte. Ibi cum ius diceret. bituriges ad eū
legatos mittunt. auxiliū petunt contra carnutes, quos in
tulisse bellum sibi querebantur. Qua re cognita cū dies non
amplius. xviii. in hibernis esset moratus. legiones. xiiii. et
.vi. ex hybernis ab arare ducit. quas ibi collocatas. explican-
de rei frumentarie causa superiore cōmētario demōstratū
est; ita cum duabus legionib; ad carnutes psequendos pro
ficiscitur. Cum fama exercitus ad hostes esset perlata. cala
mitate ceterorū ducti carnutes. uicis desertis oppidisq: que
tolerande hyemis causa, constitutis repente exiguis ad ne-
cessitatem edificiis incolebant; nuper enim deuicti complu
ra oppida dimiserāt. dispersi profugiunt. Cesar erumpentes

K

eo maxime tẽpore acerrimas tempestates cum subire mi-
lites nollet: in oppido carnutum Cenabo castra ponit. at-
que in tecta partim gallorum: partimq; conlectis celeriter
stramentis tentoriorum integendorum gratia erat inedifi-
cata milites contegit. Equites tamen et auxiliarios pedites
in omnes partes mittit quascumq; petisse dicebantur hostes.
nec frustra. Nam plerumq; magna preda potiti nostri reuer-
tuntur. Oppressi carnutes hiemis difficultate terrore pe-
riculi: cum tectis expulsi nullo loco consistere diutius
auderent: nec siluarum presidio tempestatib; durissimis
tegi possent: dispersi magna parte amissa suorũ dissipa-
tur in finitimas ciuitates. Cesar tempore anni difficilli-
mo. cum satis haberet conuenietes manus dissipare: ne
quod initium belli nasceretur. quantũq; in ratione esse
exploratum haberet sub tempus estiuorum nullum sū-
mum bellum posse conflari. C. treboniũ cum duabus le-
gionib; quas secum habebat in hibernis cenabi collocauit.
Ipse cum crebris legationib: rhemorũ certior fieret bello-
uacos qui belli gloria gallos omnes belgasq; prestabant. fini-
timasq; ciuitates his duce corbeo bellouaco: et Comio atre-
bate exercitum comparare atq; unũ in locum cogere:
ut omni multitudine in fines suessonũ qui rhemis erãt
attributi facerent impressionem. ptinere autem nõ tantũ
ad dignitatem sed etiam ad salutem suam iudicaret. nul-
lam calamitatem socios optime de r.p. meritos accipe:
legionem ex hibernis reuocat rursus. xi. litteras autẽ ad
C. fabium mittit. ut in fines suessonum legiones duas quas
habebat adduceret: alteramq; ex duabus a L. labieno arcessit.
Ita quantum hibernorũ oportunitas belliq; ratio postu-
labat. perpetuo suo labore inuicem legionib: expeditio-
num onus iniungebat. His copiis coactis ad bellouacos pro-
ficiscitur: castrisq; in eorum finibus positis equitum tur-
mas dimittit in omnes partes, ad aliquos excipiendos ex

quibus hostium consilia cognosceret. Equites officio functi
renuntiant paucos in hedificiis esse inventos, atq: hos nō
qui agrorum colendorū causa remansissent, sed speculādi
gratia essent remissi. A quib: cum quereret cesar quo loco
multitudo esset bellouacorum, quodq: esset consiliū eorū,
inueniebat bellouacos omnes qui arma ferre possent in u
num locum conuenisse. itemq: ambianos, aulurcos, caletos,
lıocasses, atrebatas. locum ue excelsum in silua circundata
palude delegisse. impedimēta omnia in ulteriores siluas
contulisse. complures esse principes belli auctores. sed mul
titudinem maxime corbeo obtemperare. qđ ei summo
odio esse nomen. p. r. intellexissent. Paucis ante diebus atre
batem comiū discessisse ad auxilia germanorū adducēda.
quorum et uicinitas propinqua et multitudo esset infini
ta. Constituisse autem bellouacos omnium principū con
sensu summa plebis cupiditate si ut diceretur cesar ueni
ret cum tribus legionib: offerrent se ad dimicandum. ne
duriore ac miseriore conditione postea cum toto exerci
tu decertare cogerentur. si maiores copias adduceret in eo
dem loco pmanerent quem delegissent. Pabulatione autem
que propter anni tempus tum exigua, tum deiecta esset. et
frumētatione et reliquo commeatu ex insidiis prohibere ro
manos. Que cesar consentientib: plurimis cum cognouisset,
atq: ea que proponerentur consilia plena prudentie longeq:
a temeritate barbarorum remota esse iudicaret. omnib: reb:
inseruiendū statuit quo celerius hostes contempta suorū
paucitate prodirent in aciem. Singularis enim uirtutis ue
terrimas legiones. vii. et. viii. et. ix. habebat. summe spei, de
lectęq: iuuentutis. xi. que octauo iam stipendio. tamen ī
collatione reliquarum nondum eandem uetustatis ac uir
tutis ceperat opinionem. Itaq: consilio aduocato rebus his
que ad se essent delate omnib: expositis animos multitu

dinis confirmat: si forte hostes trium legionū numero
posset elicere ad dimicandū. Agminis ordinem ita consti-
tuit. ut legio VII. VIII. IX. ante omnia iret, impedimẽta.
deinde omniū impedimẽtorum agmen; quod tum erat
mediocre ut in expeditionib; esse consueuit, cogeret. ne
maioris multitudinis species accidere hostibus posset, q̃
ipsi depoposcissent. hac ratione pene quadrato agmine
instructo: in conspectum hostium celerius opinione eorū
exercitum adducit. cum repente instructas uelut in acie
certo gradu legiones accedere galli uiderūt, quorum erat
ad cesarem plena fiducie consilia plata: siue certaminis pe-
riculo. siue subito aduentu: seu expectatione nostri con-
silij copias instruunt pro castris, nec loco superiore dece-
dunt. Cesar et si dimicare optauerat: tamen admiratus tãta
multitudinem hostium, ualle intermissa magis in altitudinẽ
depressa q̃ late patente: castra castris hostium confert. Hec im-
perat, uallo pedum XII. muniri. Loricam pro hac ratione eius
altitudinis inedificari fossam duplicem pedum denum qui-
num lateribus deprimi directis. turres excitari crebras in al-
titudinẽ trium tabulatorū: pontib: traiectis constratisque
coniungi: quorum frontes uiminea loricula munirentur:
ut ab hostibus duplici fossa: duplici propugnatorū ordinẽ
defenderetur. quorum alter ex pontibus tutior altitudine
esset hoc audacius longiusq: pmitteret tela. alter quo pro-
prior hostem uallo collocatus esset ponte ab incidentibus
telis tegeretur. Portis fores altioresq: turres imposuit. hui⁹
munitionis duplex erat consiliū. namq: et opum magni-
tudine et timorem suū sperabat fiduciam barbaris illatu-
rum. Et cum pabulatum frumentatũq: longius esset pro-
ficiscendum. paruis copijs castra munitione ipsa uidebat
posse defendi. Interim crebro paucis utrimq: procurrẽti-
bus inter bina castra palude interiecta contin(d)ebatur.

Quam tamen paludem nonumq̄ aut nostra auxilia aut
gallorum germanorumq; transibant; acriusq; hostes insequeba-
tur. aut uicissim hostes eodem transgressi nostros longius summo-
uebant. Accidebat aūt quotidianis pabulationib; id quod ac-
cidere erat necesse. cū raris disiectisq; ex edificiis pabulum con-
quireretur. ut impediti locis dispersis pabulatores circūueni-
rentur. Que res et si mediocre detrimentū iumētorum ac ser-
uorum nostris afferebat. tamen stultas cogitationes incita-
bat barbarorum. atq; eo magis qđ Comius quem profectum ad
auxilia germanorū arcessenda docui cū equitib; uenerat.
Cesar cum animaduerteret hostem complures dies castris pa-
lude & locis natura munitis se tenere. neq; oppugnare castra
eorum sine dimicatione pnitiosa nec locum munitionibus
claudi nisi a maiori exercitu posse. litteras ad treboniū mittit.
ut q̄ celerrime posset legionē. xiiii. que cum T. sextio legato
in biturigib; hiemabat accersiret. atq; ita cum trib; legionib;
magnis itineribus ad se ueniret. ipse equites inuicem themo-
rum ac lingonū reliquarumq; ciuitatū quorum magnum
numerū euocauerat presidio pabulationib; mittit. qui subi-
tas incursiones hostium sustinerent. Quod cum quotidie fi-
eret. ac iam consuetudine diligentia minueretur quod ple-
rumq; accidit diuturnitate. bellouaci delecta manu pedi-
tum cognitis stationibus quotidianis equitum nostrorum
siluestribus locis insidias disponūt. eodemq; equites postero
die mittūt. qui primū elicerent nostros insidiis. deinde cir-
cūuentos aggrederentur. cuius mali sors incidit remis qbus
ille dies fungendi muneris uenerat. Namq; hi cum repente
hostium equites animaduertissent. ac numero superiore pau-
citatem contempsissent. cupidius insecuti peditibus undique
sūt circūdati. Quo facto pturbati celerius q̄ consuetudo fert
equestris prelii se receperūt. amisso uerisco principe ciuitatis
prefecto equitum. qui cum uix equo propter etatem posset
uti. tamen consuetudine gallorum neq; etatis excusatione

in suscipienda prefectura usus erat: neque dimicari sine se uoluerat. Inflammatur atq: incitantur hostium animi secu-do prelio principe rhemorũ interfecto. nostriq: detrimẽto admonentur: diligentius exploratis locis stationes disponere. ac moderatius cendentem insequi hostem. Nõ intermittun-tur interim quotidiana prelia in conspectu utrorumq: ca-strorum que ad uada transitusq: fiebant paludis. Qua con-tentione germani quos propterea cesar traduxerat rhenũ ut equitib: interpositi preliarentur. cum constantius uniuer-si paludem transissent: paucisq: in resistendo interfectis: ꝑti-nacius reliquam multitudinẽ essent insecuti: ꝑterriti nõ so-lum hi qui aut cominus opprimebantur: aut eminus uulne-rabantur: sed etiam qui longius subsidiari consuerant. nec prius finem fuge fecerũt sepe missis superiorib: locis: q̃ se aut in castra suorum reciperent: aut nonnulli pudore coacti longi-us profugerent. Quorum periculo sic omnes copie sunt ꝑ-turbate: ut uix iudicari utrum secundis minimisq: rebus insolentiores: an aduerso mediocri casu timidiores essent. Cõ-pluribus dieb: iisdem castris consumptis: cum propius acce-sisse legiones et C. treboniũ legatum cognouissent: duces bellouacorũ ueriti similem obsessionẽ alexie: noctu dimit-tunt eos quos etate aut uiribus inferiores aut inermes habe-bant: unaq: reliqua impedimẽta. Quorum ꝑturbatũ et con-fusum dum explicant agmen: magna enim multitudo car-rorum etiam expeditos sequi gallos consueuit. Oppressi lu-ce copias armatorũ in suis instruũt castris. ne prius romani persequi perseq se inciperent: q̃ copie impedimẽtoꝝ suoꝝ longius processissent. At cesar neq: resistentes aggrediendos tã-to collis ascensu iudicabat. neq: nõ usq: eo legiones admouẽ-das: ut discedere ex eo loco sine periculo barbari militibus in-stantib: nõ possent. Ita cum palude impedita a castris castra castra diuideret. que transeundi difficultas celeritatẽ insequẽ-di tardaret posset: atq: id iugum quod trans paludem pe-

nc ad hostium castra pertineret: mediocri ualle a castris eorum intercisum animaduerteret. pontib: palude constrata legiones traducit, celeriterq: in summam planitiem iugi peruenit. quae decliui fastigio duobus ab lateribus muniebatur. Ibi legionibus instructis ad ultimum iugum peruenit, aciemq: eo loco constituit, unde tormento missa tela in hostium cuneos conijci possent. Barbari confisi loci natura cum dimicare non recusarent si forte romani subire collem conarentur: ac si ipsi paulatim copias distributas dimittere non auderent ne dispersi perturbarentur: in acie permanserunt. Quorum pertinacia cognita cesar. xx. cohortib: instructis castrisq: eo loco metatis muniri iubet castra. ac solitis opibus pro uallo legiones instructas collocat. equites frenatis equis in statione disponit. Bellouaci cum romanos ad insequendum paratos uiderent. neq: pernoctare aut diutius permanere sine periculo eodem loco possent: tale consilium sui recipiendi ceperunt. fasces ut consuerant: namq: in acie sedere gallos consuesse superioribus commentarijs cesaris declaratum est. per manus stramentorum ac uirgultorum quorum summa erat in castris copia inter se traditos ante aciem collocarunt. extremoq: tempore diei signo pronuntiato. uno tempore incenderunt. Ita continens flamma copias omnes repente a conspectu romanorum texit. Quod ubi accidit barbari uehementissimo cursu fugerunt. Cesar et si discessum hostium animaduertere non poterat incendijs oppositis tamen id consilium cum fuge causa initum suspicaretur: legiones promouit. et ad insequendum ipse ueritus insidias ne forte in eodem loco subsistere hostis atq: elicere nostros in locum conaretur iniquum, tardius procedit. Equites cum intrare summum iugum et flammam densissimam timerent: ac si qui cupidius intrauerant. uix suorum ipsi partes priores partes animaduerteret, equorum insidias ueriti liberam facultatem sui recipiendi bellouacis dederunt. Ita fuga timo-

ris simul calliditatis plena sine ullo detrimēto milia non amph-
us decem progressi hostes munitissimo loco castra posuerūt. In-
de cū sepe insidijs equites peditesq: disponerēt: magna detrimē-
ta romanis in pabulationib: inferebant. Quod cū crebrius acciderēt,
ex captiuo quodam comperit cesar. Chorbeum bellouacorū ducem
fortissimorū milia sex peditum delegisse equitesq: ex omni nu-
mero mille quos in insidijs eo loco collocarat, quē in locum pro-
pter copiam frumenti ac pabuli romanos missuros suspicaretur.
Quo cognito consilio cesar: legiones plures q̃ solebat educit: e-
quitatumq: qua consuetudine pabulatorib: mittere presi-
dio consuerat premittit. Huic interponit auxilia leuis arma-
ture. ipse cum legionib: q̃ potest maxime appropinquat.
hostes in insidijs dispositi cum sibi delegissent campum ad rē
gerendam nō amplius patentem in omnes partes passib: mille
siluis undiq: aut impeditissimo flumine munitū uelut in-
dagine hunc insidijs circūdederūt. Explorato hostium cōsi-
lio nostri ad preliandū animo atq: armis parati cum subse-
quentibus legionib: nullam dimicationem recusarent. turma-
tim in eum locum deuenerūt. Quorum aduentu cum sibi cor-
beus oblatam occasionē rei gerende existimaret: primus cum
paucis se ostendit, atq: in proximas turmas impetū facit. No-
stri constanter incursum hostium sustinēt. neq: plures in unū
locum conueniūt. qđ plerumq: equestrib: prelijs cum propter
aliquem timorem accidit. tum multitudine ipsorum detri-
mentū accipitur. cum dispositis turmis rari inuicem prelia-
rentur. neq: ab laterib: circūueniri suos paterentur, erūpt
ceteri corbeo preliante ex siluis. fit magna contētione diuer-
sum prelium. quod cum diutius pari marte iniretur: pau-
latim ex siluis instructa multitudo procedit, peditū: nostros
q: coegit cedere equites. quibus celeriter subueniūt leuis ar-
mature pedites quos ante legiones missos docui. turmisq:
nostrorum interpositis constanter preliantur. Pugnatur a-
liquandiu pari contētione. Deinde ut ratio postulabat

prelij: qui sustinuerat primos impetus insidiarum hoc ipso
fiunt superiores: quod nullum ab insidiantib: imprudentes acceperant
detrimentũ. Accedunt propius interim legiones: crebriq: eodem
tempore et nostris et hostibus nuntij afferuntur: imperatorem in-
structis copijs adesse. Qua re cognita presidio cohortium confi-
si nostri acerrime preliantur. ne si tardius rem gessissent: victo-
rie gloriam comunicasse cum legionibus viderentur. Hostes
concidunt animis atq: itineribus diversis fugam querunt et-
quicquam. nam quibus difficultatibus locorũ. ro. claudere voluerant
his ipsi premebantur. Victi tamen perculsiq: maiori parte amissa
consternati profugiũt. partim silvis petitis partim flumine.
qui tamen in fuga a nostris acriter insequentib: conficiun-
tur. Cum interim nulla calamitate victus corbeus excede-
prelio silvasq: petere: aut invitantib: nostris ad deditionem
potuit adduci, quin fortissime preliando compluresq: vul-
nerando cogeret elatos iracundia victores in se tela conijce-
re. Tali modo re gesta, recentibus prelij vestigijs ingressus ce-
sar cum victos tanta calamitate existimaret hostes, nuntio
accepto: locum castrorũ relicturos: que nõ longius ab ea cede
abesse plus minus. VIII. milib: dicebantur. tam et si flumine i-
peditum transitũ videbat: tamen exercitu traducto progre-
ditur. At bellovaci reliqueq: civitates repente ex fuga pau-
cis atq: his vulneratis receptis: qui silvarum beneficio casum e-
vitaverat omnib: adversis cognita calamitate: interfecto ẜ
corbeo: amisso equitatu et fortissimis peditib: / cũ adventare
romanos existimarent concilio repente cantu tubarũ convo-
cato: conclamant: legati obsidesq: ad cesarem mittantur. hoc
omnibus probato consilio, comius atrebas ad eos confugit
germanos a quibus ad id bellum auxilia mutuatus erat. Ce-
teri e vestigio mittũt ad cesarem legatos, petuntq: ut ea
pena sit cõtentus hostiũ quam si sine dimicatione inferre
integris posset: pro sua clementia atq: humanitate numquam
profecto esset illaturus. Afflictas opes equestri prelio bellova-

corum esse. delectorum peditum multa milia interisse. uix
refugisse nuntios cedis. tamen magnū ut in tanta calamitate
bellouacos eo prelio comodū esse consecutos: qđ corbeus auc
tor belli multitudinis esset interfectus. Nunq̄ enim senatū
tantū in ciuitate illo uiuo. quantum imperitam plebem po-
tuisse. Hec orantibus legatis cōmemorat cesar eodem tempo
re supiore anno bellouacos ceterasq: gallie ciuitates suscepisse
bellum ptinacissime: hos ex omnib: in sententia pmansisse, ne
que ad sanitatem reliquoꝝ deditione esse pductos. scire atq:
intelligere se causam peccati facillime mortuis delegari. ne-
minem ū tantum pollere ut inuitis principib; resistente sena
tu. omnibus bonis repugnantib: infirma manu plebis bellū
concitare et gerere posset. sed tamen se contentū fore ea pena
quam sibi ipsi contraxissent. Nocte in sequenti legati respo-
sa ad suos referunt: obsides conficiunt: Concurrūt reliquaꝝ
ciuitatū legati: que bellouacorū speculabantur euentum.
obsides dant. imperata faciunt: excepto comio quem timor
prohibebat cuiusq̄ fidei suam cōmittere salutem. Nam supio-
re anno. T. labienus cesare in gallia sup citeriore ius dicente
cum Comium compperisset sollicitare ciuitates et coniura
tionē contra cesarem, infidelitate eius sine ulla pfidia iu
dicauit comprimi posse. quem quia non arbitrabatur uo
catum in castra uenturū. ne tentando cautiorem faceret.
C. uolusenū quadratū misit. qui eum psimulatione collo-
qui curaret interficiendū. ad eam rem delectos idoneos
ei tradidit centuriones. Cum in colloquiū uentum esset
et ut conuenerat manū comij uolusenus arripuisset. centu
rio uelut insueta re pmotus celeriter a familiarib: prohi
bitus comij conficere hominē non potuit. grauiter tam̄
primo ictu gladio pcussit. cum utrinq: gladij districti es
sent. non tam pugnandi q̄ diffugiendi fuit utrorūq: consi
lium. Nostrorū qđ mortifero uulnere Comiū credebat af
fectum. gallorum qđ insidijs cognitis plura q̄ uidebat exti-

mescebant. Quo facto statuisse comius dicebatur nunq̄ in co-
spectum cuiusq̄ romani uenire. Bellicosissimis gentibus de-
uictis cesar cum uideret nullam iam esse ciuitatem que bellū
id pararet quod sibi resisteret sed nōnullis ex oppidis demi-
grare. ex agris effugere ad presens imperiū euitandum. plu-
res in partes exercitum dimittere constituit. M. antoniū que-
storem cum legione. xii. sibi coniungit. C. fabium legatum
cum cohortib; xxv. mittit in diuersissimā partem gallię.
qđ ibi quasdam ciuitates in armis esse audiebat. neq; C. cani-
nium rebilium legatum qui in illis regionib; preerat. satis fir-
mas duas legiones habere existimabat. T. labienū ad se uocat.
legionem autem. xii. que cum eo fuerat in hibernis in toga-
tam galliam mittit. ad colonias ciuium romanorū tuendas.
ne quod simile incomodum accideret de incursione barba-
rorum. ac superiore estate tergestinis acciderat. quia repentino
latrocinio incolę illorum erant oppressi. Ipse ad uastandos e-
populandosq; fines Ambiorigis proficiscitur. quem pterritū
ac fugientem cū redigi in suam potestatē desperasset. proximū
suę dignitatis esse ducebat. adeo fines eius uastare ciuib; edifi-
cyis pecore. ut odio suorū ambiorix si quos fortuna reliquos
fecisset nullum reditū propter tantas calamitates haberet
in ciuitatē. Cum in omnes partes finis ambiorigis aut legi-
ones aut auxilia dimisisset. atq; omnia cedib; incendyis ra-
pinis uastasset. magno numero hominū interfecto aut cap-
to labienum cum duab; legionibus in treueros mittit. quo-
rum ciuitas propter germanię uicinitatē quotidianis e-
xercita bellis cultu et feritate nō multū a germanis differe-
bat. neq; imperata unq̄ nisi exercitu coacto faciebat. Inte-
rim. C. caninius legatus cum magnam multitudinē conue-
nisse hostium in fines pictonū litteris nuntyisq; duraci cogno-
uisset. qui perpetuo in amicitia manserat romanorum. cū pars
quedam ciuitatis eius defecisset. ad oppidum limonū contē-
dit. Quo cum aduentaret. atq; ex captiuis certius cognouisset

multis hominū milib: duce andium durachiū clau
sum limone oppugnari neq: oppugnare infirmas legiones hosti
bus committere auderet castra posuit loco munito. Dumnacus
cum appropinquare caniniū cognouisset copiis omnib: ad legi
ones conuersis castra romanoꝝ oppugnare instituit. Cum complu
res dies in oppugnatione consumpsisset. et magno suorum detri
mento nullam partem munitionū conuellere potuisset: rur
sus ad obsidendū limonem rediit. Eo tempore .C. fabius lega
tus complures ciuitates in fidem recepit: obsidibus firmat: lit
terisq: .C. caninii certior fit que in pictonib: geruntur. Quibus
rebus cognitis proficiscitur ad auxilium durachio ferendum.
At duriacus aduentu fabii cognito desperata salute si tempore
eodem coactus esset et romanū exercitum sustinere hostem et
respicere ac timere oppidanos: repente eo ex loco cū copiis
recedit. nec se satis tutum fore arbitratur. nisi flumine ligeri
quod erat ponte propter magnitudinē transeundum copi
as traduxisset. fabius etsi nondum in conspectū uenerat ho
stibus neq: se caninio coniunxerat: tamen doctus ab his q
locorum nouerat naturam potissimū credidit hostes per
territos non eum locum a petebant quem ad petituros. Itaq: cū
copiis ad eundem pontem contendit. equitatūq: tantum ꝑ
procedere ante agmen imperat legionum quantum processi
sset sine defatigatione equorum: in eadem se reciperent castra.
Consequūtur equites nostri ut erat preceptū: inuaduntq:
duriaci agmen. et fugientes pterritosq: sub armis itinere
aggressi magna preda multis interfectis potiuntur. Ita re
bene gesta se recipiūt in castra. In sequenti nocte fabius e
quites premittit sic paratos ut confligerent. atq: omne ag
men morarentur: dum consequeretur ipse. Cuius preceptis
ut res gereretur. Q. titacius uarus prefectus equitum singu
laris et animi et prudentie uir: suos hortatur. agmenq: ho
stium secutus: turmas partim idoneis locis disponit. parti
equitum prelium cōmittit. Confligit audacius equitatus

hostium succedentib: sibi peditib: qui toto agmine subsisteti
bus equitibus suis contra nostros ferunt auxilium. fit prelium acri
certamine. Namq: nostri contemptis pridie supatisq: hostibus
cum subsequi legiones meminissent. et pudore cedendi et cu-
piditate p se conficiendi prelij fortissime contra pedites prelian
tur. hostesq: nihil amplius copiarũ accessurũ credentes ut pdie
cognouerãt delendi equitatus nostri nacti occasionẽ uidebatur.
Cum aliquandiu summa contentione dimicaretur: duriacus
instruit aciem que suis esset equitib: inuicem presidio cum re-
pente confertę legiones in conspectu hostium ueniũt. Quib:
uisis pculsę barbarorũ turmę ac pterritę acies hostium per-
turbato impedimẽtorum agmine magno clamore discursuq:
passim fugę se mandant. At nostri eqtes paulo ante cum resiste-
tib: fortissime conflixerant letitia uictorię elati magno undi
que clamore sublato cedentib: circũfusi quantũ equorum
uires ad psequendum dextręq: ad cedendũ ualent, tantum eo
prelio interficiũt. Itaq: amplius milibus .xii. aut armatorũ aut
eorum qui eo tempore arma proiecerant interfectis omnis mul-
titudo capitur impedimẽtorum. Qua ex fuga cum constaret
drappeteto senonem qui pmũ defecerat gallia collectis undi
que perditis hominib: seruis ad libertatem uocatis exulibus
omnium ciuitatũ receptis. latrocinijs impedimẽta et cõmeatus
omniũ romanorũ intercepat, non amplius hominum milibus
ex fuga .v. collectis prouinciam petere. unaq: cum eo lucteriũ
cadurcũ cepisse. quem supiore comentario prima defectione
gallię, facere in prouincia uoluisse impetum cognitũ est. Cani
nius legatus cum legionibus duab: ad eos psequẽdos contendit.
ne detrimẽto aut timore prouincię magna infamia pditorũ
hominũ latrocinijs caperetur. C. fabius cum reliquo exercitu
in carnutes reliquasq: proficiscitur ciuitates. quarum eo prelio
quod cũ dunnaco fecerat copias esse accisas sciebat. nõ enim du-
bitabat quin recenti calamitate summissiores essent futurę. Dato
ũ spatio ac tempore, eodem instigante dũnaco posset concitari.

qua in re summa felicitas celeritasq: in recipiendis ciuitatibus
fabium consequitur. Nam carnutes qui saepe uexati nunq̄
fecerant pacis mentione̅ datis obsidib: ueniunt in deditione̅.
ceterae que ciuitates positae in ultimis galliae finib: occeano co̅
tigue que armoricae appellantur, auctoritate adductae car-
nutum aduentu fabij legionu̅q: imperata sine mora faci-
unt. Du̅nacus suis finib: expulsus, errans latitansq: solus ex-
tremas galliae regiones petere est coactus. At drappes unaq:
lucterius cum legiones unaq: caniniumq: adesse cognosce-
rent. nec se sine certa pnitie persequente exercitu, putarent
prouinciae fines intrare posse. nec iam libere uagandi latro-
ciniorumq: faciendorum faciendorum facultatem haberent, in
finib: se constituu̅t cadurcorum. Ibi cum lucterius apud suos
ciues quondam integris reb: multu̅ potuisset, semperq: auc-
tor nouorum consiliorum magnam apud barbaros auctori-
tatem b haberet. oppidum uxellodunu̅ quod in clientela fu-
erat, eius egregie, natura loci munitum occupat, suis et drap-
petis copijs, oppidanosq: sibi coniu̅ngit. Quo cum confestim
C. caninius uenisset animaduerteretq: omnes oppidi partes
praeruptissimis saxis esse munitas, quod defendente nullo ta-
men armatis ascendere esset difficile. magna autem impedi-
menta oppidanoru̅ uideret. quae si clandestina fuga subtrahe-
re conarentur effugere no̅ modo equitatu̅ sed ne legiones q-
dem possent. tripartito cohortib: diuisis trina celsissimo lo-
co castra fecit. a quibus paulatim quantu̅ copiae patiebantur
uallum in oppidi circuitu̅ producere instituit. Quod cu̅ an-
maduerteret oppidani miserrima alexiae memoria solliciti
similem casum obsessionis uererentur. maximeq: ex omnib:
Lucterius qui fortunae illius piculum fecerat moneret ratio-
nem frumeti esse habendam. co̅stituu̅t omniu̅ consensu, pte
ibi relicta copiaru̅ ipsi cum expeditis ad importandu̅ frum-
tum proficisci. Eo consilio probato, proxima nocte duob:
milibus armatoru̅ relictis. reliquos ex oppido drappes et lu-

cterius educit. hi paucos dies morati ex finibus cadurcorum
qui partim re frumentaria sublevare eos cupiebant, partim pro-
hibere quominus sumerent non poterant, magnum numerum
frumenti comparant. Nonnumquam autem expeditionibus nocturnis
castella nostrorum adoriebantur. Quam ob causam C. caninius
toto oppido munitiones circumdare conatur. ne aut post effec-
tum tueri non posset aut plurimis in locis infirma disponat
presidia. Magna copia frumenti comparata considet drappes
et lucterius non longe ab oppido x milibus, unde paulatim
frumentum supportaret in oppidum. Ipsi inter se provincias
partiuntur. drappes castris presidio cum parte copiarum re-
stitit. lucterius agmen iumentorum ad oppidum ducit. Dispo-
sitis ibi presidiis hora noctis circiter x. silvestribus angustissi-
misque itineribus frumentum importare in oppidum instituit. Quorum
strepitum vigiles castrorum cum sensissent, exploratoresque mi-
ssi que agerentur renuntiassent, caninius celeriter cum cohor-
tibus armatis ex proximis castellis in frumentarios sub ipsam
lucem impetum fecit. hi repentino malo perterriti diffugi-
unt ad sua presidia. Que nostri ut viderunt, acrius contra ar-
matos incitati neminem ex eo numero vivum capi patiuntur.
Profugit inde cum paucis lucterius, nec se recipit in castra. Re
bene gesta caninius ex captivis comperit partem copiarum
cum drappete esse in castris a milibus non longe amplius xii. Qua-
re ex compluribus cognita cum intelligeret fugato duce altero
perterritos reliquos facile opprimi posse, magne felicitatis esse
arbitrabatur neminem ex cede refugisse in castra qui de accepta
calamitate nuntium drappeti perferret. Sed in experiendo cum
periculum nullum videret, equitatum omnem germanosque
pedites summe velocitatis homines ad castra hostium premittit.
ipse legionem unam intra castra distribuit, alteram secum ex-
peditam ducit. Cum propius hostes accessisset ab explora-
toribus quos premiserat cognoscit castra eorum ut barba-
rorum fere consuetudo est relictis locis superioribus ad ripas

esse fluminis demissa. At germanos equitesq: imprudētibus
omnib: de improuiso aduolasse. prelium cōmisisse. Qua re co-
gnita legionem armatam instructamq: adducit. Ita repente
omnib: ex partibus signo dato loca supiora capiuntur. Quod
ubi accidit germani equitesq: signis legionis uisis ueheme-
tissime preliantur. Confestim cohortes undique impetū faci-
unt. omnibus aut interfectis aut captis magna preda potiun-
tur. capitur ipse eo prelio drappes. Caninius felicissime re ge-
sta sine ullo pene militis uulnere ad obsidendos oppidanos
reuertitur. hesternoq: hoste deleto cuius timore antea diui-
dere presidia et munitione oppidanos circūdare prohibitus
erat opa undique imperat administrari. Venit eodem cum
suis copiys postero die C. fabius partemq: oppidi sumit ad obsi-
dendum. Cesar interim M. antoniū questorem cum cohortib:
.xv. in belgis relinquit. ne qua rursus nouorum consiliorum
capiēdorum belgis facultas daretur. Ipse reliquas ciuitates adit.
obsides plures imperat. timentes omniū animos consolatione
facta sanat. Cum in carnutes uenisset quorum in ciuitate supi-
ore comentario cesar exposuit initium belli esse ortum qđ pre-
cipue eos propter conscientiam facti timere animaduertebat.
quo celerius ciuitatem timore liberaret principem sceleris il-
lius et concitatorē belli guttuatū ad supliciū deposcit. Qui etsi
ne ciuib: quidem suis se cōmittebat tamen celeriter omnium
cura pquisitus in castra pducitur. Cogitur in eius suppliciū
cesar contra naturam suam concursu maximo militū qui oīa
picula et detrimenta belli a guttuato accepta referebant. a-
deo ut uerberibus exanimatū corpus securi feriretur. Ibi cre-
bris literis caniny fit certior que de drappete et lucterio gesta
essent. quo q: in consilio pmanerent oppidani. Quorum etsi
paucitatem contēpnebat tamen ptinaciam magna pena affi-
ciendam esse iudicabat. ne uniuersa gallia nō ibi uires fuisse
ad resistendum romanis sed constantiam putaret. ne ue hoc
exemplo cetere ciuitates locorum oportunitate frete se ui-

dicaret in libertatem. cum omnibus gallis notum esse sciret et
reliquam esse unam aetatem suae provinciae quam sustinere si
possent nullum ultra periculum vererentur. Itaque Q. calenum
legatum cum legionibus reliquit qui iustis itineribus subseque
retur. Ipse cum omni equitatu quam potest celerrime ad caninium
contendit. Cum contra expectationem omnium caesar uexello
dunum uenisset. oppidumque operibus clausum animaduerteret ne
que ab oppugnatione recedi uideret nulla conditione posse.
magna autem copia frumenti abundare oppidanos ex perfugis co
gnosset: aqua prohibere hostem temptare cepit. flumen infima
uallem diuidebat quae totum pene montem cingebat in quo
positum erat praeruptum undique undique oppidum uexello
dunum. hoc auertere loci natura prohibebat. In infimis enim
sic radicibus montis ferebatur ut nullam in partem depressis
fossis deriuari posset. Erat autem oppidanis difficilis et praeruptus
eo descensus. ut sine uulneribus ac periculo uitae prohibentibus
nostris neque adire flumen neque arduo se recipere possent ascen
su. Qua difficultate eorum cognita caesar sagittariis funditoribusque
dispositis tormentis etiam quibusdam locis contra facillimos descen
sus collocatis aqua fluminis prohibebat oppidanos. Quorum po
stea omnis multitudo aquatorum unum in locum ueniebat, sub
ipsius oppidi murum ubi magnus fons aquae prorumpebat. ab
ea parte quae fere pedum trecentorum interuallo fluminis circu
itu uacabat. Hoc fonte prohiberi posse oppidanos cum opta
rent reliqui caesar unus uideret sine magno periculo. e regione
eius uineas agere aduersus montem et aggerem instruere, ce
pit magno cum labore et continua dimicatione. Oppidani e
nim loco superiore decurrunt, et eminus sine periculo proeliantur.
multosque pertinaciter succedentes uulnerant. Non deterrentur
tamen milites nostri uineas proferre et labore atque operibus
locorum uincere difficultates. Eodem tempore cuniculos tec
tos ad uineas agunt: et ad caput fontis. quod genus operis si

ne ullo piculo. sine suspitione hostium facere licebat.
Extruitur agger in altitudinē pedum sex. Collocatur in eo
turris x. tabulatorum: non quidem que menib: equaretur
id enim nullis operib: effici poterat. sed que superare fon-
tis fastigium posset. Ex ea cum tela tormentis iacerentur
ad fontis aditum: nec sinē periculo possent aquari oppidanī
non tantū pecora atq: iumēta sed etiam magna hostium
multitudo siti consumebatur. Quo malo pterriti oppida-
ni. cuppas seuo. pice. scindulis complent. eas ardentes in o-
pere prouoluūt. eodem tempore acerrime prelia(n)tur.
ut ab incendio restinguendo dimicationis periculo deter-
reant romanos. Magna repente ex ipsis opibus flamma ex-
titit. Quecūq: enī p locum precipitē missa erant. ea uine-
is et aggere suppressa comprehēdebāt id ipsum quod mora-
batur. Milites contra nostri q̄q̄ periculoso genere prelii lo-
coq: iniquo premebantur. tamen omnia fortissimo sustine-
bant animo. Res enim gerebatur et excelso loco et in conspec-
tu exercitus nostri. magnusq: utrinq: clamor oriebatur. Ita
ut quisq: poterat maxime insignis quo notior testatiorq:
uirtus esset eius. telis hostium flammeq: se offerebat. Cesar cū
complures suos uulnerari uideret. ex omnib: oppidi partibus
cohortes montem ascendere et simulatione meniū occupan-
dorum clamorem undiq: iubet tollere. Quo facto pterriti op-
pidani cum quid ageretur in locis reliquis essent ignari. sus-
pensi reuocant ab impugnandis operib: armatos. murisq: di-
sponūt. Ita nostri sine prelii facto. celeriter opa flamma cōpre-
hensa partim restingūt partim interscindunt. Cum ptinaci-
ter resisterēt oppidani magna etiam parte amissa siti suorū
in sententia pmanebāt. Ad postremū cuniculis uene fontis
intercise sunt atq: auerse. Quo facto repente perennis exaru-
it fons. tantamq: attulit oppidanis salutis desperationē. ut
id nō hominū consilio sed deorum uoluntate factum putarēt.

Itaq: se necessitate coacti tradiderūt. Cesar cum suam lenita
tem cognitam omnib: sciret neq: uereretur ne quid crude
litate nature uideretur asperius fecisse. neq: exitum consili
orum suorum animaduerteret si tali ratione diuersis in locis
plures consilia inissent. exemplo supplicij deterrendos reliq̄s
existimauit. Itaq: omnib: qui arma tulerāt manus precidit,
uitamq: concessit, quo testatior esset pena improborū. Drap
pes quem captum esse a caninio docui siue indignatione et
dolore uinculorū, siue timore grauioris supplicij paucis die
bus cibo se abstinuit. atq: interijt ita. Eodem tempore lucte
rius quem profugisse ex prelio scripsi cum ī potestatē uenis
set epasnacti aruerni. Crebro enim mutandis locis multorum fi
dei se cōmendabat. q̄d nusq̄m diutius sine p̄iculo moratu
rus uidebatur, cum sibi conscius esset q̄ inimicum haberet cesa
rem deberet. hunc epasnactus aruernus amicissimus. po. ro. si
ne dubitatione ulla uinctum ad cesarem deduxit. Labienus
interim intreueris equestre prelium fecit secundū compluri
bus treuiris interfectis, et germanis qui nullis aduersus roma
nos auxilia denegabant. Principes eorum in suam redegit ui
uos potestatem. atq: in his surum heduum. qui et uirtutem ⁊
generis summā nobilitatē habebat. solusq: ex heduis ad id tem
pus p̄manserat in armis. Ea re cognita cesar cum in omnibus
partibus gallie res bene geri uideret. iudicaretq: sup̄ioribus
estiuis galliam deuictam subactamq: esse. equitaniam nūq̄
adisset. p. p. crassum quadam ex parte deuicisset. cum duabus
legionib: in eam partem gallie est profectus ut ibi extremum
tempus consumeret estiuorum. quam rem sicut cetera celeriter
feliciterq: confecit. Namq: omnes equitanie ciuitates legatos
ad cesarem miserūt, obsidesq: ei dederūt. Quibus reb: gestis ipse
equitum presidio narbonam profectus est. exercitum p̄ lega
tos in hiberna deduxit. quatuor legiones in belgio collocauit,
cum m. antonio et c. trebonio. et p. uatinio legatis. duas le
giones in heduos deduxit quorum ī omni gallia summam

esse auctoritatem sciebat. duas in turones ad fines carnutũ po-
suit: que omnem illam regionem coniunctam occeano contine-
rent. duas reliquas in lemouicũ finib: longe ab aruernis: ne quã
pars gallie uacua ab exercitu esset. Paucos dies ipse in prouinciã
moratus, cum celeriter omnes conuentus percurrisset, publicas
controuersias cognouisset, bene meritis premia tribuisset. cogno
scendi enim maximã facultatem habebat, quali quisque fuisset
animo in totius gallie defectione quam sustinuerat fidelitate
atque auxilijs prouincie illius. Confectis reb: ad legiones in belgi-
um se recepit: hibernauitq: nemethocene. Ibi cognoscit Comium
atrebatem prelio cum equitatu suo contendisse. Nam cum an
tonius in hiberna uenisset, ciuitasq: atrebatũ in officio esset,
comius qui post illam uulnerationẽ quam supra cõmemoraui
semper ad omnes motus paratus suis ciuibus esse consuesset: ne cõ-
silia belli querentib: auctor armorũ duxq: deesset, parente ro-
manis ciuitate cum suis equitibus se suosq: latrocinijs alebat.
infestisq: itineribus cõmeatus complures qui comportaban-
tur in hiberna romanorũ intercipiebat. Erat attributus antonio
prefectus equitũ. c. uolusenus quadratus qui cũ eo hibernaret.
hunc antonius ad persequendum equitatũ hostium mittit. Vo-
lusenus ad eam uirtutem que singularis erat in eo, magnum
odium cõmij adiungebat, quo libentius id faceret, quod im-
perabatur. Itaq: dispositis insidijs, eius sepius equites aggressus
secunda prelia faciebat. Nouissime cum uehementius conten-
deretur, ac uolusenus ipsius intercipiendi omni cupiditate
pertinacius eum cum paucis insecutus esset: ille autẽ fuga ue-
hementi uolusenũ produxisset longius: repente omniũ suorũ
inuocat fidem atq: auxiliũ: ne sua uulnera per fidem interpo-
sitam paterentur impunita. Conuersoq: equo se a ceteris in-
cautius permittit in prefectum. faciunt hoc idem omnes eius
equites: paucosq: nostros conuertũt atq: insecuntur. Cõmi-
us incensum calcarib: equũ coniungit equo quadrati: lã-
ceaq: infesta magnis uirib: medium femur traijcit uolu
[seni.

Prefecto uulnerato. non dubitant nostri resistere et conuersis
equis hostem pellere. Quod ubi accidit. complures hostium ma-
gno nostrorum impetu perculsi uulnerantur. ac partim in fuga
proteruntur. partim intercipiuntur. Quod ubi malum dux
equi uelocitate uitauit. ac si prelio secundo, grauiter ab eo uul-
neratus prefectus ut uite periculum aditurus uideretur. refer-
tur in castra. Comius autem siue expiato dolore suo. siue ma-
gna parte amissa suorum legatos ad antonium mittit. seque ibi futu-
rum ubi prescripserit atque ea facturum que imparit obsidibus fir-
mat. unum orat illud. ut timori suo concedatur. ne in conspec-
tu ueniat cuiusquam romani ia. Cuius postulationem antonius cum
iudicaret ab iusto nasci timore. ueniam petenti dedit. obsides
accepit. Scio cesarem singulorum annorum singulos come-
tarios confecisse. quod ego non extimaui mihi esse faciundum
propterea quod insequens annus. L. lentulo et C. marcello con-
sulibus nullas habet magnopere gallie res gestas. Ne quis ta-
men ignoraret quibus in locis cesar exercitusque eo tempore fuisset.
pauca esse scribenda coniungendaque huic operi comentario
statui. Cesar cum in belgio hiemaret. unum illud propositum
habebat continere in amicitia ciuitates. nulli spem aut causam
dare armorum. Nihil enim minus uolebat quam sub discessu suo ne-
cessitatem sibi aliquam imponi belli gerendi. ne cum exercitum
deducturus esset. bellum aliquod relinqueretur quod omnis
gallia libenter sine presenti periculo susciperet. Itaque honorifi-
ce ciuitates appellando. principes maximis premiis afficiendo.
nulla onera imponendo. defessam tot aduersis preliis galliam
conditione parendi meliore facile in pace continuit. Ipse hiber-
nis peractis contra consuetudinem in italiam quam maximis itineribus
est profectus, ut municipia et colonias appellaret quibus. m. an-
tonii questoris sui comendauerat sacerdotii petitionem. Conte-
debat enim gratia cum libenter pro homine sibi coniunctissimo
quem paulo ante premiserat ad petitionem. tum acriter contra

factione et potentiam paucorum qui m. antonii repulsa ce-
saris recedentis gratiam convellere cupiebant. hunc etsi
augurem prius factum quam italiam attingeret in itinere audi-
erat: tamen non minus iustam sibi causam municipia et colo-
nias adeundi estimavit. ut his gratias ageret quod frequentiam
atque offitium suum antonio prestitissent. simulque se et ho-
norem suum in sequentis anni commendaret petitione. prop-
ter quod insolenter adversarii sui gloriarentur. L. lentulum
et C. marcellum consules creatos. qui omnem honorem et di-
gnitatem cesaris spoliaret. ereptum sergio galbe galbe con-
sulatum. cum is multo plus gratia suffragiisque valuisset. e
quod sibi coniunctus et familiaritate et necessitudine legatio-
nis esset. Exceptus est cesaris adventus ab omnibus municipi-
is et coloniis incredibili honore atque amore. tum enim pri-
mum veniebat ab illo universe gallie bello. Nihil relinque-
batur quod ad ornatum portarum itinerum locorumque omni-
um qua cesar iturus erat excogitari posset. Cum liberis omnis
multitudo obviam procedebat. hostie omnibus in locis imo-
labantur. tricliniis stratis fora templaque occupabantur. ut
vel expectatissimi triumphi letitia percipi posset. tanta erat
magnificentia apud opulentiores cupiditas apud humilio-
res. Cum omnes regiones gallie togate cesar percurrisset: sum-
ma cum celeritate ad exercitum nemetocennam rediit. legio-
nibusque ex omnibus hibernis ad fines treuirorum evocatis eo
profectus est ibique exercitum lustravit. T. labienum gallie toga-
te prefecit. quo maiore commendatione conciliaretur ad con-
sulatus petitionem. Ipse tantum itinerum faciebat quantum
satis esse ad mutationem locorum propter salubritatem existima-
bat. Ibi quamquam crebro audiebat labienum ab inimicis suis sollicita-
ri. certiorque fiebat id agi paucorum consiliis ut interposita
senatus auctoritate aliqua parte exercitus spoliaretur: tamen
neque de labieno credidit quicquam: neque contra senatus aucto-

ritatem ut aliquid faceret potuit adduci. Iudicabat enim libe-
ris sentētiis patrū .c. causam suam facile obtineri. Nam .c. curio
.tr. pl. tum erat cum cesaris causam dignitatemq: defendendā
suscepisset sepe erat senatui pollicitus si quem timor armoꝝ
cesaris lederet. et quoniam pompeii dominatio atque arma
nō minimū terrorem in foro ferrent discederet uterq: ab ar-
mis exercitusq: dimitteret. fore eo facto liberam et sui iuris
ciuitatem. Neque hoc pollicitus est sed etiam ꝑ se dissensionē
facere cepit. quod ne fieret omnes amici pompeii iusserūt.
atque ita rem moderando discesserūt. Magnum hoc testi-
moniū senatus erat uniuersi. conueniensq: supiori facto.
Nam marcellus proximo anno cum impugnaret cesaris di-
gnitatem contra legem pompeii et crassi retulerat ante tem-
pus ad senatum de cesaris prouinciis sententiisq: dictis. dis-
sensionem faciente marcello qui sibi omnem dignitatē ex ce-
saris inuidia querebat. senatus in alia omnia transit. quibus nō
frangebantur animi inimicorū cesaris. sed admonebantur quo
maiores pararent necessitudines quibus cogi posset senatus id
probare quod ipsi constituissent. fit deinde .s.c. ut ad bellum
parthicū legio una a .cn. pompeio altera a .c. cesare mitteretur.
Neq: obscure he due legiones uni cesari detrahuntur. Nam .cn.
pompeius legionem primā quam ad cesarem miserat confec-
tam ex delectu prouincie cesari eam tanq̄ ex suo numero de-
dit. Cesar tamen cum uoluntate aduersariorū se expoliari ne-
mini dubium esset pompeio legionem remisit. et suo nomi-
ne .xv. legionē quam in gallia citeriore habuerat ei iubet tra-
di. In eius locum .xiii. legionem in italiam mittit que presi-
dia tueretur. ex quib: presidiis .xv. deducebatur. Ipse exer-
citum distribuit ꝑ hiberna. .c. treboniū cum legionib: .iiii. in
belgio collocat. .C. fabium cum totidem in heduos deducit.
Sic enim existimabat tutissimā fore galliam si belge quorū
maxima uirtus. et hedui quorū auctoritas summa esset, exer-
citibus continerentur. Ipse in italiam profectus est. quo cū

uenisset. cognoscit p. m. marcellum consulem legiones duas a se remissas que ex S. c. deberent ad parthicum bellum duci. cn. pompeio traditas, atque in italia retentas esse. Hoc facto quamquam nulli erat dubium quin arma contra cesarem pararentur, tamen eo cesar omnia sibi patienda esse statuit. quoad sibi spes aliqua relinqueretur iure potius disceptandi quam belli gerendi:-

LITTERIS a fabio. C. cesaris consulibus redditis egre ab his impetratum est. summa tribuni. pl. contentione ut in senatu recitarentur. Ut uero ex litteris ad senatum referret: impetrari non potuit. Referunt consules de rep. in ciuitate. L. lentulus cos. senatui r. que p. se non defuturum pollicetur. si audacter ac fortiter sententias dicere uelint. Sin cesarem respiciant atque eius gratiam sequantur. ut superioribus fecerint temporibus. se sibi consilium capturum: neque senatus auctoritati obtemperaturum. habere se quoque ad cesaris gratiam atque amicicia receptum. In eandem sententiam loquitur scipio pompeio non esse in animo. r. p. non deesse si senatus sequatur. si cunctetur aut agat lenius nequaquam eius auxilium si postea uelit senatum imploraturum. Hec scipionis oratio quod senatus in urbe habebatur pompeiusque aderat ex ipsius ore pompei mitti uidebatur. Dixerat aliquis leniorem sententiam ut primo. M. marcellus ingressus in eam orationem non oportere ante de ea re ad senatum referri quam delectus tota italia habiti et exercitus conscripti essent: quo presidio tuto et libere senatus que uellet decernere: auderet. Ut M. calidius qui censebat ut pompeius in suas prouincias proficisceretur: neque esset armorum causa timere. Cesarem correptis ab eo duabus legionibus: ne ad eius periculum reseruare et retinere eas ad urbem pompeius uideretur. Ut. M. rufus qui sententiam calidii. paucis fere mutatis rebus sequebatur. hi homines conuitio. L. lentuli cos. correpti exagitabantur. Lentulus sententiam calidii pronuntiaturum se omnino negauit. M. perterritus comitiis a sua sententia discessit. Sic uocibus consulis terrore presentis exercitus: minis amicorum pompei plerique

cōpulsi iuti et coacti scipionis sniam secut̄: uti an̄ certam diem ce
sar exercitum dimittat: si nō faciat: eū adu̇sus remp. fcūꝝ uideri.
Intercedit. M. antonius. Q. cassius tr. pl. refert cōfestim de inter-
cessione tribunoꝝ. dicūt sentētie graues: ut qsq; acerbissime cru-
delissimeq; dixit: ita q̄ maxime ab inimicis cesaris collaudat. Mis-
so ad uesprum senatu: omš qui sūt ei ordinis a pompeio euocantur.
Laudat pompei atq; ī posteꝝ cōfirmat: segniores castigat atq; inci-
tat: milti undiq; ex ueterib; pōpei exercitib; spe pmioꝝ atq; ordinū
euocat: milti ex duab; legionib; que sūt tradite a cesare accersunt.
Complet urbs. ad ius comitiū. tr. pl. C. curio euocat. Omš amici
cōsulū necessarii pompei atq; eoꝝ qui ueteres inimicicias cū cesar
gerebant ī senatū cogunt. Quoꝝ uocib; et cōcursu terrent̄ ifirmiores.
dubii cōfirmat. pliq; ū libere decernēdi potestas eripit. Pollicetur
L. piso censor sese ituꝝ ad cesarem: item. L. roscius p̄tor: q de his re-
b; eum doceant. Sex dies ad eam rem cōficiēdam spatii postulant.
dicūtur et a nō nullis sentētie ut legati ad cesarem mittant: qui
uolūtatem senatus ei pponat. Omib; his resistit: omib;q; orō cōsulis:
scipionis: catonis apponitur. Catonē ueteres inimicicie cesaris in-
citat: et dolor repulse. Lentulus eris alieni magnitudine et spe exerci-
tus ac puinciaꝝ et regū appellandoꝝ largitionib; mouet. seq; alteꝝ
fore syllam inter suos gloriat: ad quē summa impii redeat. Scipio-
nem eadem spes puīcie atq; exercitus impellit: quos se p necessitudine
partituꝝ cum pompeio arbitrat. simul iudicioꝝ metus adulatio atq;
ostentatio sui et potentū: qui in rep. iudiciisq; tū plimū pollebant.
Ipse pompei ab inimicis cesaris incitatus: et qd neminē dignitate se-
cum exequari uolebat: totū se ab ei amicicia au̇terat: et cū comunib;
inimicis in grām redierat: quoꝝ ipse maximam partem illo affinitatis
tp̄r adiunxerat. Cesaris simul ifamia duaꝝ legionū pmot quas ab iti-
nere asye. syrieq; ad suam potentiam dominatūq; cōuerterat: rem
ad arma deduci studebat. his de causis agunt omia raptim atq;
turbate: neq; docendi cesaris ppinquisq; ei spatiū dat: nec tr. pl. sui
periculi depcandi: neq; et extremi iuris intercessione retinēdi qd
L. sylla reliquerat: facultas tribuit. sed de sua salute die. vii. cogi-
tare cogunt: qd illi turbulētissimi. supiorib; tpib; tr. pl. octō dem-
q; meses suaꝝ orōnum respicere ac timere cōsuerat. Decurritur

ad illud extremum atq; ultimum .S.C. quo nisi pene in ipso urbis incendio atq; desperatione omnium salutis latorum audacia numquam ante discessum est. dent operam consules. pr. tr. pl. quiq; consules sunt ad urbem. ne quid resp. detrimenti capiat. hec .S. perscribuntur ad vii. id. ian. Itaq; v. primis diebus quibus haberi senatus potuit. qua ex die consulatum init lentulus. biduo excepto comitiali et de imperio cesaris. et de amplissimis uiris. tr. pl. grauissime acerbissimeq; decernitur. Profugiunt statim ex urbe tr. pl. seseq; ad cesarem conferunt. Is eo tempore erat rauenne expectabatq; suis lenissimis postulatis responsa. si qua hominum equitate res ad otium deduci posset. Proximis diebus habetur senatus extra urbem. Pompeius eadem illa que per scipionem ostenderat agit. senatus uirtutem constantiamq; collaudat. copias suas exponit. legiones habere sese paratas .x. cognitum compertumq; sibi. alieno esse animo in cesarem milites. neq; his posse persuaderi ut eum defendant aut sequantur. De reliquis rebus ad senatum refertur. tota ut in italia delectus habeatur. Faustus sylla propere in mauritaniam mittatur. pecuniam uti ex erario pompeio detur. refertur et de rege iuba ut socius sit atq; amicus. Marcellus uero passurum se in presentia se negat. de fausto impedit philippus tr. pl. de reliquis rebus .S.C. perscribuntur. prouincie priuatis. Decernuntur due consulares. relique pretorie. Scipioni obuenit syria. L. domitio gallia. philippus et M. priuato consilio pretereuntur. neq; eorum sortes deiciuntur. in reliquas prouincias pretores mittuntur. neq; expectant quod superioribus annis acciderat. nuqua. ex urbe proficiscuntur. lictoresq; habent in urbe ex capitolio priuatim contra omnia uetustatis exempla. tota italia delectus habentur. arma imperantur. pecunie a municipiis exiguntur. et a fanis tolluntur. omnia diuina humanaq; iura permiscentur. Quibus rebus cognitis cesar apud milites contionatur. Omnium temporum iniurias inimicorum in se commemorat. a quibus deductum ac deprauatum pompeium queritur inuidia atq; obtrectatione laudis sue. cuius ipse honori et dignitati semper fauerit adiutorq; fuerit. Nouum in rep. introductum exemplum queritur. ut tribunitia intercessio armis notaretur atq; opprimeretur. que superioribus annis armis esset restituta. Syllam nudata omnibus rebus tribunitia potestate. tamen intercessionem liberam reliquisse. pompeium qui amissa restituisse uidebatur. dona etiam que ante habuerat ademisse. Quotienscumq; sit decretum darent magistratus operam ne quid resp. detrimenti caperet. qua uoce et quo .S.C. p.r. ad arma sit uocatus. factum in

perniciosis legibus. i ui tribunitia. in secessione populi. templis locisq; edi-
tioribus occupatis. atq; hec superioris etatis exempla expiata saturnini
atq; gracchorum casibus docet. Quarum rerum illo tempore nihil docet factum nec co-
gitatum quidem. nulla lex promulgata. non cum populo agi ceptum. nulla se-
cessione facta. hortatur cuius imperatoris ductu VIIII. annis r. p. felicissime
gesserint. plurimaq; prelia secunda fecerint. omnem galliam germaniamq; pa-
cauerint. ut eius existimationem dignitatemq; ab inimicis defendant.
Conclamant legionis XIII. que aderat milites. hanc enim initio tumul-
tus conuocarat. reliquae nondum conuenerant. sese paratos esse imperato-
ris sui. tr. pl. iniurias defendere. Cognita militum uoluntate. arimi-
num cum ea legione proficiscitur. ibiq; tr. pl. qui ad eum confugerant conuenit.
Reliquas legiones ex hibernis euocat. et subsequi iubet. Eo L. cesar
adolescens uenit. cuius pater cesaris erat legatus. Is reliquo sermone
confecto cuius rei causa uenerat. habere a pompeio ad eum priuati officii
mandata demonstrat. Velle pompeium se cesari purgatum ne ea que r.
p. causa egerit. in suam contumeliam uertat. semper se r. p. comoda priuatis
necessitatibus habuisse potiora. Cesarem quoque pro sua dignitate debere et
studium et iracundiam suam r. p. dimittere. neq; adeo grauiter irasci ini-
micis. nec cum illis nocere se speret r. p. noceat. Pauca eiusdem generis
addit cum excusatione pompei coniuncta. Eadem fere atq; eisdem rebus
pretor roscius agit cum cesare sibiq; pompeium commemorasse demonstrat.
Que res et si nihil ad leuandas iniurias pertinere uidebantur. tamen idoneos nac-
tus homines. per quos ea que uellet ad eum perferrentur petit ab utroq; quoniam
pompei mandata ad se detulerant ne grauentur sua quoq; ad eum postulata
deferre. si paruo labore magnas controuersias tollere atq; omnem italiam
metu liberare possent. Sibi semper r. p. primam fuisse dignitate uitaq;
potiorem. doluisse se quod pro beneficio contumelia ab inimicis extor-
queretur. ereptoq; semestri imperio in urbem retraheretur. Cuius absentis
rationem haberi proximis comiciis populus iussisset. tamen hanc iacturam honoris
sui r. p. causa equo animo tulisse. cum litteras ad senatum miserit. ut omnes
ab exercitu discederent. ne id quidem impetrauisse. Tota italia delectus
haberi. retineri legiones II. que ab se simulatione parthici belli sint ab-
ducte. ciuitatem esse in armis. Quonam hec omnia. nisi ad suam per-
niciem pertinere. Sed tamen ad omnia se descendere paratum. atq; omnia
pati r. p. causa. proficiscatur pompeius in suas prouincias. ipsi exercitus dimit-

tant. discedant in italia omis ab armis. metꝰ a ciuitate tollat. libera
comitia atq; omis r. p. S. P. Q. R. ꝑmittat. hec quo facilius certisq;
cōditionib; fiat: et iureiurādo sanciat. aut ipse ppiꝰ accedat. aut
se paciat accedere. fore uti ꝑ colloquia omis cōtrouersie cōponant.
Acceptis mandatis roscius cū. L. cesare capuā ꝑuenit. ibiq; cōsule
pompeiūq; īuenit. postulata cesaris renūtiant. Illi deliberata respō-
dent. scptaq; ad eum mādata ꝑ eos remittūt. quoꝝ hec erat sūma.
Cesar in gallia reūteret. arimino excederet. exercitū dimitteret. que
si fecisset pompeiū in hispanias ituꝝ. Interea quoad fides eēt data
cesarem fcūꝝ que polliceret. et nō intermissos cōsules pōpeiūq;
delectꝰ erat iniqua cōdicio. postulare ut cesar arimino excederet.
atq; ī puīciam reūteret. ipm et puīcias et legiones alienas tenere.
exercitum cesari uelle demitti. delectus hri. polliceri se in puīciā
ituꝝ neq; an quem diem iturus sit diffinire. ut si pacto cesaris cō-
sulatu pompeiꝰ pfectus nō eēt. nulla tn̄ mēdaci religione obstric-
tus uideret. tps ū colloqo nō dare. neq; accessuꝝ se polliceri. ma-
gnam pacis despationem afferebat. Itaq; ab arimino M. antoni-
um cū cohortib; v. aritium misit. Ipse arimini cū duab; legioīb;
substitit. ibiq; delectū hre instituit. Pisauꝝ. fanū. ancona singlꝭ
cohortib; occupat. Interea certior fcūs iguinū termū ꝑ cohortib;
v. tenere. oppidum munire. oīumq; eē iguinoꝝ optimā erga se
uolūtatem. curionem cū trib; cohortib; quas pisauri et arimini
tenebat. mittit. Cuiꝰ aduētu cognito. diffisus municipiū uolūta-
te thermus cohortes ex urbe reducit et pfugit. milites in itinere
ab eo discedūt ac domū reūtunt. Curio oīum sūma uolūtate i-
guinum recipit. Quib; reb; cognitis cōfisus municipioꝝ uolūtatibus.
cesar. cohortes legionis. xiii. ex psidiis deducit auximūq; pficiscit.
qd oppidū actius cohortib; introductis tenebat. delectūq; toto pice-
no circūmissis senatorib; hebat. Aduētu cesaris cognito decurioēs
auximi ad actiū uaꝝ frequētes cōuenūt. docēt sui iudicii rē nō
eē. neq; se neq; reliquos municipes pati posse. C. cesarem impatorē
bn̄ de rep. meritū tantis reb; gestis oppido menib;q; phiberi. pinde
hāt rationem posteritatis et periculi sui. Quoꝝ orone pmotꝰ. M. ua-
uarus psidiū qd introduxerat ex oppido educit. et pfugit. hūc
ex pmo ordine pauci cesaris cōsecuti milites cōsistere coegerunt

cōmissoq; plio deserit a suis uarus. Nonnulla ps militū domū disce-
dit: reliqui ad cesarem peruenūt. Atq; una cum his dephensus. L.
puppius pmipili cēturio adducit. qui huc eūdem ordinē i exercitu
gn. pompei antea duxerat. At cesar milites actianos collaudat.
puppiū dimittit. auximatibȝ agit gras. seq; eoꝝ fcī memorē fore
pollicet. Quibȝ rebȝ romā nūtiatis tant repente terror inuasit. ut
cū lentulus cōsul ad aperiēdum erariū uenisset ad pecuniā pompe-
io ex. s. c. pferendam; ptinus apto sanctiore erario ex urbe pfu-
geret. Cesar enī aduētare iāiamq; adeē eqtes falso nūtiabatur.
Hunc marcellus collega et pliq; magistratus cōsecuti sūt. CN. pōpeius
pdie eī diei ex urbe pfectus iter ad legiones hēbat: quas a cesare ac-
ceptas in apulia hibernoꝝ causa disposuerat. Delectus intra urbem
intermittunt. nih citra capuam tutum eē omibȝ uidet. capue pmū
eē cōfirmāt et colligūt: delectumq; colonoꝝ qui lege iulia capuā
deducti erāt hrē instituūt: gladiatoresq; quos ibi cesar in ludo ha-
bebat: ad foꝝ pductos lentulus liberati cōfirmat. atq; his equos att-
buit et se sequi iussit. Quos postea monitus a suis quod ea res omnium
iudicio rephendebat: circū familiares couent campanie custodie cā
distribuit. Auximo cesar pgressus omem agrū picenū pcurrit. Cūc-
te eaꝝ regionū pfecture libētissimis aīs eū recipiūt. exercitūq; ei oibȝ
rebȝ iuuāt. et ex cingulo quod oppidū labienus cōstituerat suaq; pe-
cunia ex edificauerat. ad eū legati uenūt: queq; imperauerit se cu-
pidissime fcturos pollicent. milites impat mittūtq;. Interea legio. xii.
cesarem cōsequitur. Cū his duabȝ asculū picenū pficiscit. id oppidū
lentulus spinther. x. cohortibȝ tenebat. Qui cesaris aduētu cognito
pfugit ex oppido. cohortesq; secum abducere conat magna parte mi-
litum deserit. Relictus in itinere cū paucis incidit in uibullium
rufum missum a pompeio i agrū picenū cōfirmādoꝝ hoium causa:
a quo fcūs uibulli certior que res in piceno gereret milites ab eo ac-
cipit ipm dimittit. Item in finitimis regionibȝ quas pot cōtrahit coho-
tes ex delectibȝ pompeianis. In his camerino fugiētem ulcillem hirrum;
cū sex cohortibȝ quas ibi psidio hūat excipit. Quibȝ coactis xiii. efficit.
Cū his ad domitiū henobarbum corfiniū magnis itineribȝ puenit.
Cesareq; adeē cū legionibȝ duabȝ nūtiat. Domiti per se circiter. xx. co-
hortes alba ex marsis. ex pelignis. finitimis ab regionibȝ coegerat. R.

Recepto firmo expulsoq; lentulo cesar coquiri milites qui ab eo discesse-
rant delectuq; institui iubet. ipe unũ diem ibi rei frumẽtarie cau-
sa moratus corfiniũ cõtendit. Eo cũ uenisset cohortes .v. pmisse a do
domitio ex oppido pontem fluminis intrũpebãt. qui erat ab oppi-
do milia passuũ circiter .iii. Ibi cũ ancursorib; cesaris ꝓlio cõmisso.
celeriter domitiani a ponte repulsi. se ĩoppidũ recepũt. Cesar legio-
nib; traductis ad oppidũ cõstitit. iuxtaq; muꝛ castra posuit. Re
cognita domiti⁹ ad pompeium ĩ apuliã peritos regionũ. magno ꝑ-
posito pmio cũ lrĩs mittit. qui petãt atq; orent. ut sibi subueniat.
Cesarem duob; exercitib; et locoꝛ angustiis. facile intercludi posse.
frumẽtoq; ꝓhiberi quod ni fecerit. se cohortesq; ampli⁹ .xxx. magn-
umq; numeꝛ senatoꝛ atq; eqtũ romanoꝛ. in ꝑiculũ ẽe uentuꝛ.
Interim suos cohortatus tormẽta ĩ muris disponit certasq; cuiq;
partes ad custodiam urbis attribuit. militib; ĩ cõtione agros ex
suis possessionib; pollicet .xl. in singulos iugera et ꝓ rata parte cẽ-
turionib; euocatisq;. Interim cesari nũtiatur sulmonẽses. qđ op-
pidum a corfinio .vii. miliũ intuallo abest. cupẽ ea facẽ que uel-
let sed a .Q. lucterio senatore et actio peligno prohiberi. qui id op-
pidum .vii. cohortiũ ꝑsidio tenebãt. Mittit eo .M. antoniũ cũ le-
gionis .viii. cohortib; .v. Sulmonẽses simul atq; signa nr̃a uiderũt.
portas aperuerũt uniuersiq; oppidani obuiã gratulãtes antonio ex-
ierũt. Lucteti⁹ et actius de muro se deiecerũt. Actius ad anto-
niũ deductus petit ut ad cesarem mitteret. Antoni⁹ cũ cohorti-
b; et actio eodem die quo ꝓfectus erat reuẽtit. Cesar eas cohortes
cũ exercitu suo cõiunxit actiũq; incolumẽ dimisit. Cesar p̊mis
dieb; castra magnis operib; munire. et ex finitimis municipiis
frumẽtum cõportare. reliquasq; copias expectare ĩstituit. Eo tri-
duo legio .viii. ad eum uenit. cohortesq; ex nouis gallie delecti-
b; .xxii. eqtesq; ab rege norico circiter .ccc. q̊ꝛ aduẽtu altera cast
ad alteram oppidi partem ponit. his castris curionẽ ꝑfecit. reliqs
dieb; oppidũ uallo castellisq; circũuenire ĩstituit. cui⁹ opus maxi-
ma parte effcã. eodẽ fere tpr missi ad põpeiũ reuẽtunt. Litteris per-
lectis domitius simulãs in cõsilio pronũtiat põpeium celeriter
subsidio uẽtuꝛ. hortaturq; eos ne aĩo deficiat. queq; usui ad de-
fendendũ oppidum sint parẽt. ipe arcane cũ paucis familiarib;

suis colloquit᷑: cõsiliumq; fuge cape cõstituit. Cũ uultus domitii
cũ oratione nõ cõsentiret: atq; omnia trepidãti timidiq; ageret: q̃ su-
perioribus diebus cõsuesset: multumq; cũ suis cõsiliãdi causa secreto p-
ter cõsuetudinẽ colloqueret᷑: cõcilia cõuentusq; hoĩum fugeret re-
duti cogi dissimularique nõ potuit. Pompei enim rescripserat se rem
in summum periculũ deductur nõ ẽẽ: neq; suo cõsilio aut uolũtate
domitiũ se in oppidũ corfiniũ cõtulisse. proinde si qua facultas fu-
isset ad se cũ omnibus copiis ueniret. Id ne fieri posset obsidione at-
q; oppidi circũmunitione fiebat. Diuulgato domitii cõsilio milites
qui ierant corfinii p̃ma uespi secessionem faciũt. atq; inter se per
tr. mil. centurionesq; atq; honestissimos sui generis colloquũt᷑: obside-
ri se a cesare. opa munitionesq; prope ẽẽ perfectas. ducẽ suũ domitiũ cuius
spe atq; fiducia permãserint: proiectis omnibus fuge cõsiliũ capere: debere
sue salutis rõnem h̃re. Ab his p̃mo marsi dissentire ĩcipiũt: eamq;
oppidi partem: que munitissima uideret᷑ occupãt: tantaq; inter
eos dissensio cõstitit: ut manũ cõserere atq; armis dimicare conarẽ-
tur. Post paulo tñ internũtiis ultro citroq; missis. que ignorabant
de. L. domitii fuga cognoscũt. Itaq; omnes uno cõsilio domitiũ productũ
ĩ publico circũsistũt. et custodiũt. legatosq; ad cesarem mittunt.
sese paratos ẽẽ portas aperire: queq; impetrauerit facere: et domiti-
um uiuum ĩ eius potestatẽ tradere. Quibus rebus cognitis cesar: etsi ma-
gni intẽẽ arbitrabat᷑ q̃ primũ oppido potiri. cohortesq; ad se ĩ castra
traducere. ne qua aut largitionibus aut aĩi cõfirmatiõe aut falsis nũ-
tiis cõmutatio fieret uolũtatis. quod sepe in bello paruis momẽtis
magni casus intercederent. tñ ueritus ne militũ introitu et noctur-
ni tp̃is licẽtia oppidũ diriperet᷑. eos qui uenerãt collaudat: atq; in
oppidũ dimittit. portas murosq; asseruari iubet. Ipse his opibus que fa-
cere cõstituerat milites disponit: nõ certis spaciis intermissis: ut
erat superiorum dierum cõsuetudo. sed perpetuis uigiliis stationibusq; ut cõ-
tingãt inter sese: atq; omnem munitioẽm expleãt. tr. mil. et p̃fec-
tos circũmittit atq; hortat᷑ nõ solũ ab eruptionibus caueãt: sed etiã
singulorum hoĩum occultos exitus asseruent. Neq; eo tam remisso ac
languido animo quisq̃ hoĩum fuit qui ea nocte cõquieuerit. Tan-
ta erat summa rerum expectatio: ut nullus ĩ aliã partem mẽte atque
aĩo traheret᷑. Quid ipsis corfiniẽsibus: quid domitio: quid lentulo:

quid reliquis accideret: qui quousq; euetus accipent. Quarta uigilia circiter lentulus spinter de muro cu uigiliis custodibq; nris colloquit: uelle sibi fiat potas cesarem couenire; facta potestate ex oppido mittit: neq; ab eo pus domitiani milites q in cospectu cesaris deducat. Cu eo de salute sua orat atq; obsecrat ut sibi parcat: ueteremq; amicicia comemorat: cesarisq; in se bnficia exponit: que erant maxima: qd p eu in collegiu potificu uenerat. qd prouinciam hispaniam ex ptura hbuat. qd in petitione cosulat erat subleuat. Cuius oronem cesar interpellat. se no malefici causa ex puicia egressum: sed ut se a cotumeliis inimicor defenderet: ut tr. pl. in ea re ex ciuitate expulsos: in sua dignitatem restitueret: ut se et p. r. paucor factione oppssu in libtatem uidicaret. Cu orone cofirmatus lentulus: ut i oppidum reuti liceat petit: qd de sua salute impauerit: fore et reliquis ad sua spem solatio: adeo ee pterritos no nullos. ut sue uite durt cosulere cogant. fca potestate discedit. Cesar ubi illuxit omis senatores. senatorq; liberos: tr. mil. equitesq;. r. ad se produci iubet. Erant .l. ordines. L. domitius. P. lentulus spinther. L. cecilius spinter rufus Sex. quitilius uarus questor. L. rubrius: pterea filius domitii aliiq; coplures adolescetes et magnus nus equitu. r. et decurionu quos ex municipiis domitius euocauerat. hos omis pductos a cotumeliis militum couitiisq; prohibet. Pauca apud eos loquitur quod sibi apte eor gra relata no sit pro suis in eos maximis bnficiis dimittit omis in columes. Aur quod abduxerat domiti: atq; i publico deposuerat. allatum ad se ab his uiris cornificiesib domitio reddidit: ne cotinetior i uita bouum: q in pecunia fuisse uideat: et si eam pecuniam publica ee costabat: datamq; a pompeio i stipediu: milites domitianos apud se sacrametum fieri iubet: atq; eo die cast mouet iustuq; iter coficit. Septem oio dies ad corfiniu comoratus p fines marrucanor: ferretinor: larinatu: apuliam peruenit. Pompeius his reb que erant ad corfiniu geste: luceria pficiscit: canusium: atq; inde brudusiu copias undiq; omis ex nouis delectib ad se cogi iubet. seruos pastores armat: atq; his equos attribuit: ex his circiter. ccc. equites conficit. L. manlius pretor albam cu cohortib sex pfugit. Rutilius rufus ptor taracinam cum. iii. que procul equitatu cesaris cospicate: cui preerat biuius curius: relicto r

pretore signa ad curiũ trãseunt. Item reliquis itineribꝫ nonulle cohortes in agmen cesaris alie in equites incidũt. Reducit ad eũ dephen- ex itinere. CH. magius cremona pfectus fabrũ: CH. pompeii quem cesar ad eum remittit cũ mandatis: quoniã ad id tps facultas colloquẽdi nõ fuerit. atq; ad se brũdusiũ sit uenturus: interesse r.p. et comunis salutis: se cũ pompeio colloqui: neq; ũ idem pfici longo i itineris spatio: cũ p alios cõditiones ferant: ac si coram de omnibꝫ cõditionibꝫ disceptet. His datis mandatis: brũdusiũ cũ legionibꝫ sex peruenit ueteranis. iiii. reliquis quas ex nouo delectu cõfecerat: atq; in itinere cõpleuerat. Domitianas eñ cohortes ptinus a corfinio ĩ siciliam miserat. Reperit cõsules dirachiũ pfectos: cũ magna pte exercitus pompeium remanere brũdusiũ cũ cohortibꝫ xx. neq; certũ inueniri poterat: obtinẽdine causa brũdusiũ ibi remãsisset: exitus administrationesq; brũdusii port impedire instituit. Quorũ opum hec erat ratio. Qua fauces erat angustissime portus moles atq; aggerem ab utraq; parte litoris iacebat: quod his locis erat i mare uadosum. Longius pgressus: cũ agger altiore aqua cõtineri nõ posset rates duplices quoquouersus. p. xxx. e regione molis collocabat. has quaternis anchoris ex quattuor angulis distinabat: ne fluctibꝫ mouerent. His perfectis collocatisq; alias deinceps pari magnitudine rates iungebat: has terra atq; aggere cõtegebat: ut aditus atq; incursus ad defendendũ impediretur: a fronte atq; ab utroq; latere cratibꝫ atq; pluteis ptegebat: in quarta quaq; earũ turres binorũ tabulatorũ excitabat: quo comodi ab impetu nauium incendiisq; defenderet. Contra hec pompeius magnas naues quas in portu brundusino dephenderat adornabat. Ibi turres cũ ternis tabulatis erigebat: easq; multis tormẽtis et omĩ gñe telorũ cõpletas ad opa cesaris appellebat: ut rates prumpet atq; opa disturbaret. Sic quotidie utrinq; eminus fundis sagittis reliquisq; telis pugnabat. Atq; hec ita cesar administrabat ut cõditiones pacis dimittẽdas nõ existimaret. attñ et si magnope nõ admirabat: magiũ quẽ ad pompeium cum mandatis miserat ad se nõ remitti. Atq; ea res sepe tentata et si impetus eius cõsiliaq; tardabat: tñ omibꝫ rebꝫ ĩ eo pseuerãdum putabat. Itaq; caninium rebiliũ legatũ familiarem: necessarium scribonii libonis mittit ad eũ colloquii causa: mandat libonem

de conciliãda pace hortet' . in p̃mis ut ipse cum pompeio alloqueret'
postulat . sese cõfidere demõstrat . si ei rei sit potestas fc̄a . fore ut
equis cõditionib; ab armis discedant . Cui rei magnã partem la
udis atq; extimationis ad libonē p̃uentur᷑ . si illo auctore atque
agete ab armis sit disscessum . Libo cū a colloquio caninii digres
sus ad pompeiũ p̃ficiscit' . paulo post renũtiat qđ cõsules absint .
nec sine illis posse agi de compositõe . Ita sepius rem frustra tenta
tam . cesar aliquãdo dimittendam sibi iudicat . et de bello agen
dum . Prope dimidia parte opis a cesare effc̄a . diebq; in ea re cõ
sũptis . viii . naues a cõsulib; dirachio remisse . que priorem p̃te
exercitus eo deportauerat brundusiũ reuẽtunt' . Pompei' siue opib;
cesaris p̃motus . siue et quod ab initio italia excedere cõstituerat .
aduẽtu nauiũ p̃fectionem parare incipit . et quo facili' impetũ
cesaris tardaret . ne sub ipa p̃fectione milites oppidũ irrũpent ;
portas obstruit . uicos plateasq; inedificatas . fossas trãsuersas uiis
reducit . atq; ibi sudes stipitesq; preacutos defigit . hec leuib; cratib;
terraq; inequat . aditus aũt atq; itinera duo que extra murũ ad põ
tum ferebant . maximis defixis trabib; atq; eis p̃acutis presepit . his
paratis reb; milites silentio naues cõscendere iubet . expeditos aũt
et uocatis sagittariis funditorib;q; raros in muro turrib;q; dispo
nit . hos certo signo reuocare cõstituit . Cum omis milites naues cõ
scendissēt . his expedito loco actuaria nauigia relinquit . Brũdu
sini pompeianorũ militũ iniuriis . atq; ipi' pompei cõtumeliis . cesaris
reb; fauebãt . Itaq; cognita pompei p̃fectione . cõcursantib; illis atq;
in ea re occupatis . uulgo ex tectis significabãt . Per quos re cognita
cesar scalas parari . militesq; armari iubet . neq; rei gerende facul
tatem dimittãt . Pompei' sub noctem naues soluit . qui erãt in mu
ro custodie causa collocati . eo signo quod cõuenerãt reuocantur .
notib;q; itinerib; ad naues decurrũt . milites positis scalis muros
ascendunt . sed moniti a brũdusinis . ut uallũ cecũ fossasq; caue
ant . subsistũt . et longo itinere ab his circũducti ad portũ p̃ueni
unt . duasq; naues cũ militib; que ad moles cesaris adhe
rant . scaphis lintrib;q; dep̃hendũt . dep̃hensasq; excipiunt . Ce
sar et si ad spem cõficiendi negotii maxime p̃babat coactis naui
b; mare trãsire . et pompeiũ sequi priusq̃ ille sese trãsmarinis

auxiliis cõfirmaret: tñ rei eius moram tpisq; longinquitatẽ timebat.
quod omnib; coactis nauib; pompeius psentem facultatẽ insequẽdi
sui ademerat. Relinquebat̃ ut ex longinquiorib; regionib; gal
lie picenĩq; et a freto naues eẽnt expectande. sed id ꝑꝑ anni temp9
longum atq; impeditũ uidebat̃. Interea ueterem excitũ duas his-
panis cõfirmari: quoꝝ altera erat maximis his beneficiis pompei
deuincta auxilia equitatũ parari: galliam italiamq; tẽtari se ab-
sente nolebat. Itaq; in pñtia pompeii insequẽdi rationẽ omittit. in
hispaniam pficisci cõstituit. Duũuiris municipioꝝ oĩum impat:
ut naues cõquirant. brũdusiũq; deducẽdas curẽt. Mittit ĩ sardini-
am cũ legione .i. ualeriũ legatum: ĩ siciliã curionem ꝓ pr. r. cũ
legionib; trib; eundem cũ siciliam recepisset: ptinus in affricam tra-
ducere excitũ iubet. Sardiniam obtinebat. M. cotta. siciliam. M.
cato. Africam sorte tubero obtinere debebat. Caralitani simul ad
se ualerium mitti audierũt. nõ dum profecto ex italia sua spõte
ex oppido coctam eiciũt. Ille pterritus qđ omnem puĩciam cõsenti-
re intelligebat ex sardinia in affricam pfugit. Cato ĩ sicilia na-
ues longas ueteres reficiebat. nouas ciuitatib; imperabat. hec
magno studio peragebat: in lucanis bructiisq; ꝑ legatos suos ciui-
um romanoꝝ delect9 hẽbat. equitũ peditũq; certũ numeꝝ a ciui-
tatib; sicilie exigebat. Quib; rebus pene pfectis: aduẽtu curionis
cognito queritur in cõtione sese piectum ac pditũ a. CN. põpeio
qui omnib; reb; imparatissimus nõ necessariũ bellũ suscepisset. et
ab se reliquisq; in senatu interrogat9: omĩa sibi ẽe ad bellũ apta et
ac parata cõfirmauisset. hec ĩ contione quest9 ex puĩcia ꝯfugit. Hac-
ti uacuas puĩcias ab impiis. sardiniã ualeri9 curio siciliam cũ
excitib; eo puenũt. Tubero cũ africã uenisset: ĩuenit ĩ puĩncia
cum impio actium uaꝝ: qui ad auximũ ut sup9 demõstrauim9
amissis cohortib; ptinus ex fuga in affricam puenerat: atq; eam
sua sponte uacuam occupauerat delectuq; hĩto duas legiones
effecerat hoium et locoꝝ notitia et usu ei9 puĩcie nactus aditus
ad ea conanda. quod paucis añ annis: ex pretura eam puĩcia
obtinuẽrat. hic uenientem uticam nauib; tuberonem: portu atq; op-
pido phibet: neq; affectum ualetudine filium exponere in terram
patitur: sed sublatis anchoris excedere eo loco cogit. his reb; cõfectis

cesar in reliquum tempus a labore intermitteret: milites in pxima
municipia deducit. ipse ad urbem proficiscit. Coacto senatu iniuri-
as inimicoꝝ cõmemorat. docet se nullum extraordinariũ honorẽ
appetiuisse: sed expectato legitimo tpr cõsulatus eo fuisse cõtentum:
quod omib; ciuib; pateret. Latum ab .x. tr. pl. cõtradicẽtib; inimi-
cis. Catonem uero acerrime repugnantem et pristina cõsuetudine di-
cendi mora dies extrahentem: ut sui ratio absentis hrẽt. ipso cõsu-
le pompeio. qui si imp̄basset. cur fieri passus eẽt. si pbasset cur suo
uti ppli bñficio phibuisset. patiẽtiam pponet suã. cũ de exercitibus
ultro dimittendis postulauisset in quo iacturam dignitatis atq;
honoris ipse facturus eẽt: acerbitatem inimicoꝝ docet: quicqd ab
altero postularent in se recusarẽt atq; omia pmisceri mallẽt: q̄m im-
perium exercitusq; dimitteret. Iniuriam i eripiẽdis legib; iudicat: ꝯ
crudelitatem et insolentiã in circũscribẽdis tr. pl. cõditiones a se
latas et expedita colloquia et denegata cõmemorat: p quib; reb; orat
ac postulat: ut remp. suscipiãt atq; una secũ administrẽt. sin timo-
re diffugiant. illis se oneri nõ futuꝝ et per se rẽp. administratuꝝ. Le-
gatos ad pompeiũ mitti optere de cõpositione: neq; se reformidare i
quod in senatu pompei' paulo añ dixisset: ad quos legati mitterent
his auctoritatem attribui: timoreq; eoꝝ qui mitterẽt significari. tenu-
is atq; infirmi hec animi uideri. Sed uero ut opib; añ studuerit: sic iu-
stitia et equitate uelle supare. Probat rem senatus de mittẽdis lega-
tis: sed qui mitterẽt nõ reperiebant. maximeq; timoris causa p se
quisq; id munus legationis recusabat. Pompei' eim discedẽs ab urbe
i senatu dixerat. eodẽ se habituꝝ loco qui rome remãsisset: et qui
i castris cesaris fuissent. Sic triduũ disputatõib; excusatõib; trahi-
tur. Subicit et L. metellus. tr. pl. ab inimicis cesaris: q hac rẽ distra-
hat. reliquasq; res quascũq; agere instituerit impediat. Cui' cognito
cõsilio cesar frustra dieb; aliquot cõsumptis ne reliquũ tps omittat:
infectis his que agere destinauerat: ab urbe pficiscit atq; i ulteriore
galliam puenit. Quo cũ uenisset cognoscit missum a põpeio uibelliũ
rufum: quẽ paucis dieb; añ corfinio captũ dimiserat: pfectũ item
domitiũ ad occupandã massiliam. nauib; actuariis .vii. quas sicilia
et sardinia a priuatis coactis seruis liberisq; colonis suis cõpleuerat.
Premissos et legatos massiliẽses domũ nobiles adolescentes: quos ab

urbe discedens pompeius erat adhortatus. ne noua cesaris officia. ueterum suorum beneficiorum in eos memoriam expellerent. Quibus mandatis acceptis massilienses portas cesari clauserant: albicos barbaros homines: qui in eorum fide antiquitus erant. montesque supra massiliam incolebant: aduocauerant: frumentum ex finitimis regionibus atque ex omnibus castellis in urbem conuexerant: armorum officinas in urbe instituerant: muros. classem. et portas reficiebant. Euocat ad se cesar massilia xv. primos: et cum his agit: ne initium inferendi belli a massiliensibus oriatur: debere eos italie totius auctoritatem sequi. potiusquam unius hominis uoluntati obtemperare. reliqua que ad eorum sanandas mentes pertinere arbitrabatur commemorat. Cuius orationem domum legati referunt: atque ex auctoritate hec cesari renuntiant. Intelligere se diuisum esse populum romanum in partes duas. neque sui iudicii neque suarum esse uirium discernere utra pars iustiorem habeat causam. Principes uero esse earum partium. Cn. pompeium et . c . cesarem patronos ciuitatis. quorum alter agros uolgarum. arecomicorum et heluorum publice his concesserit: alter bello uictas gallias attribuerit uectigaliaque auxerit. Quare paribus eorum beneficiis parem se quoque uoluntatem tribuere debere. et neutrum eorum contra alterum iuuare aut urbe aut portubus recipere. hec dum inter eos aguntur domitius nauibus massiliam peruenit: atque ab his receptus urbi preficitur. Eius imperio classem quoque uersus dimittunt: onerarias naues quas ubique ubique possunt deprehendunt: atque in portum deducunt. Parum clauis aut materia aut armamentis instructis ad reliquas armandas reficiendasque utuntur. Frumenti quod inuentum est in publicum conferunt: reliquas merces commeatusque ad obsidionem urbis si accidat reseruant. Quibus iniuriis permotus cesar legiones . iii . massiliam adducit: turres uineasque ad oppugnationem urbis agere naues longas arelate numero xii. facere instituit. Quibus effectis armatisque diebus xxx. a qua die materia cesa est: adductisque massiliam his demum brutum preficit. c. trebonium legatum ad oppugnationem massilie relinquit. Dum hec parat atque administrat. c. fabium legatum cum legionibus tribus quas narbone circumque ea loca hiemandi causa disposuerat in hispaniam premittit celeriterque pyreneos saltus occupari iubet. qui eo tempore a L. affranio legato presidiis tenebantur: reliquas legiones que longius hiemabant subsequi iubet. Fabius ut erat imperatum adhibita celeritate: presidium ex saltu deiecit: magnisque itineribus ad exercitum afranii contendit. Aduentu . L . uibuli rufi: quem a

pompeio missum in hispania demostratu est. afrani et petreius
et uarro legati pompei: quorum unus hispaniam citeriorem. a sal
tu castulonensi ad anam duabus legionibus. terti ab ana betto-
num agrum lusitaniamque pari numero legionum obtinebat. of
ficia inter se partiunt. ut petreius ex lusitania per uetones: cum
omnibus copiis ad affranium proficiscatur. uarro cum his quas hebat legi-
onibus omnem ulteriorem hispaniam tueatur. his rebus constitutis e-
quites auxiliaque totius lusitanie a petreio celtiberie. catabris
barbarisque omnibus qui ad occeanum pertinet ab afranio imperantur.
Quibus coactis petreius per uetones ad afranium contendit. constituunt
com consilio bellum ad ilerdam propter ipsius loci oportunitatem gerere.
Erant ut supra demostratum est legiones afranii tres. petrei due.
Preterea scutate citerioris prouincie. et cetrate ulterioris hispanie
cohortes circiter .lxxx. equitum utriusque prouincie circiter quinque
milia. Cesar legiones in hispaniam premiserat ad .vi. auxilia pe-
ditum nulla. equitum .iii. milia omnibus superioribus bellis habuer-
at. et parem ex gallia numerum quem ipse parauerat nominatim ex omnibus
ciuitatibus nobilissimo et fortissimo quoque nominato. hinc optimi
generis hominum ex aquitanis montanisque qui galliam prouinciam attin-
gunt. Audierat pompeium per mauritaniam cum legionibus iter
in hispaniam facere confestimque uenturum. Simul a tr. mil. centurio-
nibusque mutuas pecunias sumpsit. has excitui distribuit. Quo facto
duas res consecutus est. quod pingue animos centurionum deuinxit et
largitione redemit militum uoluntates. Fabius finitimarum ci
uitatum animos litteris nuntiisque tentabat. In sicore flumine pontes
effecerat duos inter se distantibus milia passuum .iiii. ipsis ponti-
bus pabulatum mittebat. quod ea que citra flumen fuerat supe-
rioribus diebus consumpserat. hoc idem fere atque eadem de causa
pompeiani excitus duces faciebant. crebroque inter se equestri-
bus pluis contendebant. huc cum quotidina consuetudine congresse
pabulatoribus presidio post legiones fabiane due flumen transiss-
ent impedimentaque et omnis equitatus sequeretur. subito uime-
torum et aque magnitudine pons est interruptus. et reliqua mul-
titudo equitum interclusa. Quo cognito a petreio et afranio ex
aggere et cratibus qui flumine ferebant celeriter suo ponte afra-

nius quem oppido castrisque coniunctum habebat. legionibus IIII. equita-
tumque omnem traiecit duabusque Fabianis occurrit legionibus. Cuius
adventu nuntiato L. Plancus qui legionibus preerat. necessaria re
coactus locum capit superiorem. diversamque aciem in duas partes
constituit. ne ab equitatu circumveniri posset. ita congressus impari
numero magnos impetus legionum equitatusque sustinet. Commis-
so ab equitibus prelio signa legionum duarum procul ab utrisque conspici-
untur. quas Fabius ulteriore ponte subsidio nostris miserat. suspica-
tus fore id quod accidit ut duces adversariorum occasione et benefi-
cio fortune ad nostros opprimendos uterentur. Quorum adventu prelium
dirimitur. ac suas uterque legiones reducit in castra. Eo biduo Ce-
sar cum equitibus DCCC. quos sibi presidio reliquerat in castra perve-
nit. Pons qui fuerat tempestate interruptus pene erat refectus.
hunc noctu perfici iussit. Ipse cognita locorum natura. ponti castrisque
presidio ex cohortibus relinquit. atque omnia impedimenta. et postero
die omnibus copiis triplici instructa acie ad Ilerdam proficiscitur. et sub
castris Afranii constitit. et ibi paulisper sub armis moratus. facit
equo loco pugnandi potestatem. Potestate facta Afranius copias edu-
cit et in medio colle sub castris constituit. Cesar ubi cognovit Afranium
stare quo minus prelio dimicaretur. ab infimis radicibus montis intimis-
sis circiter passibus CCCC. castra facere constituit. Et ne in opere facien-
do milites repentino hostium incursu exterreret. atque opere prohiberet.
vallo muniri vetuit. quod procul eminere et videri necesse erat.
sed a fronte castra contra hostem. pedum XV. fossam fieri iussit.
Prima et secunda acies in armis ut ab initio constituta erat permane-
bat. post hec opus in occulto acies tertia faciebat. sic omne prius est
perfectum quam intelligeretur ab Afranio castra muniri. Sub vesperum
Cesar intra hanc fossam legiones deducit. atque ibi sub armis pro-
xima nocte conquiescit. Postero die omnem exercitum intra fossam
continet. et quod longius erat agger petendus in presentia similem ratio-
nem operis instituit. singulaque latera castrorum. singulis attribuit
legionibus munienda fossasque ad eandem magnitudinem perfici iubet.
reliquas legiones in armis expeditas contra hostem constituit. A-
franius Petreiusque terrendi causa atque operis impediendi. operas (copias)
suas ad infimas montis radices producunt. et prelio lacessunt. neque

idcirco cesar opus intermittit: cōfisus p̄sidio legionū triū et muni-
tione fosse. Illi nō diu cōmorati: nec longi' ab infimo colle ꝑgressi
copias in castra reducūt. Tertio die cesar uallo castra cōmunit.
reliquasq; cohortes quas in supioribȝ castris reliquerat: impedi-
mentaq; ad se traduci iubet. Erāt in oppido ilerda et ꝓximo colle
ū castra petrei atq; afrani' hēbant planities circiter passuū. ccc.
atq; in hoc fere medio spatio tumulus erat paulo editior quē si oc-
cupasset cesar et cōmuniuisset ab oppido et ponte et cōmeatu omī
quē ī oppidum cōtulerat se interclusuꝝ adūsarios cōfidebat. hoc
sperās legiones. iii. ex castris educit: acieq; in locis idoneis cōstruc-
ta uni' legionis āntsignarios ꝓcurrere atq; occupare eū tumulum
iubet. Quare cognita celeriter que in statione ꝑ castris erat afra-
nū cohortes. breuiori itinere ad eūdem occupādū locū mittūtur.
Contendit' prelio et quod prius ī tumulū afraniani uenerāt nostri
repelluntur atq; aliis summissis p̄sidiis terga ūtere: seq; ad signa legi-
onū recipere cogunt'. Genus erat pugne militū illoꝝ ut magno
impetu p̄mo ꝓcurrerēt: audacter locum capent: ordines suos nō
magnope seruarēt: rari dispsiq; pugnarēt: si p̄merent' pedem re-
ferre et loco excedere nō turpe extimarēt. Cum lusitanis reliquisq;
barbaris gn̄e quodā pugne assuefactis: quod fere fit quibȝ quisq; in
locis miles inueterauerit: uti multū eaꝝ regionū cōsuetudine mo-
ueat'. Hec tn̄ ratio nr̄os ꝑturbat īsuetos hui' gn̄is pugne circū eni se
se ab apto latere ꝓcurrētibȝ singlis arbitrabant'. ipi aūt suos ordines
seruare. neq; ab signis discedere: neq; sine graui causa eū locū quē
cepant dimitti cēsuerāt oportere. Cesar pene omī acie ꝑterrita qd̄
ꝓꝓ opinionē cōsuetudineq; acciderat: cohortatus suos legionem viiii.
subsidio ducit. hostem insolentem atq; acriter nr̄os insequētem ꝯ
supprimit: rursus terga uertere seq; ad oppidū ilerdam recipere: et
sub muro cōsistere cogit. Sed none legionis milites elati studio: dū
sarcire acceptum detrimētum uolunt temere insequūt' fugiētes
et in locum iniquum ꝓgrediūt': et sub mōtem in quo erat oppidū
positum ilerdam succedūt. hinc se recipe cū uellēt rursus illi ex
loco supiore nr̄os p̄mebant. ꝑruptus locus erat utraq; ex parte direp-
tus: ac tantum in latitudinem patebat. ut tres instructe cohortes
eū locum explerent: et neq; subsidia a lateribȝ summitti: neq; eqtes

Laboratib

equites laborātib; usui eē possent. Ab oppido aūt editus locus tenui fastigio ūgebat in longitudinem passuū circiter .cccc. hac nrīs erat receptus: quod eo incitati studio incōsulti pcesserant. hoc pugnabat loco. et pp angustias iniquo et qd sub ipis radicib; motis cōstiterat: ut nullū frustra telum ī eos mitteret. tn̄ ūtute et patientia nitebāt atq; omīa uulnera sustinebāt. Augebāt illis copie: atq; ex castris cohortes p oppidū crebro submittebāt: ut integri defessis succederet. hoc idem cesar cesar facere cogebat: ut summissis ī eundē locū suis cohortib; defessos recipet. hoc loco cū eēt modo pugnatū continēt horis quiq;: nrīq; grauī a multitudine pmerent. consūptis omib; telis gladiis districtis adūsus mōtem ī cohortes impetū faciūt. paucisq; deiectis reliquos se cōūtere cogūt. Sūmotis sub muro cohortib; ac nō nulla parte ī pp terrorem in oppidū cōpulsis facilis est nrīs receptus datus. eqtatus aūt noster ab utroq; latere et si deiectis atq; inferiorib; locis cōstiterit tn̄ ī sūmum iugū uirtute conitit: atq; īter duas acies per eqtatis cōmodiore ac tutiore nrīs dat receptū. Ita uario certamine pugnatum est. nrī in pmo cōgressu circiter lxx. ceciderūt. ex quib; Q. fulginī ex pmo hastato legionis xiiii. qui pp eximia ūtute ex īferiorib; ordinib; in eū locū puenerat. Vulnerant amplī dc. Ex afranīis interficiūt T. cecilī pmi pili cēturio. et pter eū cēturiones iiii. milites amplī cc. Sed hec et dieī pfert opinio. ut se utriq; supiores discessisse existimaret. Afraniū quod cū eē oīm iudicio īferiores uideret comīn tn̄ diu stetisset: et nrōrū impetū sustinuisset. et initio locū tumuluq; tenuisset: que causa pugnādi fuāt: et nrōs pmo cōgressu terga ūtere coegisset: nrī aūt qd iniq loco atq; impari cōgressi eent: qsv. horis pluū sustinuissēt: qd mōtem gladiis districtis ascēdisset: qd ex loco superiore hostes terga ūter coegissēt. atq; ī oppidū cōpulissēt. Illi eum tumultū p q° pugnatū est magnis opib; muniuert. et psidiū ibi posuer. Accidit et repetinū incōmodū biduo quo hec gesta sūt: tanta eīm tempestas coorit. ut nunq illis locis maiores aquā fuisse cōstaret: tū aūt ex omib; mōtib; nix pluit: ac sūmas ripas fluminis

supauit · pōtesq; ambos quos . C fabius fecerat uno die intrupit . Que
res magnas difficultates excitu cesaris attulit . Castra ei cū eēnt in
ter flumina duo ut supra demōstratū ē . sicoꝝ et cingam . spatio
milium xxx . neutrū hoꝝ trāsiri poterat . necc͞ioq; omīs his angu-
stiis cōtinebāt . neq; ciuitates que ad cesaris amicicia accesserat
frumētū supportare . neq; hi qui pabulatū longi' pgressi erāt
itercłusi flumīb; reūti . neq; maximus comitatus qui ex italia
galliaq; ueniebāt ī castra peruenire poterāt . Tempus erat aūt
difficillimū q̊ neq; frumēta in hibernis erāt . neq; mltū a ma-
turitate aberāt . ac ciuitates exinanite qđ afrani' pene omē fru-
mētum añ cesaris aduētum ilerdam cōuexerat . reliqs si qđ fu-
erat cesar superiorib; dieb; cōsūpserat . pecora qđ secūdū pote-
rat eē in ope subsidiū ꝓp finitime ciuitate lōgi' remouerant .
Qui erāt pabulandi aut frumētandi causa pgressi . hos leuis ar-
mature lusitani peritiq; eaꝝ regionū cēturiati citerioris hispa-
nie cōsectabant . qb; erat pcliue tranare flumen . qđ cōsuetudo
eoꝝ oīum est . ut sine utrisq; ad excitū nō eant . At excitus afra-
nii . oīum reꝝ abūdabat copia . multū erat frumētū puisum
et cōuectū supioribꝫ tpibꝫ . mltum ex omī puincia cōportaba-
t . mag° copia pabuli suppetebat . haꝝ reꝝ oīum facultates sine
ullo piculo pons ilerde pbebat . et loca trās flum integra q̊ oīo
cesar adire nō poterat . he pmāserūt aque dies q plures . conat'
ē cesar reficere pontes . sed nec magnitudo fluminis permittebat
neq; ad ripā disposite cohortes adūsarioꝝ pfici patiebāt . qđ illi'
phibere erat facile . tum ipi' fluīs natura atq; aque magnitudi-
ne . tū qđ ex totis ripis in unū atq; angustū locū tela iaciebant .
atq; erat difficile eodē tpr rapidissimo flumine opa pficere et te-
la uitare . Nūtiat' afranio magnos comitatus qui iter hāt ad
cesarem ad flumen cōstitisse . Venerāt eo sagittarii ex rutenis .
equites ex gallia cū multis carris magnisq; impedimētis ut fert
gallica cōsuetudo . Erāt pterea cuiq; gn̄is hoīum milia circit'
sex cū suis liberisq; . sed nullus ordo . nullū impiū certū cū suo

quisq; cõsilio uteret᷑ atq; om̃s sine timore iter facerent. usi supe-
riore tempoꝝ atq; itineꝝ licẽtia. Erãt cõplures honesti adolescẽ-
tes senatoꝝ filii et ordinis equestris. erãt legationes ciuitatũ
erãt legati cesaris. hos om̃s flumina cõtinebãt. ad hos opp̃men-
dos cum om̃i eq̃tatu: tribusq; legionib; afranius die noctuq; p̃fici-
scitur: ĩprudẽtesq; ãn missis equitib; aggredit᷑. Celeriter tam̃
sese galli eq̃tes expediũt p̃liumq; comittũt. id dũ pari certa-
mine res geri potuit. magnũ hostiũ nũm pauci sustinuere: sed
ubi signa legionũ appropĩquare cepũt. paucis amissis sese ĩ mõ-
tes proximos cõferũt. hoc pugne tp̃s magnũ attulit nr̃is ad sa-
lutem momẽtũ. nacti enĩm spatiũ se in loca superiora receperunt.
Desiderati sũt eo die sagittarii circit᷑. cc. eq̃tes pauci: calonum
atq; ĩpedimẽtoꝝ nõ magnus nũs. his tñ oĩb; annona creuit: que
fere res nõ solũ inopia p̃ntis: sed ẽt futuri tp̃is timore ĩgrauescẽ
cõsueuit. Iam ad xl. ĩ singlos modios ãnona p̃uenerat: et mili-
tũ uires inopia frumẽti diminuerat: atq; ĩcomoda ĩ dies auge-
bant᷑. et tam paucis dieb; magna erat reꝝ f̃cã comutatio ac se
fortuna ĩclinauerat ut nr̃i mag̃ inopia necessariaꝝ reꝝ cõflic-
tarent᷑. illi oĩb; abũdarẽt reb; sup̃ioresq; h̃rent᷑. Cesar ciuitati-
b; que ad eius amiciciã accesserãt: quo minor erat frumẽti copia
pecus imperabat. Calones ad lõginq̃ores ciuitates dimittebat:
ip̃e p̃ntem inopiam quib; poterat subsidiis tutabat᷑. hec afranius
petreiusq; et eoꝝ amici pleniora ẽt atq; uberiora romã ad suos
p̃scribebãt. m̃lta rumor fingebat ut pene bellũ cõfectũ uideret᷑.
Quib; lr̃is nuntiisq; romã p̃latis. magni demũ cõcursus ad afra-
nium: magne gratulationes fiebãt. multi ex italia ad cn. põpe-
ium proficiscebant᷑: alii ut p̃ncipes talem nũtium attulisse: alii
ne euẽtum belli spectasse: aut ex omib; nouissimi uenisse uide-
rent᷑. Cũ in his angustiis res ẽẽnt. atq; om̃s uie ab afranianis milit-
ibus equitib;q; obsideret᷑. nec pontes p̃fici possent: imperat milit-
ib; cesar ut naues faciãt: cuius gñis eũ sup̃iorib; ãnis usus britãnie
docuerat. Carine ac p̃mũ stramine et leui materia fiebãt. reli-

quū corpus nauiū uiminib; cōtextū coriis integebat. has perfecta
carris iunctis deuehit. noctu milia passuū a castris xxii. militesq;
his nauib; flumen trāsportat: cōtinētemq; ripe collem īpulso occu-
pat. hūc celeriter p̄usq̄ ab adūsariis sentiat cōmunit. huc postea trās-
iecit atq; ex utraq; parte pōtem īstitutū biduo pfecit. ita comeat⁹ et q
frumēti causa pcesserāt tuto ad se recipit: et rem frumētariā expe-
dire incipit. Eodē die equitū magnam ptē flumen traiecit: qui inopi-
nantes pabulatores et sine ullo dissipatos timore agressi q̄ magnū nu-
mer̄ iumētor̄ atq; hoīum intercipiūt: cohortibq; cēturiatis subsidio
missis: scienter in duas ptes sese distribuūt: alii ut pde psidio sint. a-
lii ut uenietib; resistāt: atq; eos ppellant, unāq; cohorteque temere ān
ceteras ex aciem pcurrerat: seclusam a reliquis circūueniūt atq; īter-
ficiūt: incolumesq; cū magna pda eodē ponte ī castra reūtunt. Dū
hec ad ilerdam gerūt massiliēses usi. L. domitii cōsilio naues lōgas
expediūt nūo xvii. quar̄ erāt xi. tecte. mlta hic minora nauigia ad-
dūt: ut ipa mltitudine nrā classis trreat. magnū nūm sagittarior̄:
magnū albicor̄: de qb; supra demōstratū est īponūt: atq; hos pmiis:
pollicitatiōibq; incitāt. Certas sibi deposcit domiti⁹ naues: atq; colonis
pastoribq; q̄s secū adduxit cōplet. Sic oīb; reb; īstructa classe magna
fiducia ad nrās naues pcedūt quib; p̄erat. D. brut⁹. hec ad īsulā que
est cōtra massiliam statōes obtinebāt. Erat multo inferior nūo naui-
um brut⁹: sed electos ex oīb; legionib; fortissimō uirō ātesignarios cē-
turiones: cesar ei classi attribuerat: q sibi id muneris causa depopo-
scerat. hi manus ferreas atq; arpagones parauerāt: mag° nūo pilor̄
tragular̄ reliq°r̄q; telor̄ se īstruxerāt. Ita cognito hostiū aduētu suas
naues ex portu educūt cū massiliēsib; cōfligūt. Pugnatū utinq; est
fortissime et acerrime neq; mltū albici nris ūtute cedebāt. hoīes aspi
et mōtani et exercitati ī armis. atq; hi m̄ degr̄ssi massiliēsib; recētē eodē
pollicitatōes aīs cōtinebāt. Pastoresq; indomiti spe libtatis excitati. sb
oclis domitii suā pbare opam studebāt. Ipi massiliēses et celeritate
nauium et scīa gubnator̄ cōfisi nros eludebāt: īpetusq; eor̄ excipi-
ebant: et quoad libebat latiore spatio pducta longi⁹ acie circūuenire

nros: aut plib) nauib) adoriri singlas: aut remos trascurentes detergere
si possent cotendebant. Cu ppi' erat necc'io uentu ab scientia gubnator
atq; artificis. ad uirtutem motanor cofugiebat: quo min' excitatis re-
gib) miniq; peritis gubnationib) utebant': qui repente ex onerari-
is nauib) pducti erat. neq; du et uocabulis armametor cogniti
tu et tarditate et grauitate nauiu impediebant'. facte eni subito
ex humida materia no eundem usum celeritatis hbant. Itaq; dum
locus cominn' pugnadi daret': eq aio singlas binis nauib) obiciebant.
atq; iniecta manu ferrea et reteta utraq; nanue diuisi pugnabat.
atq; in hostiu naues trascendebat. Et mag' nuo albicor et pastor i-
terfecto. ptem nauiu depmut no nullas cu hoib) capiut. reliquas
in portu copellut. Eo die naues massiliesib) cu his que sut capte inte-
reut. VIIII. hoc pmu cu cesari ad ilerdam nutiat': simul pfco ponte
celeriter fortuna mutat'. Illi pterriti uirtute eqtu min' libe: minus
audacter uagabant'. alii no longo a castris pgressi spatio: ut celere
receptum angusti pabulant': alii logiore circuitu custodias statio-
nesq; eqtu uitabat: ut aliquo accepto detrimeto: aut pcul eqtatu
uiso ex medio itinere piectis sarcinis fugiebat. Postremo et plures
itermittere dies: et pter cosuetudine oium noctu costituerat et pa-
bulari. Interim oscenses et calagurritani qui erat cu oscesib) cotribu-
ti: mittut ad eu legatos: seseq; impata facturos pollicent'. hos terraco-
nenses et iacetani et ausetani: et paucis post dieb) illurgauonenses: qui flu-
men hiber attingut isecut'. Petit ab his omib) ut se frumeto iuuet: pol-
licent' atq; omib) undiq; coqsitis iumetis: i castra deportat. trasit etia
cohors Iurgauonensis ad eu cognito ciuitatis cosilio et signa ex statioe
trasfert. magna celeriter comutatio rer pfco ponte: magnis V. ciui-
tatib) ad amiciciam iuctis: expedita re frumetaria: extinctis rumori-
b): de auxiliis legionu que cu pompeio p mauritania uenire dicebat'.
multe longinquiores ciuitates ab afranio desciscut ad cesaris amici-
ciam. Quib) reb) perterritis ais aduersarior: cesar ne semp magno
circuitu p potem equitatus eet mittendus nactus idoneu locum
fossas. p. XXX. i latitudinem coplures facere istituit: quib) parte

aliqua sicorem auerteret: aditūq; in eo flumine efficeret. his pene ef-
fectis magnum ī timorem afranius et petreī ꝑueniūt ne omnio
frumēto pabuloq; intercluderētur: qđ mltum cesar eqtatu ua-
lebat. Itaq; cōstituūt ipi locis excedere: et ī celtiberiā bellum trā-
ferre. huic cōsilio suffragrabat et illa res. quod ex duob; cōtra-
riis gn̄ib; que superiore bello cū. L. sertorio steterat ciuitates ī
uincte nom̄ atq; impuī absentis timebāt. que ī amicicia mā̄se-
rant pompei magnis affecte bn̄ficiis eū diligebāt. Cesaris autē
ī barbaris erat nomen obscuri. hic magnos equitatus magnaq;
auxilia expectabāt. et suis locis bellū in hiemē ducē cogitabāt.
hoc inito cōsilio toto flumine hibero naues cōquirē: octogesam ad-
duci iubet. Id erat oppidū positū ad hibeꝝ mil. V. passuum a castꝭ
aberat. xx. ad eū locū flumīs nauib; iūctis pontem impant fieri:
legionesq; duas ponflumen sicoꝝ tr̄sducūt. castraq; muniunt
uallo. p. xii. Quare per exploratores cognita sūmo labore mili-
tū cesar: cōtinuato diē nocteq; .. ope in flumine auertendo huc
iam reduxerat rem: ut equites et si difficulter atq; egre fiebat:
possent tn̄ atq; auderet flumen trāsire. pedites ū tm̄ m̄ hume-
ris ac sūmo pectore extare: ut tum altitudine aque tū et rapi-
ditate fluminis ad tr̄seūdum nō impediret. sed tn̄ eodē fere
tp̄r pons in hibero ꝑpe effectus nūtiabat: et ī sicori uadū reperi-
ebatur. Iam ū eo magis illi maturādū iter existimabāt. Itaq;
duab; auxiliaribus cohortib; ilerdam p̄sidio relictis: omibus
copiis sicoꝝ transeūt: et cū duab; legionib; quas in supiorib;
dieb; traduxerāt: castra cōiungūt. Relinqbat cesari nihil n̄
uti eqtatu agmen adūsarioꝝ: male hr̄et ut capet. Post enim
ipsius circuitum magnū excitū hebat: ut mlto breuiore itinere
illi ad hibeꝝ peruenire posset. illi equites ab eo missi flumen
trāseūt et cū de tertia uigilia petreius et afrani castra mouis-
sēt: repente sese ad nouissimū agmen ostendūt et mag̊ mul-
titudine circūfusa morari atq; iter impedire incipiūt. Prima
luce ex superiorib; locis. que cesaris castris erāt cōiuncta: cer-

nebant equitatus nr̄i ꝑlio nouissimos illoꝝ p̄mi uehementer. ac nō
nūq̄ sustinere extremū agmen atq; interrumpi. alas inferri signa
et uniusraꝝ cohortiū impetu nr̄os propelli. dein rursꝰ cōuso in
sequi. totis ũ castris milites circulari. et dolore hoste ex manibꝫ
dimitti bellũ nō necio longiꝰ duci. centuriones tribunosq; militũ
adire atq; obsecrare ut per eos cesar certior fieret ne labori suo. ne-
u periculo parceret. paratos ee sese posse et audere et tr̄sire flumen q̄
traductus est eq̄tat. Quoꝝ studio et uocibꝫ excitatꝰ cesar. et si time-
bat tāte magnitudini fluminis exercitū obicē. conandū tn̄ atq; expe-
riendũ iudicat. Itaq; infirmiores milites ex omibꝫ centuriis deli-
gi iubet. q̄ꝝ aut aīus aut uires uidebātꝰ sustinē nō posse. hos cum
legione una p̄sidio castris reliq̄t. reliq̄s legiones expeditas educit. ma-
gnoq; nūo iumētoꝝ i flumine. sup̄ atq; infra cōstituto. traducit
exercitũ. pauci ex his militibꝫ i flumine ab repti ab eq̄tatu excipiūtꝰ
ac subleuantꝰ. interit tn̄ nemo. Traducto icolumi exercitu copias
istruit triplicēq; aciem ducere incipit. ac tm̄ fuit imilitibꝫ studiũ
ut mil. vi. ad iter addito ad uadum circuitu. magnaq; fluminis
mora interposita. eos qui de tr̄ia uigilia exissēt. an hora diei nonā
cōsequerentꝰ. Quos ũ afraniꝰ pcul uisos cū petreio cōspexit noua re per-
territꝰ locis superioribꝫ cōstitit aciēq; instruxit. Cesar in campis exer-
citũ reficit. ne defessum ꝑlio obiciat. rursus conātes progredi īseq-
tur et moratꝰ. Illi necio q̄ cōstituerāt maturiꝰ castra ponūt. Sube-
rāt eīm mōtes. atq; a mil. passuũ .v. itinera difficilia et angusta
excipiebāt. hos mōtes intra se recipiebāt. ut equitatũ cesaris effu-
gerent. p̄sidiisq; in agustiis collocatis. exercitũ itinere p̄hiberent.
ipsi sine periculo ac timore hiberꝫ copias traduceret. qđ fuit illiꝰ
conandū atq; omi rōe efficiēdũ et totiꝰ diei pugna atq; itineris
labore defessi rem i posteꝝ diē distulerūt. Cesar quoq; ī p̄ximo
colle castra ponit. media circiter nocte hi qui ad aquandi causa
longius a castris processerāt ab equitibꝫ cōrepti. fit ab his certior
cesar. duces aduersarioꝝ silētio copias castris educere. Quo cog-
to dari iubet. et uasa militaria more cōclamādi p̄ferre. Illi ex a

audito clamore : ueriti ne noctu impediti sub onere confligere coga-
rentur : aut ab equitatu cesaris in angustiis tenerentur : iter supprimunt ;
copiasque in castris continent. Postera die petreius cum paucis equitibus occul-
te ad exploranda loca proficiscitur : hoc idem fit ex castris cesaris mittitur
L. decidius saxo : cum paucis qui loci naturam perspiciant . uterque idem
suis renuntiat . v. milia passuum proxima intercidere itineris campestris :
inde excipere loca aspera et montuosa qui prior has angustias occupauerit
ab hoc hostem prohibere nihil esse negocii. Disputatur in consilio a petreio &
ab afranio : et tempus profectionis queritur. Plerique censebant ut noctu iter
facerent : posse prius ad angustias perueniri quam sentiretur : alii quod pridie noc-
tu conclamatum esset a castris cesaris argumenti sumebant loco : non posse
clam exiri ; circumfundi noctu equitatum cesaris : atque omnia loca atque
itinera obsideri / nocturnaque prelia esse uitanda : quod perterritus miles in ci-
uili dissensione : timori magis quam religioni consulere consuerit. At
lucem per se multum pudorem omnium oculis : multum etiam tribunorum et
militum et centurionum presentiam afferre : quibus rebus ceteri milites
et in officio contineri soleant. Quare omni ratione esse interdiu pru-
pendum : et si aliquo accepto detrimento : tamen summa exercitus salua lo-
cum quem petant capi posse. hec uincit in consilio sententia. et prima luce
postridie constituunt proficisci. Cesar exploratis regionibus albente celo
omnes copias castris educit . magnoque circuitu : nullo certo itinere
exercitum educere. Namque itinera que ad hiberum atque octogesam perti-
nebant . castris hostium oppositis tenebantur. Ipsi erant transcendende ual-
les maxime et difficillima saxa : multis locis prerupta iter impedie-
bant : ut arma per manus necessario traderentur : militesque inermes subleuatique
alii ab aliis magnam partem itineris conficerent. Sed hunc laborem recusabat
nemo : quod eum omnium laborum finem fore existimabant si hostem hibero
intercludere et frumentum prohibere potuissent. Ac primo afranii mi-
lites uisendi causa loci ex castris procurrebant : contumeliosisque uocibus pro-
sequebantur. nos necessario uictus inopia coactos fugere atque ad ilerdam
reuerti. Erat enim iter a proposito diuersum : contrariamque in partem muri ui-
debant : duces uero eorum suum consilium laudibus ferebant . quod castris tenu-

issent: militumq; eorum opinionem adiuuabat quod sine iumentis impedimen-
tisq; ad iter profectos uidebant: ut non posset inopia diutius sustinere con-
fideret. Sed ubi paulatim retorqueri agmen ad dexteram conspexe-
runt: iamq; primos superare regionem castrorum animaduerterunt: nemo erat
adeo tardus aut fugiens laboris: quin statim castris exeundum atq;
occurrendum putaret. Conclamatur ad arma: atq; omnes copie paucis
presidio relictis cohortibus exeunt: rectoq; ad hiberum itinere contendunt.
Erat in celeritate omne positum certamen uti prius angustias montesq; occu-
paret. sed exercitum cesaris uiarum difficultates tardabant: afranii copias
equitatus cesaris insequens morabatur. Res tamen ab afranianis huc erat neces-
sario deducta ut si priores montes quos petebant attigissent: ipsi periculum ui-
tarent: impedimenta totius exercitus cohortesq; in castris relictas seruare non
possent. Quibus interclusis exercitu cesaris auxilium ferri nulla ratione poterat.
Conficit prior iter cesar. atq; ex magnis rupibus nactus planitiem in hac contra
hostem aciem instruxit. Afranius cum ab equitatu nouissimum agmen preme-
retur et ante se hostem uideret collem quendam nactus ibi constitit. ex eo lo-
co quattuor centuriatorum cohortes: in montem qui erat in conspectu omnium ex
celsissimus mittit. hunc magno cursu concitatos iubet occupare: eo consilio
uti ipse eodem omnibus copiis contenderet: et mutato itinere iugis octogesam
perueniret. hunc cum obliquo itinere centuriati peterent: conspicatus equitatus
cesaris in cohortem impetum fecit. nec minimam partem temporis equitum uim cen-
turiati sustinere non potuerunt. omnesq; ab eis circumuenti in conspectu utriusq;
exercitus interficiuntur. Eratq; occasio bene gerende rei. neq; uero id cesarem fugi-
ebat. Tanto sub oculis accepto detrimento perterritum exercitum sustinere non
posse: presertim cum circundatum undiq; equitatu tum in loco equo atq; aperto con-
fligeret. idq; ex omnibus partibus ab eo flagitabatur. Concurrebant legati: cen-
turiones: tribuniq; militum: ne dubitaret prelium committere: omnium esse mili-
tum paratissimos animos afranianos: contra multis rebus sui timoris
signa misisse quod suis non subuenissent: quod de colle non decede-
rent: quod uix suorum equitum incursus sustinerent: collatisq; in unum
locum signis conferti: neq; ordines neq; signa seruarent. Quod
si iniquitatem loci timeret: datum iri tamen aliquo loco pugnandi

facultatem : quod certe decedendum in esset afranio : nec sine aqua
permanere posset . Cesar in eam spem uenerat se sine pugna et sine
uulnere suorum rem conficere posse : quo re frumentaria aduersarios in-
terclusisse . cur et secundo prelio aliquos ex suis amitteret : cur uul-
nerari pateretur optime meritos de se milites . cur denique fortu-
nam periclitaretur . presertim cum non minus esset imperatoris consilio su-
perare quam gladio . Mouebatur et misericordia ciuium quos interfi-
ciendos uidebat : quibus saluis et incolumibus rem obtinere male-
bat . hoc consilium cesaris a plerisque non probabatur . Milites uero inter se lo-
quebantur : quoniam talis occasio uictorie dimitteretur . et cum uellet ce-
sar sese non esse pugnaturos . Ille in sua sententia perseuerat : et paulum
ex eo loco degreditur ut timorem aduersariis minuat . Petreius atque et afra-
nius ablata facultate in castris sese referunt . Cesar presidiis montibus dis-
positis : omnia ad hiberum interclusos itinera quam proxime potest hostium
castris castra communit . Postero die duces aduersariorum perturbati quod
omnem rei frumentarie fluminisque hiberi spem dimiserant . de reliquis
rebus consultabant . Erat unum iter ilerdam si reuti uellent : alterum tar-
raconem peterent . hec consultantibus eis nuntiatur aquatores ab equita-
tu premi nostro . Qua re cognita crebras stationes disponunt . equitum
et cohortium alariarum . legionariasque intermittunt cohortes : uallum-
que ex castris ad aquam ducere incipiunt : ut intra munitionem sine
timore et sine stationibus aquari possent . Id opus inter se petre-
ius atque afranius partiuntur . ipsique perficiendi operis causa longius pro-
deunt . Quorum discessu liberam nacti milites colloquiorum facultatem
uulgo procedunt : et quem quisque in castris notum aut municipem
hebat conquirit atque uocat . Primum igitur agunt gratias omnes omnibus quod sibi per-
territis pridie pepercissent : eorum se beneficio uiuere . deinde imperato-
ris fidem querunt . recte ne sint illi commissuri . et quod non ab
initio fecerint . arma enim quod cum hominibus necessariis et consanguine-
is contulerint : queruntur . his prouocati sermonibus fidem ab impera-
tore de petrei atque afranii uita petunt ne quod in se scelus concepis-
se . neu suos prodidisse uideantur . Quibus confirmatis rebus : se statim

signa traslaturos confirmant legatosque de pace primorum ordinum centu-
riones ad cesarem mittunt. Interim alii suos in castra inuitandi
causa adducunt: alii ab suis abducuntur; adeo ut una castra iam
facta ex binis uiderentur. Complures tr. mil. et centuriones ad ce-
sarem uenerunt: seque ei commendant. Idem hoc fit a principibus hispanie
quos illi euocauerant et secum in castris habebant obsidum loco. Hi suos
notos hospitesque querebant: per quem quisque eorum aditum commendationis haberet
ad cesarem. Afranii etiam filius adolescens de sua ac parentis fide
sui salute cum cesare per sulpicium legatum agebat. Erant plena letitia
et gratulatione omnia eorum qui tanta pericula uitasse. et eorum qui sine
uulnere tantas res confecisse uidebantur. magnumque fructum sue pristi-
ne lenitatis omnium iudicio cesar ferebat: consiliumque eius a cunctis proba-
bat. Quibus rebus nuntiatis afranio ab instituto opere discedit: seque in
castra recepit: sic paratus ut uidebatur, ut quecumque accidisset casus.
hunc quieto et equo animo ferret. Petreius uero non deserit sese armat fami-
liam: cum hac et pretoriam cohortem cetratorum barbarisque equitibus
paucis beneficiariis suis quos sue custodie causa habere consuerat: improui-
so ad uallum aduolat. colloquia militum interrumpit. nostros repellit a
castris. quos deprehendit interficit: reliqui coeunt inter se. et repentino
periculo exterriti sinistras sagis inuoluunt gladiosque distringunt.
atque ita se a cetratis equitibus defendunt castrorum propinquitate confisi
seque in castra recipiunt. et ab his cohortibus que erant in statione ad
portas defenduntur. Quibus rebus confectis flens petreius manipulos cir-
cuit. militesque appellat. neu se. neu pompeium absentem imperatorem suum
aduersariis ad supplicium tradant obsecrat. fit celeriter concursus in pretorium
postulant ut iuret omnes se exercitum ducesque non deserturos. neque proditu-
ros: neque sibi separatim a reliquis consilium capturos. Princeps in hec
uerba iurat. ipse idem iusiurandum adigit afranium. subsequuntur tr. mil
centuriones centuriatim producti milites idem iurant. edicunt penes
quem quisque sit cesaris miles producat. productos palam in pretorio inter-
ficiunt. sed plerosque quos receperant celant. noctuque per uallum emittunt. Sed
terror ablatus a ducibus credulitas in supplicio. noua religio iuris

iurandi spem penitus deditionis sustulit: mentesq; militum conuertit. et rem ad pristinam belli rationem redegit. Cesar qui milites aduersariorum in castra per tempus colloqui uenerant: summa diligentia conqiri et remitti iubet. Sed ex numero tr. mil. centurionumq; non nulli sua uoluntate apud eum remanserunt: quod ille postea magno in honore habuit. centuriones amplioris ordinis. et tr. in tribunitium restituit honorem. Premebantur afraniani pabulatione: aquabantur egre. frumenti copiam legionarii non nulli habebant quod dierum xxii. ab ilerda frumentum iussi erant efferre. cetrati auxiliaresq; quorum erant et facultates ad prandium exigue et corpora insueta ad onera portanda. Itaq; magnus eorum quotidie numerus ad cesarem perfugiebat. In huiusmodi erat angustiis res: sed ex propositis consiliis duobus explicitius uidebatur ilerdam reuerti: quod ibi paululum frumenti reliquerant. ibi se reliquum consilium explicaturos confidebant. Tarraco aberat longius quo spatio plures rem posse casus recipere intellegebant. hoc probato consilio ex castris proficiscuntur. Cesar equitatu premisso qui nouissimum agmen carperet atq; impediret: ipse cum legionibus subsequitur. Nullum intercedebat tempus quin extremi cum equitibus proeliarentur. Genus erat hoc pugne expedite cohortes nouissimum agmen claudebant: pluresq; in locis campestribus subsistebant. si mons erat ascendendus facile ipsa loci natura periculum repellebat: quod ex locis superioribus qui antecesserant desuper ascendentes protegebant. Cum uallis aut locus decliuis sub erat. neq; hi qui antecesserant morantibus opem ferre poterant: equites uero ex loco superiore in aduersos tela coniciebant. Cum magno erat in periculo res tum requirebant: ut cuiusmodi locus esset appropinquatum: signa legionum consistere iuberent: magnoq; impetu equitatum repellerent: eo summoto repente incitati in ualles uniuersi demitterent: atq; ita transgressi rursus in locis superioribus consisterent. Nam tantum ab equitatu suorum auxiliis aberant. quorum numerum habebant magnum: ut eos superioribus perterritos proeliis in medium reciperent agmen: ultroq; eos tuerentur: quorum nulli ex itinere licebat: quin ab equitatu cesaris exciperetur. Tali dum pugnatur modo lente atq; paulatim proceditur: crebroq; ut sint auxilio sui subsistunt. ut tum accidit. milia enim progressi iiii. uehementiusq; peragitati montem excelsum: ibiq; una fronte contra hostem castra muniunt: neq; iumentis onera

deponut. Vbi cesaris castra posita tabnaculaq; costituta et demissos eq
tes pabulandi causa aiadutut: sese subito pripuit. hora circiter .vi.
eiusdem diei et spem nacti more discessu nroz equu face incipiunt.
Quare aiadusa cesar: relictis legionib subsequit. psidio impedimtis
paucas cohortes relinqt. hora .x. subsequi pabulatores eqtesq; reuo
cari iubet: celeriter eqtatus ad quottidianu itineris officiu reuitit.
Pugnat acriter ad nouissimu agmen: adeo ut pene tga utant. co
pluresq; milites. et no nulli ceturiones interficiunt. Instabat ag
men cesaris: atq; uniusum iminebat. Tum u neq; ad exploradu
idoneu locum castris. neq; ad pgrediendu data facultate cosistut
necessario: et pcul ab aqua: et natura iniq loco castra ponut. Sed i
iisdem de causis cesar que supra sut demostrate plio amplius non
lacessit. Ex eo die tabnacula statui passus no est. q paratiores eent. si
ue noctu siue interdiu erupent. Illi aiaduso uicio castroz: tota
nocte munitiones pferut castraq; castis couenerut. hoc ide postero
die faciut a pma luce: totuq; in ea re die cosumut. Sed qtum opere
pcesserat et cast ptulerat: tato aberat ab aq longi et pnti malo aliis
malis remedia dabat. Prima nocte aquadi causa nemo egredit ex
castris: proximo die relicto psidio i castis uniusas ad aqua copias
educut. Pabulatu mittitur nemo. his ei supplices malis cesar neces
sariam subire deditione: q prelio dectare malebat. Conat tn eos
uallo fossaq; circumunire: ut q maxime repetinas eoz eruptiones
demoret: quo necessario discessuros existimabat. Illi et inopia pa
buli adducti: et quo ad id expeditiores sarcinaria iumeta inter
fici iubet. In his opib cosiliisq; biduu cosumut: tertia die magna i
iam ps opis cesaris pcesserat. illi impediede rei munitionis causa ho
ra circiter .viiii. signo dato legiones ducut. acieq; sub castis instru
unt. Cesar ab ope legiones euocat eqtatu omem couenire iubet.
aciem instruit. Contra opinione eni militu famaq; oium uideri
plio diffugisse: magnu detrimetum afferebat: sed eisde de causis
que sut cognite: quo minus dimicare uellet mouebat. atq; hoc et
magis: qd spatii breuitas et in fugam coiectis adusarius no miltum

ad sūmam uictorie iuuare poterat. Nō eīm ampli' pedū milib; duo-
b; a castris castra distabāt. hic duas partes acies occupabāt due. ter-
tia uagabat': ad incursus atq; impetū militū relicta: si pluū com-
mitteret: ꝓpinquas castroꝝ. celerem supatis ex fuga receptū da-
bat. hac causa cōstituebat signa īferentib; desistere ꝑor ꝑlio nō
lacessere. Acies erat afraniana duplex legio .i. tertia ī subsidiis
locū alie cohortes obtinebāt. Cesaris triplex. sed ꝑma acie quat-
ne cohortes ex quīq; legionib; tenebāt. has subsidiarie terne. et rū-
sus alie totidem sue cuiq; legionis subsequebāt'. Sagittarii fun-
ditoresq; media cōtinebant acie. eqtatus latera cīgebat. Tali in-
structa acie tenere utq; ꝓpositū uidebat'. Cesar nisi coact' pluū
cōmittere. ille ut opera cesaris impediret. Producit' tn̄ res. aciesq;
ad solis occasum cōtinet': tn̄ utriq; ī castra discedūt. Postero die
munitoēs institutas cesar parat ꝑficere. Illi uadū fluminis sicoris
tētare. si trāsire possint. Quare aīadūsa cesar germanos leuis ar-
mature equites ꝑtem fluminis traicit. crebrasq; in ripis custo-
dias disponit. tandē omnib; reb; obsessi. quartū iam die sine pa-
bulo retētis iumētis: aque ligni frumēti inopia colloquū petunt.
et id si fieri possit semoto a militib; loco. Vbi a cesare negatū et pa-
lam si colloqui uellet cōcessum est: dat' obsidis loco cesari fili' afra-
nii: uenit' in eū locum quē cesar delegit. Audiēte utroq; exci-
tu loquit' afrani': nō ēē aut ipsis aut militib; succensedum: quod
fidem erga impatorē suū. cn. pompeiū cōsuare uoluerit: sed sa-
tis iam fecisse officio: satisq; supplicii tulisse ꝑpessos omnium rerū
inopiam: nūc aūt pene ut feras circūmunitos ꝓhiberi aqua:
ꝓhiberi ingressu: neq; corpore dolorem: neq; aīo ignominiā ferre
posse. Itaq; se uictos cōfiteri: orare atq; obsecrare: si qui loc' miseri-
cordie relinquatur: ne ad ultimū suppliciū progredi necesse hāt.
hec q̄ pōt dimississime ac subiectissime exponit. Ad hec cesar respō-
dit. nulli omnium has ꝑtes ul' q̄rimonie ul' miserationis mīn' coue-
nisse. reliquos enī omnes officiū suū ꝑstitisse. qui et bona cōditiōe
et loco et tp̄r equo cōfligere noluerit. ut q̄ integerrima ēēnt ad

pacem omnia. exercitum suum iniuria et accepta suisque interfectis quos
in sua potestate habuerit conseruauit et texit: illius denique exercitus milites qui
per se de conciliandа pace egerunt. qua in re omnium suorum uite consulen-
dum putarit. sic omnium ordinum partes in misericordia constitisse ipsos
duces a pace abhorruisse. eos neque colloquii neque induciarum iura seruas-
se: et homines imperitos et per colloquium deceptos crudelissime interfecis-
se. Accidisse igitur his quod plerumque hominibus nimia pertinacia atque arro-
gantia accidere solet: ut eo recurrant et id cupidissime petant quod
paulo ante contempserint. neque nunc se illorum humanitate. neque aliqua
temporis oportunitate postulare. quibus rebus opes augeat sue. sed eos ex-
citus quos contra se multos iam annos aluerit uelle dimittere. Neque
enim sex legiones alia de causa missas in hispaniam septimamque ibi con-
scriptam. neque tot tantasque classes paratas. neque summissos duces rei mi-
litaris peritos. nihil quorum ad pacandas hispanias. nihil ad usum prouincie pro-
uisum. que propter diuturnitatem pacis nullum auxilium desiderarit. Omnia
hec iam pridem contra se parari in se noui generis imperia constitui: ut idem apportans
urbanis presidia rebus. et duas bellicosissimas prouincias absens tot an-
nos obtineat: in se iura magistratuum comutari. ne ex pretura et consulatu
ut semper sit per paucos probati et electi in prouincias mittantur. in se etatis excu-
sationem nihil ualere: quod superioribus bellis probati ad obtinendos ex-
citus euocentur: in se uno non seruari quod sit omnibus semper datum imperato-
ribus ut rebus feliciter gestis aut cum honore aliquo. aut certe sine
ignominia domum reuertantur exercitumque dimittant. Que tamen omnia et se
tulisse patienter et esse laturum. neque nunc id agere ut ab illis abduc-
tum exercitum teneat ipse. quod tamen sibi difficile non sit. sed ne illi habeant
quo contra se uti possint. Proinde ut esset dictum prouinciis excederent
exercitumque dimitteret: sed si id sit factum. nociturum se nemini. hanc
unam atque extremam pacis esse conditionem. Id uero militibus fuit pergratum
et iocundum: ut ex ipsa significatione cognosci potuit. ut qui aliquid
uicti incomodi expectauisset. ultro premium missionis ferret. Hanc
cum de loco et de tempore eius controuersia inferret: et uoce et manibus u-
niuersi ex uallo ubi constiterat: significare ceperunt: ut statim dimit-

terent. neq: omni interposita fide firmum ee posse si in aliud temp9
differret. Paucis cu eet in utraq: partem ubis disputatu res huc
deducit. ut qui hant domiciliu aut possessiones in hispania sta
tim. reliq ad uarum flumen dimittat. ne quid eis noceat. neu qs
iuitus sacrameto dicere cogat. ne quid eis noceat. a cesare cauet.
Cesar ex eo tpr du ad flumen uarum ueniat. se frumetum daturum
pollicetur. Addit et ut quid qsq: eorum in bello amiserit. que sint i
penes milites suos hisqui amiserat restituat militib. equa fca esti
matoe pecunia phis dissoluit reb. Quascuq: postea cotrouersias mili
tes inter se huint. sua spote ad cesarem introduxer. Petrei atq: afra
ni. cu stipedium a legionib pene seditione facta flagitaret. cui il
li diem no dum uenisse diceret. Cesar ut cognosceret postulat. eoq:
utriq: quod statuit cotenti fuerut. Circiter tertia exercitus parte eo bid
uo dimissa duas legiones suas antecedere. reliquas subsequi iussit.
ut no longo inter se spatio castra faceret. eiq: negocio. Q. fusium ca
lenum legatu prefecit. hoc ei pscriptio ex hispania ad uarum flumen
est iter factum. atq: ibi reliqua ps exercitus dimissa est. —

c VM HEC in hispania gerut. C. trebonius legatus qui
ad oppugnationem massilie relictus erat. duab ex
partib aggerem. uineas. turresq: ad oppidu ager
instituit. Una erat pxima portu nauibq:. altera
ad partem qua est aditus ad galliam atq: hispani
am ad id mare quod adigit ad hostium rhodani. Massilia eim fere
trib ex oppidi partib mari abluit. reliqua quarta est. que aditu
hat ad terram. huius quoq: spatii ps ea que ad arcem ptinet loci na
tura et ualle altissima munita longam et difficilem ht oppugnatio
nem. Ad ea pficienda opa. C. treboni magna iumetorum atq: hoium
mltitudinem ex omi puincia uocat. uimina materiamq: coportari
iubet. Quib comparatis reb. aggerem in altitudinem pedu. LXXX.

extruit. Sed tanti erant antiquitus in oppido omnium rerum ad bellum apparatus: tantaque multitudo tormentorum. ut eorum uim nulle contexte uiminibus uinee sustinere possent. Asseres enim pedum xii. cuspidibus prefixi. atque hi maximis balistis missi: p. iiii. ordines cratium in terram defigebantur. Itaque pedalibus lignis coniunctis: inter se porticus integebantur. atque hac agger inter manus proferebatur. antecedebat testudo pedum lx. equandi loci causa facta: item ex fortissimis lignis euoluta omnibus rebus quibus ignis iactus et lapides defendi possent. Sed magnitudo operum: altitudo muri: atque turrium multitudo. tormentorum omnem administrationem tardabat. Crebro tamen per albicos eruptiones fiebant ex oppido: ignesque aggeri et turribus inferebantur. que facile nostri milites repellebant: magnisque ultro illatis detrimentis eos qui eruptionem fecerant in oppidum reiciebant. Interim. L. a CN. pompeio cum classe nauium xvi. in quibus pauce erant erate. L. domitio massiliensibusque subsidio missus: freto sicilie inprudente atque inopinante curione peruehitur: appulsisque messaniam nauibus: atque inde propter repentinum terrorem principum ac senatus fuga facta: ex naualibus eorum unam deducit. hac adiuncta ad reliquas naues cursum massiliam uersus perficit. premissaque clam nauicula: domitium massiliensesque de suo aduentu certiores facit. eosque magnopere hortatur ut rursus cum bruti classe additis suis auxiliis confligant. Massilienses post superius incomodum ueteres ad eundem numerum ex naualibus productas naues refecerant: summaque industria armauerant: remigum gubernatorumque magna copia suppetebat: piscatoriasque adiecerant atque contexerant ut essent ab ictu telorum remiges tuti. has sagittariis tormentisque compleuerunt. Tali modo instructa classe omnium seniorum matrumfamilie uirginum precibus et fletu citati: extremo tempore ciuitati subuenirent non minore animo ac fiducia quam ante dimicauerant naues conscendunt. Commune enim fit uitio nature: ut in usis latitantibus atque incognitis rebus magis confidamus uehementiusque exterreamur: ut tum accidit. Aduentus enim. L. nasidii: summa spe et uoluntate ciuitatem compleuerat. Nacti idoneum uentum ex portu exeunt. et tauroenta quod est castellum massiliensium: ad nasidium perueniunt.

ibiq; naues expediunt: rursusq; se ad cōfligendum aīo cōfirmāt
et cōsilio cōmunicāt. dextra pars attribuit massilieñsib; sinist'
nasidio. Eodem brutus cōtendit: aucto nauiū nūo. Nam ad eas
que facte erāt arelate p cesarem captiue a massilieñsib; accesse-
rāt .vi. has supiorib; refecerāt dieb; atq; oīb; reb; īstruxerat. Ita-
q; suos cohortatus. quos integros supauisset. uictos cōtemneret.
plenus spei bone atq; animi aduśsus eas pficiscit'. Facile erat ex
castris .c. trebonii atq; omnib; supiorib; locis pspicere in urbem:
ut omīs iuuētus que ī oppido remāserat. omīs supioris etatis cū
liberis atq; uxorib; publicis custodiis que aut muro ad celū ma-
nu tenderent: aut templa deoꝝ īmortaliū adiret. et ān simu-
lacra pstrati uictoriam ab diis deposceret. Neq; erat quisq̄ oīm
quin ī eē diei casu suaꝝ oīum fortunaꝝ euētū cōsistere existima-
rent. Nam et honesti ex iuuētute et cuiusq; etatis amplissimi nomi-
natim euocati atq; obsecrati naues cōscenderāt. ut si quid aduśsi
accidisset ne ad conādū qđ sibi quicq̄ reliq fore uideret. si supa-
uisset. ut domesticis opib; ut externis auxiliis. de salute urbis cō-
fideret. Cōmisso plio massilieñsib; res nulla ad uirtutē defuit. sed
memores eoꝝ pceptoꝝ q̄ paulo ān ab suis accepāt: hoc aīo decer-
tabāt. ut nullū aliud tps ad conādū hiturum uideret. et quib; in
pugna uite piculū acciderat: nō ita se multū reliq̊ꝝ ciuiū fatum
antecedere existimarēt. qb; urbe capta eadē eēt belli fortuna pa-
tienda. deductisq; nr̄is paulatim nauib; artificio gubernatoꝝ
mobilitati nauiū loc' dabat'. et si qn nr̄i facultatem nacti ferreis
manib; īiectis nauē religauerāt. undiq; suis laboratib; succurre-
bant. Neq; u° cōiūcti albicis cominꝰ pugna deficiebāt: neq; mul-
tū cedebāt uirtute nr̄is. simul et minorib; nauib; magna uis e-
minus missa teloꝝ: multa nr̄is de īpuiso imprudētib; atq; īpeditis
uulnera īferebāt. Cōspicateq; naues triremes due nauē .D. bru-
ti que ex īsigni facile agnosci poterat. duab; ex partib; sese in
eam īcitauerāt. Sed tanta re pruisa brutꝰ celeritate nauis usus
est ut paruo mōmēto antecederet. Ille adeo grauiter inter-

incitate cōflixerūt ut uehementissime uterq; ex cōcursu laborarent.
altera uero pfracto rostro tota collabefieret. Qua re aīadūsa que p
xime ei loco ex bruti classe naues erāt: ī eas impeditas impetum
faciūt. celeriter ambas depmūt. Sed nasidiane naues ullo i
usui fuerūt. celeriterq; pugna excesserūt. Nō ēi has aut cōspec
tus pr̄ie. aut ppinquoꝝ pcepta ad extremū uite periculum
adire cogebāt. Itaq; ex eo nūo nauiū nulla desidera[ta] est. ex i
massiliensi classe .v. sunt depsse. iiii. capte. una cū nasidia
nis pfugit. que omīs citeriorem hispaniam petiuerūt. At ex
reliquis una pmissa massiliā. huius nuntii perferendi grati
a cum iam appropīquaret urbi omīs sese multitudo ad cog
scendū effudit. At re cognita tantus luctus excepit ut urbs ab
hostib; capta eodem uestigio uideretur. Massilieses tn̄ nihil se
gni' ad defensiones urbis reliqua apparare ceperūt. Est anima
dūsum a legionariis: qui dextram partem operis administra
bant ex crebris hostiū eruptionib; magno sibi ee presidio si pro
castello ac receptaculo turrim ex latere sub muro fecisset. Qūa
pmo ad repetinos incursus humilem paruamq; fecerūt huc se
rebant se. hinc siqua maior oppsserat uis ppugnabāt. Patebat hec
q; ūsus pedes .xxx. sed parietū crassitudo .v. Postea uero ut ē reꝝ
oīum magister usus. hoīum adhibita solertia īuentum est ma
gno esse usui posse. si hec eēt in altitudinem turris elata. Id hac
ratione pfcum est. Ibi turris altitudo pducta est: id cōtabulati
onis causa in parietes instruxerūt. ita ut capita tignoꝝ extrēa
parietum structura tegerent ne quid emineret. ubi ignis ho
stium adheresceret. hāc insuper cogitationem quātum tectum
plutei ac uineaꝝ passum est alteriiculo astruxerūt: supraq; eū
locum duo tigna trāsuersa iniecerūt. ut nō longe ab extremis
parietib; quib; suspenderēt eam cōtignationē que turri tegu
mēto eēt futura: supraq; ea tigna directo trāsuersas trabes inie
cerūt eaq; assidib; religauerūt. has trabes paulo longiores atq;
eminētiores q̄ extremi parietes erāt. effecerūt ut eēt ubi tegi-

menta ppendere possent : ad defendẽdos ictus ac repellendos. Cum inter eam cõtignationem parietes extruerẽt. eamq; cõtabulationem sũmã lateribꝰ lutoq; cõstrauerũt. ne quis ignis hostiũ nocere posset. Centonesq; insuper iiecerũt ne aut tela tormẽtis missa tabulationem pfringerẽt : aut saxa et catapultis latericiũ discuterent. Storias aũt ex funibꝰ ancorariis .iiii. ĩ longitudinẽ parietum turris latas .iiii. pedes fecerũt. easq; tribꝰ ex partibꝰ que ad hostes ũgebãt : eminẽtibꝰ paribꝰ trabibꝰ circũ turrẽ ppendẽtes religauerũt. Quod unũ genus tegimẽti : aliis locis erat expti nllo telo atq; tormẽto traici posse. Ubi ũ ea pars turris que erat pfecta tecta atq; munita est ab omi ictu hostiũ pluteos ad alia opera abduxerũt. Turris tectũ per se ipm phensionibꝰ ex cõtignatione pma suspendere ac tollere cepũt. Ubi quãtum storiarũ demisso patebat: tm eleuabãt. Intra hec tegimẽta abditi atq; muniti parietes lateribꝰ extruebãt : rursusq; aliam phensione : ad edificandum sibi locũ expediebãt. Ubi tempus alteriꝰ cõtabulatiõis uidebat: tigna item ut pmo tecta extremis lateribꝰ ĩstruebãt : exq; ea cõtignatione rursus sũma cõtabulatõe storiasq; eleuabãt. Ita tuto ac sine ullo uulnere ac piculo sex tabulata extruxerũt : fenestrasq; quibꝰ ĩ locis uisũ est ad tormẽta mittẽda instruẽdo reliquerũt. Ubi ex ea turri que circũ eẽnt opa tueri se posse cõfisi sũt; musculũ .p. lx. longũ ex materia bipedali : quẽ a turri lateritia ad hostiũ turrẽ murũq; pducerẽt facere ĩstituerũt. Cuiꝰ musculi hec erat forma. Due pmum trabes ĩ solo equa longe distantes inter se .p. iiii. collocant: inq; eis colũnelle pedum ĩ altitudinẽ .v. defigũt: has inter se capreolis molli fastigio cõiungũt : ũ tigna que musculi tegẽdi causa ponãt collocent: Eo sup tigna bipedalia mittũt : eaq; laminis clauisq; religant. Ad extremũ musculi tectũ trabes extremas quadratas : regulas .iiii. patentis digito defigũt : que lateres qui sup musculos struãt cotineant. Ita fastigiato : atq; ordinatim structo : ut trabes que erãt in capolis collocate ĩ lateribꝰ et luto musculus ut ab igne qui ex muro iaceretur tutus eẽt : cõtegit: Super lateres coria inducũt: ne cana-

lib; aqua imissa lateres diluere posset: coria aut ne rursus igni
ac lapidib; corumpant centonib; cotegut. Hoc opus ome tectum
uineis ad ipam turrim pficiut. subitoq; i opinatib; hostib; machi-
natione nauali phalangis subiectis ad turrim hostium admouet.
ut edificio iugant. Quo malo pterriti subito oppidani saxa q ma-
xima possut uectib; pmouet. pcipitataq; muro i musculu deuolu-
ut. Ictu firmatas materie sustinet. et qcqd icidit fastigio musculi
elabit. id u mutat cosiliu cuppas teda ac pice refertas incedut: eas-
q; de muro i musculu deuoluut. Inuolute labut. delapse ab late-
rib; longuriis furcisq; ab ope remouet. Interim sub musculo mili-
tes uectib; ifima saxa turis hostiu quib; fudameta cotinebat couellut.
musculus ex turi lateritia a nris telis tormetisq; defendit. hostes
ex muro ac turrib; submouet. no dat libera muri defendedi facul-
tas. Cum plurib; iam lapidib; ex ea que suberat turi subductis re-
pentina ruina comoti: inopinato malo turbati: deoru ira perculsi
urbis direptione pterriti: inermes cu infulis se porta foras uniuersi
pripiunt: ad legatos ad exercitu supplices manus tedut. Qua nouare
oblata omis administratio belli cosistit: milites q; auersi a plio ad studiu
audiedi et cognoscendi ferut. Ubi hostes ad legatos exercitumq; puene-
rut: uniuersi se ad pedes pciut. orat ut aduet cesaris expectet. captam
suam urbem uidere: opa pfca: turre subrupta. itaq; a defensione de-
sistere. nullam exoriri mora posse quo mini cu uenisset si impata non
faceret. ad nutu e uestigio diriperent. Docet si omio turris cocidisset
no posse milites cotineri quin se prede i urbe irrupet: urbeq; dele-
rent. hec atq; eiusde gnis q plura: ut ab hoib; magna cu misericor-
dia fletuq; pnuntiant. Quib; reb; comoti legati milites ex ope de-
ducut oppugnatione desistut: opib; custodias relinquut. Induciaru
qdam gne misericordie fco aduetus cesaris expectat. nullum ex mu-
ro a nris mittit telum: ut re cofecta omis curam et diligetiam re-
mittut. Cesar enim p litas trebonio magnope madauerat: ne p uim
oppidum expugnari pateret: ne grauius pmoti milites: et defectio-
onis odio et cotentione sui: et diutino labore omis puberes interficeret.

quod se fcuros minabant'. Egreq; tūc sūt retēti qn oppidū irrūpent.
grauiterq; eam rem tulerūt. qđ stetisse p trebonuū q̄ minꝰ oppido
potirent'. uidebat'. At hostes sine fide tempus atq; occasionē frau-
dis ac doli querūt. Interiectisq; aliquot dieb; nr̄is languētib; atq;
aīo remissis subito meridiano tp̄r. cū alī discessisset. alī ex diu-
tino labore ī ipsis opib; se quieti dedisset. arma ū oīa reposita cōtec-
taq; eēnt. portis se foras rūpunt. secūdo magno; uēto ignē opibus
inferūt. huc sic distulit uētus uti uno tp̄r agger plutei. testudo.
turris. tormenta flāme cōcipēt. et prius hec omīa cōsumerentur
q̄ queadmodū accidisset aīauti posset. Nr̄i repētina fortuna p-
moti arma que possūt arripuīt. alii ex castris sese incitāt. fit ī ho-
stes ipetꝰ eoꝝ. sed muro sagittis tormētisq; fugiētes psequi prohibēt'.
Illi sub muꝝ se recipiūt. ibiq; musculū turrimq; lateritiam libere
incēdiūt. ita multoꝝ mēsium labor hostium pfidia et ui tēpestatis.
puncto tp̄is interiit. Tentauerūt hoc idē massilięses postero die ea-
dem nacti tēpestatem. maiori cū fiducia ad alterā turrē aggereq;
pugnauerūt. multūq; ignē intulert. Sed ut supioris tēporis con-
tentionē nr̄i omēm remisāt ita pximi diei casu admoniti oīa
ad defensionē parauerāt. itaq; multis interfectis reliqs imꝑfecta
re in oppidū repulert. Treboniꝰ ea que sūt amissa multo maiore
militū studio admīstrare et reficere īstituit. Nam ū tantos su-
os labores et apparatꝰ male cecidisse uidert. īduciisq; per scelus
uiolatis suā uirtutē irrisui fore pdoluerūt. Qđ uīn agger oīo
comportari posset nil erat reliquū. oīb; arborib; lōge lateq; ī fini-
b; massiliēsiū excisis et cōuectis. aggerem noui gn̄is atq; ī audi-
tū ex lateritiis duob; muris senū pedū crassitudine. atq; eoꝝ
muroꝝ cōtignationē facē instituerūt. equa fere latitudine
atq; ille cōgestꝰ ex materia fuāt agger. Ubi aut spatiū inter
muros. aut inbecillitas materię postulare uideret. pile int'-
ponūt' trāsūsaria signa miciuntur. que firmamēto eē possint.
At qcqd est cōtignatū trabib; cōsternit'. cratesq; luto integūt'.
sub tecto miles dextra ac sinistra muro tectus. adūsus plutei

obiecto opi quecūq; sūt usui sine piculo supportat. Celeriter
res admīstrat᷑. diutini laboris detrimētum solertia et uir-
tute militū breui recōciliat᷑. porte quib; locis uidet᷑ eruptio-
nis causa ī muro relinquūt᷑. Quod ū hostes uiderūt. ea que ī
diu longoq; spatio refici nō posse sperasset. paucoꝝ dieꝝ opa
et labore ita refecta ut nulli᷒ pfidie atq; eruptionis locus eēt.
neq; qcq̄ omīo relinqueret᷑. qua aut ui militib; aut igni opi-
b; noceri possit. eodemq; exemplo sentiūt totā urbem qua sit
aditus a terra muro turrib; circuiri posse. sic ut ipi᷒ cōsisten-
di ī suis munitiōib; locus nō eēt. cū pene edificata ī muris ab
exercitu nrō menia uideret᷑. ac tela manu conicerēt᷑. suoꝝq; tor-
mētoꝝ usū quib; ipi magna ui supauissēt. spatio ppinquitatis
interire. pariq; cōditione ex muro ac turrib; bellandi data. se
uirtute nrīs adequare nō posse itelligūt. ad easdem deditionis
cōditiones recurrūt. M. uarro in ulteriore hispania initio cog-
nitis his reb; que sunt ī italia geste diffidēs pompeianis reb; ami-
cissime de cesare loquebat᷑. pōccupatū sese legatione ab .cn. pom-
peio teneri obstrictū fide. necessitudinē quid sibi nihilo minorē
cū cesare intercedere neq; se ignorare qd eēt officiū legati. q fiduci-
ariam opam obtineret. que uires sue. que uolūtas erga cesarem
toti᷒ puīcie hec s̄monib; omīb; referebat. Postea ū cū cesarem ad
massiliam detineri cognouit. copias petrei cū exercitu afranii eē
coniunctas. magna auxilia couenisse. magna eē in spe atq; expec-
tari et cōsentiri omēm interiorē puīciam. que postea acciderat
de angustiis ad ilerdam rei frumētarie accepit. atq; hec ad eum
latius atq; inflati᷒ afrani᷒ pscribebat. se quoq; ad motū fortune mo-
uere cepit. delectū hūit tota puīncia legionib; cōpletis duab;
cohortes circiter .xxx. alarias addit. frumēti magnum numeꝝ
coegit. quod massiliēsib;. item quod afranio pompeioq; mitteret.
naues longas .x. gaditanis ut faceret imparauit. cōplures preterea
ī hispali faciendas curauit. pecuniā omēm. omiaq; ornamēta ex-

fano herculis in oppidum gadis cōtulit: ea sex cohortes p̄sidij causa
ex puīcia misit. C. q; gallonium. c. r. familiarē domitii. q eo pcu-
rāde hereditatis causa uenerat: missus a domitio oppido gadibus
p̄fecit. arma oīa p̄uata ac publica ī domū gallonii cōtulit. Ipse
hūit graues in cesarem cōciones. sepe ex tribunali p̄dicauit: aduersa
cesarem p̄lia fecisse. magnū nūm ab eo militū ad afraniū pfugisse.
hec se certis nūtiis. certis auctoribꝫ cōpisse. Quibꝫ rebꝫ pterritos. c. r.
eiꝰ puīcie sibi ad remp. admistradas cohortes. lxxx. et argenti pon-
dus. xx. mil. tritici mod. cxx. milia polliceri coegit. Quas cesari ee
amicas ciuitates arbitrabat. his grauiora onera īiugebat: qui uero
ūba atq; orōnem aduersus remp. hūisset eorum bona ī publicū adduce
bat: p̄sidiaq; eo deducebat: et iudicia ī p̄uatos reddebat: puīciamq;
omem ī sua et pompei ūba iusiurādum adigebat. Cognitis his
rebꝫ que sūt geste ī citeriori hispania bellū parabat. Ratio aūt
hec erat belli: ut secum duas legiones gadis cōferret: naues fru-
mētumq; omē ibi cōtineret. Prouīciam eīm omem cesaris re-
bꝫ fauere cognouerat: ī insula frumēto nauibꝫq; cōparatis bellū
duci nō difficile existimabat. Cesar etsi multis necessariisq; rebꝫ
in italiam reuocabat: tn̄ cōstituerat nullam ptē belli ī hispaniis
relinquere. quod magna ee pompeii bnficia et magnas cliētelas
ī citeriori puīcia sciebat. Itaq; duabꝫ legionibꝫ missis ī ulteriorē
hispaniā cū. Q. cassio. tr. pl. ipse cum. dc. equitibꝫ magnis itine
ribꝫ pgredit. edictūq; p̄mittit: ad quā diem magratus p̄cipesq; omīū
ciuitatū sibi ee p̄sto cordube uellet. Quo edicto tota puīcia per
uulgato nulla fuit ciuitas: qn ad id tēpus ptem senatꝰ cordube
mitteret. nō ciuis. r. paulo notior qn ad statutū diē cōueniret.
Simul ipse cordube cōuentꝰ p se portas uarroni clausit: custodias
uigiliasq; ī turribꝫ muroq; disposuit: cohortes due: que colonie
appellabant: cū eo casu uenisset. tuendi oppidi causa apud se re-
tinuit. hisdē diebꝫ carmonēses que est longe firmissima totius
puincie ciuitas: deductis tribꝫ ī arcem oppidi cohortibꝫ a uarro-

ne. psidio pse cohortes eiecit: portasq; preclusit. hoc u magis ppart
uarro. ut cu legionib quam pmum gadis contenderet: nec itinere a-
ut traiectu intercluderet. tanta ac tam secunda in cesarem uolu-
tas puincie reperiebat. Progresso eo paulo longius lre a gadib reddu-
tur: simul atq; sit cogtu de edicto cesaris consensisse gaditanos prin-
cipes cu tribunis cohortiu que eent illi psidio ut gallonium ex oppi-
do expelleret: urbem insulamq; cesari suaret. Hoc inito consilio de-
nuntiasse gallonio ut sua sponte du sine periculo liceret et excederet
gadib: si id non fecisset sibi consilium capturos. hoc timore adduc
tum gallonium gadib excessisse. his cognitis reb altera ex dua-
b legionib que uernacula appellabat. ex castris uaronis astante
et inspectante ipso signa sustulit: seseq; hispali recepit: atq; i foro
et porticib sine maleficio consedit. Quod factum adeo ei conuent ci-
uium .r. conpbauerunt: ut domu ad se quisq; hospitio cupidissime
recipet. Quib reb pteritus uarro cu itinere conuerso sese italiam
uentur pmisisset. certior ab suis factus est: pclusas ee portas. Tum uero
omni interclusus itinere ad cesarem mittit: paratu se ee legione cui
iusserit tradere. Ille ad eum sex. cesarem mittit: atq; huic tradi
iubet. Tradita legione uarro cordubam ad cesarem uenit. relatis ad e-
um publicis cu fide rationib: qd penes eu est pecunie tradit: et
qd ubiq; hat frumenti ac nauiu ostendit. Cesar contione habita cordube
omib gnatim gras agit ciuib .r. qd oppidu i sua potate studuisset
hre hispalis. quod psidia expulisset: gaditanis qd conat aduersari-
or infregisset sese i libtatem iudicasset: tr. mil. centurionibq; q
eo psidii causa uenerat: qd eor consilia sua auctoritate confirmass-
ent. Pecunias que erat i publicu uarroni ac ciuib .r. pollicitus
remittit. bona restituit eis quos liberius locutos ac penam tulisse co-
gnouerat. tributis qbusda publicis puatisq; pmiis: reliquos i poste-
r bona spe complet. biduumq; corduba commorat gadis pficiscit. pecu-
nias monumentaq; que ex fano herculis collata erat i puatam do-

mum referri in templū iubet; puīcieq; Q. cassiū pfecit. huic .iiii.
legiones attribuit. Ipse his nauib; quas M. uarro quasq; gadita-
ni iussu uarronis fecerat: tarracone paucis dieb; puenit. Ibi toti9
fere citerioris puīcie legatiōes cesaris aduētum expectabāt. Eadē
ratiōe puatim ac publice qbusdā ciuitatib; hītis honorib; tarraco-
ne discedit. pedib;q; narbonā atq; deīn massiliā puenit. ibi lege
de dictatore latam seseq; dictatorem dcūm a. M. lepido cōsule. pr.
cognscit. Massiliēses omib; defessi reb; rei frumētarie ad sūmam
inopiā adducti: bis p̄lio nauali supati: crebris eruptiōib; fusi: gra-
ui ēt pestilentia cōflictati: ex diutina cōclusione et mutatiōe uic-
tus. panico eīi uetere atq; hordeo cōrupto omīs alebāt. qđ ad hui9-
modi casus antiqt9 paratū in publicū attulerat. deiecta turri. la-
befacta magna parte muri. auxiliis puīciaꝝ et exercituū despatis
quos in cesaris potātem uenisse cognuerat. sese dedere sine fraude
cōstituūt. Sed paucis ān dieb; L. domiti9 cognita massiliēsiū uo-
lūtate. nauib; trib; cōparatis. ex quib; duas familiarib; suis at-
tribuerat. unam ipse cōscenderat. nactus turbidā tempestatē pfec-
tus est. hūc cōspicate naues que iussu bruti cōsuetudine q̄tidi-
ana ad portum excubāt. sublatis ancoris sequi cepūt. Ex his unū
nauigiū cōtendit et fugere pseuerauit: auxilioq; tēpestatis et
cōspectu abiit. due pterrite cōcursu nrāꝝ nauiū sese ī portū rece-
pūt. Massiliēses arma tormētaq; ex oppido ut est impatū pferūt.
naues ex portu naualib;q; educūt. pecuniam ex publico tradūt.
Quib; reb; cōfectis cesar magis eos p nōīe et uetustate q̄ pro meri-
tis ipse ciuitatis cōsuatis. duas ibi legiones psidio relinqt: ceteras
ī italiam mittit: ipse ad urbē pficiscit. hisdē tpib; C. curio ī afri-
cam pfectus ex sicilia: et ab initio: copias. p. actii uarii despiciens
duas legiones ex .iiii. quas a cesare acceperat. d. eqtes trāsporta-
bat. biduoq; et noctib; trib; nauigatiōe cōsumptis appulit ad eū
locum qui appellat' anguillaria. hic locus abest a clupeis passus

xxii. htq; nō incomoda estate nauigatōem et duob; eminētib;
pmūtoriis cōtinētur. huī aduētum . L . cesar . fil . cū x . longis
nauib; ad duppeam pstolātib; quas naues utice ex pdonū bello
subductas . P . actius reficiēdas . hui' belli causa curauerat . ueritq;
nauiū mltitudinem ex alto refugerat . appulsaq; ad pximū litū'
trireme cōstrata ī litore relicta . pedib;q; ad drumetum cōfu-
gerat . Id oppidū . C . considi' longꝰ uni' legionis psidio tuebatur.
relique cesaris naues ei' fuga se ad drumetum recepūt . Huc se-
cutꝰ . M . rufus questor nauib; xii . quas psidio onerariis nauib;
curio ex sicilia eduxerat . postq̄ in litore relictam nauē cōspex
hāc remulgo abstraxit . ipe ad . c . curionē cū classe redit . Curio
martiū uticam nauib; pmittit . ipe eodem cū excitu pficiscit' . bi-
duūq; iter pgressus ad flumen bagadrā puenit . Ibi . c . caniniū
rebilium legatum cū legionib; reliqt . ipe cū eqtatu pcedit ad
castra exploranda corneliana . quod is locus pidoneus castris hēbat'.
Id āt est iugū directū ī mare eminēs utraq; ex pte pruptū atq;
asperum . sed tn̄ paulo leniore fastigio ab ea parte que ad uti-
cam ūgit . abest directo itinere ab utica paulo amplꝰ passuum
mille . Sed hoc itinere est fons quod mare succedit . lōge lateq; is
locus restagnat . quē siquis uitare uoluīt . sex miliū circuitu in
oppidum puenit . hoc explorato loco curio castra uari cōspicit
muro oppidoq; couīcta ad portā que appellat' bellica admodum
munita natura loci . una ex parte ipo oppido utica . altā ad thea-
trum qd̄ est an oppidū . subtractiōib; ei' opis maximis . aditu ad
castra difficili et angusto . Simul aīadūtit mlta undiq; portari
atq; agi plenissimis uiis . que repētini tumultꝰ timore ex agris
in urbem cōferebāt' . huc equitatū mittit ut diriperet atq; hrēt
loco pde . eodemq; tp̄r his reb; subsidio . dc . equites . numide ex op
pido peditesq; . cccc . mittūt' uarroni . quos auxilii causa rex iuba
paucis dieb; an̄ uticam miserat . huic et patruum hospiciū cum

pompeio et simultas curionis intcedebat qđ tr. pl. legem pmulgarat: qua lege regnũ iube publicauerat. Cocurrũt equites inter se. neq; pmum impetũ nroӡ numide ferre potuerũt: sed infcs circit. c.xx. reliqui se in castra ad oppidũ receperũt. Intim aduẽtu longaӡ nauiũ curio pnũtiare onerariis nauib; iubet que stabant ad uticam: nũo circiter. cc. se in hostiũ hituӡ loco: qui nõ ex uestigio ad castra corneliana uela duxisset. qua pnũtiatioẽ eađ tpis puncto sublatis anchoris omis uticã relinquũt: et q imperatũ est tñseunt: que res omium reӡ copia cõpleuit excitum. his reb; gestis curio se ĩ castra ad bagadram recepit: atq; uniuersi excit conclamatione imꝑator appellat: posteroq; die uticam excitum ducit: et ꝓpe oppidũ castra ponit. Nõdum ope pfcõ equites ex statione nuntiant. magna auxilia eqtũ peditũq; ab rege missa uticã uenire. eodeq; tpr uis magna pulueris cernebat: et uestigio tpis primum agmen erat ĩ cõspectu. Nouitate rei curio pmotus pmittit equites qui pmũ impetum sustineãt ac morent. Ipe celeriter ab ope deductis legionib; aciem instruxit: equitesq; committunt ꝓlium. Et pusq plane legiones explicari et cõsistere posset tota auxilia regis impedita ac pturbata: qđ nullo ordine et sine timore iter fecerat in fugam se conicit: equitatuq; omĩ fere incolumi: quod se ꝑ litora celeriter ĩ oppidũ recepit: magnũ peditũ numeӡ interficiũt. Pxima nocte cẽturiones marsi duo ex castris curionis cũ manipularib; suis xxii. ad actũ uarũ pfugiũt. hi siue uere quam hñant opinionẽ ad eũ pferũt: siue ẽt aurib; uari seruiunt: nam que uolum et credimus libent: et que sentim ipi reliquos sentire spam. cõfirm ãt quidẽ certe toti excitus animos alienos ẽẽ a curione: maximeq; opus est ĩ cõspectu excitũ uenire et colloquẽdi dare facultatẽ. Qua opinione adduct uarus postero die mane legiones ex castris ducit. facit idem curio: atq; una ualle nõ magna intiecta suas uterque copias instruxit. Erat in

excitu uari sex. quintilius uarus quem fuisse corfinii sup demon-
stratum est. hic dimissus a cesare in affricam uenerat. legionesq;
trasduxerat. quas superiorib; tpib; corfinio recepat: cesar. adeo ut
paucis mutatis centurionib;. iidem ordines manipuliq; costaret.
hac nactus appellationis causam qntili circuire aciem curionis
atq; obsecrare milites cepit: ne pmam sacrameti quod apud domi-
tium: atq; apud se questore dixisset memoria deponeret. neu co-
tra eos arma ferret: qui eadem eent usi fortuna: ea demq; i obsi-
dione ppessi: neu phis pugnaret a quib; i contumelia pfuge appel-
larent. his pauca ad spem largitionis addidit: que ab sua libera-
litate si se atq; actui secuti eent expectare deberet. hac hita orone
nullam in partem ab excitu curionis fit significatio: atq; ita sua
uterq; copias reducit: atq; i castris curionis magnus oium i cessit
timor. Nam is uarus hoium sermonib; celeriter auget: unusquisq;
eim opiniones fingebat et ad id qd ab alio audierat: sui aliquid
timoris augebat. hoc ubi uno auctore ad plures pmanauerat: atq;
alius alii tradiderat: plures auctores eius rei uidebat. ciuile bel-
lum genus hoium: qd licere libere facere: et sequi quod uellet:
legiones que paulo an apud adusarios fuerat. Nam etia cesaris
bnficium mutauerat cosuetudo: qua offeret municipia et diui-
sis partib; coniuncta. Neq; eim ex marsis pelignisq; ueniebat: ut q
superiore nocte in cotuberniis: comilitesq; no nlli grauiores smones:
militu uulgo duri accipiebant. no nlli et ab his qui diligetiores
uideri uolebat fingebant. Quib; de causis cosilio couocato de su-
ma rex deliberatione incipit. Erant sentetie que conandum oib;
modis castraq; uari oppugnanda cesrent: qd huiusmodi cosiliis mi-
litum ocium maxime cotrarium ee arbitraret. Postremo pstare
dicebat p uirtutem in pugna belli fortunam expiri: q desertos et
circuuentos a suis grauissimum supplicium pati. Porro erant
qui censeret de tertia uigilia in castra cornelia recedendum

ut maiore spatio t̄pis intiecto militū m̄tes sanaret̄. simul si qđ
graui' accidisset magna mltitudine nauiū tuti' et facili' in si-
ciliam receptus daretur. Curio utrūq; imp̄bans cōsiliū. q̄tum
alteri sententie deesset animi tm̄ alteri sup̄esse dicebat. hos
turpissime fuge rōem h̄re. illos ēt in iniq̊ loco dimicādum
putare. Qua eīm inquit fiducia et op̄e et natura loci muni-
tissima castra expugnari posse cōfidimus. aut ū qđ p̄ficim'
si accepto magno detrimento ab oppugnatiōe castroꝝ disce-
dimus. quasi nō felicitas reꝝ gestaꝝ exercit' beniuolētiam ī-
peratorib; et res aduse odia cōcilient. castroꝝ mutatio qđ h̄t
nisi turpem fugam et desp̄atione omiūm et alienatiōe exc̄it'.
Nam neq; prudentes suspicari oportet sibi paꝝ credi. neq; ip̄bos
scire sese timeri qđ illis licētiam timor augeat noster. his studi
a diminuat. Quod si iam inquit hec explorata h̄emi. que de ex-
citus alienatiōe dicūt. que quidē ego falsa aut certe minora opi-
nione ēē confido. q̄to dissimulare et occultare hec q̄ per nos
cōfirmari prestet. an ū uti corporis uulnera ita exercitus incō-
moda sūt agenda. ne spem adūsarius augeam'. aut ēt media noc-
te p̄ficiscamur. addo quo maiorē credo licētiam hānt. q̄ pecca-
re conent̄. naq; huiusmodi res. aut pudore. aut metu tenentur.
quib; reb; nox maxime adūsaria est. Quare nec tāti sum animi
ut sine spe castra oppugnāda cēseam. neq; tanti timoris ut ip̄e
deficiam. atq; om̄ia prius exp̄ienda arbitror. magna ex p̄te
iam me una uobiscum de re iudiciū fcūꝝ cōfido. Dimisso cō-
silio cōtionē aduocat militū. cōmemorat quo sit eoꝝ usus stu-
dio ad corfinium cesar. ut magnam p̄tem italie b̄n̄ficio atq;
auctoritate eoꝝ suam fecerit. Vos enim uestrūq; fcm̄ inquit
omīa deinceps municipia sunt secuta. neq; sine causa et cesar
amicissime de uobis et illi grauissime iudicauer̄. Pompei'
eīm nullo p̄lio pulsus. uīn fcī preiudicio demotus italia ex

cessit. Cesar me quem sibi carissimu͂ habuit, prouinciam siciliam
atq; africam. sine quib; urbem atq; italiam tueri no͂ potest
ur̄e fidei comisit. Assu͂t qui uos hortetur ut a nobis descisca-
tis. Quid enim est illis optatius: q̄ uno tpr̄ et nos circu͂uenire
et uos nefario scelere obstringere? aut quid irati grauius de
uobis sentire possu͂t: q̄ aut eos pdatis qui se per uos perisse exi-
stimāt. Aut u̇ in hispania res gestas cesar: no͂ audistis? duos p-
pulsos exercitus. duos sup̄atos duces. duas receptas prouīcias?
hec acta dieb; xl. in quib; in cospectum aduersarioꝝ uenerit
cesar. An qui incolumes resistere no͂ potueru͂t. perditi resi-
stant? uos au͂t certa uictoria cesarem secuti: diiudicata ia͂
belli fortuna uictum sequimini: cu͂ ur̄i officii p̄mia recipere
debeatis? Desertos enim ac se proditos a uobis dicu͂t: et prioris
sacrameti metionem faciu͂t. Vosne u̇ L. domitiu͂. an uos
domitius deseruit. Nonne extremam pati fortunam para-
tus piecit? Ille sibi clam nobis salutem petiit. Nam proditi
per illu͂ cesaris bn̄ficio estis cōseruati. sacrameto quide͂ uos
tenere qui potuit: cu͂ piectis fascib; et deposito impio p̄uatus
et captus ipse in alienam uenisset potestatem? Relinquitur no-
ua religio. ut eo neglecto sacrameto quo no͂ tenemini respu-
atis illud: quod de deditione ducis et capitis diminutione
sublatum est. At credo si cesarem pbatis iam me offenditis
qui de eius in uos meritis diiudicaturus no͂ sum que su͂t ad-
huc et mea uoluntate et ur̄a expectatione leuiora: sed tn̄
sui laboris milites semper euetu belli p̄mia petiueru͂t: q̄ qua-
lis sit futurus: ne uos uos quid dubitatis. diligentia͂ quidem
ur̄am [an penitet uos] aut que͂ ad finem res adhuc pcessit. For-
tunam cur ptercam. An penitet uos quod saluu͂ atq; icolum-
em exercitum nulla omnio naue desiderata traduxerim? quod
bis p biduum equestri p̄lio supauerim? qd ex portu sinuq;

adũsarior. cc. naues onerarias adduxerim eoq; illos compule-
rim ut neq; pedestri itinere neq; nauib; cõmeatu iuuari possit.
hac uos fortuna atq; his ducib; repudiatis: corfiniẽsem ignomini-
am ĩ italie fuga: an hispaniar deditionem in affrici belli ꝑiu-
dicia sequimini. Equidẽ me cesaris militem dici uolui: uos
me imperatoris noĩe appellauistis: cui si uos penitet urm uob
bñficium remitto: m̃ meũ restituite nom: ne ad cõtumeliã ho-
norem dedisse uideamini. Qua orone permoti milites crebro
ẽt dicentem interpellãt: ut magno cũ dolore in fidelitatis sus-
pitionem sustinere uideret. discedẽtem ũ ex cõtione uniũsi
cohortant. mag sit aio. neu dubitet ꝑlium cõmittere et suam
fidem ũtutemq; expiri. Quo fco comutata oium uolũtate et
opinione cõsensu suo cõstituit curio: cũ pmũ sit data potestas
ꝑlio rem cõmittere. Posteroq; die ꝑductos eodẽ loco q̃ supiorib;
dieb; cõstiterat: ĩ acie collocat: ne uar quidẽ acti dubitat copi-
as ꝑducere: siue solicitãdi milites siue equo loco dimicandi de-
tur occasio: ne facultatẽ ꝑtermittat. erat uallis inter duas acies
ut supra demõstratũ est. nõ ita magno aut difficili ascẽsu et
arduo. hanc uterq; si adũsarior copie trãsire conarẽt expecta-
bat quo equiori loco ꝑlium cõmitteret: simul a sinistro cornu
p. actii eqtat omis et una leuis armatura et intiecti cõplures:
cũ se ĩ uallem dimitterẽt cernebant. ad eos curio eqtatũ et duas
mauricinor cohortes mittit. qr pmũ impetũ equites hostium
nõ tulerũt: sed amissis equis ad suos refugerũt. Relicti ab his q
una ꝑcurrerant. leuis armatura circũueniebat: atq; intficie-
bat ab nris. hũc tota uari cõusa acies: suos fugere et cocidi uid-
bat. Tum rebilus legatus cesaris quẽ curio secum ex sicilia duxe-
rat. qd magnũ hre usum ĩ re militari sciebat: pterritum inqt
hostem uides curio. quid dubitas uti tp̃is oportunitate. Ille unũ
elocutus ut memoriã teneret: milites ea que sibi ꝑdie cõfirmas-

sent: seq se iubet: et pcurrit an omes: adeoq; erat impedita uallis ut i ascensu nisi subleuati a suis pmi no facile anniterent: sed poccupatus aiis actianor militu tpr et fuga et cede suor: nih de resistendo cogitabat. omisq; iam se ab equitatu circuueniri arbitrabant. Itaq; pusq telum abici posset: aut nri ppius accederent omis uari acies terga utit: seq; in castra recipit. Qua ifuga fabi pelignus quida ex infimis ordinib de excitu curionis pmum agmen fugientum isecutus magna uoce uar noie appellans requirebat uti unus eet ex eis militib et monere aliquid uellet et dicere uideret. Vbi sepi ille appellat aspexit ac restitit. et qs eet aut qd uellet quesiuit: humer aptu gladio appetit: pauluq; fuit: qn uar i'ficeret. Quod ille piculu sublato ad ei conatum scuto uitauit. Fabi a pximis militib circuuent i'ficit: ac fugietum m'ltitudine a turba portę castror occupantur: atq; iter impedit. pluresq; in eo loco sine uulnere q in plio aut in fuga intereunt: neq; m'ltum abfuit qn et castris expelleret: ac nonulli ptinus eodem cursu in oppidu contederut. Sed cu loci na et munitio castror aditu phibebat. quod ad plium egressi curionis milites his reb indigebat: que ad oppugnatoem castror erant usui. Itaq; curio exercitum i castra reducit: suis omib ptium pter fabium i columib: ex nuo adusarior circiter. vi. interfectis: ac uulneratis: qui omis discessu curionis m'ltiq; pterea p simulationem uulner ex castris in oppidum pp timorem sese recipiunt. Quare aiadusa uarus ex terrore excitus cognito buccinatores in castris et paucis ad speciem tabernaculis relictis de tertia uigilia silentio excitum in oppidum reducit. Postero die curio obside uticam ualloq; circumunire istituit. Et in oppido multitudo insolens belli diuturnitate ocii. Vticenses p quibusdam cesaris in se bnficiis illi amicissimi erat. cu et ex uariis gnib constaret: et supiorib pliis magnus. Itaq; de deditione omis pala

loquebant' omis et cu P. actio agebat. ne sua ptinacia omium fortunas pturbari uellet. hec cum agerentur nuntii pmissi a rege iuba uenerunt qui illu cu magnis copiis adee diceret et de defensione ac custodia urbis hortarentur. que res eoru pterritos animos cofirmauit. Nuntiabat hec eade curioni. sed aliquadiu fides fieri n poterat: tm hebat suaru reru fiduciam. Iamq; cesaris in hispania res secunde. i affricam lris ac nuntiis pferebantur. Quib; omib; reb; sublatus nih cotra se regem nisuru existimabat. Sed u cesaris auctorib; compit min' .v. et xx. milib; longe ab utica eius copias abee. relictis munitionib; se se in castra cornelia recepit. huc frumetum coportare. castra munire. materia coferre cepit: statimq; i siciliam misit uti due legiones reliquusq; eqtatus ad se mitterent. Castra erat ad bellu ducenda aptissima. natura et loci munitioe et maris ppinqtate. et aque & salis copia. cui magna uis iam ex pximis erat salinis eo cogesta. Itaq; omnium suoru cosensu curio reliquas copias expectare et bellu ducere parabat. his costitutis reb; pbatisq; cosiliis ex pfugis quibusdam oppidanis. audit iubam reuocatu finitimo bello. et controuersiis leptitanoru restitisse in regno et saburra ei pfectu. cum mediocrib; copiis missum utice appropinquare. his auctoribus temere credens cosiliu comutat. et plio rem comittere costituit. Multum ad hac rem probandam adiuuat adolescetia. magnitudo animi. supioris tpis puetus. fiducia rei bene gerende. his reb; impulsus equitatu omem pma nocte ad castra hostiu mittit ad flumen bagradam quib; perat saburra de q ante erat auditu: sed rex cu omib; copiis insequebat et sex miliu passuum interuallo ab saburra cosederat. equites missi nocte iter coficiunt. imprudetesq; atq; inopinantes hostes aggrediunt'. Numide enim quadam barbara cosuetudine nullis ordinib; passim cosederant. hos oppssos somno adorti magnum

eorum numero interficiunt. multi perterriti profugiunt. quo facto ad curio-
nem equites revertuntur. captivosque ad eum reducunt. Curio cum
omnibus copiis .iiii. vigilia exierat cohortibus quinque castris presidi-
o relictis. Progressus milia passuum .x. equites convenit. rem ge-
stam cognovit. et captivos querit. quis castris ad bagradam pre-
sit. respondent saburram. reliqua studio itineris conficiendi
querere pretermittit. proximaque respiciens signa. videtis ne inquit mi-
lites captivorum orationem cum perfugis convenire. abesse regem. exi-
guas esse copias missas que paucis equitibus pares esse non potuerunt.
Proinde ad predam ad gloriam properate ut iam de premiis vestris et de re-
ferenda gratia cogitare incipiamus. Erant per se magna que gesserant
equites. presertim cum eorum exiguus numerus cum tanta multitudine
numidarum conferretur. hec tamen ab ipsis inflatius commemorabantur. ut de
suis homines laudibus insolenter quidem. sed libenter predicant. Mul-
ta preterea spolia preferebantur. capti homines equitesque producebantur. ut
quicquid intercederet temporis. hoc omne victoriam morari videre-
tur. Ita spei curionis militum studia non deerant. equites sequi iubet se-
se. iterque accelerat. ut quam maxime ex fuga perterritos adoriri pos-
sit. At illi itinere totius noctis confecti subsequi non poterant.
atque alii alio loco resistebant. Ne hec quidem res curionem ad spem
morabantur. Iuba certior factus a saburra de nocturno prelio .ii. hi-
spanorum et gallorum equitum quos sue custodie causa circum se habere
consuerat. et peditum eam partem cui maxime confidebat sab-
urre submittit. ipse cum reliquis copiis elephantisque .lx. lentius
subsequitur. suspicatus premissis equitibus ipsum affore curionem. sabur-
ra copias equitum peditumque instruxit. atque his imperat ut simula-
tione timoris paulatim cedant. ac pedem referant. sese cum opus
esset. signum prelii daturum. et quod rem postulare cognovisset im-
peraturum. Curio ad superiorem spem addita presentis temporis opinio-
ne. hostes fugere arbitratus. copias ex locis superioribus in campum

deducit. Quib; ex locis cum longius ēēt pgressus: cōfecto iam labo-
re exercitu xvi. milium spatio constitit. Dat signum suis saburra
aciem cōstituit: et circuire ordines atq; hortari incipit. Sed pe-
ditatu dumtaxat ad spetiem pcul utit': equites ī aciem īmittit.
Non deest negotio curio. suosq; hortat': ut spem omēm ī uirtu-
te reponāt. nec militib; quid ut defessis. nec equitib; ut pauci'.
et labore cōfectis studium ad pugnādum ūtusq; deerat. Sed hi
erāt nūo. cc. reliqui in itinere cōstiterāt: quacunq; in ptem ī-
petum fecerāt hostes loco cedere cogebāt. sed neq; longi' fugiētes
psequi uehemēti' equos incitare poterāt. At equitatus hostium
cornu circuire aciē nrām et adūsos pterrere incipit. Cū cohor-
tes ex acie pcurrissent: numidę integri celeritate impetū nroꝝ
effugiebāt: rursusq; ad ordines se recipiētes circuibāt et ab acie
excludebant. Sic neq; in loco manere ordinesq; seruare. neq;
pcurrere et casum subire tūi uidebat'. hostiū copię sūmissis a
rege auxiliis: crebro augebant'. nrīs uires lassitudine deficiebāt.
Simul hi qui uulnera accepāt. neq; acie excedere. neq; in locū tu-
tum referri poterāt: quod tota acies equitatu hostiū circūdata te-
nebat'. hi de sua salute despantes: ut extremo uite tpr hoīes facere
cōsuerūt: aut suam mortē miserabant': aut parētes suos com-
mendabant: si quos ex eo periculo seruare potuisset. plena erant
omīa plena timoris et luctus. Curio ū pterritis omib;. neq; cohor-
tationes suas: neq; pces audiri intelligit. unum ut miseris ī reb;
spem reliquā salutis ēē arbitratus: pximos colles cape uniūsos:
atq; eo signa inferri iubet. hos quoq; poccupat: missus a saburra
equitatus. Tum ū ad sūmam desperatione nrī perueniūt: et pti
fugiētes ab equitatu interficiunt'. pti integri pcumbunt.
hortatur curionem. cn. domitius. pr. eq. cum paucis equitibus
circūsistens ut fuga salutem petat: atq; in castra cōtendat: et se
ab eo nō discessuꝝ pollicet'. At curio nunq̄ amisso exercitu se quē

a ces. fideicomissum accepat: in eius cospectum reu'sur affirm-
at: atq; ita plans interficit. equites ex plio p pauci se recipiunt.
Sed hi quos ad nouissimum agmen equor reficiedor causa
substitisse demostratum est: fuga tot' exercitus pcul aiaduersa,
sese in castra columes referunt. milites ad unu interficiut. oms. his re-
b; cognitis martius rufus questor i castris relictus a curione: co-
hortatur suos ne aio deficiat: illi orat atq; obsecrant i siciliam
nauib; reportent. Pollicet. magistrisq; impat nauium ut pmo
uespe oms scaphas ad littus appulsas hant. Sed tantus fuit oium
terror: ut alii adee copias iube dicerent: alii cum legionib; in-
sistere uar: iamq; se puluerem uenietem cernere. Quar rer
nihil omio acciderat: itaq; pterritus omib; alii classem hostium
celeriter aduolaturam suspicarent. itaq; pterritus omib; sibi qsq;
cosulebat. qui in classe erat: pficisci pperabat hor fuga nauiu
onerariar magistros incitabat. Pauci lenuculi ad officiu impe-
riumq; couenieba t. Sed tanta erat copletis littorib; cotentio qui
potissimu ex magno nuo coscenderet: ut multitudine atq; onere
no nulli depmerent. reliqui hoc timore pius adire tardarentur.
Quib; reb; accidit ut pauci milites presq; familie: qui aut gra aut
misericordia ualerent: aut naues adnare possent recipi in sicilia
i columes puenirent. Reliquae copie missis ad uar noctu legato-
rum nuo ceturionib; sese ei dederut. Quar cohortes militum:
postero die an oppidum iuba cospicatus. suam ee pdicans pdam
magnam parte eor interfici iussit. paucos electos in regnu remi-
sit. Cu uarus suam fidem ab eo ledi quereretur: neq; resistere
auderet: ipe equo in oppidum uectus prosequentib; complurib;
senatorib;: quo in numero erat. Ser. sulpicius et licini' damasip-
pus. paucis dieb; que fieri uellet utice costituit atq; impauit.
Dieb; eque post paucis. se in regnu cu omib; copiis recepit:—

ICTATORE hn̄te comitia cesare cōsules creant.
I. cesar. et P. s'uilius. Is enim erat annus q̊ p leges
ei consulem fieri liceret. his reb; confectis cum
fides tota italia ēēt angustior. neq; credite pecu-
nie soluerent. cōstituit ut arbitri darentur.
p eos fierent extimationes possessionū et re℞ et quāti queq; ea
rum an bellum fuisset. atq; ea creditorib; traderent. hoc et
ad timorem noua℞ tabula℞ tollendum minuēdumq; qui
fere bellum et ciuiles dissensiones sequi cōsueuit. et ad debito
℞ tuendam existimationem ēē aptissimū extimauit. Item
pr. tr. q; pl. rogationes ad ppl̄m ferentib; nō nullos ambitus
pompeia lege dānatos illis tpib; quib; in urbe p̄sidia legionū
pompei' hūat. que iudicia aliis audiētib; iudicib; alius sentē-
tiam ferentib; singlis dieb; erāt perfecta in integrum restituit.
Qui se ēī in ocio ciuilis belli obtulerāt. si sua opa in bello uti
uellet. pinde extimans ac si usus ēēt qm sui fecissent potestatē.
statuerat eñ p̄us hoc iudicio ppli debere restitui. q̄ suo bn̄ficio
uideri receptos. ne aut ingratus in referēda gr̄a. aut arrogans
in p̄ripiendo ppli bn̄ficio uideret. his reb; et feriis latinis com-
itiisq; omib; perficiēdis, xi. dies tribuit. dictaturaq; abdicat se
et ab urbe pficiscit. brūdusiumq; puenit. Eo legiones xii. equi
tatum omēm uenire iusserat. sed tm̄ nauium repperit. ut
anguste xv. legionarium militum .d. equites trāsportare
possent. hoc unum inopia nauium cesari ad celeritatē cōficie-
di belli defuit. atq; he ipe copie hoc frequētiores imponuntur.
qđ multi galli tot bellis defecerāt. Longūq; iter ex hispania magm̄
nume℞ diminuerat. et grauis autumnus i apulia circūq; brū-
dusium ex saluberrimis gallie et hispanie regionib; omnem
excitum ualitudine tentauerat. Pompei' annū spatiū ad com

parandas copias nactus: quod uacuum a bello atq; hoste ociosum
fuerat. magnam ex asia cicladibusq; insulis. corcyra: athenis.
ponto. bithinia: syria. cilicia: phenice: egypto classem coegerat.
magnam omnibus locis edificandam curauerat. magnam impe-
ratam asie. syrie. regionibusq; omnibus et dynastis et thetrarcis
et liberis achaie populis pecuniam exegerat: magnas societates
earum prouinciarum quas ipse obtinebat. sibi numerare coegerat: legio-
nes effecerat ciuium r. nouem. v. ex italia quas traduxerat.
unam ex sicilia ueteranam. quam factam ex duabus gemellam
appellabat. unam ex creta et macedonia ex ueteranis militi-
bus qui dimissi superioribus imperatoribus: in his prouinciis consederat
duas ex asia quas lentulus consul scribendas curauerat. Prete-
rea magnum numerum ex tessalia. boetia: achaia. epiroq; supple-
menti nomine in legiones distribuerat. his antonianos milites
admiscuerat. preter has expectabat cum scipione ex syria legio-
nes duas. Sagittarios creta lacedemone ex ponto atq; syria re-
liquisq; ciuitatibus. iii. numero habebat: atq; et funditorum cohortes sex
et delectorum equitum. vii. ex quibus. ii. deiotarus adduxerat. d.
ariobarzanes ex capadocia: ad eundem numerum cotus ex thracia
dederat et sasalam filium miserat. ex macedonia ducenti e-
rant quibus rascipolis preerat excellenti uirtute. d. ex gabiniani
alexandrie gallos germanosq; quos ibi. A. gabinius presidii cau-
sa apud regem ptholomeum reliquerat. Pompei filius cum classe
adduxerat. dccc. quos ex seruis suis pastorumq; coegerat. ccc. tar-
con darius: castor. et domnialus: ex gallogrecis tantundem. ho-
rum alter una uenerat. alter filium miserat. cc. ex syria a coma-
geno antiocho: cui magna pompeius premia tribuit. Missi erant in
his plerique ipotoxote. huc dardanos bessos partim mercenarios
partim imperio aut gratia comparatos: item macedones thessalos
atq; reliquarum gentium et ciuitatum adiecerat. atq; eum que
supra demonstrauimus numerum expleuerat. Frumenti uim
maximam ex thessalia. asia. egypto. creta. cyrenis. reliquisq;

regionib; comparauerat. hyemare dyrachio apollonie. omib;q;
oppidis maritimis cõstituerat. ut mare trãsire cesarem phiberet.
eiusq; rei causa omi ora maritima classem disposuerat. Preterea
egyptiis nauib; pompei filius asiaticis. D. labeli. et. C. triari siri-
acis. C. cassius rhodiis. M. marcellus cum. C. pompeio liburnice
atq; attice. classi treboni libo et. M. octaui. toti tñ officio mari-
timo. M. bibulus ppositus cuncta administrabat. ad hũc sum-
ma impii respiciebat. Cesar ut brũdusium uenit cõcionatus
apud milites. qm ppe ad finem labor ac piculor ẽẽt puentũ
equo ut aio mancipia atq; impedimẽta i italia relinquerent.
ipi expediti naues cõscenderet. quo maior nũs militũ posset im-
poni. omiaq; ex uictoria et ex sua libtate sparet. Conclamati-
b; omib; imparet quod uellet. quodcũq; impauisset se equo
aio ẽẽ fcũros. ii. non. ian. naues soluit. impositis ut supratum
est legionib; vii. Postridie terram attigit grecor. saxa inter et
alia loca periculosa quietam nactus stationem. et portus omis
timẽs quos teneri ab adũsariis arbitrabat. ad eũ locũ qui appel-
latur pharsalia. omib; nauib; ad unam incolumib; milites
exposuit. Erat loryci lucretius hispido. et minuti rufus cum
asiaticis nauib; xviii. quib; iussu. D. lelii perat. M. bibulus cũ
nauib; ex corcyre. Sed neq; hi sibi cõfisi ex portu pdire sũt ausi.
cum cesar omio xii. naues longas psidio duxisset. in quib; erat
etiam ipe illi. neq; bibulus impeditis nauib; dispsisq; remigi-
b; satis mature occurrit. quod pus ad cõtinẽtem uisus ẽ cesar.
q de eius aduẽtu fama omio in eas regiones pferret. Expositis i
militib; naues eadem nocte brũdusiũ a cesare remittuntur.
ut reliquę legiones eqtatusq; trãsportari possent. huic officio pre-
positus erat fufius calenus legatus qui celeritatem in trãsportan-
dis legionib; adhiberet. sed serius a terra puecte naues neq; usę
nocturna aura in redeundo offenderunt. Bibulus enim corcyrę
certior fcũs de aduentu ces. sperans alicui se parti onustar na-
uium occurrere posse. nauib; occurrit. et nactus circiter xxx.

in eas diligentie sue ac doloris iracundia erupit: omisq; incedit
eodemq; igne nautas dominosq; nauium interficit: magnitu
dine pene reliquos deterrere sperās. hoc cōfcō negocio a salonis
ad orici portum: et stationes littoraq; omīa longe lateq; classib;
occupauit. custodiisq; diligentius expositis: ipse grauissima hie-
me in naui excubans: neq; ullū laborem aut munus despici-
ens: neq; subsidium expectans si in cesaris complexū ueniret.
sed post discessum liburnaꝝ ex ilyrico: M. octauius cū his
quas hēbat nauib; salonas ꝑuenit: ibiq; cōcitatis dalmatiis a-
liisq; barbaris hissam a cesaris amicicia auītit. Conuētum salo-
nis cum neq; pollicitatōib;: neq; diminutōe ꝑiculi ꝑmouere po-
set: oppidum oppugnare īstituit. Est aūt oppidum et loci natā
et colle munitū. Sed celeriter ciues .r. ligneis effcīs turrib; se
se muniuerūt: et cum eēnt infirmi ad resistendū ꝓp paucita-
tem hoīum cōfecti uulnerib; ad extremū auxilium descēde-
rūt: suosq; omīs puberes liberauerūt: et ꝓsectis oīum mulieꝝ
crinibus tormenta effecerūt. Quoꝝ cognita sententia: octaui⁹
quinis castris oppidum circūdedit: atq; uno tpr obsidione et op-
pugnationib; eos ꝓmere cepit. Illi omīa ꝑpeti parati maxime
a re frumentaria laborabant: qui remissis ad cesarem legatis
auxilium ab eo petebant: reliqua ut poterat incomoda per se
sustinebant: et longo interposito spatio: cū diuturnitas oppu-
gnationis: negligētiores octauianos fecisset: nacti occasionem
meridiani temporis: discessu eoꝝ pueris mulierib; ī muro dī-
positis: ne quid quotidiane cōsuetudinis desideraret: ipi ma-
nu fcā cum his quos nuꝑ manumissos liberauerat: in ꝓxima
octauii castra irrumpunt. his expugnatis eodē impetu alte-
ra sunt adorti: inde tertia et .iiii. et deinceps reliqua: omib;-
q; eos castris expulerūt: et magno nūo interfecto reliq̊s atq;
ipm octauium in naues confugere coegerūt. Iamq; hiems ap
ꝓpinquabat et tantis detrimentis receptis octauius desꝑata
oppugnatione oppidi dirrachium sese ad pompeium recepit.

o

Demõstrauimus. L. bibulum pompei pfectum bis in potestatem
uenisse cesaris. atq; ab eo ee dimissum. semel ad corfiniũ. iteꝝ
in hispania. hunc p suis bñficiis cesar idoneũ iudicauerat.
quem cum mandatis ad. cn. pompeiũ mitteret. eũdemq; a
pud. cn. põpeiũ auctoritatem hr̃e intelligebat. Erat aũt hec
sũma mandatoꝝ. debere utrq; ptinacie finẽ facere et ab ar
mis discedere. neq; ampli fortunam piclitari. satisq; ẽe mag
utrinq; ĩcommoda accepta. que p disciplina et pceptis habere
possent ut reliquos casus timerent. Illum italia expulsum. a
missa sicilia et sardinia et duab hispaniis et cohortib italia
atq; in hispania. ciuiũ r. centum atq; xxx. morte curionis
et detrimẽto afranii excitus tanto militũq; deditione ad cor
cyram. pinde sibi ac r.p. parceret. Qñtum in bello fortuna pos
set iam ipi in cõmodis suis satis ẽent documẽto. hoc unũ est tps
de pace agendi. dum sibi uterq; cõfideret et pares ambo uidere
tur. Si ũ alteri paululũ modo tribuisset fortuna nõ ẽet usuꝝ
conditionib pacis eũ qui supior uideret. neq; fore ea parte cõ
tentum. qui se omĩa hituꝝ confideret. Conditões pacis qñia
añ cõuenire nõ potuissent. rome a senatu et a ppło peti debere.
Interea et r.p. et ipis placere oportere si uterq; in cõtione stati
iurauisset. se triduo pximũ excitum dimissuꝝ. depositis ar
mis auxiliisq; quib nũc cõfideret. necessario ppli senatusq;
iudicio fore utrumq; cõtentum. hec q facili pompeio pbari pos
sent. omĩs suas terrestres urbiũq; copias dimissuꝝ. Bibulus
his expositis corcyre. nõ minus necessarium ẽe existimauit.
de repentino aduẽtu cesaris pompeium facere certiorem. uti
ad iã cõsilium cape potuisset añ q de mandatis agi inciperet.
atq; eidem cõtinuato nocte atq; die ac omĩb copiis mutatis ad ce
leritatem iumẽtis ad pompeiũ contendit. ut ad ẽe cesarem nũ
tiaret. Pompeius erat eo tpr in candauia. iterq; ex macedonia
in hiberna apolloniam dirachiumq; hebat. sed re noua pturbat
maiorib itinerib appolloniam petere cepit. ne cesar ore mari

time ciuitates occuparet. At ille expositis militibus eodem die oricum pficiscitur. Quo cum uenisset. L. torquatus qui iussu pompei oppido perat. psidiumq; ibi parthinorum hebat conatus clausis portis oppidum defendere. grecos muros ascendere. atq; arma capere iussit. Illi aut cum cotra impium p. r. pugnaturos ee negarent. in oppidum et sponte cesarem recipe conarent. desperatis omnibus auxiliis portas aperuit. et se atq; oppidum cesari dedit. incolumisq; ab eo cosuatus est. Recepto cesar orico. nulla interposita mora appolloniam pficiscit. Eius aduentu audito L. straberius qui ibi perat. aqua comportare in arcem atq; eam munire. obsidesq; ab apolonatibus exigere cepit. Illi u daturos se negare. neq; portas cosuli pclusuros. neq; sibi iudiciu contra omis supturos omis italia p. r. iudicauisset. quorum cognita uoluntate clam pfugit ab apollonia straberius. Illi ad cesarem legatos mittunt. oppidoq; recipiut. hoc sequut billidesés. amathini quoq; et relique finitime ciuitates. totaq; epirus. legatis ad cesares missis. que imparet facturos se pollicent. At pompei cognitis his rebus que erat orici atq; apollonie geste. dyrachium timens diurnis eo nocturnisq; itineribus cotendit. simul et cesarem appropinqre dicebat. tantq; terror incidit eius excitu. quod pperans nocte diei couinxerat. neq; iter intermiserat. ut pene omis in epyro finitimisq; regionibus signa relinqueret. complures arma pceret. ac fuge simile iter uideret. Sed cum ppe dirachium pompei constitisset. castraq; metari iussisset. pterrito et tu excitu. princeps labienus pcessit. iurauitq; se no desturum. eundemq; casum subiturum. quecuq; fortuna tribuisset. hoc idem reliq iurat legati. hos. tr. mil. centuriones sequut. atq; idem omis excit iurat. Cesar pfco occupato itinere ad dyrachium finem ppandi facit. castraq; ad flumen abus supponit. in finibus apollonatium. ut castellis uigiliisq; bn merite ciuitates tute eent presidio. ibiq; reliquarum ex italia legionum aduetum expectare. et sub

pellib; hiemare constituit. hoc idem pompeius fecit et trans flumen
thapsum positis castris eo copias omnes auxiliaq; condux. Calenus
legionib; equitibq; brundusii in naues impositis. ut erat precep-
tum a cesare. quantum nauium facultatem habebat. naues soluit.
paululumq; progressus a portu litteras a cesare accepit. quib; est certior
factus portum littoraq; omnia classib; aduersariorum teneri. quo cognito
se in portum recepit. nauesq; omnes reuocat. Vna ex his que perseue-
rauit neq; imperio caleni obtemperauit. quod erat sine militib; pri-
uatoq; consilio administrabat. delata oricum. atq; a bibulo expu-
gnata est. qui de seruis liberisq; omnib; ad impuberes supplicium
sumit. et ad unum interficit. ita in exiguo tempore magnoq; casu:
totius exercitus casus constituit. Bibulus ut supra diximus in classe
ad oricum. et sicuti mari portibq; cesarem prohibebat. ita ipse
omni terra earum regionum prohibebat. Presidiis enim dispositis. omnia
littora a cesare tenebantur. neq; lignadi aut aquadi. neq; na-
ues ad terram religandi potestas fiebat. Erat res in magna diffi
cultate. summisq; angustiis rei necessarie premebant. adeo ut coge-
ret sicuti reliquum comeatum. ita ligna atq; aquam corcyram nauib;
onerariis supportare. Atq; uno tempore accidit. ut difficiliorib;
usus tempestatib;. ex pellib; quib; erat tecte naues nocturnum
excipere rorem cogerent. quas tamen difficultates patienter. atq;
equo animo ferebat. neq; sibi mandanda littora et relinquendos por-
tus existimabat. Sed cum essent in quib; demostraui angustiis
ac se libo cum bibulo coniunxisset. loquunt ambo ex nauib; cum
M. acilio et statio murco legatis. quorum oppidi muris. alter presidi-
is terrestrib; preerat. uelle se de maximis reb; cum cesare loq; si si-
bi facultas det. huc addunt pauca rei confirmande causa ut
de compositione acturi uiderent. interim postulat ut sint indu-
cie. atq; ab his impetrant. magnum enim quod afferebat uidebat.
et cesarem profectum id summe sciebat cupere. de bibuli mandatis
existimabat. Cesar eo tempore cum legione una profectus erat ad reci-
piendas ulteriores ciuitates. et rem frumentariam expediendam

qua anguste utebant'. erat aut ad butrotu oppidum corcyre
ibi certior ab acilio et murco p litas fcus: de postulatis libonis et
bibuli legionem relinqt. ipse oricum revtit. Eo cu venisset evo-
cant' illi ad colloquium: pdit libo. neq; excusat bibulu. qd' si ira-
cundia su̅ma erat. inimiciciasq; hebat et puatas. ex edilitate
cu cesare et ptura coceptas. Ob eam rem colloquiu uitasse: ne
res maxime spei. maximeq; utilitatis ei iracudia impedirent'.
pompei su̅mam ee ac fuisse semp uolutatem ut coponeret': atq;
ab armis discederet'. sed potatem hr'rei nllam se hre ppea qd
de cosilii snia su̅mam belli rez q; oium pompeio pmisit. Sed
postulatis cesaris cognitis missuros ad pompeiu atq; illu reliq
p se actuz. hortatib) ipis. interea maneret inducie: du ab illo
rediri possent: ne ue alter alteri noce posset. Huc addit pauca
de causa et de copiis auxiliisq; suis. Quib) reb) neq; tu respon-
dendum cesar existimabat: neq; nuc ut memorie pdat' satis
cause putam'. Postulabat cesar ut legatos sibi ad pompeiu sine
piculo mittere liceret: idq; ipi fore recipet. aut acceptos p se ad
eum pduceret. Quod ad inducia' ptineret sic belli roem ee di-
uisam: ut illi classe et naues: auxiliaq; sua impediret. ipse
aqua terraq; phiberet eos: si hoc sibi remitti uellet: remitteret:
ipi de maritimis custodiis si illud tenerent: se q; id retetu z.
nihilomin' agi posse de copositione ut hec no remitterent: neq;
hanc rem illis ee impedimeti: neq; legato cesaris recipe: neq; pe-
riculum pstare eoz sed totam rem ad pompeium reicere: unu
instare de iduciis uehemetissimeq; cotendere. Que u cesar in-
tellexit: pntis periculi atq; inopie uitade causa oronem istitu-
isse: neq; ullam spem aut coditione pacis afferre: ad reliquam
cogitatione belli sese recepit. Bibulus multos dies terra phibi-
tus et grauiore morbo et frigore ac labore implicit': cu neq; cu-
rari posset: neq; susceptu officiu desere uellet: uim morbi susti-
nere no potuit. Eo mortuo ad neminem unu su̅ma imperii
redit: sed sepatim suam quisq; classem ad arbitrium suum

classem admi̅strabat. Vibulli' sedato tumultu quem repentin'
adue̅t' cesaris co̅citauerat: u̅ p̄mum rursus adh̅ito libone et .L. lu-
ceio et teophane: quib; co̅icare de maximis reb; pompei' co̅sueuerat:
de mandatis cesaris agere co̅stituit: que̅ ingressum in sermone̅
pompei' interpellauit: et loq̄ plura p̄hibuit. Quid m̄ inq̄t aut
uita aut ciuitate opus est: q̄ua b̄nficio cesaris h̄re uidebor: cui'
rei opinio tolli no̅ potuit: n̄ cu̅ italia̅ ex qua p̄fectus sum: reduc-
tus existimabor bello p̄fc̄o. Ab his cesar hec dicta cognouit: qui
s̄moni interfueru̅t. Conat' t̄n nihilominꝰ est: aliis rationibus
p̄ colloquia de pace agere. Inter bina castra pompei atq; cesaris
unum flumen tm̄ inte̅rat tapsus: crebraq; inter se colloquia
milites h̄ebāt. neq; ullum interim telum p̄ pactiones loque̅ntiu̅
iaciebat'. Mittit .p. uectinium legatum ad ripam ipam flumi-
nis: qui ea que maxime ad pacem p̄tinere uiderent' ageret. et
crebro magna uoce p̄nu̅tiaret: lic̄et ne ciuib; ad ciues de pace
duos legatos mittere: q̄d et fugitiuis a saltu pyreneo p̄donib;q;
licuisset: p̄s̄tim ut id age̅nt ne ciues cu̅ ciuib; armis decertare̅t.
Multa suppliter locut' ut de sua atq; oi̅um salute debebat: sile-
tioq; ab utr̄sq; militib; fc̄o: auditu̅ resposum est ab alt̄a parte:
A. uarrone p̄fiteri se altera die ad colloqu̅ uentu̅ꝝ: atq; una uis
utru̅q; admodu̅ tuto legati uenire: et que uellent exponere pos-
sent: certu̅q; ei te̅pus co̅stituit'. Quo cu̅ e̅et postero die uentum
magna utrinq; multitudo co̅uenit: magnaq; expectatio huius
rei: atq; oi̅um animi inte̅ti e̅e ad pace̅ uidebant'. qua ex freque̅-
tia .T. labienus p̄dit. su̅missaq; oro̅ne loq̄ de pace atq; altercari
cu̅ uectinio incipit. Quoꝝ media̅ oro̅nem interru̅pu̅t: undiq;
subito tela imissa: que ille obtect' armis militu̅ uitauit. Vulne-
rant' t̄n q̄ plures in his corneli' balb; .L̄. ploti'. L. tiburti': ce̅turio̅es
militesq; no̅nulli. Tum labien': desinite ergo de co̅positione loq̄.
nam nob̄ nisi capite cesaris delato pax e̅e n̄lla poterit. hisdem
te̅pib; .M. celius rufus p̄tor: causa debitoꝝ suscepta: initio ma-
gistratus tribunal suum: iux̄ .C. trebonii p̄r. urbani sellam

collocauit . et siquis appellauisset de extimatõe et de solutiõib;
que per arbitriũ fieret ut ꝑsens cesar cõstituerat fore auxilio
pollicebat͛ . sed fiebat eqtate decreti et humanitate trebonii :
q̃ tp̃ib; clementer et moderate ius hoc dicẽdum existimabat .
ut repiri nõ posset a quib; initiũ appellandi nasceret͛ . Nam for-
tasse inopiam excusare et calamitate . aut ꝓ̊pam suã aut tpꝝ
et difficultates queri auctionãdi ꝓponere ẽt mediocris animi
aut cuius impudẽtie est . itaq; qui hoc postularet rep̄iebatur
nemo . atq; ipi ad quoꝝ cõmodũ ꝑtinebat durior ĩuẽtus est
celi͛ . et ob hoc ꝑfectis initio ne frustra ĩgressus turpem causam
uideret͛ legem ꝓmulgauit : ut se ex his seni dies sine usuris
credite pecunie soluant͛ . Cũ resisteret seruili͛ cõsul reliq; ma
gistratus . et min͛ opinione efficere ad hoĩum excitãda studia
sublata ꝑ̊ore lege duas ꝓmulgauit . Unã qua mercedes habi-
tationũ annuas cõductorib; donauit . alteram tabulam no-
uaꝝ . Impetuq; multitudinis in . C . treboniũ fc̃o . et nõnullis
uulneratis eum de tribunali ꝑturbauit . De quib; reb; s͛ui
li͛ cõsul ad senatum retulit . senatq; celiũ a . r . p . remouẽdum
cẽsuit . hoc decreto eũ cõsul senatu ꝓhibuit . et cõtionare conã-
tem de rostris deduxit . Ille ignominia et dolore ꝑmot͛ palã se
ꝓficisci ad cesarem simulauit . clam nũtiis ad milonẽ missis .
q̃ clodio interfc̃o ei nõie erat dãnat͛ . atq; eũ in italiã euocato
qd̃ magnis munerib; datis gladiatorie familie . reliquas quas
hebat sibi cõiunxit . atq; eum ĩ turrinũ ad sollicitandos pasto-
res ꝑmisit . Ipẽ cũ casilinũ uenisset . uno q̊q; tp̃r signa eĩ milita-
ria atq; arma capue ẽent cõmꝑhensa . familia neapoli . uis atq;
ꝓditio oppidi appareret . patefc̃is cõsiliis . exclusus capua et pe-
riculum ueritus quod cõuentus arma cepat . atq; eum hostis
loco hñdum existimabat . cõsilio destitit atq; eo se itinere aũ-
tit . Interim milo dimissis circũ municipia lr̃is . ea que facẽt
iussu atq; imꝑio facere pompei . que mãdata ad se ꝑ bibulum
delata ẽent . quos ere alieno laborare arbitrabat͛ . solicitabat .

Apud quos cū nihil proficere posset: quibusdam solutis ergastu-
lis: cosam in agro turino oppugnare cepit. Is cū .Q. pedio ꝑtore
cum legione lapide ictus ex muro periit: et celius ꝑfectus ut tpe tūc
dictitabat ad cesarem ꝑuenit. Turinos ů cū cōstanti9 solicitaret:
equitibꝫq; cesaris gallis et hispanis qui ab eo ꝑdandi causa missi
erant: pecuniam pollicitaret: ab his est interfectus. Ita magnaꝝ
initio reꝝ: que occupatione magistratuū et tpꝝ solicitatā italiā
hēbāt: celerem et facilem exitum hūerunt. Libo ꝑfcūs ab orico
cū classe cui ꝑerat nauium .L. brundusium uenit: insulamq;
que cōtra portum brundusiū est occupauit: quod ꝑstare arbi-
trabatur unū locū: qui necessari9 nřis erat egressus: q̄ omnium
littora ac portus custodia clausus, teneri. hic repetino aduē-
tu naues onerarias quasdam nactus incendit: et unam frum-
to onustam adduxit: magnūq; nřis terrorem iiecit. Et noc-
te militibꝫ ac sagittariis in terra expositis: ꝑsidiū equitū deie-
cit. et adeo oportunitate ꝑfecit: uti ad popeium lřas mitteret ꝛ
naues reliquas si uellet subduci et refici iuberet: sua classe a
auxilia sese cesaris ꝓhibiturus. Erat eo tpr antonius brūdusii
ůtute militū cōfisus schaphas nauiū magnaꝝ circiter .xl. cra-
tibꝫ pluteis contexit: eoq; milites delectos imposuit: atq; eas ī
littore pluribꝫ ī locis separatim disposuit: nauesq; triremes ꝛ
duas quas brūdusii faciendas curauerat: ꝑ causam exercendoꝝ
remigū ad faucis portus ꝓdire iussit. has cū audaci9 ꝓgressas
libo uideret: sperans intercipi posse quadriremes .V. ad eas mi-
sit: que cum nauibꝫ nřis ꝓpinquasset: nři ueteri ī portum refu-
gerūt. Illi studio īcitati in cauti9 sequebāt. Iam ex omnibꝫ ꝑtibꝫ
subito antoniane scaphe signo dato ī hostes incitauerūt. Primo-
q; impetu unam ex his quadriremē cū remigibꝫ defēsoribꝫq;
suis ceperūt: et reliquas turpiter refugere coegerūt. Ad hoc de-
trimentum accessit ut ab equitibꝫ ꝑ orā maritimā ab antonio di-
positis aquari ꝓhiberent: qua necessitate et ignominia ꝑmot9
libo: discessit a brundusio: obsessioneq; nřoꝝ omisit. Multi

iam mēses trāsierant et hiems iam ꝑcipitauerat. neq; brūdusio
naues legionesq; ad cesarem ueniebāt: ac nō nulle ei rei ꝑter-
misse occasiones cesari uidebant. quod sepe certe flauerat uēti
quib; necessario cōmittendū existimabat. q̄toq; ei' ampli' ꝓcesse-
rat temporis. tanto alacriores erāt ad custodias qui classibus
ꝑerant. maioremq; fiduciam ꝓhibendi hebant. et crebris popei
lris castigabant: qm̄ ꝑmo uenietem cesare nō ꝓhibuerūt: ut re-
liquos eius exercitus impediret. duriq; quotidie tps ad traspor-
tandos lenioribus uetis expectabant. Quib; reb; ꝑmot' cesar:
brūdusiū ad suos seueri' scripsit: nacti idoneū uetum. ne oc-
casionem nauigandi dimitteret. siue ad litora appollonia-
tium cursū dirigere atq; eo naues elicē posset. hec a custodib;
classium loca maxime uacabant: qd se longi' portub; cōmitte-
re nō auderet. Illi adhibita audacia et uirtute admistratib;
M. antonio et fusio caleno multum ipsis militib; hortātibus
neq; ullum piculū ꝓ salute cesaris recusantib;: nacti austrū
naues soluūt: atq; altera die apollonia dyrachium ꝑteruehū-
tur. Qui cū eēnt ex cōtinenti uisi. Q. coponi' qui dirachii classi
rhodie ꝑerat. naues ex portu educit: et cū iam nr̄i remissiori
uēto appropinquassent idem auster icrebuit: nr̄isq; ꝓsidiū
fuit. Neq; ū ille ob eam causam conatu desistebat: sed labore
et ꝑseuerātia nautar: se uim tēpestatis supare posse spabant:
ꝑteruectosq; dyrachium. magna ui uēti nihilo sect' seq̄bat'.
Nr̄i fortune usi bñficio. tñ impetū classis timebāt: si forte uen-
tus remisisset: nacti portum qui appellat' nympheum. ultra
lissum mil. passuum. iii. eo naues introduxerūt qui portus ab
africo tegebat': ab austro nō erat tutus: leuiusq; tempestatis ca-
usa classis periculum extimauerūt: q̄ simul intro est itum
icredibili felicitate auster qui per biduum flauerat: i afri-
cum se ūtit. hic subitam cōmutatione fortune uidere licuit:
qui modo sibi timuerat hos tutissim' port' recipiebat. Qui nr̄is
nauib; periculum intulerūt: de suo timere cogebant'. itaq;

tempora cōmutata tempestas et nr̃os texit et naues rhodias affli-
xit : ita ut ad unam cōtracte omēs nũo . c . xii . eliderent et i
naufragio interiret et ex magno remigũ ꝓpugnatorũq; nũo
ꝑs ad scopulos allisa interficeret . ꝑs a nr̃is detraheretur : q̊s
om̃s cōseruatos cesar domũ remisit . Il̃e naues due tardi-
ores cursu cōpleto in noctem cōiecte cũ ignoraret quẽ locũ
relique cepissent : cōtra lisum ĩ anchoris cōstiterũt . has sca-
phis minoribusq; nauigiis complib; summissis octaciliꝰ crassus
qui lissi p̃erat . expugnare parabat : simul deditōe eorũ age-
bat : et incolumitatem deditis pollicebat . harũ altera nauis
cc . et xx . ex legione tyronum sustulerat : altera ex uetera-
na paulo minus . cc . hic cognosci licuit q̃tum ẽẽt hoib; p̃sidii
in animi firmitudine : tyrones ẽi m̃ltitudine nauiũ ꝑteriti
et salo nauseaq; cōfecti : iureiurando accepto nih hic nocitu-
ros hostes se octacilio dederũt . qui om̃s aduenietes ad eum
ꝑducti contra religionẽ iurisiurãdi ĩ ei cōspectum crudelis-
sime ĩterficiuntur . At ueterane legionis milites idem cōflic-
tati et tempestatis et sentine uitiis . neq; ex p̃stina uirtute
remittendũ aliquid putauerũt . sed tractandi cōditionib;
et simulatione deditōis extracta p̃mo noctis tp̃r gubnatorẽ
ĩ terrã nauem eicere cogũt . ipi idoneũ locũ nacti . reliquã
noctis partẽ ibi cōfecerũt . et luce p̃ma missis ad eos ab octa-
cilio equitib; q eam ꝑtem ore maritime obseruabãt circit
cccc . quiq; eos armati ex p̃sidio secuti sunt se defenderunt
et nō nullis eorũ interfectis ĩcolumes se ad nr̃os recepũt . Quo
f̃co cōuentꝰ ciuiũ r . qui lissũ oppidũ obtinebãt . hic añea cesar
attribuerat muniẽdũq; curauerat . antoniũ recipit : oĩbq;
reb; iuuit . Octacilius sibi timẽs oppido fugit : et ad pompe-
ium ꝑuenit . Ex omnib; copiis antoniꝰ quarũ erat summa uete-
ranarũ triũ legionũ : uniq; tyronum et equitũ octingetorũ :
plerasq; naues in italiam remittit . ad reliquos milites eq̃tesq; traspor tandos . Pontones qd̃ est genꝰ nauium gallicarũ lissi

relinqt. hoc cōsilio uti si forte pōpeius uacuā existimās italiā
eo traiecisset exercitum. que opinio erat edita ī uulgꝰ aliquā
cesar ad insequēdum hr̄et facultatē. Nuntios quoq; ad eos
celeriter mittit. quib; regionib; exercitū exposuisset et quid
militum trāsmisisset. hec eodē fere tp̄r cesar atq; pompeiꝰ co-
gnoscūt. nam p̄teruectas apolloniam dyrachiumq; naues
uiderāt. ipsi iter secūdum eas terras duxerāt. sed quo esse
he delate p̄mis dieb; ignorabāt. cognitaq; re diuisa sibi ambo
cōsilia capiūt. Cesar ut q̄ p̄mū se cū antonio coniungeret.
pompeiꝰ ut uenientib; itinere se opponeret. et si imprudentes
insidiis adoriri posset. eodemq; die uterq; eoꝝ ex castris sta-
tiuis a flumine tapso exercitum educit. Pompeiꝰ clam et noc-
tu. cesar palam et interdiu. Sed a cesare circuitu maiore iter
erat longiꝰ aduerso flumine ut uado trāsire posset. Pompeius
quia expedito itinere flumine trāseundum nō erat. magis
itinerib; ad antoniū cōtendit. atq; eū ubi appropinquare
cognouit. idoneum locū nactus ibi copias collocauit. suosq;
omīs castris cōtinuit. ignesq; fieri p̄hibuit q̄ occultior eēt eius
aduētus. Hec ad antonium statim p̄ grecos deferunt. Ille mis-
sis ad cesarem nuntiis. unū diem se castris tenuit. altero die
ad eum p̄uenit cesar. Cuiꝰ aduētu cognito pompeiꝰ ne duob;
circūcluderet exercitib; ex eo loco discedit. omnib;q; copiis ad
hasparagum dyrachiūq; p̄uenit. ibiq; in idoneo loco castra
ponit. His temporib; scipio detrimentis quib;dam circa
montem amanū acceptis. imp̄atore sese appellauerat. Quo
f̄co ciuitatib; tyrannisq; magnas imp̄auerat pecunias. ite
a publicanis sue p̄uincie debitam bienii pecuniam exegerat.
et ab eisdem insequētis anni mutuam p̄cepat. eqtesq; toti pro-
uincie imp̄auerat. quib; coactis. finitimis hostib; parthis post
se relictis. qui paulo ante crassum imp̄atorem interfecerāt.
et M. bibulum in obsidione hūant. legiones eqtesq; ex syria
deduxerat. Sūmaq; cū solicitudine atq; timore parthici

belli in prouincia cum uenisset: ac nõnulle militũ uoces audi-
rent: sese contra hostem si ducerent ituros cõtra ciues et cõsu-
lem arma nõ laturos: deductis pgamum atq; i locupletissimas
urbes legionib; hibernis maximas largitiones fecit: et cõfir-
mandoꝝ militum causa diripiẽdas his ciuitates dedit. In-
terim acerbissime impatę pecunię tota puincia exigebatur.
multa pterea gnatim ad auaritiã excogitabant. In capita singla
seruoꝝ ac liberoꝝ tributum imponebat. colũnaria. hostiaria
frumẽtum milites: arma remiges tormẽta uecture impa-
bant. Cuiusmodi rei nomen repiri poterat: hoc satis ẽe ad cogẽ-
das pecunias uidebat. Non solum urbib; sed pene uicis cas-
tellisq; singli cum impio pficiebant. Qui hoꝝ qd acerbissime
crudelissimeq; fecerat is et uir et ciuis optimus hebat. Erat
plena lictoꝝ et impioꝝ puincia cõferta pceptis atq; exac-
torib; qui pter impatas pecunias: suo et puato impio seruiebat.
Dictitabat enim se domo patriaq; expulsos: omib; necessariis
egere reb; ut honesta pscriptiõe rem turpissimã tegerent. Ac-
cedebant ad hec grauissime usure: quod in bello plerũq; acci-
dere solet: uniuersis impatis pecuniis. quib; in reb; platione
diei donatiõem ẽe dicebant. Itaq; es alienũ puincie eo biennio
multiplicatum est: neq; min' ob eam causam ciuib; r. es puincie
sed singlos cõuent' singlasq; ciuitates: certe pecunie impabat.
mutuasq; ex illo se cõsulto exigi dictitabat: publicanis ut sorte
fecerat insequẽtis anni uectigal pmotũ. Preterea ephesi a fano r
diane: depositas antiquit' pecunias scipio tolli iubebat: cetasq;
ei dei statuas. Cum in fanum uẽtum ẽet adhibitis complib;
ordinis senatorii: quos aduocauerat scipio. lr̃e ei reddunt' a
pompeio mare transisse cum legionib; cesarem: pparet ad se
cum exercitu uenire: omibq; que hr̃et. his lr̃is acceptis quos
aduocauerat dimittit: ipse iter in macedoniam parare icipit
paucisq; post dieb; est pfectus: hec res ephesie pecunie salutẽ attu-
lit. Cesar antonio exercitu cõiuncto deducta orico legione: quã

tuende ore maritime causa posuerat: tentandas sibi puincias
longiusq; pcedendum ee existimauit. Et cum ad eu ex thessalia
etholiaq; legati uenissent: qui psidio misso pollicerent: eaz gen-
tium ciuitates impata fcuras. L. cassium longinu: cu legione
tyronum: que appellabat .xxvii. atq; equitib; .cc. i thessaliam
mandat. C. cabauisium sabinum cu cohortib; .v. paucisq; eq-
tib; i etholiam misit. maximeq; eo quod erat ppinque regioes:
de re frumetaria ut puideret hortatus est. CN. domitiu caluu-
num: cu legionib; duab; .xi. et .xii. et equitib; .d. in macedo-
niam pficisci iussit. Cui puincie ab ea pte que appellat. mene-
demus pnceps eaz regionum missus legatus: oium suoz excel-
cellens studium pfitebat. ex his caluis' pmo aduetu: suma
omium etholoz receptus uoluptate: psidiis aduersarioz ca-
lidone et naupacto relictis omi etholia potitus est. Cassi' in thes-
saliam cu legione puenit. hic cum eent factiones due. alia ua-
ria uolutate ciuitatum no tenebat. hac gesarecos ueteris ho
potentie. pompeianis reb; studebat. preteus sume nobilitatis
adolescens suis ac suoz opib; cesarem enixe iuuabat. Eodemq;
tpr domiti' in macedoniam uenit: et cum ad eu frequetes ciui-
tatum legationes couenire cepissent. nuntiatum e adee scipione
cu legione magna et opinione et fama omium: nam plerumq;
in nouitate fama antecedit. hic nullo loco macedonie mora-
tus magno impetu tendit ad domitiu. Et cum abeo milia passu-
um .xx. abfuisset: subito se ad cassiu longinu in thessaliam co-
uertit. hoc adeo celeriter fecit ut simul adee et uenisse nutia-
ret: et quo iter expediti' faceret. M. fabonium ad flumen alemo-
nem: quod macedoniam a thessalia diuidit: cum cohortib;
viii. psidio impedimetis legionis reliquit: castellumq; muniri
iussit ibi. Eodem tempore equitatus regis cocti ad castra cassii
aduolauit: qui circa thessaliam ee cosueuerat. Tunc timore p-
territus cassi' cognito scipionis aduetu uisisq; equitib; quos sci-
pionis ee arbitrabatur: ad motes se couttit qui thessaliam cin-

gunt: atque ex his locis ambrachiam uersus iter facere cepit. At scipi-
onem properantem sequi litterae sunt consecute a .M. fauonio: domiti-
um cum legionibus adesse. neque praesidium ibi constitutus esset sine
auxilio scipionis tenere. Quibus litteris acceptis consilium scipio iterque
commutat: cassium sequi desistit. fauonio auxilium ferre conten
dit. Itaque die ac nocte continuato itinere ad eum peruenit: tam op
portuno tempore ut simul domitianum exercitus puluis cerneret et primi
antecursores scipionis cernerentur. Ita cassio industria domitii:
fauonio scipionis celeritas salutem attulit. Scipio biduo in ca-
stris statiuis moratus ad flumen quod inter eum et domitii castra
fluebat alisicam tertia die prima luce exercitum uadum tradu-
cit. et castris positis postero die mane copias ante frontem castrorum
struit. Domitius tum quoque sibi dubitandum non putauit: quin produc-
tis legionibus proelio. Sed cum esset inter bina castra campus circiter
milia passuum vi. domitius castris scipionis aciem suam subiecit.
Ille uero a uallo non discedere perseuerauit. Attamen egre retentis
domitianis militibus est factum ne proelio contenderetur: et maxime quod
riuus difficilibus ripis subiectus: scipionis progressus nostrorum impedie-
bat. Quorum studium alacritatemque pugnandi cum cognouisset. su-
spicatus fore ut postero die aut inuitus dimicare cogeretur: aut
magna cum infamia castris se contineret: qui cum magna expec-
tatione uenisset. temere progressus turpem habuit exitum. et noc-
tu neque conclamatis quidem uasis flumen transit: atque in eandem
partem ex qua uenerat redit. ibique prope flumen edito naturali
loco castra posuit. Paucis diebus interpositis noctu insidias equi-
tum collocauit: quo in loco superioribus fere diebus nostri pabulari
consueuerant. et cum quotidiana consuetudine Q. uarus praefectus
equitum domitii uenisset. subito ex insidiis consurrexerunt. sed
nostri impetum eorum fortiter tulerunt. celeriterque ad suos quisque
ordines rediens atque ultro conuersi in hostes impetum fecerunt.
Ex his circiter octuaginta interfectis. reliquis in fugam coniec-
tis .ii. amissis in castra se receperunt. His rebus gestis domitius

sperans scipionem ad pugnam elici posse: simulauit sese angu-
stiis rei frumentarie adductum castra mouere: uasisq; more
militari cõclamatis egressꝰ: milia passuũ .iii. idoneo loco et
occulto. omẽm exc̃itum equitatumq; collocauit. Scipio ad
sequendũ paratus: eq̃tatũq; magnamq; ꝑtem ad exploran
dum iter domitii et cognoscẽdum ꝓmisit: qui cum eẽnt
ꝓgressi ꝓmeq; turme insidias intrauisset: ex fremitu equoꝝ
incussa suspitione: ad suos se recipe recepunt: quiq; hos seq̃
bant' celerem eoꝝ receptum cõspicati: restiterũt. Hii cog-
tis hostium insidiis: ne frustra reliquos expectarent: duas n̄
nacti turmas excepũt. In his fuit M. opimi' pr' eques. Re-
liquos om̄s eaꝝ turmaꝝ aut interfecerũt: aut captos ad do-
mitiũ deduxerũt. Deductis ore maritime ꝑsidiis: cesar ut s̃.
demostratum est .iii. cohortes orici oppidi tuẽdi causa reliq̃t.
hisdẽq; custodiam nauium longaꝝ tradidit: quas ex italia t
traduxerat. huic officio oppidoq; ꝑerat canini' legat'. Is naues
nr̃as in interiorem ꝑtem post oppidũ reduxit: et ad terram
deligauit: faucibq; portus nauem onerariam submersam
obiecit: et huic alteram cõiunxit. sup quas turrĩ effectam
ad ipm introitum port' opposuit et militib; cõpleuit. tuẽda-
q; ad om̄s repentinos casus tradidit. Quib; cognitis reb; .cn. po-
pei fili': qui classi egyptie ꝑerat: ad oricum uenit: submersa-
q; nauim remulco multisq; cõtendẽs funib; abduxit: atq;
alteram nauim que erat ad custodiam ab acilio positam.
plurimis aggressus nauib;: in quib; ad libram fecerat turres
ut ex superiori pugnans loco: integrosq; semper defatigatis sub-
mittens et reliquis portib; simul ex terra scalis: ex classe t
menia oppidi temptans uti adũsarioꝝ manũ deducẽt labore
et multitudine teloꝝ nr̃os uicit. Defectisq; defensorib; qui
om̄s scaphis excepti refugerant: et nauem expugnauit. eodẽq;
tp̄r et ad alteram partem molem tenuit naturalem: obiec-
tamq; pene insulam cõtra oppidũ effecerat .iiii. biremes sub-

tectis scutulis impulsas uectib; in interiorem ptem traducit. Ita
ex utraq; pte naues longas aggressus que erāt delate ad t̄ram;
atq; in naues .iiii. ex adduxit: reliquas incēdit. hoc confecto
negocio .D. lelium ab asiatica classe adductū reliq̄t. q̄ comea-
tus iblide atq; mantinea īportari in oppidum phibebat. Ipse
lissum pfectus. naues onerarias .xxx. a M. antonio relictas
intra portū aggressus om̄s incendit. Lissum expugnare conat'
defendētib; ciuib; qui ei' couent' erat militib; quos psidii ca-
usa miserat cesar triduū moratus. paucis in oppugnatione
amissis re infcā inde discedit. Cesar postq̄ pompeium ad aspa-
ragum ēē cognouit: eodē cū exercitu pfc̄us et expugnato in
itinere oppido parthinoꝝ in quo pompei' psidium hēbat: t̄tio
macedoniam ad pōpeiū puenit: iuxtaq; eū castra posuit: et
post triduū eductis omib; copii et acie instructa dec̄nedi
potatem pompeio dedit. Ubi illū suis locis se tenere āiaduer-
tit. reducto in castra exc̄itu aliud cōsiliū capiundū existi-
mauit. Itaq; postero die omib; copiis magno circuitu diffici-
li angustoq; itinere dyrachiū pfectus est: spans pompeiū aut
dyrachium compelli aut ab eo intercludi posse: quod omem
cōmeatum totiq; is belli apparatum eo cōtulisset ut accidit.
Pompeius pmo ignorans ei' cōsilium. quod diuso ab ea regio-
ne itinere pfectum uidebat: angustiis rei frumētarie cōpul-
sum discessisse existimabat. Postea p exploratores certior fc̄us
postero die castra mouit: breuiore itinere se occurrere ei posse
sperans. Quod fore suspicatus cesar. militesq; adhortat' ut equo
animo laborem ferret: parua parte noctis itinere int'misso ꝛ
mane dyrachium uenit. Et cum pmum agmen pompei pcul
cerneret. tum ibi castra posuit. Pompei' interclusus dyrachio
ū ppositum tenere nō potuit: secundo est usus cōsilio edito lo-
co qui appellat' petra. adituq; hēt nauib; mediocrem. atq; eas
a quibsdam ptegit: uetis castra comunit: eo parte nauium
longaꝝ couenire. frumētum cōmeatūq; ab asia atq; omib;

regionibꝫ quas tenebat: comportari impat. Cesar longi bellum
ductur existimans et de italicis comeatibꝫ desperans qd tanta
diligētia omīa litora a pompeianis. classesq; ipi quas hieme ī
sicilia gallia italia fecerat morabant in epirum rei frumētarie
causa quintiliū et. L. canuleiū legatū misit. quodq; he regi-
ones aberant longi. locis certis horrea cōstituit. uecturasq; frum-
ti finitimis ciuitatibꝫ descripsit. Item lisso pthinisq; hisq; omibus
castellis quod eēt frumēti conquiri iussit. id erat p exiguum:
cum ipi agri natura quod sūt loca aspa atq; motuosa ac plerū-
q; frumēto utit importato. tū qd pompei hoc puidebat. et su-
perioribꝫ diebꝫ pde loco pthinos hūat. frumētumq; omē cōqsitū
spoliatis effossisq; eorum domibꝫ p equites comportarat. Quibꝫ re-
bꝫ cognitis cōsilium capit ex loci nā. erat enim circa castra pom-
pei pmulti editi atq; aspi colles. hos pmum psidiis tenuit castel-
laq; cōmunit inde ut loci cuiusq; natura ferebat. ex castello ī
castellum deducta munitōe. circūuallare popeiū instituit.
hec expectans quod angusta re frumētaria utebat. quodq; po-
peius multitudine equitū ualebat. quo minore piculo un-
diq; frumētū comeatūq; excitu supportare posset. simit uti
pabulatiōe pompeiū phiberet. equitatūq; eius ad rem geren-
dam in utilem efficeret. tertio ut auctoritate qua ille maxi-
me apud ceteras nationes uti uidebat minueret. Cū fama per
orbem terrarum pbuisset illum a cesare obsideri. neq; audere
plio dimicare. Pompei neq; a mari dyrachioq; discedere uo-
lebat. quod omem apparatū belli tela. arma. tormēta ibi col-
locauerat. frumētumq; excitu nauibꝫ supportabat. neq; mu-
nitiones cesaris prohibere poterat. nisi plio decertare uellet. qd
eo tpr statuerat nō eē faciendum. Relinquebat ergo ut ex-
tremam belli rationem sequēs q plurimos colles occuparet. et
q latissimas regiones psidiis teneret. cesaris copias q latissime
posset distineret. idq; accidit. Castellis eīm xxiiii. effectis xv.
milia passuum in circuitu amplexus hoc spatio pabulabatur.

multaq: erat intra eū locum manufcā: quib: interim iumē-
ta pasceret. Atq: ut nr̄i perpetuas munitiones uidebant
pductas ex castellis in pxima castella ne q̄ loco erūpēt pom-
peiani et nr̄os post tergū adoriret̄ timebāt. Ita illi ī timore
sperantes perpetuas munitiones efficiebāt: ne q̄ loco nr̄i in-
trarent. atq: ipos a tergo circūuenire possent. Sed illi opi-
b; uincebāt et qđ nūo militū prestabāt et ī timore sperā-
tes minorem circuitū hēbant. que tum erāt loca cesari ca-
pienda: et si phibere pompei totis copiis et dimicare nō cō-
stituerat: tn̄ suis locis sagittarios funditoresq: mittebat:
quor magnū hēbat numer: multiq: ex nr̄is uulnerabāt
magnusq: īcesserat timor sagittar: atq: om̄s fere milites
aut ex subiectis: aut ex cētonib;: aut ex coriis tunicas aut
tegumenta fecerāt: quib; tela uitaret. ī occupandis p̄sidiis
magnaq: ui uterq: utebāt. Cesar ut q̄ angustissime pōpe-
ium cōtineret. Pompei ut q̄ plimos colles q̄ maximo circu-
itu occuparet: crebraq: ob eam causam prelia fiebāt. In his
cum legio cesaris noua p̄sidium quoddam occupasset et muni-
re cepisset locum, ppinquum et cōtrarium collem pompeius
occupauit: nr̄osq: ope phibere cepit: et cum una ex pte ppe
equum aditum hēt: pmum sagittariis funditorib; circun-
iunctis. postea leuis armature magna multitudine missa
tormētisq: prolatis munitiones impediebat. Neq: erat faci-
le nr̄is uno tpr ppugnare et munire. Cesar cū suos ex oīb;
ptib; uulnerari uideret: recipe se statuit et loco excedere.
Erat pdeclue receptū. Illi aūt acrius instabāt: neq: regre-
di nr̄os patiebant̄. Dicit̄ eo tpr glorians apud suos pompeius
dixisse nō recusare se quin nulli usus impator existimare-
t̄: si sine maximo detrimēto legiones cesaris sese recepissēt
inde quo temere eēnt pgresse. Cesar receptui suor timēs
crates ad extremū tumulū cōtra hostes pferri et adūsas
locari. Inter has mediocri latitudine fossam tectis militib;

obduci iussit: locumq; i omis ptes q maxime impediri: ipse idone-
is locis funditores instruxit: ut presidio nris se recipientibus
eent. his rebus copletis legiones reduci iussit. Pompeiani hoc
isolentius atq; audaci nros pmere et instare ceperunt. cratesq;
pmunitiones obiectas ppulerut: ut fossas trascenderet. Quod
cu aiaduitisset cesar ueritus ne no reducti sed deiecti uide-
rent: maiusq; detrimetu caperet: a medio fere spatio suos p an-
toniu qui ei legioni perat cohortatus tuba signu dari atq; i
hostes impetu fieri iussit. Milites legiones noue subito cospi-
cati pila coiecerut. et ex inferiore loco adusu pilu incitati
cursu pcipites pompeianos egerut. Quibus ad recipiedu crates
directe longuriiq; obiecti et istitute fosse. magno ipedime-
to fuerut. Nri u qui satis hebant sine detrimento discede.
copluribus intfcis .v. omio suorum amissis qetissime se receperut
pauloq; circa eu locu morati aliis coprehensis collibus muniti-
ones pfecerut. Erat noua et iusitata belli ratio cu tot castel-
lorum nuo tantoq; spatio et tatis munitoibus et tato obsidionis
gne. tu et reliqs rebus. Nam qcuq; alterum obsidere conati sunt:
pculsos atq; infirmos hostes adorti plio supatos: aut aliqua
offensione pmotos cotinuerut: cu ipi militu nuo equtu pre-
staret. Causa aut obsidionis hec fere ee cosueuit ut frumento
hostes phibeat. At cotra integras atq; icolumes copias: cesar
inferiore militum nuo cotinebat. Cum illi oium rerum copia
abudaret. Quotidie eni magnus undiq; nauiu nus q coueni-
ebat qui ~~comm~~comeatu supportaret. neq; ullus flare uentus
poterat: quin ex aliqua ex pte secudum cursum hret. Ipse aute
cosuptis omibus longe lateq; frumetis summis erat in angustiis
Sed tn singulari patientia milites hec ferebat. Recordabatur
eim eadem se superiore anno in hispania perpessos labore et
patientia magnum bellum cofecisse. Meminerat ad alexia
magnam se inopiam ppessos: multo et maiorem ad auaritia
maximarum se gentium uictores discessisse. Non illis ordeum

cum daret: nō legumina recusabāt: pecus ū cui rei sūma erat ex
epiro copia magno in honore hēbant. Est ēt genus radicis inuen-
tum ab his qui fuerāt cum ualerio. quod appellāt catha. quod
admixtū lacte: mltum inopiam leuabat: id similitudinem
panis efficiebat. et erat magna copia. Ex hoc fcos panes cū in col-
loquiis pompeiani famem nr̄is obiceret: uulgo in eos iaciebāt.
ut spem eo₊ minueret. Iamq; frumēta maturescere icipiebat
atq; spes inopiam sustentabat qđ celeriter se hituros copiam cō-
fidebāt: crebre uoces militū in uigiliis colloquisq; audiebant.
ṗus se cortice ex arboribꝫ uicturos q̄ popeiū e manibꝫ dimis-
suros. libent' ēt pfugis cognoscebāt equos eo₊ tolerari. reliq̄ ū
iumēta interisse. Vti aūt ipō ualitudine nō bona angustiis
loci et odore tetro ex mltitudine cadaue₊ et quotidianis
laboribꝫ insuetos opum: tū aque sūma inopia affectos. omīa
ēi flumina atq; omīs riuos qui ad mare ptinebāt: cesar aut
aūterat. aut magnis opibꝫ obstruxerat. atq; ut erat loca mō-
tuosa et ad specus angustie uallum. has sub licis in terram
demissis persepserat terraq; aggesserat ut aquā cōtinerent
ut illi necessario loca sequi dimissa ac palustria et puteos fodē
cogebant atq; hunc laborem quotidiana ad opa addebāt. Qui
tamen fontes a quibꝫdam psidiis aberant longi: et celerit' estibꝫ
exarescebant. At cesaris exercitus optima ualitudine sūmaq;
aque copia utebat'. Tum comeatus omī gnē pter frumetum
abundabat: quibꝫ quotidie meli' succedere tempus: maioreq;
spem maturitate frumēto₊ pponi uidebāt. In nouo gnē belli
noue ab utrisq; bellandi rationes repiebant'. Illi cū aīaduertissēt
ex ignibꝫ nocte cohortes nr̄as ad munitōes excubare: silentio i
aggressi uniūsam mltitudinē sagittis coniciebat et se cōfestim
ad suos recipiebant. Quibꝫ rebꝫ nr̄i usu docti: hec repiebāt reme-
dia ut alio loco ignes facerēt. Interim certior fcūs. P. Sylla quē
discedēs castris pfecerat: cesar auxilio cohorti uenit cū legio-
nibꝫ duabꝫ cui' aduentu facile sunt repulsi pompeiani: neque

uero

uero cōspectum aut impetum nroꝝ tulerūt: ꝓmisq; deiectis
reliqui uterūt et loco cesserūt. Sed insequētes nros ne longiꝰ
ꝓsequerent sylla reuocauit. At pleriq; existimāt si acrius in
sequi uoluisset bellum eo die potuisse finiri. Cuiꝰ cōsilium
reprehendendum nō uidet. Aliæ eīm sūt partes legati atque
impatoris. alter agere ad ꝓscriptū: alter libere ad sūmam
reꝝ cōsulere debere. Sylla a cesare castris relictus liberatis
suis hoc fuit cōtentus. neq; ꝓlio decertare uoluit. que tamē
res fortasse aliquē reciperet casum ne impatorias sibi partes
sumpsisse uideret. Pompeianis magna res ad receptum
difficultatem afferebat. nam ex iniquo ꝓgressi loco uereba-
tur: neq; multum ad solis occasum tpis superat. sepe enim
cōficiendi negotii ꝓpe in noctem rem duxerat. ita necessario
atq; tpr capto cōsilio pompeiꝰ tumulum quēdam occupauit.
qui tm aberat a nro castello ut telū tormēto missū adigi n
nō posset. hoc cōsedit loco atq; eum cōmuniuit. omīsq; ibi co-
pias cōtinuit. Eodem tpr ꝓpea duobꝫ locis pugnatū est. nam
plura castella pompeiꝰ pariter distinēde manus causa tenta-
uerat ne ex ꝓximis ꝓsidiis succurri posset. Vno loco uolcaciꝰ
tulliꝰ impetum legionis sustinuit cohortibꝫ tribꝫ: atq; eam lo-
co depulit. altero germani munitiōes nras egressi cōpluribꝫ
interfectis sese ad suos incolumes recepūt. Ita uno die sex pre-
liis fcīs: tribꝫ ad dyrachium: tribꝫ ad munitiones. Cum horꝫ
omnium ratio hr̄etur. ad duoꝝ milia nūo ex pompeianis cecī-
disse repiebamus: et manipulares cēturionesq; cōplures. In
eo fuit nūo ualerius flaccus. L. filiꝰ. eiꝰ qui ꝑtor asiam obtinu-
it: signaq; sunt relata militaria sex relata. Nri nō ampliꝰ q̄ xx.
omnibꝫ sunt ꝓliis desiderati. sed in castello nemo fuit omnino
militū quin uulneraret. quatuorq; ex una cohorte cēturi-
ones oculos amiserūt. Et cum laboris sui et piculi testimoniū
afferre uellent. milia sagittaꝝ circiter xxx. in castellū cōiec-
ta cesari numerata erunt. Scutoq; ad eum relato sceue cētu-

P

rionis inuēta fuit in eo foramina . c . xx . quē cesar ut erat de se meritus et de rep. donatū milib. cc . atq; ab octauis ordinib; ad p̄mipilum se traducere p̄nūtiauit . Eius ope castellum magna ex pte cōsuatum ēē cōstabat . cohortēq; postea duplici stipendio frumēto ue ste(n)tariis militarib; donis amplissime donauit . Pompei noctu additis magnis munitionibus reliquis dieb; turres extruxit . et in altitudinē . p . xv . effectis opib; . uineis eam ptem castroꝝ obtexit . et v . intmissis dieb; altām noctem sub nubilam nactus obstructis omib; castroꝝ portis et ad impediendū obiectis tertia inita uigilia . silentio excitum eduxit . et se in antiquas munitōes recipit . Etholia acarnania ampholocis . p cassiū longinū et caluisiū sabinū ut demostrauim receptis . tētandam sibi achaiam ac paulo longius pg̃diendū existimabat . Cesar itaq; eo calenū misit et . Q . sabinum et cassium cū cohortib; adiungit . quoꝝ cognito aduentu rutilius lupus qui achaiam missus a pompeio obtinebat Ittmum p̄ munire īstituit . ut achaia fusiū phiberet . Calen delphos . thebas . et orcomeneū uolūtate ipaꝝ ciuitatū recepit . nōnullas reliquas ciuitates circūmissis legationib; amicicia cesaris recōciliare studebat et ī his reb; fere erat fusi occupatus . Omnium deīceps cesar excitū aciē equū in locū pduxit . si pompei plio dectare uellet . et pene castris pompei legiones subire . tm̄q; a uallo ei p̄ma acies aberat ut eam telū tormēto ne adigi posset . Pompei aūt ut famā opinionēq; hoīum teneret . sic p castris excitum cōstituebat ut tertia acies uallū cōtingeret . ut omis quidē instructus excit telis ex uallo abiectis ptegi posset . hec cū in achaia atq; apud dyrachiū gererēt . scipionem q; ī macedoniam uenisse cōstaret . nō oblitus p̄stini īstituti cesar . mittit ad eū clodiū suū atq; illi familiarē . quē ab illo traditū initio et cōmendatū ī suoꝝ necessarioꝝ nūo hr̄e instituerat . Huic dat lr̄as mandataq; ad eum : quaꝝ hec erat sūma . sese omia de pace exptum . nihil ad huc arbitrari uitio fcūm eoꝝ quos aucto-

res ēē eius uoluisset rei qđ sua mandata ꝑferre nō oportuno
tp̄r ad pompeiū uereret. scipionē ea ēē auctoritate ut nō tm̄
libere que ꝓbasset exponere. sed ēt magna ex pte cōpellere atq;
errātem regere posset. ꝑesse aūt suo noīe excitui. ut ꝑter auc-
toritatem uires q̊; ad cohercēdum hr̄et. qđ si fecisset. quietē
italie. pacem ꝓuinciaꝝ. salutem impio uni om̄s acceptam
relaturos. hec ad eū mandata clodi9 refert. ac ꝑmis dieb; ut
uidebat͛ libenter audit͛ reliqs ad colloquū nō admittit͛. Casti-
gato scipione a fauonio. ut postea cōfecto bello repiebamus: in
fectaq; sese ad cesarem recepit. Cesar quo facilius eqtatū pom-
peianū ad dyrachium cōtineret et pabulatione ꝓhiberet: adi-
tus duos quos ēē angustos demostrauimus: magnis opib; pre-
muniūt. castellaq; his locis posuit. Pompei9 ū nihil ꝓficere equi-
tatum cognouit paucis intmissis dieb;: rurs9 cū nauib; intra
munitiones ad se recepit. erat sūma inopia pabuli: adeo ut
foliis ex arborib; strictis. et teneris arūdinū radicib; cōtusis
equos alerent. frumēta ēi que fuerāt intra munitiones sata
cōsumpserāt: et cogebant͛. corcyra achānania longo intiecto
nauigatiōis spatio pabulū supportare. quoq; erat ei9 rei mi-
nor copia ordeo ad augere atq; his rationib; equitatū tolera-
re. Sed postq̄ ordeum pabulūq; nō modo omib; locis herbaq;
desecta. sed ēt fructus de arborib; deficiebat. cōruptis equis
macie cōnadum sibi aliquid pompei9 de eruptione existima-
uit. Erat apud cesaris equitatū nūo allobroges duo frēs roucil-
lus et egus abucilli filii qui ꝑncipatum in ciuitate mltis aīīs
obtinuerāt. singulari ūtute hoīes: q̊ꝝ opa cesar omib; gallicis
bellis optima fortissimaq; erat usus. his domi ob has causas
amplissimos ingratus cesar mādauerat. atq; eos ex̄ ordinem
ī senatū legendos curauerat. agrosq; in gallia ex hostib; cap
tos ꝑmiaq; rei pecuniarie magna tribuerat. locupletesq; ex
egentib; fecerat. h̄ ꝑꝑ ūtutem nō solum apud cesarem ī hono-
re erāt. sed ēt apud excitū cari hebant͛. Sed freti amicicia ce-

saris et stulta ac barbara arrogantia elati despiciebat suos sti-
pendiumq; equitu fraudabat et pdam omem domu auer-
tebant. Quib; illi reb; pmoti uniuersi ad cesarem adierunt.
palamq; de eoꝝ iniuriis sut questi. et ad cetera addiderut
falsum ab his equitu num deferri. quoꝝ stipendiu auerteret.
Cesar neq; tempus illud aiaduersionis ee existimans et mul-
ta uirtuti eoꝝ cocedens rem totam distulit. illos secreto casti-
gauit. qd questui equites hrent. monuitq; eqtes. oia ex sua
amicicia expectaret. et ex pteritis suis officiis reliqua supa-
rent. Magnam tn hec illis offensionem et cotemptione ad o-
omis attulit. idq; ita ee tu ex alioꝝ obiectatonib; tu et ex do-
mestico iudicio atq; animi intelligebat csciencia. Quo i
pudore adducti et fortasse no se liberati. sed in aliud tps
reseruari arbitrati. discedere a nobis et noua tentare fortu-
nam nouasq; amicicias expiri costituerent. et cu paucis col-
locuti clietib; suis quib; tn facinus comittere audebat. p-
mum conati sut pfectum equitu. C. uolusenu interficere ut
postea bello pfco cognitu est. ut cu munere aliquo pfuge ad po-
peium trasisse uideret. Postq id difficilius uisum est. neq;
facultas pficiedi dabat q maxima potuerut pecunia mutu-
ati. pinde ac suis satisfacere et fraudata restituere uellent
multis emptis equis ad pompeiu trasierut. cu his quos sui
cosilii pticipes hebat. quos pompei quod erat honesto loco nati
et instructi liberaliter magnoq; comitatu et multis iume-
tis uenerat uiriq; fortes hebantur. et in honore apud cesare
fuerut. quodq; nouu et pter cosuetudine acciderat. omnia
sua psidia circuduxit atq; ostetauit. Nam an id tps nemo i
aut miles aut eques aꝝ cesare ad pompeiu trasierat. cu pene
quotidie a pompeio ad cesarem pfugerent. Vulgo u uniuersi
in epiro atq; etholia coscripti milites. eaꝝq; regionu omium
que a cesare tenebant. Sic hi cognitis omib; reb; seu quod i
munitionib; pfectum no erat. seu quid a peritiorib; rei mi-

litaris desiderari uidebat: tpibusq; rerum et spatiis locorum et custo-
diarum uaria diligentia aiadusa; put cuiusq; eorum qui negociis p-
erant: aut nra aut studium ferebat: hec ad popeium omia de-
tulerut. Quibus ille cognitis eruptionisq; iamate capto cosili-
o ut demostratu est tegmeta galeis milites ex uiminibus face
atq; aggerem iubet coportare. his paratis rebus: magnu nu;
leuis armature et sagittariorum aggeremq; noctu i scaphas
et naues actuarias imponit et de media nocte cohortes xl.
ex maximis castris psidiisq; deductas ad eam ptem muniti-
onu deducit que ptinebat ad mare: logissimeq; a maximis
castris cesaris aberat. Eodem naues quas demostrauim agge-
re. et leuis armature militibus copletas: quasq; ad dyrachi-
um naues longas hebat imittit. et quid a quoq; fieri uellet
pcipit. Ad eas munitiones cesar letulu marcellu questorem
cu legione viiii. positu hebat. huic quod ualetudine minus
comoda utebat: fuluiu postumu adiutorem sumiserat. Erat
eo loco fossa p. xv. et uallum cotra hostem i altitudine p. x.
tndeq; eius ualli agger i altitudine patebat. ab eo itmisso
spatio pedu. dc. Alter couersus in cotrariam ptem erat ual-
lus humiliore paulo munitoe. hoc ei supioribus diebus times
cesar: ne nauibus nri circuuenirent: duplice eo loco fecerat
uallum: ut si ancipiti plio dimicaret: posset resisti. Sed opu
magnitudo et cotines ouim dierum labor. quo mille passuu
i circuitu xvii. munitoes erat coplexus. ac pficiedi spatium
no dabat. Itaq; contra mare trasuersum uallu: qui has du-
as munitoes cotingeret no du pfecerat. que res nota erat po-
peio: delata per allobroges pfugas: magnuq; nris attulerat i
comodu. Nam ut ad mare nre cohortes noue legionis excu-
bauerat: accessere subito pma luce pompeiani exercit. nou-
usq; eorum aduetus extitit: simul nauibus circuuenti milites
in exteriorem uallu tela iaciebat: fosseq; aggere coplebant.
et legionarii interioris munitionis defensores: scalis admo-

tis tormẽtis cuiusq; gñis telisq; terrebat. magnaq; multitudo sagit-
tarioꝝ ab utraq; parte circũfundebat᷑. Multi aũt ab ictu lapi-
dum quod unũ nr̃is erat telũ uimineo tegmẽto galeis imposito
se defendebant. Itaq; cũ omĩb; reb; nr̃i p̃merent᷑. atq; egre re-
sistere aĩaduũsũ est uitiũ munitõis q̃d supra demostratũ est;
atq; inter duos uallos quo ꝑfectum opus nõ erat ꝑ mare nauib;
expositis ĩ aduũsos nr̃os impetũ fecerũt. atq; ex utraq; munitõe
electos terga ũtere coegerũt. hoc tumultu nũtiato marcelli-
nus cohortes subsidio nr̃is laborãtib; sũmittit. que ex castris
fugientes cõspicate neq; illos suo aduẽtu cõfirmare potuerũt.
neq; ip̃e hostium tulerũt impetũ. Itaq; q̃dcunq; addebat᷑ sub-
sidio. id corruptũ timore fugientũ terrore et periculũ au-
gebat. hoĩum mltitudine receptus ĩpediebat᷑. In eo ꝓlio cũ
graui uulnere ẽet affect᷒ aquilifer et a uirib; deficeret. cõs-
picat᷒ eq̃tes nr̃os. hãc ego inquit et uiuus mltos p annos mag͠
diligẽtia defendi. et moriẽs eadem fide cesari restituo. Noli-
te obsecro cõmittere. q̃d añ in exc̃itũ cesaris nõ accidit. ut rei
militaris dedec᷒ admittat᷑. ĩcolumẽq; ad eũ deferte. hoc casu
aquila cõsuat᷑. omĩb; p̃me cohortis cẽturionib; interfectis
p̃ter p̃ncipem p̃orem. Iamq; pompeiani magna cede nr̃oꝝ ca-
stris marcellini appropinquabat. nõ mediocri terrore illato
reliq̃s cohortib;. Et M. antoni᷒ qui ꝓximum locum p̃sidioꝝ te-
nebat. ea re nũtiata cũ cohortib; xii. descendẽs ex loco sup̃iore
cernebat᷑. Cui᷒ aduẽtus pompeianos cõpressit nr̃osq; firmauit
ut se ex maximo timore colligeret. Neq; multo p̃ost cesar signi-
ficatione ꝑ castella fumo f̃co. ut erat sup̃ioris tp̃is cõsuetudo
deductis quib;dã ex cohortib; ex p̃sidiis eodẽ uenit. Qui cog͠-
to detrimẽto cũ aĩaduũtisset pompeiũ ext᷑ munitiones egres-
sum secũdum mare ut libere pabulari posset. ne min᷒ adi-
tũ h̃ret cõmutata r̃oe belli q̃m ꝓpositum nõ tenuerat. iuxta
pompeium munire iussit. Qua perf̃ca munitõe aĩaduũsum
est a speculatorib;. cesaris cohortes quasdam quod ĩstar legi-

onis uideret esse post siluam et in uetera castra duci. Castrorum hic situs erat. superioribus diebus nona cesaris legio cum se obiecisset pompeianis copiis. atque ut demostrauimus circummuniret castra eo loco posuit. hec siluam quandam contingebat. nec longius a mari passibus. cccc. aberat. Post mutato consilio quibusdam de causis cesar. paulo ultra eum locum castra transtulit. paucisque intermissis diebus eadem hec pompeius occupauerat. et quod eo loco plures erat legiones habiturus. relicto interiore uallo maiorem adiecerat munitionem. Ita minora castra clausa maioribus. castelli atque arcis locum obtinebant. Item ab angulo castrorum sinistro munitiones ad flumen perduxerat circiter passus. cccc. quo liberius et sine periculo milites aquarentur. Sed is quoque mutato consilio quibusdam de causis quas memorare necesse non est eo loco excesserat. ita complures manserant castra. munitiones quidem omnes integre erant. Eo signo legionis illato speculatores cesari renuntiarunt. Hoc idem uisum ex superioribus castellis quibusdam confirmauerat. Is locus aberat nouis pompei castris circiter passus .v. legionem sperans cesar se opprimere posse / et cupiens eius diei detrimentum sarcire reliquit in opere duas cohortes que spem munitionis preberent. ipse diuerso itinere quam potuit occultissime. reliquas cohortes numero xxxiii. in quibus erat legio nona multis amissis centurionibus diminutoque militum numero ad legionem pompei castraque minora eduxit. neque eum prima opinio fefellit. Nam et peruenit priusquam pompeius sentire posset. et tametsi erant munitiones magne castrorum tamen sinistro cornu ut erat ipse celeriter aggressus pompeianos ex uallo deturbauit. Erat obiectus portis ericius. hic paulisper est pugnatum cum irrumpere nostri conarentur. illi castra defenderent. fortissimeque T. puleione cuius opera proditum exercitum C. antonii demostrauimus eo loco propugnante sed tamen nostri uirtute uicerunt. Excisoque ericio primo in maiora castra post etiam in castellum quod erat inclusum maioribus castris irrumpunt. et quo pulsa legio sese receperat. non nullos sibi repugnantes interfecerunt.

Sed fortuna que plimum pot cum in reliquis reb; tu precipue in bello parvis mometis magnas re♃ comutationes efficit: ut tu accidit munitione quam pungere a castris ad flumen sup demostrauim' dextru cesaris cornu cohortes ignoratia loci sunt secute cu portam quereret castro♃: qd' eam munitoem ee arbitrarentur. Qd' cum eet aiadusum coniuncta ee flumini positis munitionib; defendete nllo trascenderut. omisq; noster eqtat' eas cohortes est secut'. Interim pompei' longa ac satis interiecta mora et re nuntiata .v. legionem ab ope deductam subsidio subduxit. eodeq; tpr equitat' ei nris equitib; appropinquabat. et acies instructa a nris qui castra occupauerant cernebat'. omiaq; sut subito mutata. Pompeiana ei legio celeri sepe subsidio cofirmata a decumana porta resistere conat': atq; ultro i nros impetu faciebat. Dextru cornu quod erat a sinistro seclusum. terrore eqtu aiaduso ne int' munitione oppmeret'. ex parte qua prruebat sese recipiebat. At pliq; ex his ne in angustias inciderent .x. pedu munitoes se i fossas pcipitant pmisq; oppssis reliqui p eo♃ corpora salutem sibi atq; exitu parebat. Sinistro cornu milites cu ex uallo pompeiu ad ee et suos fugere cernerent. ueriti ne angustiis intercluderet'. cu extra et intus hostem hrent: eodem quo uenerat receptui sibi cosulebat. omiaq; erat tumultus timoris fuge plena: adeo ut cum cesar signa fugietum manu phenderet et cosistere iuberet: alii dimissis equis eunde cursum cofugeret: alii ex metu et signa dimitteret. neq; quisq omio cosisteret. his tantis malis neq; auxilia succurrebat quo min' omis deleret' excit'. Sed pompei' insidias times credo quod hec pter spem acciderat ei: qui paulo ante ex castris fugientes suos cospexerat: munitionibus appropinquare aliquadiu no audebat. eqtesq; ei angustiis portis atq; his a cesaris militib; occupatis ad insequedum tardabat. Ita parue res magnu in utramq; partem mometum hueru. munitiones eim a castris ad flumen pducte: expugnatis iam

castris pompei ꝑam et expeditam cesaris interpellauerūt uic-
toriam · eadem res celeritate insequentium tardata nris salu-
tem attulit. Duob; his uni9 diei pliis cesar desiderauit milite͛
dcccclx. et notos equites. r. cccc. et tuticanū gallū senatori͛
filiū. c. felginatem. et a placētia. c. et puteolis. c. idest cap-
ua. x. sacrati uiꝝ. et. x. tr mil. et cēturiones. xxx. Sed hoꝝ
omnium ps magna ī fossis · munitionib; et fluminis ripis oppssa
suoꝝ terrore ac fuga. sine ullo uulnere interiit signaq; sūt
militaria amissa. xxxii. Pompei9 eo plio impator est appellat9.
hoc nomen obtinuit · atq; hoc noīe ita se postea salutari passꝰ.
sed in lris quas scribere est solit9. neq; ī fascib; insignia lau-
ree ꝑtulit. At labien9 cū ab eo impetrauisset ut sibi captiuo͛
tradi iuberet · omīs ductos ostentatoīs ut uidebat͛ causa q͛
maior pfugis fides hret · comilitones appellans et magna ū-
boꝝ cōtumelia intꝛogans. solerent ne ueterani milites fuge͞
in oīum cōspectu interficere iussit. his reb; tm̄ fiducie ac spi-
ritus pompeianis accessit · ut nō de ratione belli cogitarent ·
sed uicisse iam sibi uideret͛. Nō illi paucitate nroꝝ mili-
tum · nō iniqtatem loci atq; angustias ꝑoccupatis castris · et
ancipitem terrorem intra extraq; munitiones · nō abscissū
in duas ptes exercitū cū alter alteri auxiliū ferre nō posset · cae
fuisse cogitabat · nō hec addebāt · nō ex cōcursu agri fc̄o · non
plio dimicatū. sibiq; ipis multitudine atq; angustiis maius
attulisse detrimētum · nō cōmunes belli casus recordabant͛
quoꝝ paruule sepe cause ut false suspiciones · uel terrores
repentini · uel obiecte religiones magna detrimēta intulissēt ·
quoties uł ducis uicio · uł culpa tribuni in exercitu eēt offen-
sum. sed pinde ac si uicissēnt ūtute · neq; ulla cōmutatio re-
ꝝ posset accidere · per orbem terraꝝ fama ac lris uictoriam
eius diei cōcelebrat. Cesar a supiorib; cōsiliis depulsus omem
sibi cōmutandam belli rationem existimauit. itaq; uno tpr
ꝑsidiis omib; deductis et oppugnatione dimissa · coactoq; in

unum locum exc̄itu : cōtionem apud milites hīut : hortatusq;
est ne ea que accidisset grauiter ferret : neue his reb; terrere-
tur. multisq; secundis preliis unū aduersum et id mediocre op-
ponerent. hn̄dam fortune grām quod italiā sine aliq̊ uulne-
re cepissent. qđ duas hispanias bellicosissimoꝝ hoīum ꝑitis-
simis atq; excitatissimis ducib; pacauisset. qđ finitimas fru-
mētarias ꝓuincias in ꝑotātem redegisset. Deniq; recordari de-
bere qua felicitate inter medias hostiū classes oppletis nō solū
portub; sed ēt litorib; : omīs incolumes eēnt trāsportati : si nō
omīa caderet : secunda fortuna ēē industria subleuāda. qđ
eēt acceptum detrimēti cuiuis poti q̄ sue culpe debere tribui.
locū securū ad dimicādum dedisse. potitū ēē hostiū castris
expulisse ac supasse pugnātes. sed siue ipsoꝝ ꝑturbatio. siue
terror aliquis. siue ēt fortune paratam iam p̄ntemq; uicto-
riam interpellauisset. dandam omib; opam ut acceptum
incōmodū uirtute sarciret. quod si eēt fcūm ut detrimētum
ūterent. uti ad gergouiam accidisset : atq; hi qui an̄ dimica-
re timuissent. ultro se ꝑlio offerret. hac hita cōtione nōnullos
signiferos ignominia notauit et loco mouit. Excitu qđē
omi tantus incessit ex icōmodo dolor. tmq; studiū infam-
ie sarciende. ut nemo aut tribuni aut cēturionis impiū
desideraret et sibi quisq; ēt loco pene imponeret grauiores
labores simulq; omīs arderent pugnādi cupiditate. cū supe-
rioris ēt ordinis nō nulli orōne permoti : manēdum eo lo-
co et rem ꝑlio cōmittēdam existimaret. Contra ea cesar ne-
q; satis militib; ꝑterritis cōfidebat. spatiūq; interponendū
ad recreandos aīos putabat. relictisq; munitōib; magno-
pere rei frumētarie timebat. Itaq; nulla interposita mo-
ra sauciorū modo et egroꝝ hita rōe impedimēta omīa si-
lentio ꝑma nocte ex castris apolloniā ꝑmisit. hec cōqescē
an̄ iter cōfectū uetuit. his una legio missa ꝑsidio est. his
explicitis reb; duas in castris legiones retinuit. et reliq̄s

de quarta uigilia cõpluribꝫ portis eductas eodem itinere pre
misit. paruoq; spatio intermisso ut militare istitutũ serua
ret. et citissime eius pfectio cognosceret cõclamari iussit. stati
q; egressus et nouissimũ agmen cõsecutus celeriter ex cõspectu
castrorum discessit. Neq; uero pompeius cognito eius discessu. moram
ullam ad insequendum intulit. sed eadẽ spectans si itinere im
peditos ptritos dephendere posset exercitũ e castris eduxit. eqta
tusq; pmisit. ad nouissimũ agmen demorandum. neq; con
sequi potuit. quod multo expedito itinere antecesserat cesar
Sed cũ uentum est ad flumen genusũ. quod ripis erat ipeditis cõ
sequutus equitatus nouissimos plio detinebat. huic suos ce
sar equites opposuit. expeditosq; antesignarios admiscuit
cccc. qui tm pfecerũt ut equestri plio cõmisso pellerent omis
cõpluresq; interficerent. ipsiq; incolumes se ad agmen recipet.
Confecto iusto itinere eius diei quod pposuerat cesar. traductũ
q; exercitu flumen genusũ. ueteribꝫ eius castris cõtra asparagũ
consedit. eisq; milites quod ab ope integris munitoibꝫ uacabat
alii lignandi pabulandiq; causa longius pgrediebant. alii qui
subito cõsiliũ pfectionis ceperant. magna pte impedimentorum et
sarcinarum relicta. ad hec repetenda inuitati ppinquitate superiorum
castrorum depositis in cõtubernio armis uallũ relinqbat. Quibꝫ
ad sequendum ipeditis. cesar quod fore puiderat. meridiano
fere tempore signo pfectionis dato exercitum educit. duplicato
q; eius diei itinere. viii milia passuum ex eo loco pcedit. quod facere
pompeius discessu militũ nõ potuit. Postero die cesar ptermissis
prima nocte impedimentis. de quarta uigilia ipse egredit. ut si
qua eet imposita dimicandi necessitas. subitum casum expedi
to exercitu subiret. hoc idem reliquis fecit diebꝫ. Quibꝫ rebus p
fectum est ut altissimis fluminibꝫ atq; impeditissimis itineri
bꝫ nullũ acciperet incõmodum. Pompeius eius prima diei mora illa
ta. et reliquorum dierum frustra labore suscepto. cũ se magis itine
ribꝫ extenderet et pgressos cõsequi cuperet quarta die finem

sequēdi fecit: atq; aliud sibi cōsiliū capiēdum existimauit. Ce-
sari ad saucios deponēdos. stipendiū exercitui dandū: socios con-
firmandos. p̄sidium urbib; relinquēdum necc̄e erat adire ap-
olloniam. Sed his reb; tm̄ tp̄is tribuit q̄tum erat ꝑperari ne-
cesse timēsq; domitio ne aduētu pompei p̄occuparet. ad eum
omi celeritate et studio incitat⁹ ferebat. Toti⁹ aūt rei cōsilium
his rōib; explicabat: ut si pompei⁹ eodē cōtenderet: abductum
illū a mari atq; ab hiis copiis quas dirachii cōparauerat: frume-
to atq; cōmeatu abstractū: pari cōditiōe belli secū decertare
cogeret. si in italiam trāsiret coniūcto exercitu cū domitio per
illyricum italie subsidio p̄ficisceret. si apolloniā oricūq; op-
pugnaret: et si omi maritima ora excludere conaret obsesso
scipione necc̄io illū suis auxiliū ferre cogeret. Itaq; p̄missis
nuntiis ad .cn. domitiū cesar scripsit: et quid fieri uellet o
ostendit: p̄sidioq; apollonie cohortib; .iiii. lissi .i. trib; orici re-
lictis. quiq; erat ex uulnerib; egri depositis: p epir(orum) atq; acar-
naniam iter facere cepit. Pompei⁹ quoq; de cesaris cōsilio cōiec-
tecturam iudicās ad scipionē ꝑperandum sibi existimabat: si
cesar iter illo hr̄et ut subsidiū scipioni ferret: si ab ora mariti-
ma corcyraq; discedere nollet: q̄d legiones equitatūq; ex itali-
a expectaret: ipse ut omib; copiis domitiū aggrederet. his de
causis uterq; eo(rum) celeritati studebat. et suis ut eēt auxilio ad
opprimendos adūsarios ne occasio temporis deesset. Sed cesarem
apollonia a recto itinere aūterat pompei⁹ p candauiā iter ī ma-
cedoniam expeditum hēbat. Accessit et ex improuiso aliud ī-
cōmodū: q̄d domiti⁹ qui dies cōplures castris scipionis castra i
collocata hūisset: rei frumētarie causa ab eo discesserat: et
heracliam senticam que est subiecta cādauie iter fecerat: ut
ipa fortuna illū obicere pompeio uideret. hec ad tp̄s cesar igra-
bat. simul a pompeio l̄ris p omēs p̄uincias ciuitatesq; dimissis. q-
b; p̄lio ad dyrachium f̄co lati⁹ inflati⁹q; multa q̄ res erat gesta
fama percrebuerat. Pulsum fugere cesarem pene omib; copiis

amissis. hec itinera infesta reddebāt. hec ciuitates nō nullas ab-
eius amicicia auertebāt. Quib; accidit reb; ut plimis itinerib; a ce-
sare ad domitiū et a domitio ad cesarem nulla rōe cōficē iter
possent. Sed allobroges: rouigi atq; eorum familiares quos pfugi ad pō-
peium domostrauim' cōspicati itinere exploratores domitii seu
pstina sua cōsuetudine: qd' una in gallia bella gesserat: seu glia
elati cuncta ut erat acta exposuerūt et cesaris pfectionē et
aduētum pompei docuerat. a quib; domiti' certior fcūs: uix
iiii. horarum spatio antecedens: hostiū bnficio piculū uitauit: et
ad eginiū qd' est obiectū oppositūq; thessalie: cesari ueniēti occur-
rit. Coniūcto exercitu cesar gomphos puenit: quod est oppidum
pmum thessalie ueniētib; ab epiro: que gens paucis añ mēsib;
ultro ad cesarem legatos miserat. ut suis omīb; facultatib; ute-
ret: psidiūq; ab eo militū petierat. sed eo fama iam pcurrerat:
quam supra docuim' de plio dyrachino: quod multis auxerat
ptib;. Itaq; androstenes ptor thessalie: cū se uictorie pompei co-
mitē eē mallet q socium cesaris in reb; aduersis. omnem ex agris
multitudinē suorum ac liberorum in oppidum cogit portasq; pclu-
dit. et ad scipionē pompeiūq; nūtios mittit ut sibi subsidio ue-
niāt: se cōfidere munitōib; oppidi si celeriter succurrat: lon-
ginquāq; oppugnatōem sustinere nō posse. Scipio discessu ex-
citus ab dyrachio cognito larissam legiones adduxerat: pōpeius
nō dum thessalie appropinquabat. Cesar castris munitis scalas
musculosq; ad repetinam oppugnationē fieri et crates parari
iussit. Quib; reb; effectis cohortat' milites docuit qtum usū
hret ad subleuādam omnium rerum inopiam potiri oppido
pleno atq; opulento: simul reliqs ciuitatib; huius urbis exemplo
inferre trorem et id fieri celeriter pusq auxilia cocurreret.
Itaq; usus singlari militū studio eodē quo uenerat die post ho-
ram nonā oppidū altissimis menib; oppugnare aggress': ante
solis occasum expugnauit: et ad diripiendū militib; cōcessit:
statimq; ab oppido castra mouit et ī metropolim uenit. Sic cū

nuntius expugnati oppidi famaque antecederet. metropolite primum eodem usi consilio: hisdem permoti rumoribus portas clauserunt murosque armatis compleuerunt. Sed postea casu ciuitatis conprehensis cognito ex captiuis quos cesar ad murum producendos curauerat portas aperuerunt. quibus diligentissime conseruatis: collata fortuna metropolitum cum casu gomphensium: nulla thessalie fuit ciuitas preter larisseos qui magnis exercitibus scipionis tenebant. que cesari pareret atque imperata faceret. Ille segetis idoneum locum in agris nactus que prope iam matura erat: ibi aduentum expectare pompei. eoque omnem belli rationem conferre constituit. Pompeius post diebus paucis in thessaliam peruenit: contionatusque apud cunctum exercitum suis agit gra[tia]s cohortatus et scipionis milites ut parta iam uictoria prede ac premiorum uelint esse participes: receptisque omnibus in una castra legionibus: suum cum scipione honorem partitur: classicumque apud eum cani. et alterum illi iubet pretorium tendi. Auctisque copiis pompei duobusque magnis exercitibus uinctis. pristina omnium confirmatur opinio et spes et uictorie augetur: adeo ut quicquid intercederet temporis: id morari reditum in italiam uideretur. et siquando pompeius tardius aut consideratius faceret: unius esse negocium diei: sed illum delectari imperio et consulares pretoriosque seruorum habere numero dicerent. Iamque inter se et palam de premiis ac sacerdotiis contendebant: in annosque consulatum diffiniebant. aliique domos bonaque eorum qui in castris erant cesaris petebant. magnaque inter eos in consilio fuit controuersia oporteret ne L. hircii quod is a pompeio ad parthos missus esset proximis comitiis pretoriis absentis rationem haberi: cum eius necessarii fidem imploraret pompei ut prestaret quod proficiscenti recepisset: ne per eius auctoritatem deceptus uideretur. reliqui in labore pari ac periculo ne unus omnes antecedere recusarent. Iam de sacerdotio cesaris domitius scipio spinter et Q. lentulus quotidianis contentionibus ad grauissimas uerborum contumelias palam descenderunt. Cum lentulus etatis honorem ostentaret.

domiti' urbanam grām dignitatemq; iactaret. scipio affinita-
te pompei cōfideret. Postulauit ēt. L. afraniū pditōis exercitus
acti' rufus apud pompeiū. quod gestum in hispania diceret
et L. domiti' in cōsilio dixit placere sibi bello cōfecto ternas
tabellas dari ad iudicandum his qui ordinis eēnt senatorii
belloq; una cū ipis nō int'fuissēt sententiasq; de singlis ferret
qui rome remansissent. quiq; inter psidia pōpeii fuissēt: neq;
opam in re militari pstitissent: unam fore tabellam qui li
berandos omi piculo cēseret: alteram qui capitis dānaret:
tertiam qui pecunia mlctaret. Postremo omīs aut de honori
bus suis aut de pmiis pecunie. aut de psequēdis inimicicīis
agebant. ne quib; rōib; supare possent. sed quēadmodū uti
uictoria deberet cogitabat. Re frumētaria pparata et con
firmatis militib; et satis longo spatio tpis a dyrachinis plus
intmisso. q° satis pspectum hre uideret. tentādum haberet
itaq; exercitum ē castris eduxit. acieq; instruxit. pmū suis
locis pauloq; a castris pompei longi'. cōtinētib; ū dieb; ut pg°
deret a castris suis collibq; pompeianis aciem subiceret.
Que res in dies cōfirmatiore ei exercitum efficiebat. Sup' tn i-
stitutū in equitib; quod demostrauim' suabat ut quoniā
nūo multis ptib; eēt inferior adolescentes atq; expeditos an
signarios electos milites ad pnicitatē armis inter equites i
preliari iubet. qui quotidiana cōsuetudine usū q° ei gnis
plior pciperent. his erat reb; effcum ut equitū mille etiam
aptiorib; locis .vii. pompeianor impetū cū adeent tps susti
nere auderet. neq; magnope eor multitudine terrerentur.
Namq; ēt per eos dies plium secundū equestre fecit. atq; un
um allobrogem ex duob; quo pfugisse ad pompeium supra
docuim' cum quibusdā interfecit. Pompei' quia castra in col
le hebat ad infimas radices motis acie instruebat. semper i
ut uidebat expectās si iniqs locis cesar se subiceret. Cesar nulla
rone elici posse pompeium ad pugnam existimās hanc sibi

cōmodissimam belli rationem existimās. ut castra ex eo loco mo-
ueret semperq; eēt ī itinerib; hoc sperans ī mouēdis castris ꝑtibusq;
adeundis locis cōmodiore cōsilio passim frumētaria re uteret.
simulq; in itinere ut aliquam dimicādi occasionē nancisceēt.
et īsolitum ad laborem pompei ~~atu~~ excitū quotidianis labo-
rib; defatigaret. hic cōstitutis reb; signo iam ꝓfectionis dato
tabnaculisq; incensis āīadūsum est paulo ante extra q̄tidianā
cōsuetudinē longi9 a uallo eē ꝓgressam pōpei aciem ut nō iniq̄
loco posse dimicari uideret. Tunc cesar apud suos cū iam eēt
agmen in portis. differēdum est inqt iter in p̄ntia nob. et de
prelio cogitandum sicut semp depoposcim9 aīo sum9 ad dimi
candum parati. nō facile occasionē postea repiem9. cōfestimq;
expeditas copias educit. Pompei9 quoq; postea ut cognitū est
suoꝝ oīum hortatu statuerat ꝓlio decertare. Namq; et ī consi-
lio superiorib; dieb; dixerat ꝑus q̄ cōcurreret acies fore uti ce-
saris excitus pelleret. Id cum eēnt ꝑliq; admirati. scio me īqt
incredibilem pene rem polliceri. sed rationē cōsilii mei accipi-
te. quo firmiore aīo ī prelium ꝓdeatis. ꝑsuasi equitib; nostris
id quod m̄ se facturos cōfirmauerūt. ut cū ꝓpus sit accessum dex-
trum cesaris cornu ab latere aperto aggrederent. ut circum-
uēta a tergo acie. ꝑus exturbatum excitum pelleret q̄ a nobis
telum in hostes iaceret. Ita sine periculo legionū et pene sine
uulnere bellum cōficiem9. Id aūt difficile nō est cū tm̄ eqta-
tu ualeam9. simul denūtiauit ut eēnt aīo parati ad prelium.
et q̄m fieret dimicādi potestas ut sepe cogitauisset. ne usu ma-
nuq; reliquoꝝ opinionem falleret. huc labien9 excepit et cum
cesaris copias despiceret. pompei cōsilium sūmis laudib; effe-
rt. Noli inqt existimare pompei hūc eē excitum q̄ galliam a
germaniamq; deuicerit. omib; ꝓliis interfui neq; temere in-
cognitam rem ꝓnuntio. perexigua ꝑs illi9 excit9 supest. magna
ꝑs deperiit quod accidere tot ꝓliis fuit necesse. multos autumni
pestilentia in italia cōsumpsit. multi domū discesserunt. multi

sūt relicti in cōtinēti. An nō exaudistis ex his qui p causam
ualitudinis remanserūt cohortes brūdusii fcās. he copie q̄s
uidetis: ex delectu hoꝝ annoꝝ ī citeriori gallia sūt referecte. et
pliq; sunt ex coloniis trāspadanis. Attn̄ quod fuit roboris
duob; pliis dyrachinis interiit. hec cū dixisset iurauit se
n̄ uictorem in castra nō reūsuꝝ: reliquosq; ut idē faceret
hortatus est. hoc laudās pompeiꝰ idem iurauit: nec ū ex re-
liqs fuit quisq̄ qui iurare dubitaret. hec cū fcā sunt ī con-
silio magna spe et leticia oīum discessum est. et iam animo
uictoriam pcipiebant: quod de re tāta et tam perito īpatore
nihil frustra cōfirmari uidebatꝰ. Cesar cum pompei castris
appropinquasset: adhuc modū aciem eiꝰ instructam aīaūtit.
Erant in sinistro cornu legiones due tradite a cesare initio
dissensionis ex S. C. quaꝝ una pma altera tertia appellaba-
tur. In eo loco ipe erat pompeiꝰ. mediā aciem scipio cū legionib;
tenebat syriacis. Cilicēsis legio cōiuncta cū cohortib; hispa-
nis quas traductas ab eranio docuimꝰ in dextero cornu er-
ant collocate. has firmissimas se hre pompeiꝰ existimabat. re-
liquas inter aciem mediam cornua interiecerat. numeroq;
cohortes. c.x. expleuerat. he erāt milia xlv. euocatoꝝ circiter
duo. qui ex bñficiariis supioꝝ exc̄ituū adeū cōuenerāt. que
tota acie disperse erāt. reliquas cohortes. vii. castris ppinquisq;
castellis psidio disposuerat. Dextrum cornu eiꝰ riuus quidā
impeditis ripis muniebat: q̄ ob causam cūctum equitatum
sagittarios funditoresq; oms sinistro cornu obiecerat. Cesar
supiꝰ institutum suans .x. legionem in dextero cornu. nonā
in sinistro collocauerāt: tam etsi erant dyrachinis pliis uehe-
menter attenuate: et huic sic adiunxit octauā ut pene unā
ex duab; efficeret. atq; alteram alteri psidio ee iusserat. co-
hortes in acie. lxxx. cōstitutas hēbat: que sūma erat miliū
xxii. cohortes duas castris psidio reliquerat. Sinistro cōnu
antonium dextro. P. syllam: media acie. CH. domitium p-

posuerat · ipse contra pompeium constitit. Simul his animadversis rebus
quas demonstravimus timens ne amplitudine equitum dextrum
cornu circumveniretur: celeriter ex tertia acie singulas cohortes
detraxit atque ex his quartam instituit equitatuique opposuit.
et quid fieri vellet ostendit · monuitque eius diei victoriam in earum
cohortium virtute constare. Simul tertie aciei totique exercitui im-
peravit ne iniussu suo concurreret: sed cum id fieri vellet vexillo
signum daturum esse dixit: cum militari more ad pugnam ad pu-
gnam cohortaretur suaque in eum perpetui temporis officia predicaret in-
primis commemoravit testibus se militibus uti posse quanto studio
pacem petisset: que per vatinium in colloquiis que per A. claudium
cum scipione egisset · quibus modis ad oricum cum libone de mit-
tendis legatis contendisset · neque se umquam abuti militum sanguine
neque .r.p. alterutro exercitu privare voluisset. hac habita oratione
exposcentibus militibus et studio pugne ardentibus tuba signum
dedit. Erat crastinus evocatus in exercitu cesaris qui superiore anno
apud eum primum pilum in legione .x. duxerat vir singulari
virtute. Is signo dato sequimini me inquit manipulares mei qui fuistis
et vestro imperatori quam constituistis operam date. Unum hoc prelium
superest quo confecto et ille suam dignitatem et nos nostram libertatem
recuperabimus. Simul respiciens cesarem · faciam inquit hodie impera-
tor ut aut vivo aut mortuo gratias agas. hec cum dixisset pri-
mus ex dextro cornu procurrit atque eum electi milites circiter cxx.
voluntarii eiusdem centurie sunt prosecuti. Inter duas acies tantum erat
relictum spatii ut satis esset ad concursum utriusque exercitus. Sed pom-
peius suis predixerat ut cesaris impetum reciperent · neve se loco mo-
verent aciemque eius distrahi paterentur: idque admonitu C. triarii
fecisse dicebatur: atque suis ordinibus dispositi dispersos adorirentur
leviusque casura pila sperabant in loco retentis militibus quam si ipsi im-
missis telis occurrissent. simul fore ut duplicato cursu cesaris
milites exanimarentur et lassitudine conficerentur. Quod nobis
quidem nulla ratione factum a pompeio videtur: propterea quod est quedam

animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus qui studio pugne incedunt: hanc non reprimere sed augere imperatores debent. Neque frustra antiquitus institutum est ut signa undique concinerent clamoremque uniuersi tollerent quibus rebus et hostes terreri et suos incitari existimauerunt. Sed nostri milites signo dato cum infestis pilis procurrissent atque animaduertissent non concurri a pompeianis: usu periti ac superioribus pugnis exercitati: sua sponte cursum represserunt et ad medium constiterunt ne consumptis uiribus appropinquarent paruoque intermisso temporis spatio ac rursus renouato cursu pila miserunt celeriterque ut erat preceptum a cesare gladios strinxerunt. Neque uero pompeiani rei huic defuerunt. Nam et tela missa exceperunt: et impetum legionum tulerunt et ordinem conseruarunt. pilisque missis ad ad gladios redierunt. Eodemque tempore equites ab sinistro cornu intenti ut erat imperatum: uniuersi procurrerunt omnisque multitudo sagittariorum se profudit. Quorum impetum noster equitatus non tulit sed paululum loco motus cessit/ equitesque pompeiani acriter instare et se turmatim explicare: aciemque nostram a latere aperto circumire ceperunt. Quod ubi cesar animaduertit quartae aciei quam instituerat/ ex cohortium numero signum dedit. Illa celeriter procurrit/ infestisque signis tanta ui in pompei equites impetum fecit ut eorum nemo consisteret omnesque conuersi non solum loco excederent/ sed incitati fuga montes altissimos peterent. Quibus summotis omnes sagittarii funditoresque destituti inermes sine presidio destituti [interfecti] sunt. Eodem impetu cohortes sinistro cornu pugnantibus etiam tum ac resistentibus in acie pompeianis circumierunt. eosque a tergo sunt adorti. Eodem tempore tertiam aciem cesar que quieta fuerat et se ad id tempus loco tenuerat procurrere iussit. Ita cum recentes atque integri defessis successissent alii autem a tergo adorirentur: sustinere pompeiani non potuerunt atque uniuersi terga uerterunt. Neque uero cesarem fefellit quin ab his cohortibus que contra equitatum in quarta acie collocate essent: initium uictorie oriretur ut ipse in cohortandis militibus pronuntiauerat. Ab his enim primum

equitatus est pulsus; ab eisdem facte cedes sagittariorum ac fun-
ditorum. ab hisdem acies pompeiana a sinistra parte erat circuita et
atque initium fuge factum. Sed pompeius equitatum suum ut pulsum
uidit. atque eam partem cui maxime confidebat perterritam animad-
uertit. aliisque quam maxime diffisus acie excessit. protinusque se in castra
equo contulit. et his centurionibus quos in statione ad pretoriam in
portam posuerat; clare ut milites exaudirent. tuemini inquit
castra et defendite diligenter si quid duri acciderit. ego reli-
quas portas circueo et castrorum presidia confirmo. hec cum dixisset
se in pretorium contulit. summe rei diffidens et tamen euentum expectans
Cesar pompeianis ex fuga intra uallum compulsis. nullum spatium
perterritis dari oportere existimans milites cohortatus est ut beneficio
fortune uterentur castraque oppugnarent. Qui etsi magno estu fatiga
ti nam ad meridiem res erat perducta. tamen ad omnem laborem a-
nimo pati imperio paruerunt. Castra a cohortibus que presidio erant re
licte industriose defendebantur. multo etiam acrius a thracibus barbarisque
auxiliis. Nam qui acie refugerant et animo perterriti et lassitudine con-
fecti missisque plerisque armis signisque militaribus magis de reliquo uita
quam de castrorum defensione cogitabant. neque uero diutius qui in uallo constite
rant multitudine telorum sustinere potuerunt. sed confecti uulneribus
locum reliquerunt. protinusque omnes ducibus usi centurionibus tribunisque mili
tum in altissimos montes qui ad castra pertinebant confugerunt. In castris
pompei uidere licuit trichilas stratas. magnum argenti pondus
expositum recentibus cespitibus tabernacula constrata. L. etiam lentuli
et nonnullorum tabernacula protecta hedera multa preterea que nimi
mam luxuriam et uictorie fiduciam designarent. ut facile ex
istimari posset nihil eos de euentu eius diei timuisse qui non necessaria
conquirerent uoluptates. At hi miserrimo ac patientissimo exerci
tui cesaris luxuriem obiciebant. cui omnia semper ad necessarium
uictum defuissent. Pompeius iam cum intra uallum nostri uersarentur
equum nactus detractis insignibus imperatoriis. decumana porta
se ex castris eiecit. protinusque equo citato larissam contendit. neque

.ibi constiti

ibi constitit. sed eadem celeritate paucos suos ex fuga nactus noc-
turno itinere non intermisso comitatu equitum xxx ad ma-
re peruenit. nauemq; frumentariam conscendit. sepe ut dicebat
querens suam eum opinionem fefellisse. ut a quo genere hominum
uictoriam sperasset. ab eo initio fuge facto pene proditus uideretur.
Cesar castris potitus a militibus contendit ne in preda occupati
reliqui negotii gerendi facultatem dimitteret. qua re impe-
trata montem ope circummunire instituit. Pompeiani quod
is mons erat sine aqua diffisi ei loco relicto monte uniuersi
simul Larissam uersus recipere ceperunt. Qua spe animaduersa cesar
copias suas diuisit. iiii. secum legiones duxit commodioreq;
itinere pompeianis occurrere cepit. et progressus milia passu-
um sex aciem instruxit. qua re animaduersa pompeiani in quo-
dam monte constiterunt. hunc montem flumen subleuabat.
Cesar milites cohortatus est. etsi toti diei continenti labore e-
rant confecti. noxq; iam suberat. tamen munitione flumen a monte
seclusit. ne noctu aquari pompeiani possent. Quo perfecto opere
illi de deditione missis legatis agere ceperunt. pauci ordinis
senatorii qui se cum his coniunxerant. nocte fuga salutem peti-
uerunt. Cesar prima luce omnes eos qui in monte consederant ex
superioribus locis in planitiem descendere. atq; ad terram arma
proicere iussit. quod illi sine recusatione fecerunt. passisq; pal-
mis proiecti ad pedes flentes ab eo salutem petiuerunt. Consolatus
consurgere iussit et pauca apud eos de mansuetudine sua lo-
cutus quo minore essent timore omnes conseruauit. militibusq; su-
is iussit ne quis eorum uiolaret. neu quid eorum desideraret. hac
adhibita diligentia ex castris sibi legiones alias occurrere et eas
quas secum duxerat inuicem requiescere atq; in castra reuerti
iussit. eodemq; die Larissam peruenit. In eo prelio non amplius cc.
milites desiderauit. sed centuriones fortes uiros circiter xxx.
amisit. Interfectus est et fortissime pugnans crastinus. cuius
mentionem supra fecimus. gladio in os aduersum coniecto. neq; i-

id fuit falsum qđ ille ī pugnam pficiscēs dixerat. Sic enī cesar
existimabat eo plio excellentissimam uirtutem crastini fuisse:
optimeq; eū de se meritum iudicabat. Ex popeiano exercitu cir-
citer milia .xv. cecidisse uidebāt. Sed in deditionem uenert
ampli' milia .xxiiii. namq; ēt cohortes que psidio ī castellis fue-
rant sese sylle dedēderūt. mlti pterea in finitimas ciuitates
refugerūt. Signaq; militaria ex plio ad cesarem sūt relata.
c.lxxx. aquile .viiii. L. domiti' ex castris in mōtem fugiens
cum uires eū lassitudine defecissent. ab equitib; ē interfec-
tus. Eodem tpr. D. leli' cū classe ad brūdusium uenit. eadēq;
ratione qua fcm a libone ānea demōstrauim'. insulam sub-
iectam portui brūdusino tenuit. Similiter uatini' qui brūdu-
sii perat: tectis istructisq; scaphis seqr naues lelianas. atq; ex his
longis pductam unam quinqremem. biremes minores du-
as in angustiis portus cepit. Item per equites dispositos classia-
rios aqua phibere instituit. Sed leli' tpr anni comodiori us'
ad nauigandum onerariis nauib; corcyra dyrachioq; suis
aquam supportabat. neq; a pposito detrebat. neq; añ plium
ī thessaliam fcm cognitū. aut ignominia amissarū nauiū aut
necessariarū rerū inopia a portu insulaq; expelli potuit. hisdē
fere temporib; cassius cum classe syriorū et phenicū et cilicū
siciliam uenit. et cū eēt cesaris classis diuisa ī duas ptes dimi-
die parti peesset P. sulpicius ptor. liboq; ad fretum. dimidie
M. pomponi' ad messanam pus cassi' nauib; aduolauit qđ po-
poni' de ei' aduētu cognosceret. pturbatūq; eū nactus nullis
custodiis neq ordinib; certis. magno uēto et secūdo cōpletas
onerarias naues. tedam et picem et stuppam reliquasq; res
que sūt ad incēdia que sunt ī pomponiam classem imisit: atq;
omīs naues incēdit .xxxv. equitib; erat .xx. rostrate. tantuq; eo
fco timor incessit ut cū eēt legio psidio messane uix oppidū
defenderet. et n eo ipō tpr quidam nūtu de cesaris uictoria
p dispositos equites eent allati existimabat pleriq; futurū eē

uti amitterent. Sed oportunissime nuntiis allatis oppidū
fuit defensum. Cassius ad sulpicianam inde classem pfec-
tus est. applicatisq; nris ad terram nauib; pp eūdem timore
pari atq; antea ratione egit. Cassiusq; secundū nactus uen-
tum onerarias naues circiter .xl. pparatas ad incēdium i-
misit. et flamma ab utroq; cornu cōphensa naues combuste .v. Cūq;
ignis magnitudine ueti latius sperret. milites qui ex ueterib; legi-
onib; erant relicti psidio nauib;. ex nūo egroz ignominiā nō
nō tulerūt. impetuq; fcō in cassianam classem quīq; biremes du-
as in quaz altera erat cassius ceperunt. sed cassius exceptus scapha
refugit. pterea due sunt capte triremes. neq; multo post de plio
in thessalia fcō cognitum est ut ipsis pompeianis fidesn faceret n
nam ān id tempus fingi hoc a legatis amicisq; cesaris arbitraba-
tur. Cesar omib; relictis psequendū sibi pompeium existimat-
uit. quancunq; in ptem se fuga recepisset. ne rursus copias com-
parare alias et bellum renouare posset. et quātuncūq; itineris
equitatu efficere poterat quotidie pgrediebat. legionēq; unam
minorib; itinerib; subsequi iussit. Erat edictum pompei nōie
amphipoli ppositum. ut q̄ diutissime longioris fuge cōsilium
occultaret an nouis delectib; se nemo pmeret macedonia tene-
re conaret existimari nō poterat. Ipse ad anchoram una nocte
cōstitit. et uocatis ad se amphipoli hospitib; et pecunia ad neces-
sarios sumptus irrogata. cognito cesaris aduentu ex eo loco disces-
sit. et mytilenas paucis dieb; puenit. biduum tempestate retēt?
nauib;q; aliis additis actuariis in ciliciam atq; in cyprum per-
uenit. Vbi cognoscit cōsensu omium anthiocensium ciuiumq;
r. qui illic negotiabant arcem captam ee excludendi sui causa.
nūtiosq; demissos ad eos qui se ex fuga ī finitimas ciuitates rece-
pisse dicerent. ne antiochiam adirent. id si fecissent magno pe-
riculo eoz capitib; futuz. Idem hoc L. lentulo qui supiore a-
āno consul fuerat. et p. lentulo cōsulari ac nō nullis aliis accide-
rat rhodi. Nam quicūq; ex fuga pompeium sequebant. atq; ī in-

sulam ueniebant oppido atq; portu recepti nō erant. missisq; ad
eos nuntiis ut ex ipsis locis discederent. cōtra uoluntatē suā naues
soluere iubebāt. Iamq; de cesaris aduētu fama ad ciuitates p̄
ferebat. Quib; reb; cognitis pompei' desposito adeūde syrie cō
silio. pecunia societatis sublata et a quibdā p̄uatis sūpta et
eris magno pondere ad militarem usū nauib; imposito ⁊
duob;q; milib; hoīum armatis. ptim quos ex familiis socie-
tatū delegerat. ptim a negociatorib; cogerat quosq; ex suis
quisq; ad hāc rem idoneos existimabat pelusiū p̄uenit. Ibi
casu rex erat ptholomeus puer etate magnisq; copiis cum
sorore cleopatra bellū gerēs. quā paucis an̄ mesib; p suos ppi-
quos atq; amicos regno expulerat. castraq; cleopatre non
longo spatio ab ei' castris distabāt. Ad eum pompei' misit ut
p ei' hospitio at amicicia patris alexadria reciperet. atq; illi' opi-
b; a calamitate tegeret'. Sed qui ab eo missi erāt cōfecto le-
gationis officio liberi' cū militib; regis colloq cepūt. eosq; hō-
tari ut suū officiū pompeio p̄staret. ne ue ei' fortunā despice-
rēt. In hoc erāt nūo complures pōpei milites. quos ex ei' exer-
citu acceptos in syriam gabini' alexandriam traduxerat. ⁊
belloq; cōfcō apud ptholomeū patrē pueri reliquerat. his tūc
cognitis reb; amici regis qui pp etatem ei' in p̄curatione erāt
regni. siue timore adducti ut postea p̄dicabāt. ne solitato ex̄-
citu regionē pompei' alexandriam egyptumq; occuparet. si-
ue despecta ei' fortuna ut pleruq; ī calamitate ex amicis inimi
ci existunt. his qui erāt ab eo missi palam liberaliter respōderūt
euq; ad regē uenire iusserūt. Ipsi clam cōsilio inito achillam
p̄fectum regium singlari hoiēm audacia et. L. septimiū tr.
mil. ad interficiedum pompeiū miserūt. Ab his liberaliter
ipē appellat' et quadam notitia septimii. qđ bello p̄donū apđ
eum ordinem duxerat. nauicula parua cōscendens. cum
paucis suis et ab achilla et septimio interficit'. Item. L. lentu-
lus cōphenditur a rege et ī custodia necat'. Cesar cū in a

asyam uenisset reperiebat T. appium conatum ee tollere pe-
cunias epheso ex fano diane. euisq; rei causa senatores omnes
ex puincia uocasse. ut his testib; ea suma pecunie uteret'. sed
interpellatu aduetu cesaris pfugisse. Ita duob; tpib; ephesie
pecunie cesar auxiliu tulit. Item costabat elide i teplo mine
ue repetitis atq; enumeratis dieb;. quoq; die plium cesar fe-
cit. simulachru uictorie quod an ipam mineruā collocatu
erat. et an ad simulachru minerue spectabat. ad ualuas se
templi limenq; coutisse. Eodemq; die antiochie i syriam. bis
tant' excitus clamor et signorum sonus exaudit' est. ut i muris
armata ciuitas discurreret. hoc idem ptholomaide accidit.
Pergami i occultis ac recoditis templi quo pter sacerdotes ad
ire fas no est. que greci adyta appellat tympana sonuerunt.
item trallib;. In templo uictorie u. cesaris statua cosecraue-
rant. palma p eos dies in tecto inter coagmeta lapidu ex paui
meto extitisse ostendebat'. Cesar paucos dies in asia moratus
cu audisset pompeiu cypri uisum. coiectās eum egyptum
iter hre pp necessitudines regni reliquasq; ei' loci oportunitate
cu legionib; una qua ex thessalia se sequi iusserat et altera
qua ex achaia a Q. fusio legato euocauerat equitib;q; dccc
et nauib; longis rhodiis x et asiaticis paucis alexandria pue-
nit. In his erant legionarium hoium tria milia ccc reliqui
uulnerib; et pliis et labore ac magnitudine itineris cofecti
cosequi no poterat. sed cesar cofisus fama rerum gestarum i firmis
auxiliis pficisci no dubitauerat. omem sibi locu tutu fore ex
istimans. Alexandrie de pompei morte cognoscit. atq; ibi pmu
e naui egrediens clamore militu audit quos rex in oppido psi
diu causa reliquerat; et cocursum ad se fieri uidet qd' fasces
anferret. hic omis multitudo maiestate regiam minui pre-
dicabat. hoc sedato tumultu crebre cotinuis dieb; ex cocur-
su multitudinis cocitatoes fiebat. coplures q; milites hui' ur-
bis omib; ptib; interficiebant. Quib; reb; aiaduisis legiones

sibi alias ex asia adduci iussit: quas ex pompeianis militib; cõ-
fecerat. ipse enim necessario et hesitatione tenebatur: quia alexan-
driam nauigantib; fuit aduersissimi uenti. Interim cõtrouersiam
regum ad .p.r. et ad se quod esset cõsul ptinere existimans: atq;
eo magis officio suo cõuenire qđ superiore cõsulatu cũ pre ptho-
lomeo et lege et .S.C. societas erat fca: ostendit sibi placere rege
ptholomeum atq; eius sororem cleopatrã exercitus quos hebant dimit-
tere et de cõtrouersiis iure apud se poti quam inter se armis discepta-
re. Erat in pcuratione regni pp etatem pueri nutrius eius eunu-
chus photinus. hic primũ inter suos queri atq; indignari cepit
regem ad dicendum causam euocari: dein adiutores quosdã
cõscios sui nactus ex regis nũtiis exercitum a pelusio clam alexã-
driam euocauit atq; eundem achillam cuius sup meminimus
omib; copiis pfecit. hũc incitatũ suis et regis inflatũ pollici-
tationib; que fieri uellet litteris nũtiisq; edocuit. In testamẽto
ptholomeus p.r. obtestabatur. Tabule testamenti une plegatos eius ro-
me allate erãt. ut in erario ponerentur. hec cũ pp publicas occupa-
tiones poni nõ potuissent: apud pompeiũ sũt deposite. altere eo-
dem exemplo relicte atq; obsignate alexandrie pferebantur.
De his reb; cum ageret apud cesarem. isq; maxime uelle p cõi
amico atq; arbitro cõtrouersias regũ cõponere: subito exercitus
regis equitatusq; omis uenire alexandriam nũtiatur. Cesari copie
nequaquam erant tante: ut eis extra oppidum si esset dimicadũ cõfide-
ret. relinquebatur ut se suis locis oppido teneret tute cõsiliumq;
achille cognosceret. milites tñ omis in armis esse iussit. regemq;
hortatus est: ut eius necessarios quos hret maxime auctorita-
tis ministros ad achillam mitteret: et quid esset sue uoluntatis
ostẽderet. A quo missi dioscorides et serapion qui ambo lega-
ti rome fuerãt magnamq; apud prem ptholomeũ auctorita-
tem hũerunt ad achillam puenerũt. Quos ille cũ in cõspectu eius
uenisset priusquam audiret aut cuius rei causa missi essent cognosceret
cõripi atq; interfici iussit. quorum alter accepto uulnere occupatus

p suos p occiso sublatus. alt' interfectus est. Quo fco rege ut i
sua potestate hret cesar efficit. magnaq; regium nomen apd
suos auctoritate hre existimans. et ut poti' puato paucoru q
et latronu cosilio q regio. susceptu bellu uideret. Erat cum
achilla copie ut neq; nuo neq; gne houm. neq; usu rei milita-
taris cotemnede uiderent. milia ei xx. in armis hebat. hi co
stabant ex gabinianis militib; qui iam i cosuetudine alexan-
drie uite atq; licetie uenerat. et nomen disciplinaq; didice-
rat. p. r. uxoresq; duxerat ex quib; pliq; lib'os hebant. huc ac
cedebat collecti ex pdonib; latronib;q; syrie cilicieq; puicie.
finitimaruq; regionu. multi pterea capitis danati exulesq; con-
uenerat. Fugitiuis omib; nris cert' erat alexandrie receptus
certaq; uite coditio. ut dato noie militu eet nuo. quoru si qs
a domino coprehendebat'. cosensu militu eripiebat'. Qui uim
suoru quod in simili culpa usabant'. ipi p suo periculo defende-
bant. hi regu amicos ad mortem deposcere. hi bona locupletu
diripe. stipendia augedi causa regis domu obsidere. regno ex-
pellere alios. alios accersere. uetere quodam alexadrini exci-
tus instituto cosueuerat. Erat pterea equitu milia duo q ir-
ritauerat. hi omis complib; alexandrie bellis ptholomeu prem
in regnu induxerat. bibuli filios duos interfecerant. bella cu
egyptiis gesserant. huc usum rei militaris hebant. his copiis
fidens achillas. paucitateq; militu cesaris despicies occupabat
alexandriam. Preterea oppidi ptem. qua cesar cu militib; te-
nebat. pmo impetu domu ei' irrumpe conat' est. Sed cesar dis-
positis p uiam cohortib; impetum ei' sustinuit. eodemq; tpr pu-
gnatum est ac longe maximam ea res attulit dimicationem.
Simul eim deductis copiis plib; uiis pugnabat'. et magna mul-
titudine naues longas occupare hostes conabant'. quaru erant
L. auxilio misse ad pompeium. pliōq; in thessalia fco domum
redierat. illi triremes omis et quiqueremes erat acte istructeq;

omib; reb; ad nauigandum. p̃ter has xxu erat que presidii
causa alexandrie ee̅ co̅sueuerat. rostrate om̅s. quas si occupas
sent cesaris erepta portu̅ ac mare totu̅ in sua potate h̃rent: com
meatu auxiliisq; cesarem p̃hiberet. Itaq; tanta est co̅tentioe̅
~~fct~~ actu̅ quanta accidere potuit. cu̅ ille in classe cesarem uic
toriam. hiq; salutem suam co̅sistere uideret. Sed rem obtin
uit cesar. omisq; eas naues et reliquas que erat in naualib; in
cendit. quo tam lata tueri tam parua manu no̅ poterat. co̅
festimq; ad faphar; nauib; milites exposuit. Pharus e̅ insula
turris magna altitudine mirificis opib; instructa: q̃ nom
ab insula accepit. hec insula obiecta alexandrie portu̅ efficit.
Sed a sup̃iorib; legionib; in lo̅gitudine̅ passuu̅. dcccc. i̅ mare
iactis molib;. angusto itinere et po̅te cu̅ oppido coniungit.
In hac su̅t insula domicilia egyptior; et uicus oppidi magni
tudine. queq; ubiq; naues si imprude̅tia aut tempestate
paululu̅ suo cursu decesserit has more p̃donu̅ diripere co̅
sueueru̅t. his au̅t i̅uitis a quib; pharus tenet̃ no̅ po̅t ee̅ ꝑꝑ an
gustias nauib; introit̃ i̅ portu̅. hoc tu̅c uerit̃ cesar. hostib; in
pugna occupatis. militibusq; expositis. pharon apphendit atq;
ibi p̃sidium posuit. Quib; est reb; effc̅um uti tuto frume̅tu̅
auxiliaq; nauib; ad eum supportari possent. Dedux au̅t o̅s
p̃uincias p̃pinquas circu̅. atq; inde auxiliaq; euocauit. Reli
quis oppidi p̃tib; sic est pugnatu̅. ut equo p̃lio discederetur
et neutri pellerent̃. Id efficiebat angustie loci paucisq; utin
q; interfectis. cesar loca maxime necessaria e̅ co̅plex̃. Hoctu
p̃muniit. nec tracti oppidi p̃s erat regia exigua i̅ qua ip̃e ha
bitandi causa initio erat inductus et theatrum co̅iunctu̅
domui erat quod arcis tenebat locum. aditus h̃ebat ad por
tum et ad reliqua naualia. has munitio̅es insequetib; auxit
dieb; neu pugnare i̅uitus cogeret̃. Interim filia ptholomei
regis uacuam possessionem regni sperans ad achillam se ex re

gia traiecit. unaq: bellum administrare cepit. Sed celeriter ē
inter eos de pncipatu cotrouśia orta. Que res apud milites
largitiones auxit. magnis eni iacturis sibi quisq: eorum aios
cociliabat. hec dum apud hostes gerunt. photin' nutricius
pueri et pcurator regni in pte cesaris: cū ad achillā nūtios
mitteret hortaretq: ne negocio desisteret neue aīo deficeret
indicatus dephensusq: internūtiis a cesare est interfectus.

b ELLO alexandrino conflato Cesar rhodo atq: ex sy-
ria ciliciaq: omnem classem accersit: creta sagit-
tarios equites ab rege nauateorum euocat malco.
Tormenta undiq: coquiri et frumetū mitti:
auxilia abduci iubet. Interim munitiones
quotidie operibus augent: atq: omis oppidi par
tes que minus firme ee uident testudinibus atq: musculis
aptant. ex edificiis aūt p foramina ī pxima edificia arietes
īmittunt. quantumq: aut ruinis deiciunt aut p uim recipi
tur loci in tm munitiões pferūt. Nam incendio fere tuta
est alexandria quod sine cotignatione ac materia sūt edi
ficata, et structuris ac fornicibus cotinent. tectaq: sūt ru
dere ac pauimentis. Cesar maxime studebat ut quam angus
tissimam ptem oppidi palus a meridie interiecta faciebat.
hāc operibus uineisq: agendis a reliqua pte urbis excluderet.
illud expectans primū ut cū eēt in duas ptes urbs diuisa:
acies uno cōsilio atq: impio administraret. deinde ut la
borantibus succurri: atq: ex altera oppidi parte auxilium
ferri posset. Imprimis uero ut aqua pabuloq: abundaret quarum
alterius rei copiam exiguam: alterius nullam oīo facultatē
hebat. quod q: utrumq: palus large pbere poterat. Nec q: uero ale
xandrinis in gerendis negotiis cunctatio ulla aut mora in

ferebatur. Nam in omnes partes fines egypti regnique pertinet. lega-
tos conquisitoresque delectus habendi causa miserat. magnum nume-
rum in oppidum telorum ac tormentorum convexerant ac innumerabi-
lem multitudinem adduxerat. Hec enim in urbe maxime ar-
morum erant instituta officine. Servos preterea puberes armaverat
quibus domini locupletiores victum quotidianum stipendiumque prebe-
bant. hac multitudine disposita munitiones semotarum partium
tuebantur. veteranas vacuas in celeberrimis urbis locis habebant.
ut quacumque regione pugnaretur integris viribus ad auxilium fere-
dum oportuni essent. Omnibus viis atque angiportis triplicem vallum
obduxerat. Erat autem quadrato extructe saxo. neque minus xl.
pedes altitudinis habebant. queque partes urbis inferiores erant.
has altissimis turribus denorum tabulatorum munierat. preterea
alias ambulatorias totidem tabulatorum confixerat. subiectisque
eas rotis. funibus iumentisque obiectis. directis plateis in quamcumque
erat visum partem movebat. Urbs fertilissima et copiosissima
omnium rerum apparatus suggerebat. Ipsi homines ingeniosi atque acutis-
simi. que a nobis fieri viderant. ea solertia efficiebant ut nostri
illorum opera imitari viderentur. et sua sponte multa repperiebant. unoque tempore
et nostras munitiones infestabant. suasque defendebant. Atque hec principes
in consiliis in contionibus agitabant. populum romanum paulatim venire in consue-
tudinem eius regni occupandi. Paucis annis antea gabinium cum
exercitu fuisse in egypto. pompeium se ex fuga eodem recepisse
ac cesarem venisse cum copiis. neque morte pompei quicquam
profectum. quominus apud se cesar commoraretur. que si non expulissent.
futuram dicebant ex regno provinciam. idque agendum mature.
namque eum interclusum tempestatibus anni recipere transmarina a-
uxilia non posse. Interim dissensione orta inter achillam qui
veterano exercitui preerat. et arsinoem regis ptolomei minorem
filiam. ut supra demonstratum est. cum uterque utrique insidiaretur.
et summam imperii ipse obtineret vellet. preoccupat arsinoe per gani-
medem eunuchum nutricium suum atque achillam interficit. hoc occiso

ipa sine ullo socio et custode om̄e imperium optinebat. Exercit⁹
ganimedi tradit. hic suscepto officio largitione ī milite aug&
reliqua diligētia administrat. Alexandria est fere tota x
suffossa specusq; h̄t ad nilum ꝑtingētes: quib; aqua ī ꝑua-
tas domos inducit: que paulatim spatio tp̄is liquescit ac sub-
sidet. hac uti domini edificioꝝ atq; eoꝝ familie cōsueuert.
Nam que flumine nilo fert eo est limosa ac turbida: ut m
mltos uariosq; morbos efficiat sed ea plebs ac multitudo cō-
tenta est necio. qđ fons urbe tota null⁹ est. hoc tn̄ flumen ī ea
ꝑte urbis erat que ab alexadrinis tenebt. quo fc̄o est admoni-
tus ganimedes posse nr̄os aqua intercludi: qui distributi mu-
nitionū tuendaꝝ causa uicatim ex ꝑuatis edificiis specub;
et puteis extracta aqua utebāt. hoc ꝓbato cōsilio magnum
ac difficile opus aggredit. intersectis ei specub; atq; omīs ur-
bis ꝑtib; exclusis que ab ipo tenebant: aque magnam tum et
mari rotis ac machinationib; exꝓmere cōtendit. hanc locis
supioribus fundere in ꝑtem cesaris nō intermittebat. Quāobrē
salsior paulo ꝑter cōsuetudinē aqua trahebat ex ꝓximis edi-
ficiis. magnamq; hōib; admiratōem ꝓbebat. quā ob causā id
accidisset. nec satis sibi ipi credebat: cū se inferiores eiusdem
gn̄is ac saporis ēē aqua diceret uti atq; ān cōsueuerat: uulgoq;
inter se cōferebant: degustando q̄tum int se differrent aque
cognoscebāt. Paruo ū tp̄is spatio hec ꝓpior bibi omīo nō poteāt:
illa inferior cōruptior iam ac salsior repiebat. Quo fc̄o dubi-
tatione sublati tantus incessit timor: ut ad extremū casum omnes
deducti uiderent: atq; alii morari cesarem diceret qn naues
cōscendere iuberet: alii mlto grauis extimescerēt casum. qđ
neq; celare alexandrinis possent ī apparanda fuga: cū hi tam
paruo spatio distarēt ab ipis. neq; illis īminētib; atq; īsequen-
tib; ullus in naues receptus daretur. Erāt aūt magna multitu-
do oppidanoꝝ in parte cesaris: quam domiciliis ipoꝝ nō mo-
uerat. quod ea se fidelem palam nr̄is simulabat ēē. et discessis-

se a suis uidebat, ut tamen defendendi eent alexandrini. neq; falla-
ces eent neq; temerarii. multaq; oro frustra absumeret. Cu
u uno tpr et natio eorum et natura cognoscat. aptissimu esse
hoc gen' ad pditionem dubitare nemo pot. Cesar suorum timo-
rem cosolatoe et roe minuebat nam puteis fossis aqua dulce
posse repiri affirmabat. omia eim littora naturaliter aque
dulcis uenas hre. quod si alia eet littoris egypti na atq; oiu;
reliquorum. tn qm mare libere tenerent. neq; hostes classem
hrent. phiberi sese no posse quo min' quotidie aqua nauibus
petere. ut a sinistra pte a paratonio. ut a dextra abisula q
aduse nauigatoes nunq uno tpr adusis uentis pcluderent.
Fuge u nullu ee consilium no solum his qui pmam dignita-
tem hrent. sed ne his quide qui nih pter q de uita cogitarent.
magno negocio impetus hostium aduersos ex munitionibus su-
stineret. quibus relictis nec loco nec nuo pares ee posset. Dice-
bat aut magnam moram et difficultate ascesu i naues hre
pstim ex scaphis. summam ee cotra in alexadrinis uelocitate
locorumq; et edificiorum notitiam. hos pcipue in uictoria isoletes
pcursuros et loca excelsiora atq; edificia occupaturos. ita
fuga nauibusq; nros phibituros. pinde eo cosiliu obliuisceret.
atq; omi roe ee uincendum cogitaret. hac orone apud eos
habita atq; omium metibus excitatis. dat ceturionibus nego-
cium ut reliquis opibus intermissis ad fodiedum puteos aios
coferat. neue quam ptem nocturni tpis intermittat. Ita ope-
rosis alexandrinorum machinationibus maximisq; conatibus non
longi tpis labore occursum est. Eo biduo legio xxxvii ex de-
diticiis pompeianis militibus. cum frumeto. armis. telis tor-
mentisq; imposita i naues a domitio caluino ad littora afri-
ce paulo supra alexandriam delata est. hec naues euro qui
multos dies continenter flabat. portum cape phibebantur.
sed loca sunt egregia omni illa regione ad tenendas anchoras.
hi cum diu retinerent atq; aque inopia pmerent. nauigio

actuario cesarem faciunt certiorem. Cesar ut ipse consilium
caperet quid faciendum uideret, nauem conscendit. atque omnem
classem se sequi iussit: nullis nostris militibus impositis. quod cum longius
paulo discederet, munitiones nudare nolebat. Cumque ad eum locum
accessissent qui appellatur chersonessus aquandi causa remiges
in terram exposuissent nonnulli ex eo numero cum longius a nauibus
predatum processisset ab equitibus hostium sunt excepti. Ex his co-
gnouerunt cesarem ipsum in classe uenisse: nec ullos milites in
nauibus habere. Qua re comperta magnam sibi facultatem fortu-
nam obtulisse bene gerende rei crediderunt. Itaque naues omnes
quas paratas habuerant: ad nauigandum propugnatoribus instru-
xerunt. Cesarique redeunti cum classe occurrunt. qui duabus
de causis eo die dimicare nolebat: quod nullos milites in nauibus
habebat et post horam x. diei res agebatur. Nox autem allatura
uidebatur maiorem fiduciam. illis qui locorum notitia confide-
bant sibi et hortandi suos auxilium defuturum quod nulla satis i-
donea esset hortatio que neque uirtutem posset notare neque iner-
tiam. quibus de causis naues quas potuit cesar ad terram de-
traxit. quem in locum illos successuros non existimabat. Erat
una nauis rhodia in dextro cesaris cornu longeque a reliquis
collocata. hanc conspicati hostes iunxerunt se. magnoque impetu.
iiii. ad eam rostrate naues et complures aperte contenderunt cui coac-
tus est cesar ferre subsidium ne turpem in conspectu hostium contume-
liam acciperet. quamquam si quid grauius accidisset illis merito ad cesa-
rem respiciebat. prelium commissum est magna contentione rhodi-
orum. Qui cum omnibus dimicatoribus et scientia et uirtute prestitisset
tum maxime illo tempore totum onus sustinere non recusabat. ne quod
suorum culpa detrimentum acceptum uideret. Ita prelium secun-
dissimum est factum: capta est una hostium quadriremis depressa
est alteraque perturbata. deinde omnes epibatis nudate. magna
preterea multitudo in reliquis nauibus propugnatorum est interfecta
quod nisi nox prelium diremisset tota classe hostium cesar potitus

eet. hac calamitate perterritis hostib; aduso ueto leniter flante na-
ues onerarias cesar remigio uictricib; suis alexandriam de-
ducit. Eo detrimeto adeo sut fracti alexandrini cu iam no
uirtute ppugnatoru sed scientia classiarioru deuictos se ui
deret. quib; et supiorib; locis subleuabant. ut ex edificiis de-
fendi posset et materiam cuctam obicerent. quod nre classis
oppugnationem et ad terram uerebant. Item postea q gam-
medes i cocilio cofirmauerat. sese eas que eent amisse restitu-
turu et num ad auctuu magna spe fiduciaq; ueteres reficer
naues acceleratiq; huic rei studere atq; isuire istituerunt.
Ac tn etsi ampli ex nauib; longis in portu naualib;q; miserat
tn reparade classis cogitatioem hrerunt. Videbat eni no au-
xilia cesaris no comeat supportari posse si classe ipi ualerent.
Preterea nautici homines urbis et regionis maritime. qtidia-
no usu a pueris exercitati ad naturalem ac domediu usum
refugere cupiebat. et qtum paruulis nauigiis pfecissent sen-
tiebant. Itaq; omi studio ad parada classem icubuert. Erat
in oib; hostiis nili custodie exigedi portoriu causa dispoite. na-
ues erant in occultis regie naualib; quib; multis anis ad naui-
gandum no erat usi. has reficiebat. illas alexandriam reuoca-
bant. Deerat remi. portic. gymnasia. publica edificia dete-
gebant ad remoru usum. aliud naturali sollertia. aliud ur-
bis subministrabat. Postremo no longam nauigatione para-
bant. sed pntis tpis necessitati seruiebat. et in ipo portu coflige-
dum uidebat. Itaq; paucis dieb; cotra oium opinioe quadri-
remes xxii. qnqremes v. cofecerut. ad has minores aptas com-
plures adiecerunt. et in portu pclitati remigio. quid queque
earu efficere posset. idoneos milites imposuerut. seq; ad coflige-
dum omib; reb; parauerut. Cesar rhodias naues viiii. hebat.
nam x. missis unam in cursu litore egypto defecerat. ponticas
viii. licias v. ex asia xii. Ex his erat quiq; biremes et quadrire-
mes x. relique infra hac magnitudine. et pleraq; apte. tn uirtute

militum cōfisus cognitis hostium copiis: se ad dimicandū pa-
rabat. Postq̄ eo uentū est. ut sibi uterq; eoꝝ cōfideret. cesar
pharon classe circūuehit; aduͤsasq; naues hostib; cōstituit. in
dextro cornu rhodias collocat; ī sinistro ponticas. inter has spa-
tium. cccc. pedum relīqt. quod satis ēe ad explicādas naues
uidebat. Post hūc ordinem reliquas subsidio relīqt distribu-
it: que quā quisq; eaꝝ sequat. et cū (al cui) subueniat cōstituit atq;
imꝑat. Non dubitanter alexandrini classem ꝑducūt atq; ī-
struūt. in frōte collocant. xxii. reliquas subsidiarias in sc̄o
ordine cōstituūt. magnū ꝑterea nūm nauigioꝝ et scaphaꝝ
x. ꝑducunt. cū malleolis ignisq; siq̄d ip̄a multitudo et clamor
et flāma nr̄is terroris afferre possent. Erat inter duas classes ī
uada transitu angusto. que ꝑtinet ad regionē africe. sic eim
ꝑdicant ꝑtem ēe alexandrie dimidiā africe. satisq; diu inter
ipsos est expectatum a quib; transeundi fieret initiū. ꝓpterea q̄
eis qui transirent ad explicandam classem et ad receptū si du-
rior accidisset casus. impeditiores fore uidebant. Rhodiis na-
uib; ꝑerat Eufranor. animi magnitudine magis cū nr̄is homib;
q̄ cum grecis comparandus. hic ob notissimam scientiam animi-
q; magnitudinē delect9 est a rhodiis qui impiū classis obtine-
ret. qui ubi cesaris aīum aduͤtit. uideris m̄ inqt cesar si hec
uada ꝑmis nauib; intraueris. ne ꝑus dimicare cogaris q̄ re-
liquam classem possis explicare. nob rem cōmitte. nos pluum
sustinebim9. neq; tuum iudicium fallem9. dū reliqui subse-
quant9. hostes quid diutius in nr̄o cōspectu gloriari magͦ nob
et dedecori et dolori est. Cesar illum adhortatus atq; omībus
laudib; ꝑsecutus dat signū pugne. ꝓgressas ultra uadum .iiii.
rhodias: circūsistunt alexandrini. atq; in eas impetum faciūt.
Sustinēt atq; arte sollertiaq; explicant. ac tm̄ doctrina potuit
ut dispari nūo. nulla trāsuersa hosti obiceret. nulli naues de-
cederunt. sed semper uenietib; aduͤse occurreret. Interim
sunt reliquę subsecutę. tam necessario dusum ab arte est.

pp angustias loci atq; omne certamen i uirtute constitit neque
alexandrie fuit quisq aut nro₄ aut oppidanor₄ qui aut i ope
aut oppugnatoe occupatum aium hret qn altissima tecta pe-
teret. atq; ex omi pspectado loco spectaculu capet pcibq; et uo
tis uictoriam suis adiis imortalib; peteret. minime aut par
erat plu certamen. Nris eim pulsis neq; mari neq; terra effugi
um dabat ullu omiaq; uictorib; erant futura incerto. Illi si
supassent nauib; omia teneret: si inferiores fuisset reliquum
futur₄ quod picitarent. Simul illud graue ac miser₄ uide
bat. p paucos de summa re₄ ac de salute oium decertare qr₄
si qs aut aio aut utute cessisset reliqs et eet cauedum qb; p
se pugnandi facultas no fuisset. hec superiorib; dieb; sepe nu
mero cesar suis exposuerat: ut hoc maiori aio cotenderet. qd
omium salutem sibi comendatam uideret eade suu quisq;
cotubnalem amicu notum pseques erat obtestatus. ne suam
atq; oium falleret opinionem. quor₄ iudicio delect⁹ ad pu-
gnam pficisceret. Itaq; hoc aio est decertatu ut neq; mariti-
mis nauticisq; sollertia atq; ars psidium ferret: neq; mlti na-
uium pstantib; mltitudo pdesset. neq; flexi ad ututem ex ta
ta multitudine uiri utute uro₄ possent adequari. Capiut
hoc plio .x. biremes cu defensorib; remigibq; et depmut. iu-
nris incolumib; omib;. relique ppinquu fugam ad oppidu
capiunt. quas ptexerut ex molib; atq; edificiis iminetib; et
nros adire ppi⁹ phibuerut. hoc ne sibi sepius accidere posset ce
sar omi ratione cotendendu existimauit. ut insula molaq;
ad insulam ptinetem i suam redigeret potatem. Perfectis eni
magna ex parte munitoib;. et oppidum et urbe uno tpr ten
tari posse cofidebat. Quo capto cosilio cohortes .x. et leuis arma
ture electos. quos idoneos ex equitib; gallis arbitrabat. ina
uigia minora scaphasq; imponit. in q; insule alteram ptem
distinende manus causa costratis nauib; aggredit. pmisq; i
magnis ppositis qui pm⁹ insulam cepisset. Ac pmo impetum

nroꝝ pariter sustinuerūt. Vno eīm tpr et ex tectis edificioꝝ ꝓpugnabat et littora armati defendebāt. Qua ꝑꝑ aspitate loci nō faciles nrīs aditus dabat. et scaphis nauib; longis .v. mobiliter et sciēter angustias loci tuebant. Sed ū ꝑmum locis cognitis uadisq; ꝑtentatis pauci nrī in littore eq̄ cōstiterat impetū fecerūt. oms pharite terga ūterūt. his pulsis custodia portus relicta naues ad littora et uicū applicuerūt. seq; ex nauib; ad tuenda edificia eiecerūt. neq; ū diuti' ipi ex munitione se cōtinere potuerūt. Erat nō dissimile alexandrie genꝰ edificioꝝ ut minora maiorib; cōferant. turresq; edite et cōiuncte muri locum obtinebat. neq; nrī aut scalis aut ratib; aut reliquis reb; parati uenerant ad oppignādum. Sed terror hominib; mētem cōsiliūq; eripit et membra debilitat ut tūc accidit qui se in equo loco ac plano pares esse cōfidebāt. iidem ꝑterriti fuga suoꝝ et cede paucoꝝ .xxx. pedum altitudine in edificiis cōsistere ausi nō sunt. seq; ꝑ molē in mare ꝑcipitauerūt: et .dccc. passuum intūallo ad oppidum enatauerunt. multi tn̄ ex his capti interfectiq; sunt. Sed nūs eoꝝ captiuoꝝ omīo fuit .vi. Cesar pda militib; cōcessa edificia diripi iussit castellumq; ad pontem qui ꝓpior erat pharo cōmuniuit atq; ibi ꝑsidiū posuit. hūc fuga pharite reliqrant. Certiorem illum ꝓpioreq; oppido alexandrini tuebāt. Sed eū postero die simili rōe aggredit' hisq; obtentis duob; omēm nauigioꝝ excursum et repentina latrocinia sublaturi uidebāt. Iamq; eos qui ꝑsidio eum locum tenebāt tormētis ex nauib; sagittisq; depulerat atq; in oppidum redegerat et cohortium iii instar in terram exposuerat. Non enim plures cōsistere angustie loci patiebantur. reliqueq; copie in naues stationem obtinebant. Quo fc̄o impat ponte adūs hostem ūuallari. et q̄ exitꝰ nauib; erat fornice extructo quo pons sustinebat lapidib; impleri atq; obstrui. quoꝝ altero ope effc̄o ut nulla omnino scapha egredi posset altero instituto. oms alexādrinoꝝ copie

ex oppido se eiecerunt. et contra munitiones pontis latiori loco con-
stiterunt. eodemque tempore que consueverant navigia per pontes ad in-
cendia onerariarum emittere ad molem constituerunt. Pugnabatur
a nobis ex ponte. ex mole ab illis. et area que erat adversus pon-
tem et ex navibus contra molem. In his rebus occupato cesare mi-
litesque hortante. remigum magnus numerus et classiariorum ex longis
navibus nostris in molem pars eorum studio spectandi ferebatur. pars
etiam cupiditate pugnandi. hi primum navigia hostium lapidibus
ac fundis a mole repellebant. ac multum proficere multitudi-
ne telorum videbant. Sed postquam ultra eum locum a latere eorum
aperto ausi sunt egredi ex navibus alexandrini pauci ut sine si-
gnis certisque ordinibus sineque ratione prodierant. sic temere se in naves
receperunt. Quorum fuga incitati alexandrini plures ex navibus
egrediebantur. nostrosque acrius perturbatos insequebantur. Simulque
in navibus longis remanserant. scalas rapere navesque a terra repel-
lere properabant ne hostes navibus potirentur. quibus omnibus per-
turbati milites nostri cohortium trium. que in ponte ac prima mole
constiterant. cum post se clamorem exaudirent. fugam suorum vide-
rent. magnam vim telorum adversi sustinerent. veriti ne a tergo
circumvenirent. et discessu navium omnino reditu intercluderetur
munitionem in ponte institutam reliquerunt. et magno cursu in-
citati ad naves contenderunt. Quorum pars proximas nacta naves multi-
tudine hominum atque onere depressa est. pars resistens et dubitans
quid esset capiendum consilii ab alexandrinis interfecta est. non-
nulli feliciore exitu expeditas ad anchoram naves consecuti
incolumes discesserunt. Pauci allevati scutis et animo ad conan-
dum ad proxima navigia annatarunt. Cesar quoad potuit
cohortando suos. ad pontem ac munitiones contendere. eodem
periculo versatus. postquam universos cedere animadvertit. in suum navigi-
um se recepit. Quo multitudo hominum insecuta cum irrumperet.
neque administrandi neque repellendi a terra facultas daretur.
fore quod accidit suspicatus sese ex navigio eiecit et ad eas

que longiꝰ cōstiterant naues annatauit. hinc suis laborantibus
subsidio scaphas mittens nō nullos cōseruauit. nauigiū q̄de
eꝰ multitudine militum deꝑssum una cū omib; interiit.
hoc ꝑlio desiderati ex nūo legionarioꝝ militū circiter. cccc.
et paulo post eum nūm classiaru: et remiges alexādrini: eo
loco castellum magnis munitōib; multisq; tormētis cōfirma-
runt. atq; egestis e mari lapidib; libere sunt usi postea adm-
ittenda nauigia hoc detrimēto milites nr̄i tm̄modo ꝑturba-
ti sunt. sed incensi ac magnas [acc] cōtensiones fecerunt in oꝑib;
hostium expugnandis. in ꝑliisq; ~~m ꝑl~~ quotidianis q̄ncumq;
fors obtulerat ꝑcurrētib; et erumpentib; studiis militum:
nec diuulgata cesaris hortatio subsequi legionum aut labo
rem aut pugnandi poterat cupiditatem: ut magis deterrēdi
et cōtinendi a ꝑiculosissimis eēnt dimicationib; q̄ incitādi
ad pugnandum. Alexandrini cum romanos et secundis reb;
confirmari et adūsis incitari uiderēt neq; ullum belli tunc
casum noscerent: quo possent ēē firmiores: ī cōiectura cōseq
possumus. ut admoniti a regis amicis qui in cesaris erant ī
ꝑsidiis: aut suo ꝑore cōsilio ꝑ occultos nuntios regis ꝓbato:
legatos ad cesarem miserunt: ut dimitteret regem trāsireq;
ad suos pateret. paratam eīm omnem mltitudinem ēē cōfec-
tam tedio puelle fiduciario regno: dominatōe crudelissima
ganimedis facere id quod rex imꝑasset. Quo si auctore in
cesaris fiduciam amiciciamq; uēturi eēnt: nllꝰ ꝑiculi timo-
rem multitudini fore impedimēto quo minꝰ se dederint.
Cesar si fallacem gentem semperq; alia cogitantem alia si-
mulantem bn̄ cognitam hēbat. tn̄ petentib; dare ueniam utile
constituit ēē. Quod si quo fc̄o sentiret ea que postularet man-
suꝝ in fide dimissum regem credebat. Sin id quod magis
illoꝝ nature cōueniebat ducem ad bellū gerendum regm̄
hr̄e uellet splendidiꝰ atq; honestiꝰ se cōtra regem: q̄ contra cō-
uenaꝝ ac fugitiuoꝝ manū bellū ēē gestuꝝ. Itaq; regem

cohortatus ut consuleret regno paterno parceret pclarissime patrie que turpib incendiis et ruinis eet deformata. ciues suos primum ad sanitatem reuocaret. deinde cōseruaret fidem p. r. sibiq; pstaret. cum ipse tm ei crederet ut ad hostes armatos eum mitteret. dextra dextram tenens dimittere cep adultum iam etate puer. At regius aiis disciplinis fallacissimis eruditus ne agentis sue morib degeneraret. flens orare contra cesarem cepit ne se dimitteret. nō eum regnū ipm sibi cōspectu cesaris ee iocundius. Cesar ipse cōmotus cōpressis pueri lacrimis. celeriter si ulla sentiret fore eū secū affirmās ad suos dimisit. Ille ut ex carcerib in liber cursum emiss adeo contra cesarem bellum gerere cepit ut lacrimas quas in colloquio pfuderat gaudio uideret pfudisse. Accidisse cōplures hōc cesaris legati. amici. cēturiones. milites q; letabantur. quod nimia bonitas ei fallacius pueri fuit delusa. quasi id cesar bonitate tm adductus et nō prudētissimo cōsilio fecisset. Cum duce assūpto alexandrini nihilo se firmiores fcos. aut languidiores romanos aiaduterent. eludentib q; militib regis ei etatem atq; infirmitatē magnum dolorem accipent. neq se quicq pficere uiderent. rumoresq; exsisteret magna cesaris psidia terrestri itinere syria ciliciaq; adduci. quod nodum auditum cesari erat comeatum qui mari nris supportabat intcipere statuert. Itaq; expeditis nauigiis locis idoneis ad canopum istatioe dispositis nauib insidiabat nris comeatib. Quod ū cesari nuntiatū est classem iubet expediri atq; instrui. pficit huic tiberium neronem. pficiscunt in ea classe rhodie naues atq; in hi eufranor sine quo nulla unq dimicatio maritima nulla unq etiam par feliciter cōfecta erat. At fortuna q plerq; eos quos plimis beneficiis ornauit ad duriore casum reseruat superior dtempor dissimilis eufranorem psequebat. Nam cum ad canopum uetum eet instructaq; utrinque

classis eēt et onflixisset et sua cōsuetudine eufranor p̄rī
p̄lium cōmisisset et illi triremem hostū perforasset ac de
mersissent p̄ximam longi' insecut' par̄ celeriter īsequen
tib; reliq̄s circūuent' ab alexādrinis est. cui subsidiū ne
mo tulit siue quod in ip̄o satis p̄sidii p̄ ūtute ac felicitate
et' putaret eē: siue quod ip̄i sibi timebant. Itaq; un' ex oīb;
eo p̄lio bene rem gessit: solus cū sua quadrireme uictrice
periit. Sub idem tp̄s mithridates pergamen'. magne nobi
litatis domi scietie et in bello. et ūtutis fidei dignitatis q̄ in
amicicia cesaris missus in syriam ciliciamq; initio belli a
lexandrini ad auxilia accersenda cū magnis copiis quas
celeriter et p̄pensissimā ciuitatū uolūtate et sua diligentia
cōfecerat. itinere pedestri quo cōiungit' egyptus syrie pelu
sium adducit. Id quod oppidū firmo p̄sidio occupatū ab a
chilla: p̄p oportunitatem loci. nāq; tota egyptus maritimo
accessu pharo pedestriq; pelusio: uelut castris munitā exis
timat'. repēte magnis circūdatum copiis mītiplici presidio
tenaciter p̄pugnātib; et copiar̄ magnitudinem quas inte
gras uulneratis defessisq; subiciebat et p̄seuerātia et cōstan
tiaq; oppugnand quo die est aggressus in suam redegit pote
statem p̄sidiūq; suum ibi collocauit. Inde re bn̄ gesta alexā
driam ad cesarem cōtendit/. Omīs eas regiones per quas i
ter faciebat auctoritate ea que plerūq; adest uictori placa
rat atq; in amiciciam cesaris redegerat. Loc' est fere regionū
illar̄ nobilissim' nō longe ab alexandria qui noīat' delta:
quod nomen a similitudine lr̄e cepit. Nam p̄s quedā flu
minis nili deriuata inter se duob; itinerib; paulatim me
dium inter se spatium linquēs diuisissimo ad litt' intuallo
a mari cōiungit'. Cui loco cum appropinquare mithrida
tem rex cognouisset et trāseundum ei sciret flumen: mag'
aduersus eum copias misit quib; ut superari delerique mithri
datem. ut sine dubio retineri posse credebat. Queadmodū

aūt optabat eum uinci. sic satis hēbat interclusum a cesare
a se retineri. que p̄me copie flumen ad delta trāsire et mithri-
dati occurrere potuerūt. p̄lium comiserūt. festinantes p̄ri-
pere subsequētis uictorie societatem. Quoꝝ impetū mithri-
dates magna cū prudentia cōstantiaq; uirtutum et alexā-
drinoꝝ imprudentia cōsuetudine nr̄a castris uallatis sus-
tinuit. Cum ū incaute atq; insolenter succedere eos muni-
tionib; uideret. eruptiōe undiq; f̄ca magnū nūm eoꝝ inter-
fecit. quod n̄ [illegible] locoꝝ notitia reliqui se texissent. ptiq; ī na-
uib; quib; flumen trāsierant recepissent. funditꝰ deleti eēnt.
Qui ut paululum ab illo timore se recrearunt. adiunctis
his qui subsequebant. rursus oppugnare metridatem ce-
perunt. Mittit a mithridate nuntiꝰ cesari qui rem gestam
p̄ferret. cognoscit ex suis eadem hec accidisse rex ita pene sub-
idem tempus et rex ad opprimendū mithridatem p̄ficiscit
et cesar ad recipiendum. Celeriori fluminis nili nauiga-
tione rex est usus in quo magnam et paratam classem hēbat
Cesar eodem itinere uti noluit ne nauib; in flumine dimi-
caret. sed circūuectus est eo mari quod africe partis ēē dici-
tur sicuti supra demostrauimꝰ pri tn̄ regis copiis occurrit
q̄ is mithridatem aggredi posset. eumq; uictorem incolumi
exercitu recepit. Consederat cū copiis rex loco natura munito.
quod erat ipse excelsior planities ex omnib; partib; subiecta tri-
b; aūt ex laterib; uariis gn̄e munitionib; tegebat. Unū latus
erat adiectum flumini nilo alteꝝ editissimo loco ductum.
in p̄tem castroꝝ obtinebat. tertium palude cingebat. Inter
castra cesaris flumen intercedebat angustū altissimis ripis.
quod in nilum effluebat. aberat aūt a castris regis milia pas-
suum circiter. vii. Rex cum hoc itinere cesarem cōperisset.
equitatum omnem expeditosq; delectos pedites ad id flumen
misit. qui trāsitu cesarē p̄hiberet. et eminꝰ ex ripis p̄lium
impar inirent. Nullum ēim processum uirtꝰ hēbat. aut p̄i-

culum ignauia subibat. que res incendit dolore milites e-
quitesq; nros. quod tamdiu pari plio cum alexandrinis cer-
tarent. itaq; eodem tpr equites germani dispsi uada fluminis
querentes partim dimissioribꝫ ripis flumen trasnatarunt. et
legionarii magnis arboribꝫ excisis. que longitudine utramq;
ripam cotingere possent. et piectis repentino aggere supiecto:
flumen transierunt. quoꝝ impetū adeo ptimuerūt hostes:
ut in fuga spem salutis collocarent. sed id frustra nāq; ex ea
fuga pauci ad regem refugerunt. pene omi reliqua multi-
tudine interfecta. Cesar re pclarissime gesta. cum subitū
aduētum suum iudicaret: magnū terrorem alexadrinis
iniecturū. ptinus uictor ad regis castra cotendit. hec et ope
magno uallata et loci natura munita aiaduteret. coferc-
tamq; armatoꝝ mltitudinem collocatam i uallo uideret.
Lassos itinere et pliando milites ad oppugnāda castra succe-
dere noluit. Itaq; nō magno interuallo relicto ab hoste ca-
stra posuit. Postero die castellum quod rex pximo uico nō
longe a suis castris munierat. brachiisq; cum ope castroꝝ
coiunxerat uici obtinendi causa cesar aggressus omibꝫ copiis
expugnat. nō quod id minori militum nūo cosequi factu
difficile putaret. sed ut ab ea uictoria perterritus alexand-
rinis ptinus castra regis oppugnaret. Itaq; eo cursu q refugi-
entes alexandrinos ex castello in castra sūt milites insecu-
ti munitoibꝫ successerūt acerrimeq; emin̄ pliari ceperūt.
Duabꝫ ex partibꝫ aditus oppugnatōis nris dabat. una qua
liberū accessum hre demostraui. altera que mediocre iter-
uallum inter castra et nilum flum hebat. Maxima et elec-
tissima alexadrinoꝝ mltitudo defendebat eam ptem q
facillimum aditū hebat. plimum aūt pficiebāt hostes in
repellendis uulneradisq; nris qui regionem fluminis nili
ppugnabāt. diuisis eim telis nri figebant. aduisi ex uallo
castroꝝ mersiq; flumine in quo multe naues extructe fu-

ditoribus et sagittariis nostros impugnabat. Cesar cum videret mili-
tes acrius proeliari non posse, nec tamen multum proficere propter locorum difficulta-
tem, eumque et animadverteret excelsissimum locum castrorum relic-
tum esse ab alexandrinis. quod et per se munitus esset. et studio
partim pugnandi partim spectandi decurrisset. in eum locum in quo
pugnabatur cohortes illo circumire castra et summum locum ag-
gredi iussit. hisque carfulenum prefecit et animi magnitudine et rei
militaris scientia prestantem. Quo ut ventum est paucis defen-
dentibus munitionem. nostris contra militibus acerrime pugna-
ntibus diverso clamore et prelio perterriti alexandrini et trepida-
tes. in omnis partes castrorum discurrere ceperunt. Quorum perturba-
tione nostrorum animi adeo sunt incitati ut pene eodem tempore ex
omnibus partibus primi tamen editissimum locum castrorum caperet. ex quo
decurrentes magnam multitudinem hostium in castris interfece-
runt. Quod periculum plerique alexandrini fugientes acer-
vatim se de vallo precipitarunt in eam partem que flumini erat
adiuncta. horum primis in ipsa fossa munitionis magna ruina op-
pressis. ceteri faciliorem fugam habuerunt. Constat fugisse ex ca-
stris regem ipsum receptumque in navem et multitudine eorum qui
ad proximas naves annatabat. demerso navigio perisse. Re
felicissime celerrimeque gesta cesar magne victorie fiducia
proximo terrestri itinere alexandriam cum equitibus contendit
atque ea parte oppidi victor introivit que presidio hostium tenebatur.
neque eum consilium suum fefellit. quin hostes eo prelio audito ni-
hil iam de bello essent cogitaturi. Dignum adveniens fructum
virtutis et animi magnitudinis tulit. Omnis enim multitudo op-
pidanorum armis proiectis munitionibusque suis relictis. veste ea est
sumpta qua supplices dominatores deprecari consueverunt. sacrisque
omnibus prolatis quorum religione precari offensos iratosque animos regum
erant soliti advenienti cesari occurrerunt. seque ei dederunt. Cesar
in fide receptos consolatus. per hostium munitiones in suam partem oppi-
di magna gratulatione venit suorum. qui non tantum bellum ipsum ac

dimicationem sed et talem aduentum ei fuisse felicẽ letabat'
Cesar egypto atq: alexandria potitus. reges cõstituit q̃s ptho
lomeus testamẽto scripserat atq: obtestat' erat p r ne mu-
tarent. Nam maiore ex duob; pueris rege amisso minori
tradidit regnum maiori ex duab; filiis cleopatre que mã
serat in fide psidiisq: ei minore arsinoem cui nõie diu re
gnasse impotenter ganimedẽ docuimus deducere ex regno
statuit / ne qua rurs; noua dissensio prius q̃ diuturnitate con-
firmarent regũ impia p hoies seditiosos nascet'. legiones sibi
ueteranas sexta secũ deducta ceteras reliquit. quo firmius
eet eo4 regnum et impiũ. Qui neq: amorem suo4 hr̃e poterat
quo fideliter pmaneret i cesaris amicicia neq: uetustatis auc-
toritatem paucis dieb; reges cõstituti. Simul ad imperii nr̃i
dignitatem utilitatemq: publicam ptinere existimabant
si pmaneret in cesaris fide reges. psidiis quoq: nr̃is fore eo' tu-
tos. et si eẽnt ingrati posse hisdem psidiis coerceri. Sic reb; oib;
cõfectis et collocatis ipe itinere terestri pfectus est i syriam. Dum
hec in egypto gerunt'. rex deiotar' ad domitiũ caluinũ cui
cesar asiam finitimasq: ei puincias regionesq: administradas
tradiderat uenit oratũ ne armeniam minorẽ regnũ suum ne-
ue capadociam regnũ ariobarzanis possideri uastariq: a phar
nace pateret q̃ malo ñ liberaret'. impata sibi facere pecunia-
q: pmissam cesari nõ posse psoluere. Domiti' nõ tm̃ ad explican
dos sumpt' rei militaris cũ pecuniã necciam ee iudicaret sed
et turpe p r et cesari uictori sibiq: infamia ee statues reg̃
socio4 atq: amico4 ab externo rege occupari nũtios cõfesti
ad pharnacem misit armenia cappadociaq: discederet neue
occupatoe belli ciuilis p r ius maiestatemq: temptaret hanc
denũtiatoẽm cũ maiorem uim habituram existimaret si ppius
eas regiones cum exercitu accessisset ad legiones pfectus unã
ex trib; et xxxvi secum duxit. duas in egyptum ad cesarem
mittit. lr̃is ei euocatas. qua4 altera bello alexadrino nõ occu-

rit. quod itinere terrestri per syriam erat missa. Adiungit
CN. domitius legioni XXXVI. duas ab deiotaro. quas ille disci-
plina atque armatura nostra complures annos constitutas habebat
equitesque .C. totidemque ab ariobarzane sumit. Mittit P. sex-
tium ad .C. plaetorium questorem ut legionem adduceret que ex
tumultuariis militibus in ponto confecta erat. Q.que patisium in
ciliciam ad auxilia accersenda que copie celeriter omnes
iussu domitii convenerunt. Interim legati a farnace responsa
referunt. capadocia se decessisse. armeniam minorem se recepis-
se. quam paterno nomine iure obtinere deberet. Denique eius regni
causa integra cesari reservaret. paratum se enim facere quod
is statuisset. CN. domitius cum animadverteret eum capadocia de-
cessisse non voluntate adductum sed necessitate quo facilius
armeniam defendere posset subiectam suo regno quam capado-
ciam longius remotam. quodque omnes tres legiones adductu-
rum domitium putasset. ex quibus cum duas ad cesarem missas
audisset audacius in armenia substitisset et perseverare cepit
ut eo quoque regno decederet. Neque enim aliud ius esse cappadocie atque
armenie nec iuste eum postulare ut in cesaris adventu res in-
tegra differret. id enim esse integrum quod ita esset ut fuisset. His
responsis datis cum his copiis quas supra scripsi profectus est in
armeniam locisque superioribus iter facere instituit. Nam ex
ponto comana iugum habet editum silvestre pertingens in arme-
niam minorem quo cappadocia finit ab armenia finitur.
Cuius itineris he erant certe oportunitates. quod in locis superio-
ribus nullus impetus repentinus accidere hostium poterat. et
quod cappadocia his iugis subiecta magna commeatus copiam
erat subministratura. Complures interim legiones (legationes) farna-
ces ad domitium mittit. Ea constanter omnia aspernabatur. quae
de pace ageret. regiaque munera domitio ferrent. Ea constanter
omnia aspernabatur. nec sibi quicquam fore antiquius quam dignitatem
p. r. et regna sociorum recuperare legatis respondebat. Magnis

et cōtinuis itinerib; pfectis cū aduētaret ad nicopolim quod oppidum positum in armenia minore ē plano ipm loco: motib; tn̄ altis ac duob; laterib; obiectis satis magno interuallo ab oppido remotis: castra posuit: longe a nicopoli milia passiuum .vii. quib; ex castris cum loc̄ angustus atq; impeditus ēēt trāseundum: farnaces in insidiis delectos pedites omēsq; pene disposuit equites: magnā aūt pecoris multitudinem ītra eas fauces dissipari iussit: paganosq; et oppidanos in his locis obūsari: ut siue amic̄: siue inimic̄ domiti eas angustias transiret: nihil deinsidiis suspicaret: cū in agris et pecora et homines animaduteret ūsari taq̄ amicoꝝ aduentus. Sin ū in hostium fines ueniret preda: diripienda milites dissiparent: dispersiq; cederent. hec cū administraret nunq̄ tn̄ intermittebat legatos de pace atq; amicicia mittere ad domitium: cū hoc ipo crederet facilī eū decipi posse. At cōtra spes pacis domitio in eisdem castris moradi attulit causam. Ita farnaces amissa pximi tp̄is occasione cū uereretur ne cognoscerēt insidie: suos ī castra reuocauit. Domiti postero ppius die nicopolim accessit: castraq; oppido cōtulit: que dum muniūt nr̄i: farnaces aciem instruxit suo more atq; īstituto. In fronte ēim simplici directa acie cornua trinis firmabant subsidiis: eadem ratōe hec media collocabant acie: duob; dextra sinistraq; interuallis simplicib; ordinib; instructis. Perfecit inceptum castroꝝ op̄ domitius: parte copiaꝝ p uallo instituta. Proxima nocte farnaces interceptis tabellariis qui de alexandrinis reb; lr̄as ad domitium ferebant: cognoscit cesarem in maximo piculo ūsari: flagitariq; a domitio, ut q̄ primum cesari subsidia mitteret: ppiusq; ipe alexandriam p syriam accederet. Qua cognita re farnaces uictorie loco ducebat: si trahere tp̄s posset cū d̄scendendū domitio celeriter putaret. Itaq; ab oppido qua facillimū accessum et equissimū ad dimi-

candum nr̄is uidebat fossas duas directa nō ita magnō medio
interuallo relicto .iiii. pedū altitudinis in eū locū deduxit: quo
longius cōstituerat suā nō producere aciem . Inter has fossas aciē
semper instruebat . equitatum aūt omnem alateribus ex colloca-
bat : qui neq; aliter ēē utilis poterat et mltum nūo anibat no-
strum equitatū . Domitius aūt cum cesaris magis periculo quam
suo comoueret . neq; se tuto discessurum arbitraret . si cōditi-
ones quas reiecerat rursus appeteret : aut sine causa discede-
ret : ex proximis castris in aciem excitū deducit : xxxvi. le-
gionem in dextro cornu collocauit : ponticam in sinistro . de-
iotari legiones in media acie cōtulit . quibus tn̄ angustissimū
interuallum frontis reliquit reliquis cohortibus in insidiis
collocatis . sic utrinq; acie instructa processū est ad dimicandū.
Signo sub idem tps ab utroq; dato cōcurritur acriter uarieq;
pugnatur . Nam xxxvi. legio cū extra fossam in equitatū regis
impetum fecisset . adeo secūdum plīū fecerūt . ut menibus op-
pidi succederet fossamq; trāsirent . aduersosq; hostes aggredere-
tur . At pōtica ex altera pte legio cū paululū aūsa hostibus ces-
sisset : fossam aūt circuire acies secūdo conata ēēt : ut aperto la-
tere aggrederet hostem : i ipo trāsitu fosse cōfixa et oppressa est.
deiotari ū legiones uix impetū sustinuerūt . Ita uictrices regie
copie cornu suo dextro mediaq; acie cōuterūt se ad xxxvi.
legionem . que tn̄ fortiter uincentiū impetū sustinuit : magnis
copiis hostium circūdata : prstātissimoq; aīo pugnātes i orbem
se recepit ad radices mōtis : quo farnaces insequi ppter iniquita-
tem loci noluit . Ita pontica legione pene tota amissa magna pte
deiotari militū interfecta xxxvi. legio in loca se superiora cōtulit.
nō amplius . cc.L. desideratis . Ceciderūt eo plīo splendidi atq;
illustres uiri nō nulli equites .r. Quo tn̄ incōmodo domitius
accepto reliquias excitus dissipati collegit . itineribusq; tutis
per cappadociam i asiam se recepit . Farnaces rebus secundis
elatus cum de cesare ea que optaret sperabat : pōtum omibus

copiis occupauit: ibiq; uictor et crudelissimus rex. cum sibi
fortunam paternam feliciore euetu destinaret: multa oppida
expugnauit bona ciuiu̅ r. p̅oticor̄q; diripuit: supplicia co̅-
stituit in eos qui aliqua̅ forme atq; etatis commendationem
h̄rent: ea que morte ee̅nt miseriora: p̄otum nullo defende̅-
te: paternu̅ regnum gloriam se recepisse obtinebat. Sub ide̅
tempus in illyrico est i̅comodu̅ acceptu̅: que p̄uīcia supiori-
b; mēsib; reteta no̅ tm̄ sine ignominia: sed et cum laude e-
rat. Hanq; eo missus estate cu̅ duab; legionib; carnifici' cesa-
ris questor p p̄tore: q̄q̄ erat p̄uīcia minime copiosa ad ex-
citum alendum: et finitimo bello ac dissensionib; uastata
et cōfecta: tn̄ prudentia ac diligētia sua: quod magna̅ cura̅
susciepat: ne quo temere p̄grederet': et recepit et defendit.
Hanq; et castella complura locis editis posita: quor̄ oportu-
nitas castellanos impellebat ad e ī cursiones faciedas et bellu̅
inferendu̅ expugnauit: eaq; p̄dia milites donauit. Que etsi
erat tenuis tn̄ in tāta p̄uīcie despatōe erat grata p̄stim uir-
tute parta: et cu̅ octaui' ex fuga farsalici belli magna classe
ī illu̅ se sinum cōtulisset: paucis nauib; iadestinor̄ quoru̅
semp in r. p. singulare cōstiterat officium dispsis octauianis
nauib; sociorum: cu̅ du̅ssima pte orbis terrar̄. CN. pōpeium
cesar uictor sequeret': cōpluresq; adu̅sarios in illyricu̅ pp ma-
cedonie p̄pinquitatem: se reliquis ex fuga collectis cōpulisse
audiret: lr̄as ad gabiniu̅ mittit uti cu̅ legionib; tyronum q̄
nuper erāt cōscripte p̄ficisceretur ī illyricu̅: coniunctisq; copi-
is cu̅ cornificio si quod periculum p̄uincie īferret' depelleret.
sin ea no̅ magnis copiis tuta ee̅ posset ī macedonia legiones ad-
duceret. Omēm enim illam partem regionēq; uiuo. CN. pom-
peio dum bellum instauraretur in ee̅ credebat. Gabini' ut in
illyrico uenit: hiberno tp̄r an̄i ac difficili: siue copiosiorem p̄-
uinciam existimans: siue m̄tum fortune uictoris cesaris tri-
buens: siue uirtute et sciētia cōfisus: quib; sepe in bellis peri-

ditatur. magnas res et secundas ductu ausuque suo gesserat.
neque provinciae facultatibus coactus non ut volebat. sed ut necesse
erat bellum gerebat. Ita cum durissimis tempestatibus propter inopiam
castella aut oppida expugnare cogeretur. crebra incomoda acci-
piebat. adeoque est a barbaris contentus ut salonam se reciperet
in oppidum maritimum. quod cives romani fortissimi fidelissimique in-
colebant. in agmen dimicare sit coactus. Quo proelio duobus milibus militum
amplius amissis centurionibus xxxviii. tribunisque iiii. cum reliquis
copiis se salonam recepit. summaque ibi difficultate rerum omnium
oppressus. paucis mensibus morbo periit. Cuius et infelicitas vivi
et subita mors in magnam spem octavium adduxit provinciae po-
tiunde. Quem tamen diutius in rebus secundis. et fortuna que plurimum
in bellis potest. diligentiaque cornificii et virtus vatinii versari passa
non est. Vatinius brundusii cum esset cognitis rebus que geste erant
in illyricum cum crebris litteris cornificii ad auxilium provinciae fe-
rendum evocaret. et M. octavium audiret cum barbaris fede-
ra percussisse compluribusque locis nostrorum militum oppugnatorem presidia. partim
classe per se. partim pedestribus copiis per barbaros et si gravi valetu-
tudine affectus vix corporis viribus animum sequebatur. tamen vir-
tute vicit in comodum nature difficultatesque et hiemis et subi-
te preparationis. Nam cum ipse paucas in portu naves longas haberet.
litteras in achaiam atque calenum misit. uti sibi classem mitteret.
Quod cum tardius fieret quam periculum nostrorum flagitabat. qui susti-
nere impetum octavii non poterat. navibus actuariis quarum
numerus erat satis magnus. magnitudine satis iusta ad proeliandum
rostra imposuit. has adiunctas navibus longis. et numero classis
aucto militibus veteranis impositis. quorum magna copia habebat.
ex omnibus legionibus qui numero egrorum relicti erant brundusii
cum exercitus ingreciam transportaretur. profectus est in illyricum
maritimasque non nullas civitates. que defecerat octavioque se
tradiderat. partim recipiebat. partim remanentes in suo consilio pre-
terveheba. nec sibi ullius rei moram necessitatemque iniungebat. quin

q̄ celerrime posset ipm octauium psequeret. huc ab epidauri
oppugnatoe terra mariq; ū nrm erat psidium aduētu suo di-
scedere coegit. psidiumq; nrm recepit. Octauīs ei uatinium
cū classem magna ex pte cōfectam ex nauiculis actuariis
hr̄e cognouisset. cōfisus sua classe eum sustitit ad insulā tau-
ridem. Qua regione uatinīs insequēs nauigabat. nō quod oc-
tauium ibi restitisse sciret. sed quod longīs eum pgressum in-
sequi decreuerat. Cum ppīs tauridem accessisset. discesisi
suis nauib; qd̄ et tempestas erat turbulēta et nulla suspitio
eēt hostis repēte adūsam ad se uenientem nauē antenis ad me-
dium malum demissis instructam ppugnatorib; aīaduētit.
Quod ū celeriter cōspexit uela subduci demittiq; antenas iu-
bet et milites armari. et uexillo sublato quo pugnādi da-
bat signum. que p̄me naues subsequebant. idē ut facerent
significabat. parabant se uatiniani repēte parati deinceps
octauiani ex portu procedebāt. īstruit utriq; acies ordine
disposita magis octauiana. paratior militum aīs uatinia-
na. Vatinius cū aīaduteret. neq; nauiū se magnitudine n
neq; nūo parem eē fortune dimicationi: fortune rem com- at fiture
mittere maluit. Itaq; p̄mus sua quinq; remi ī quadriremē
octauii impetum fecit. Celerrime fortissimeq; cōtra illum
remigantem naues adūse nris cōcurrūt adeo uehemēter
ut nauis octauiana rostro discusso ligno cōtineret. Comit-
tit acriter reliqīs locis pliūm. cōcurritq; ad duces maxime.
Nam cum suo quisq; auxilium ferret. magnū cominus
in angusto mari pliūm fcm est. qtoq; coniunctis magis naui-
b; cōfligendi potestas dabat. tanto supiores erat uatiniani
qui admiranda ūtute ex suis nauib; ī hostiū naues trāsilire
nō dubitabant. et dimicatione equata longe supiores uir-
tute rem feliciter gerebāt. deprimit ipius octauii quadrire-
mis. multe pterea capiunt. aut rostris pforate merguntur.
ppugnatores octauiani ptim ī mare pcipitant. Ipse octauius

Mioparo. om̄s fere genus navicula piratorum ex vimine et corio contexta.

se in scapham confert. in q plures cum fugeret de pilla scapha uul-
neratus tn̄ annatat ad suum mioparonē. Eo receptus cū pre-
lium nox dirimeret tempestate magna uelis pfugit. Sequūt
huc sue naues nonulle: quas casus ab illo periculo uedicarat
At uatini' reb; gesta receptui cecinit: suisq; omib; icolumib;
in eū se portum uictor recepit: quo ex portu classis octauiana
pcesserat. Capit ex eo plio pentiremē unam: triremes duas: die-
rotas. viii. compluresq; remiges octauianos. postero ibiq; die
dum suas captiuasq; naues reficeret: post diem tertiū coten-
dit in ipam insulam quod eo se recepisse ex fuga credebat octa-
uium. Erat in ea nobilissimū regionū eaꝝ oppidū: coniunctis-
simumq; octauio. quo ut peruenit oppidani supplices se uati-
nio dediderūt. cōptq; ipm octauium puis paucisq; nauigi-
is uento secundo regionem grecie petisse inde ut sicilia deinā
africam peteret. Ita breui spatio re pclarissime gesta: puincia
recepta. et cornificio reddita: classe adūsarioꝝ ex illo toto si-
nu expulsa uictor se brundusium icolumi exercitu et classe r
recepit. his aūt tpib; quib; cesar ad dyrachiū popeium obside-
bat et pale pharsali rem feliciter gerebat alexandrie: que cū
piculo magno: tū et maiore periculi fama dimicabat. Q. cas-
sius longin' in hispania p ptore puincie ulterioris obtinēde cā
relictus siue cōsuetudine nature sue: siue odio qd in illam
puinciam susceprat: questor ex insidiis ibi uulnerat': magnā
odii sui fecerat accessiones: quo ut ex cōscientia sua cū de se mu-
tuo sentire puincias crederet: ut mutuis signis et testimonio
eoꝝ qui difficultanter odia dissimulabat: aiaduertere potat
et cōpensare offensionē puincie exercitus amore cupiebat: itaq;
cum pmum in unū locum exercitus cōduxit: sextertia. C. militi-
b; est pollicitus: neq; multum postq in lusitania medobrigam
oppidum motemq; herminiū expugnasset quo medobrigen-
ses cōfugerat: ibiq; impator eēt appellatus: iteꝝ sextertiis. C.
milites donauit. Multa pterea et magna premia singulis

concedebat que speciosum reddebat p̄sentem exercitus amore
paulatim tñ et occulte militarem disciplinam seueritatēq;
metuebat. Cassius legionib; in hiberna dispositis: ad ius dicē- (at minuebat)
dum corduba se recepit: cōtractūq; in ea es alienū grauissimis
onerib; p̄uincie cōstituit exsoluere: et ut largitionis postulat
cōsuetudo: per causam liberalitatis speciosam plura largito-
ri querebant: pecunie locupletib; imp̄abant. Quas longin'
expensas sibi ferri: nō tñ patiebat: sed et cogebat/in gregem
locupletum. simulatum cause tenues coniciebant: neq; ul-
lum genus questus aut magni et euidētis: aut minimi et sordi-
di p̄termittebat: quo dom' et tribunal imp̄atoris uacaret. Ne-
mo erat qui domo aliquam iacturam facere posset: quin aut
uadimonio teneret: aut inter reos ferret. ita magna et solli-
citudo p̄iculoꝝ ad iacturas et detrimēta rei familiaris ad-
iungebat. Quib; de causis accidit ut longin' imp̄ator eadem
faceret que fecerat questor similia rursus de morte ei p̄ro-
uinciales cōsilia inirent hoꝝ odium cōfirmabat: nō nulli
familiares ei qui cū in illa societate u'sarentur rapinarum/
nihilominus tñ oderant eum cuius nōie peccabat. sibiq; quod
rapuerant acceptum ferebat. Quod interciderat aut erat
interpellatum cassio assignabat. quintam legionem nouam
cōscribit. Auget odium et ipo delectu et sumptu addite le-
gionis: complet equitum .III. maximisq; ornant impensis
nec p̄uincie dat ulla requies. Interim lr̄as accepit a cesare
ut in africam exercitum traiceret: perq; mauritaniā ad fines
numidie p̄ueniret: quod magna .CN. pompeio iuba miserat
auxilia. maioraq; missurus existimabat. Quib; lr̄is acceptis
insolenti uoluntate efferebatur: quod sibi nouaꝝ p̄uinciaꝝ
et fertilissimi regni tanta oblata eēt facultas. itaq; in lusita- (ipse)
niam p̄ficiscitur: ad legiones arcessendas auxiliaq; adducē-
da. Certis nominib; dat negocium ut frumētum nauesq;
C. p̄pararentur: pecunieq; describerentur atq; imperarentur.

ne qua res cum redisset moraret᷑. Reditus ei fuit celerior
omniū opinione. nō enim aut uigilātia cupieti ꝑsertim cas
sio deerat aliqd. Ex excitu coacto in unū locum castris ad
cordubam positis ꝑ contione militib; exponit: quas res cesa-
ris iussu facere deberet: pollicetq; his cū in mauritaniam
traiecisset sextertia se daturꝝ. qntam fore in hispaniam le
gionem. Ex cōtione se cordubam recepit. Eo ipo die meri-
diana hora cum in basilicam iret quidā nūti9 filio cliens L.
racilii. libellum quasi aliqd ab eo postularet: ut miles ei
tradit. deinde post racilium: nam is lat9 cassii tegebat q̄si
respōsum ab eo peteret: celeriter dato loco cū se insinuasset
sinistra corripit eum. dextraq; bis ferit pugione. Clamore
sublato fit a cōiuratis impet9 uniusis. Munati9 flacc9 ꝓximū
gladio traiecit lictorem. hoc interfecto cassiū. Q. legatum ui-
ulnerat. Ibi T. uasius et L. mergerio simili cōfidentia flac-
cū municipem suū adiuuāt. erat eīm om̄s italicēses. Ad
ipm longinum L. licini9 squillus inuolat: iacetemq; leuib;
sauciat plagis. Cōcurrit ad cassiū defendendum. semper
enī berones cōpluresq; euocatos secū hr̄e cōsuerat: a quib;
ceteri intercludunt. qui ad cedem faciēdam subseqbat᷑.
q̊ in nūo fuit calphurni9 saluian9 et manili9 tusculus. Minu
tius inter saxa que iacebāt in itinere fugiēs oppmit᷑ et re-
lato domū cassio ad eū deducit᷑. racili9 in ꝓximam se domū
familiaris sui cōfert. dū certum cognosceret cōfect9 ne cas
sius eēt. L. laterēsis cū id nō dubitaret accurrit let9 ī cast᷑
militib;q; ūnaculis et secūde legionis quib; odio sciebat.
ꝑcipue cassium eē gratulatur. Tollit᷑ a multitudine ī tri-
bunal: ꝑtor appellat᷑. Nemo ei aut ī prouīcia nat9 aut uer-
nacule legionis miles aut diuturnitate infectus ꝓuīcialē
quo ī nūo erat secūda legio: nō cum omī ꝓuincia cōsense-
rat in odio cassii: nam legiones. xxx. et. xxi. paucis mēsib;
in italia scriptas cesar attribuerat longino. v. legio nup ibi

erat confecta. Interim nuntiat latresi uiuere cassium. quo
nuntio dolore magis q animo pturbat reficit se celerit
et cassiu uisendum pficiscitur. Re cognita xxx. legio si-
gna cordubam infert ad auxiliu fererendu impatori
suo. facit hoc idem xxv. subsequit hac v. cu ii. legiones re-
lique eent in castris secudam ueriti. ne soli relinquerent
atq; ex eo qd sensisset iudicaret. secuti sut fcum supior.
pmansit in sententia legio unacula nec ullo timore de
gradu deiecta est. Cassius eos qui nominati erat cosciı ce-
dis iubet coprehendi. legionem v. in castra remittit. coho-
tib xxx. retentis. Inditio minutii cognoscit L. racilium
et L. laterensem et anium scapulam maxime dignitatis et
glorie puincialem hominem sibiq; tam familiarem q late-
rensem et raciliu in eade fuisse couratoe. Nec diu morat
dolorem suum quin eos interfici iubeat. minutiu libtis
tradit excruciandum. ite calphurniu saluianu. q pfitet
inditiu couratoru q; nu̅m auget. uere ut quidam extimat.
ut no nulli queru̅tur coactus. hisdem cruciatib affectus
L. mergilius squillo nominat plures quos cassi iubet int-
fici exceptis his qui se pecunia redemerut. Nam palam sex-
tertiis x. cum calphurnio pacisci et cum Q. sextio L. qui
si maxime nocentes sunt mletati tn piculu uite. dolorq; uul-
neru pecunia remissus crudelitate cu auaritia certasse sig-
ficabat. Aliqt post dieb lras a cesare missas accipit. qb cogno-
scit pompeium i acie uictu amissis copiis fugisse. qua re co-
gnita mixta dolore uoluptate capiebat uictorie. nunti leti-
tiam exp̄mebat. cofectum bellu licentiam tpu intercludebat.
Sic erat dubius ais utru nihil timere an oia lice mallet.
Sanatis uulnerib accersit oms qui sibi pecunias expesas tu-
lerant. acceptasq; eas iubet referri. qb par uidebat impo-
suisse oneris. ampliore pecunia impat. que aut rome delectu
istituit. qs ex oib couetib coloniisq; cosceptos hebat. trasmari-

na militia pterritos : ad sacramenti religione uocabat magnu hoc
fuit uectigal . maius tn crescebat odium . his reb confectis totu exer-
tum lustrat . legiones quas in affricam ductur erat et auxilia
mittit ad traiectum . ipse classem qua parabat ut inspiceret his-
palim accedit ibiq; morat ppea qd edictum tota puicia pposue-
rat . quib pecunias imperasset, neq; cotulissent se adirent . q
euocatio uehemeter omis turbauit . Interim . L . titi q eo tpr . tr .
mil . legione uernacula fuerat : nutiat fama legione xxx . qua
. Q . cassi legatus simul ducebat cu ad oppidu leptum castra hret
seditoe fca . ceturioib aliquot occisis : q signa tolli no patiebat .
discessisse et ad secudam legione cotendisse . que ad fretum
alio itinere ducebat . Cognita re noctu cu . v . cohortib undeui-
gesimanor egredit mane puenit . ibi eu diem ut qd ageretur
respiceret morat carbona cotendit . hic cu legiones xxx . et xxi .
et cohortes . iiii . ex secunda legione totusq; couenisset equitat
audit . iiii . cohortes a uernaculis oppssas ad obuculam : cu his ad
secudam puenisse legione . omisq; ibi se couinxisse : et T . thoriu
italicesem duce elegisse . Celerit hito cosilio marcellu corduba
ut eam i potate retineret . Q . cassiu legatu hispalum mittit . pau-
cisq; ei dieb ut affert : couentu cordubensem ab eo defecisse : et
marcelluq; aut uolutate aut necessitate adductu . naq; id ua-
rie nutiabat cosentire cu cordubesib duas cohortes legionis . v .
que fuerat cordube i psidio idem face . Cassi his reb incesus
mouet castra . et postero die segouia ad flumen siciliese uenit .
ibiq; hita cotione militu tentat aios . quo cognoscit no sua sed
cesaris absentis causa sibi fidissimos ee : nllmq; periculu deui-
taturos du p eos cesari puicia restitueret . Interi thori ad cor-
dubam ueteres legiones adducit ac ne dissensionis initium
natum seditiosa militu suaq; natura uideret : simul ut cont
Q . cassium . qui cesaris nomine maiorib uirib uti uidebat
eque se potenter opponeret : et dignitate . cn . pompeio se puicia
recupare uelle palam dictitabat . et forsitan et hoc fecerit odio

cesaris nois maiorib; uirib; et amore pompei cui nomen mitti
poterat apud eas regiones quas . M . uarro obtinuerat . sed id
qua mēte cōiunis erat coiectura . Certe hoc p se thori ferebat .
milites adeo fatebat ut . CN . pompei nomen ī scutis īscptū hrent .
frequēs legionib; couent obuiam pdit . neq; tm uiroꝝ sed et
matrūfamilias ac ptextatoꝝ depcaturq; ne hostili aduētu cor
dubam diriperent . nam se cōtra cassiū cōsentire cū oib; con
tra cesarem ne facere cogeret orare . Tante mltitudinis pcibus
et lacrimis excit comotus : cū uideret ad cassiū psequēdum
nih opus ēē . CN . pōpei noīe et memoria tamq; omīb; cesaria
nis . q pompeianis longinū ēē in odio . neq; se couentū neq; M .
marcellū contra cesaris causam posse pducere . nom pōpei ex
scutis detraxerūt : marcellum qui se cesaris causam defēsuꝝ
pfitebat . ducē asciuerūt : ptoremq; appellarūt et couentum
sibi adiunxerūt . castraq; ad cordubam posuerūt . Cassius eo
biduo circiter . IIII . passuum a corduba citra flumen betim
in oppidi cōspectu : loco excelso facit castra . lras ad regē bogudē
ī mauritaniam et . M . lepidum pcōsulem ī hispaniam citeri-
orem mittit : subsidio sibi puincieq; cesaris causa q pmū ueni-
ret : ipse hostili modo cordubēsiū agros uastaret . edificia īcen-
dit . Cui rei deformitate atq; indignitate legiones que mar
cellum sibi ducem cepant : ad eū cōcurrerūt : ut ī aciem e-
ducerent orantq; pus cōfligendi potestas fieret : q cum tanta
cōtumelia nobilissime carissimeq; possessiones cordubēsium
in cōspcū suo : rapinis : ferro : flāmaq; cōsumerent . Marcell;
cū cōfligere misrimum putaret : quod et uictoris et uicti de-
trimētum ad eum cesarem ēē redundatuꝝ : neq; sue potesta-
tis ēēt legiones betim traducit atq; aciem īstruit . Cum cassiū
cōtra p suis castris aciem instruxisse loco supiore uidisset : ca-
usa interposita quod is in equū nō descenderet : marcell; mi-
lit psuadet ut se in castra recipiat . itaq; copias reducere cepit
cassius : quo bn ualebat . marcellumq; infirmū ēē sciebat . ag-

gressusq; equitatum legionarios se recipientes coplures nouis-
simos in fluminis ripis interficit. Q cū hoc detrimento qđ trā-
situs fluminis uitiū difficultatisq; h̄ret cognitū ēēt: mar-
cellus castra betim trasfert: crebroq; uterq; legiones ī aci-
em educit. neq; tñ confligit ꝑꝑ locoꝝ difficultates. Erat co-
piis pedestribus m̄lto firmior marcellus. h̄ebat ei uetera-
nas multisq; p̄liis exptas legiones. Cassius fidei magis q̄
uirtuti legionum cōfidebat. itaq; cū castra castris colloca-
ta ēēnt: et marcellus locū idoneū castello cepisset q̊ ꝓhi-
bere aqua cassianos posset: Longin⁹ ueritus ne gn̄e quodā
obsidionis clauderet̄ in regionib; alienis sibiq; infestis
noctu silentio ex castris ꝓficiscitur: celeriq; itinere ullaz
cōtendit: qđ sibi fidele ēē oppidum credebat. ibi adeo
cōiuncta ponit menib; castra ut est loci natura. namq;
ulla ī edito mōte posita est: ut ipa munitiōe urbis undiq;
ab oppugnatiōe tutus ēēt. huc marcellus insequit̄ et q̄
maxime pōt ullam castra castris cōfert. Locoꝝq; cognita
natura quo maxime deducere rem uolebat necessitate
est adductus. ut neq; cōfligere. cui⁹ si rei facultas ēēt re-
sistere incitatis militib; nō poterat. neq; uagari cassium
latius pateret̄. ne plures ciuitates eā paterent̄ que passi
erant cordubenses. castellis idoneis locis collocatis: operib;
ī circuitu oppidi cōtinuatis ullam cassiūq; munitiōib;
claudit. Que ꝑ̊us q̄ perficerent̄ longin⁹ omēm suū eq̄tatū
emisit: quem magis sibi usu fore credebat. si pabulari i
frumētariq; marcellū nō pateret̄. magno aūt fore impedi-
mento si clausus obsidione et inutilis necessariū cōsume-
ret frumentū. Paucisq; dieb; cassii l̄ris acceptis rex bogus
cū copiis uenit. adiungitq; ei legionem quam secū addu-
xerat. cōpluresq; cohortes auxiliarias hispanoꝝ. Namq; ut
ī ciuilib; dissensionib; accidere cōsueuit: ita tp̄ib; illis in
hispania nō nulle ciuitates: reb; cassii studebāt: plures mar-

cellum fouebat. Accedit cū copiis bogus ad exteriores marcelli munitōes. pugnat utrinq; acriter. crebroq; id accidit fortuna sepe ad utrāq; uictoria trasferete. nec tn̄ unquā ab operib; depellitur marcellus. Interim lepidus ex citeriori pruincia cum cohortib; legionariis XXXV. magnoq; nūo equitum et reliquor auxilior uenit ea mēte ullam ut sine ullo studio tm̄ cōtentōes cassii marcelliq; cōponeret. huic ueniēti sine dubitatōe marcellus se credit atq; offert. Cassius cōtra se suis tenet pŝidiis siue eo quod sibi plures sibi uiris deberi q̄ marcello existimabat. siue eo quod ne poccupat' aiūs lepidi eēt obsequio aduersarii uerebat'. Ponit ad ullam castra lepidus neq; ħt a marcello quicq̄ diuisi. ne pugnet interdicit ad ex eundū cassium ĩuitat. fidemq; suam in re omī interponit. Cum diu dubitasset cassius quid sibi faciēdum quidue lepido eēt credendum. neq; ullum exitū cōsilii sui repiret si pmanet in sentētia. postulat uti munitōes disiiceretur. sibiq; liber exitus daretur. nō tm̄ in ducias faceret. sed pre iam cōstituta opera cōplanaret. custodieq; munitionū eēnt deducte. auxilia regis in id castellum marcelli quod pximū erat regis castris. neq; opinantib; omib; si tn̄ in omib; fuit cassius. nam de huius cōsciētia dubitabat. sed impetū fecerunt complures compluresq; ibi milites oppsserūt. Qđ nisi celeriter indignatōe et auxilio lepidi pŀium eēt direptum. maior calamitas eēt accepta. Cum iter cassio patefactum eēt castra marcellus cū lepido couingit. Lepidus eodē tp̄r marcellusq; cordubam pficiscit' cū suis. Narbone sub idem tempus trebonī' pcōsul ad puiciam obtinēdam uenit de cuius aduētu ut cognouit cassius. legiones quas secum habuerat. eqtatūq; in hiberna distribuit. ipē omib; suis reb; celeriter cōreptis malacam cōtendit. ibiq; aduso tp̄r nauigādi naues cōscendit. ut ipē pdicabat. ne a se

lepido et trebonio marcello committeret ut amici ei dictitabant
ne per eam prouinciam minore cum dignitate iter faceret. cuius
magna pars ab eo defecerat. ut ceteri existimabat: ne pecunia il-
la ex infinitis rapinis confecta in potestatem cuiusque ueniret. Progressus
secunda hiberna tempestate: cum in hiberorum flumen noctis uitan-
de causa se contulisset. inde paulo uehementiori tempestate nihilo
periculosius se nauigaturum credens perfusus aduersis fluctibus occurren-
tibus hostio fluminis in ipsis faucibus cum neque flectere nauim propter uim
fluminis. neque directam tantis fluctibus tenere posset: demersa
naue periit. Cum in syriam cesar ex egypto uenisset: atque ab
his qui roma uenerant ad eum cognosceret: litterisque urbanis animad-
uerteret multa rome male et inutiliter administrari. neque ullam
partem reipublice satis commode geri. quod et contentionibus tribuniti-
is perniciose seditiones orirentur et ambitione atque indulgentia
tribunorum militum. et qui legionibus preerant: multa contra morem consuetudine-
que militarem facerent. que dissoluende discipline seueritatisque
essent. eaque omnia flagitare aduentum suum uideret. tamen preferendum
existimabat: quas in prouincias regionesque uenisset. eas ita reli-
quere constitutas ut domesticis ~~institutis~~ dissensionibus libera-
rent: iura legesque acciperent. et externorum hostium metum depo-
nerent. hec in syria: cylicia: asia celeriter se confecturum spera-
bat: quod he prouincie nullo bello premebantur. In bithinia ac pon-
to plus oneris uidebat impendere sibi: non excessisse enim
ponto farnacem audiebat: neque excessurum putabat: cum
secundo prelio uehementer esset inflatus: quod contra domitium
caluinum fecerat. Commoratus fere in omnibus ciuitatibus
que sunt dignitate premia bene meritim et publice tribuit: de
controuersiis ueteribus cognouit ac statuit: reges tyrannos: dy-
nastas prouincie finitimosque qui omnes ad eum concurrerant: re-
ceptos in fidem conditionibus impositis prouincie tuende ac de-
fendende dimittit. et sibi p. q. r. amicissimos. Paucis diebus
in ea prouincia consumptis. sex. cesarem amicum et necessarium

suum

suum legionib; syrieq; pfecit. ipe eadem classe qua uenerat
pficiscitur in ciliciam. cui puincie omis euocat tharsum qd
oppidum fere totius cilicie nobilissimu fortissimuq; est. Ibi
reb; omib; puincie et finitimaru ciuitatum costitutis: cu
piditate pficiscendi ad bellum gerendum no diuti mo
ratur: magnisq; itinerib; p cappadociam cofectis. bidu
um mazace comoratus uenit: comana uetustissimu
et scissimu in cappadocia bellone templu. qd tanta reli-
gione colitur ut sacerdos ei dee magnus impio. potetia
secundus a rege cosensu gentis illius hat. Id hoi libidi-
nosissimo licomedi bithinio abiudicauit: qui regio ca-
padocum gne ortus pp adusam fortunam maioru suoru
mutationemq; gnis iure minime dubio uetustate tn
intmisso sacerdotio id repetebat. fretm aut ariobarza-
nis amarathum cu bnmerit utroq; eoru de r.p. eet: ne
aut regni hrditas amarathum solicitaret: aut hereditas
regni terreret ariobarzani attribuit: qui sub ei impio
ac ditione eet. ipe iter ceptum simili uelocitate coficere
cepit. Cum ppi pontu finesq; gallogrecie accessisset: deio-
tarus tetrarcha gallogrecie. tuc quid pene tota puincia
quod ei neq; morib; neq; legib; cocessum eet: ceteri tetrar-
ce cotendebat. Sine dubio aut rex armenie minoris: ab
senatu appellatus. depositis regiis insignib; neq; tn puato
to uestitu. sed et reoru habitu supplex ad cesarem uenit o-
ratum ut sibi ignosceret: quod i ea parte positus terraru. q
R nulla psidia cesaris huisset: exercitib; impiisq; in. cn. popei
castris fuisset: neq; eim se iudicem debuisse ee cotrouisiaru
p.r. sed parere pntib; impiis. Cotra quem cesar cum plu-
rima sua comemoraret officia: que cosul ei decretis pu-
blicis tribuisset. cuq; defectionem ei nllam posse excusa-
tionem ipudentie recipe coarguisset: qd homo tate prude-
tie ac diligetie scire potuisset: qs urbem italiamq; teneret.

ubi . S . P . Q . R . ubi resp . eet . quis deinde post L . lentulū
C . marcellum cōsules / se tn̄ concedere id fcūm superioribus
suis bn̄ficiis ueteri hospitio atq; amicicie : dignitati etati-
q; hominis : pcib; eoꝝ qui frequēter cōcurrissent hospites
atq; amici deiotari ad deprecandum . De cōtrouersiis tetrar-
chaꝝ : postea se cognituꝝ ee dixit . regnū uestitū ei restitu-
it . Legionem aūt eam quam ex gn̄e ciuiū suoꝝ deiota-
rus natura disciplinaq; nr̄a cōstitutam hebat : equitatū
q; omēm ad bellū gerendū adduci iussit . Cum ī pontum
uenisset copiasq; omis in unū locū coegisset : que nume-
ro atq; exercitatione belloꝝ mediocres erant . excepta enim
legione VI . quā secū abduxat alexandria ueteranam mł-
tis laborib; periculisq; functam : multisq; militib; : ptim dif-
ficultate itineꝝ ac nauigationum . ptim crebritate belloꝝ
adeo diminutam . ut minus mille hoīum in ea eent . reli-
que erat . III . legiones : una deiotari : due que in eo plio
quod . CN . domitiū fecisse cū farnace sc̄psimꝰ erat . Legati a
pharnace missi cesarem adeūt . atq; inprimis deprecant᷑ ne ei
aduentꝰ hostilis eet . fcūꝝ eim omia pharnacem que impata
eent : maximeq; cōmemorabat : ulla pharnacē auxilia cōtra ce-
sarem pompeio dare uoluisse : cū deiotarus qui ei dedisset :
tn̄ ei satisfecisset . Cesar respondit se fore eqssimū pharnaci
si que polliceretur repsentaturꝰ eet . Monuit aūt ut sole-
bat mitib; uerbis legatos ne aut deiotaꝝ sibi obiceret : aut
nimis eo gloriarentur bn̄ficio quod auxilia popeio nō misis-
sent . Nam se neq; libentius face qcq̄ q̄ supplicib; ignoscere :
neq; puinciaꝝ publicas iniurias cōdonare his posse q non
fuissent ī se officiosi : id ipm quod cōmemorassent officium
utilꝰ pharnaci fuisse qui puideret ne uinceret : q sibi cui
dii īmortales uictoriam tribuissent : qm ī integrum resti-
tuere nō posset cōcedere pharnaci . Nam neq; interfectis amis-
sam uitam : neq; exsectis uirilitatem restituere posse quod q̄

supplicium grauius morte ciues .r. subissent. Ponto uero decederet
confestim: familiasque publicanorum remitteret: ceteraque resti-
tueret sociisque .r. que penes eum essent. Si bene fecisset iam sibi tunc
mitteret munera ac dona que bene rebus gestis imperatores ab
amicis accipere consuescunt. miserat enim pharnaces coronam aure-
am. his responsis datis legatos remisit. Ac pharnaces omnia libe-
raliter pollicitus: cum festinantem ac precurrentem cesarem spe-
raret libentius etiam crediturum suis promissis quam res pateretur: quo celerius
honestiusque ad res magis necessarias proficisceretur. Nemini enim
erat ignotum pluribus de causis ad urbem cesarem reuocari:
lentius agere: diem postulare longiorem: pactiones interponere
et in summa frustrari cepit. Cesar cognita calliditate hominis:
quod aliis temporibus natura facere consueuerat: tunc necessitate
fecit adductus: ut celerius omnium opinione manum conferret.
Tela est oppidum in ponto positum: ipsum in plano loco satis munitum
tumulus enim naturalis uelut manu factus excelsiori undique
fastigio sustinet murum. Circumpositi sunt huic oppido magni
multique intercisi colles: quorum editissimus unus qui propter uictoriam
mitridatis et infelicitatem triarii: detrimentumque exercitus nostri
superioribus locis atque itineribus pene coniunctus oppido: magnam
in illis partibus habet nobilitatem: nec multo longius passuum .iii. ab-
est a tela. hunc locum pharnaces ueteribus paternorum felicium ca-
strorum refectum operibus copiis suis omnibus occupauit. Cesar cum
ab hoste milia passuum .v. castra posuisset: uideretque eas ual-
les quibus regia castra muniebantur: eodem interuallo sua
castra munitura: si modo ea loca hostes priores non cepissent:
que multo erant propiora regis castris aggerem comportari iubet
intra munitiones. Quo celeriter collocato proxima nocte uigi-
lia .iiii. legionibus omnibus expeditis impedimentisque in castris re-
lictis prima luce non opinantibus hostibus ipsum locum cepit in quo
mithridates secundum prelium aduersus triarium fecerat. huc
omnem comportari aggerem et ut castris seruitia agerentur

iussit: ne quis ab ope miles discederet cũ spatio nõ amplius passuum passuũ .ī. intercisa uallis castra hostium diuideret ab opere incepto cesaris castroꝝ. Pharnaces cum id repente pma luce animaduertisset copias suas omis pro castris instruxit: quas interposita tam locoꝝ iniquitate: cõsuetudine magis puulgata militari credebat instrui. Cesar ut ad opus suũ tardandũ quo plures in armis tenerent: ut ad ostentatoẽm regie fiducie: ne munitoẽ magis q̃ manu defendere locum pharnaces uideretur: deterrit' nõ est quo min' pma acie puallo instructa reliqua pars excitus opus faceret. At pharnaces impulsus siue loci felicitate siue auspicus et religionib; induct' quib; obtempasse eũ postea audiebam': siue paucitate nroꝝ q ĩ armis erat compti: cũ more opis quotidiani magnã illoꝝ suoꝝ multitudinem que aggerem portabat milites ẽe credidisset: siue et fiducia ueterana sui: que cũ legione .xxii. ĩ aciem cõflixisset: et uicisse legati ei gloriedebant': simul cõtemptu excitus nri que pulsum á se domitio duce sciebat: inito cõsilio dimicadi descendere prupta ualle cepit: cui' aliquãdiu cesar irridebat inanem ostentatoẽm et eo loco militũ cohortatione quo nemo sanus hostis subitur' ẽet: cũ interi pharnaces eode gradu quo in preclium descenderet: uallem ascẽdere adũsus arduũ collem instructis copiis cepit. Cesar in credibili ei' temeritate ut fiducia cõmotus: neq; opinans imparatusq; oppressus: eodem tpr milites ab operib; uacat: arma cape iubet: legiones opponit aciemq; instruit. Cui' rei subita trepidatio magnũ terrorem attulit nris: nõ dũ ordinib; instructis falcate regie quadrige pmixtos milites pturbat: que tñ celeriter multitudine teloꝝ oppmunt'. Insequit' has acies hostiũ et clamore ĩ sublato cõfligit: multũ adiuuate natura loci: plimũ deoꝝ ĩmortalium benignitate: qui cũ omib; casib; bellis int'sunt: tũ pcipue eis quib; nih rõne potuit administrari. Magno atq; acri pr̃lio fc̃o quoniã' dextro cornu quo ueterana legio .vi.

erat collocata initiũ uictorie natum est: ex ea pte cũ in pre-
lium detruderent hostes: mlto tardius sed tn eisdem diis ad-
iuuãtib sinistro cornu mediaq; acie pfligant tote copie regis.
que q facile subierat iniquũ locũ tam celeriter gradu pul-
se pmebant loci iniquitate. Itaq; multis militib ptim in-
terfectis ptim sua ruina oppssis. qui uelocitate effugere po-
terant: armis tn piectis ualle trãsgressi. nihil ex loco supio-
re in h inermes pficere poterat. At nri uictoria elati subire i
iniquũ locũ munitoẽsq; aggredi nõ dubitarũt. Defende-
tib autẽ his cohortib castra quas pharnaces psidio reliqrat:
celeriter castris hostium sũt potiti interfca mltitudine omĩ
aut capta suoꝝ. pharnaces cũ paucis equitib pfugit. Cui
nisi castroꝝ oppugnatio facultatem attulisset liberi pfugie-
di uiuus i cesaris potestatem adductus eet. Tali uictoria to-
tiens uictor cesar incredibili est letitia affectus: qd maxiũ
bellum tanta celeritate cõfecerat. quodq; subiti picli recor-
datione letior quod uictoria facilis ex difficillimis reb. Po-
to recepto pda omĩa regia militib cõdonata postera die cũ
expeditis equitib ipe pficiscit: legionem .vi. decedere ad
pmia atq; honores accipiẽdos in italiam iubet. auxilia de-
iotari domũ remittit. ii. legione cũ celio uitio i ponto reliqt.
Itaq; gallogreciam bithiniaq; in asiam iter facit. omniumq;
earũ puinciaꝝ de cõtrouersiis cognoscit: ac statuit.
inter tetrarchas reges. ciuitates disposuit. Mithridatem p-
gamenũ q rem feliciter celeriterq; gestam i egypto sup scp-
simus regio gñe ortum: disciplinis et regiis educatum. nam
eum mitridates rex asie toti pp nobilitatem pgamo puulũ
secum asportauerat i multosq; retinuerat años regem bossori
cõstituit quod sub impio pharnacis fuãt. puĩciasq; p.r. a bar-
baris atq; inimicis reb interposito amicissimo rege muniuit.
Eidem tethrarchiam legib gallogrecoꝝ iure gẽtis et cognati-
onis abiudicauit occupatam et possessam paucis an annis a deio-

taro. Neq; tn̄ usq̄ diutius cōmorat est q̄ necessitas urbanar̄ seditionum pati uidebat. Reb; felicissime celerimeq; confectis in italiam celerius oīum opinione uenit.

c ESAR itinerib; iustis confectus. nullo die intermisso ad xiiii. kl. ian. lilibeum puenit. statimq; ostendit sese naues uelle cōscede. cū nō ampli legionem tyronū una haberet. equitum uix. dc. Tabnaculū secūdū litt ipm cōstituit. ut ppe fluctus uberaret. hoc eo cōsilio fecit ne quis sibi more quicq̄ sparet. et ut oms in dies horasq; parati eent. Incidit p id tps ut tepestates ad nagadum idoneas nō hret. nihilomin inauib; remiges milites q; hret cōtinere & nllam ptermittere occasionem pfectionis cū ab incolis puu cie nūciarent aduisarior copie eqtat infinit. legiones regi e. iiii. leuis armature magna uis. Scipionis legiones x. elephanti. c xx. classesq; ee complures tn̄ nō deterrebat. aiōq; et spe cōfidebat. Interim in dies et naues longe ad augeri et cōplures eodem cōcurrere et legiones tyronū cōuenire. In his ueterana legio. v. equites ad duo milia. legionib; collectis. vi. et eqtum. ii. ut queq; pma legio uenerat in naues longas imponebat. eqtes aūt in onerarias. ita maiorem ptem nauium ancedere iussit. et insulam petere aponianam q̄ nō abest a lilibeo. Eo cōmorat bona paucor uedit publice. Deinde alieno ptori qui siciliam obtinebat de omnib; reb; pcipit et de reliquo exercitu celeriter imponēdo datis mandatis ipe naue cōscendit ad. vi. kl. ian. et reliquas naues est. est cōsecutus. Ita uēto celeriq; nauigio uectus. post diem. iiii. cum longis paucis nauib; i cōspectum africe feliciter uenit. Namq; onerarie reliqe pter paucas. uēto dispse

atq; errabunde diu'sa loca petiuerũt. Clupeam classe p̄ter-
uehit᷑. deinde neapolim. cõplura p̄terea castella et oppida
nõ longe a mari reliq̄t. Postq̄ adrumetum accepit ũ p̄sidium
erat adu'sarioꝝ cui p̄erat. c. cosidius et a clupea secũdum o
oram maritimam cũ eq̄tatu adrumetum. cn. piso cũ mau-
ris circiter .iii. milib; apparuit. Ibi paulisper cesar añ portũ
cõmorat᷑. dũ relique naues cõuenirẽt exponit exc'citũ. cui'
nũs in p̄ntia fuit peditum .iii. equitũ .d. castrisq; añ oppi-
dum positis sine iniuria cuiq̄ cõsedit. cohibetq; om̃s a preda.
Oppidani interim muros armatis cõplent. Ante portum i
frequẽtes cõsidũt. ad sese defendendũ quoꝝ nũs duaꝝ
legionum intus erat. Cesar circũ oppidũ uect᷑ natura loci p̄-
specta. redit in castra. Nõ nemo culpe eius imprudentieq;
assignabat. quod nec circũ loca gubernatorib; p̄fectisq; q̄d
peterent p̄cepat. neq; ut more ipius cõsuetudo sup'iorib; t̄pib;
fu'at tabellas signatas dederat ut in t̄pr his plectis locum c'tũ
peterent uniu'si. quod minime cesarem fefellerat. Namq;
nullũ portũ terre africe quo classes decurrerẽt p̄ certo tutũ
ab hostium p̄sidio fore suspicabat᷑. sed fortuitu oblatam occa-
sionem egregressus aucupabat᷑. L. plancus interim legatus
petit a cesare ut sibi daret facultatem cũ cosidio agendi si
posset aliqua ratione p̄duci ad sanitatem. Itaq; data facul-
tate lr̃as cõscribit. et eas captiuo dat p̄ferendas ĩ oppidũ
ad cõsidium. Quo simul atq; captiuus cũ p̄uenisset. lr̃asq;
ut erat mandatum cõsidio porrigere cepisset. p̄usq̄ acciperet
ille. un̄ inquit istas. tum captiuus uenio a cesare. Tum
cõsidi' un' est inquit scipio imperator hoc t̄pr. p. r. deinde
ĩ conspectu suo statim captiuũ interfici iubet lr̃asq; non
dum perlectas. sicut erat signate dat hõi certo ad scipio-
nem p̄ferendas. Postq̄ una nocte et die ad oppidũ cõsup-
ta. neq; responsum a cõsidio dabat᷑. neq; ei relique copie
succurrerant. neq; equitatus abũdabat et ad oppidum

oppidum oppugnādum nō satis copiarum hēbat: et eas tyronū
neq; p̄mo aduētu cōuulnerari exercitū uolebat: et oppidi egre-
gia munitio et difficilis ad oppugnādum erat ascēsus: et nū-
tiabat auxilia magna equitatus oppidanis suppetias uenire.
nō est uisa ratio ad oppugnādum oppidū cōmoratio: ne
dū in ea re est cesar occupatus. circūuentus a tergo ab eqta-
tu hostium laboraret. Itaq; cū mouere uellet subito ex oppi-
do erupit multitudo: atq; equitatus subsidio uno tp̄r eis casu
succurrit qui erat missus a iuba ad stipēdium accipiēdum
castraq; unde cesar egressus et iter facere cepat occupat: et eius
agmen extremū insequi ceperunt. que res cū aīaduersa eēt su-
bito legionarii cōstituūt: et equites qq̄ erant pauci tn̄ cōtra
tantam multitudinem audacissime cōcurrūt. Accidit res ī-
credibilis ut equites minus xxx. galli maurorum equitū .ii. lo-
co pellerent. refugerentq; in oppidum. Postq̄ repulsi et coniecti
erant intra munitiones: cesar iter cōstitutū ire cōtendit. quod
cū sepius faceret. et modo insequeretur, modo rursus ab eq-
tibus ī oppidum repellerent. cohortibus paucis ex ueteranis quas
secū hēbat ī extremo agmine collocatis: et p̄te equitatus iter le-
niter cū reliqs face cepit. Itaq; q̄to longius ab oppido discedebat.
tanto tardiores ad insequēdum erat, numide. Interim ī iti-
nere ex oppidis et castellis legationes uenire. polliceri frumē-
tum paratosq; eē que imperasset facere. Itaq; eo die castra posu-
it ad oppidū leptum libera ciuitatem et īmunem. legati ex op-
pido obuiam ueniunt. libenter se omīa facturos que uellet pol-
licent. Itaq; centurionibus ad portas oppidi et custodiis imposi-
tis. ne quis miles in oppidum introisset aut īiuriam faceret c
cuiq̄ incole: nō longe ab oppido secūdum litus facit castra. Eode-
q; naues onerarie et longe nō nulle casu aduenerūt: reliqueq;
ut est ei nūtiatum. in certe locorum uticam usus petere uise sūt
Interim cesar a mari nō digredi. neq; mediterranea petere pp
nauium errorem equitatumq; omem cōtinere in nauibus: ut

arbitror ne agri uastarent: aquamq; in naues iubet cōportari.
Remiges interim qui aquatū ex nauib; exierāt: subito eqtes
mauri: neq; opinātib; cesarianis adorti: m̄ltos iaculis cō uul-
nerauerūt: nō nullos interfecerūt. Latēt eīm in insidiis cū
equis inter coualles et subito exeūt: nō ut ī campo cominus
depugnēt. Cesar interim in sardiniam nūtios cū lr̄is: et in
reliquas finitimas ꝓuīcias dimisit: ut sibi auxilia: comea-
tum: frumētum: simul atq; lr̄as legisset: mittēda curarent:
exoneratisq; ꝑtim nauib; longis rabiriū postumū ī siciliam
ad secūdum comeatū arcessendū mittit. Interim cum .x.
nauib; longis: ad reliquas naues onerarias, cōqrēdas que de-
errassent: et simul mare tuēdum ab hostib; iubet ꝓficisci; ł
Item .c. salustium crispum ꝑtorem ad cercenam insulā ūsus
quam adūsarii tenebāt cū ꝑte nauiū ire iubet qđ ibi magnū
nūm frumēti ēē audiebat. hec ita impabat unicuiq; ita ꝑci-
piebat ut si fieri posset neq; locum excusatio ullū hēet: nec
moram tergiūsatio. Ipē interea ex ꝓfugis et ī colis cognitis se-
ditionib; scipionis et qui eo bellum cōtra se gerebāt miserari:
regium eīm equitatū scipio ex ꝓuīcia africa alebat: tāta ho-
mines ēē dementia ut malīt regis uectigales q̄ cum ciuibus
in patria ī suis fortunis ēē incolumes/ Cesar ad .iii. nōn. ian.
castra mouit leptim .vi. cohortiū ꝑsidio cū saserna relicto.
ipē rursus un̄ ꝑdie uenerat ruspinam cū reliqs copiis cōuertit.
Ibiq; sarcinis exercitus relictis: ipē cū expedita manu ꝓficiscit
circū uillas frumētatū: oppidanisq; impat ut plaustra iumē-
taq; omīa sequant. Itaq; magno nūo inuēto frumēti ruspi-
nam rediit. hoc eū idcirco existimo fecisse ne maritima op-
pida post se uacua relinquerent: ꝑsidioq; firmata ac classis r
receptacula muniret. Itaq; ibi relicto .p. saserna: frēm eius
quem leptim ꝓximo oppido reliquerat: cū legione iubet cōpor-
tari ligna in oppidum q̄ plurima: ipē cum cohortib; vii. que
ex ueteranis legionib; in classe cū sulpicio et uatinio rem ɇ

gesserant ex oppido ruspina egressus proficiscitur ad portum qui abest oppido milia passuum .ii. ibique classem sub uesperum cum ea copia conscendit: omnibus in exercitu insciis et requirentibus imperatoris consilium: magno metu ac tristimonia sollicitabatur. Parua enim cum copia et ea tyronum atque omni exposita in africa contra magnas copias et insidiose nationis equitatuque innumerabilem se expositos uidebant: neque quicquam solatii in presentia: neque auxilium in suorum consilio animaduertebant; nisi in ipsius imperatoris uultu uigore mirabilique hylaritate. Animum enim altum et erectum pre se gerebat. huic acquiescebant homines et in eius scientia et consilio omnia sibi procliuia omnes fore sperabant. Cesar una nocte in nauibus consumpta iam celo albescente: cum proficisci conaretur subito nauium pars de qua timebat ex errore eodem conferebatur. hac re cognita cesar celeriter imperat de nauibus omnes egredi. atque in littore armatos reliquos aduenientes milites expectare. Itaque sine mora nauibus eis in portum receptis. et aduectis militum equitumque copiis rursus ad oppidum ruspina redit. atque ibi castris constitutis: ipse cum classe nauibus onerariis que de errassent subsidio ire clam hostibus uoluisse dicitur ne casu imprudentes sue naues in classem aduersariorum inciderent: neque eam rem eos uoluisse scire qui in presidiis relicti milites fuisset. ne propter suorum paucitatem et hostium multitudinem metu deficerent. Interim cum iam cesar progressus esset a castris circiter milia passuum tria: per speculatores et antecessores equites nuntiatur ei copias hostium haud procul ab se uisas. et hercle cum eo nuntio puluis ingens conspici uisus est. hac re cognita cesar celeriter iubet equitatum uniuersum cuius copiam habuit in presentia non magnam. et sagittarios quorum paruus est numerus ex castris exierat accersit: atque ordinatim signa se leuiter consequi ipse antecedere cum paucis armatis. Iamque cum procul hostis conspici posset milites in campo iubet galeari et ad pugnam parari. Quorum omnino numerus fuit .xxx. cohortium et cccc. sagittariorum. Et ho-

stes interim quorum dux erat labienus et duo pacidei aciem
dirigunt mirabili longitudine nõ peditum . sed eqũ cõfer-
ctam et inter eos leuis armature numidas et sagittarios pe-
dites interposuerũt et ita cõdensauerũt . ut pcul cesariani pede-
stres copias arbitrarent . Dextrum ac sinistrũ cornu magnis
eqũ copiis firmauerat . Interim cesar aciem dirigit simpli-
cem ut poterat pp paucitatem . sagittarios ante aciem cõsti-
tuit eqtes destro sinistroq; cornu cõponit et ita pcipit ut pre-
uideret ne multitudine equitatus hostiũ circũuenirentur .
Existimabat eñi acie instructa cũ pedestrib; copiis dimica-
turum . Cũ utrinq; expectatio fieret neq; cesar se remoueret
cũ suorum paucitate cõtra magnam uim hostiũ artificio ma-
gis q̃ uirib; decernendũ uideret . subito adũsariorum eqtatus
sese extendere et in altitudine pmouere collesq; cõplecti et
cesaris equitatus extenuari . simulq; ad circueundũ parare
se cepat . Cesariani equites eorum multitudinem egre sustine-
bant . Acies interim medie cũ cõcurrere conarent subito
ex cõdensis turmis pedites numide leuis armature cõcur-
rũt cũ equitib; et inter legionarios pedites iacula coniciũt .
hic cũ cesariani in eos impetũ fecisset . illorum equites refugi-
ebant . pedites interim resistebant . dum equites rursus,
cursu renouato peditib; succurrũt . Cesar nouo gñe pugne
oblato cum aĩaduteret ordines suorum in pcurrendo turbari .
pedites eñi dũ longi' a signis equites psequuntur . latere nu-
dato a pximis numidis iaculis uulnerabant . equites aũt
hostium pilum cursu facile uitabat . edicit p ordines ne qs
miles ab signis . iiii . pedes longi' pcederet . Equitat' interim la-
bieni suorum multitudine cõfisus . cesaris paucitatem circuire
nõ conat' qui equites iuliani pauci multitudine hostium de-
fessi . equis uulneratis paulatim cedere . hostes magis magisq;
instare . In puncto tp̃is omnib; legionariis ab hostium eqtatu
circũuentis . cesarisq; copiis in orbẽ cõpulsis . intra cancellos oẽs

cōiecti pugnare cogebantur. Labien⁹ in equo capite nudo uer-
sari: in pⁱma acie suos hortari. nō nunq̄ legionarios cesaris ita
appellare. Quid tu inquit miles tyro tam ferocul⁹ es? uos q̄;
iste uerbis infatuat. in magnum mehercle piculum uos impu-
lit. misereor uri. Tum labienus nō agnosco inquit signa decu-
manor. Tum ait miles iam me qui sim intelliges. simul cas-
sidem de capite deiecit: ut cognosci ab eo posset: atq; ita pilum
uirib; cōtortum dum ī labienū mittere cōtendit equi gra-
uiter aduso pectore affixit: et ait labiene decumū militem
qui te petit scito ēē. Omniū tn̄ animi in terrore cōiecti et
maxime tyronum. circūspicere eī cesarem neq; ampli⁹ facere
nisi hostium iacula uitare. Cesar interim cōsilio hostium cog-
to iubet aciem in longitudinem q̄ maxima porrigi et alteri
cōuersis cohortib; ut una post alteram ante signa tenderet;
ita corona hostium destro sinistroq; cornu mediā diuidit: et
unam ptem ab altera exclusam eqtib; intⁱnsecus adortus cum
peditatu telis cōiectis in fugam uertit. Neq; longi⁹ pgressus ueritus
īsidias se ad suos recipit. Idem altera ps equitum peditūq; cesa-
ris fecit. his reb; gestis ac pcul hostib; repulsis: cōuulneratisq; ad
sua psidia sese ut erat institutum recipe cepit. Interim M. pe-
treius et GN. piso cū eqtib; numidis. ccc. electis. peditatuq; e-
iusdem gnīs satis grandi ex itinere recto subsidio suis cocurr-
unt. At hostes suis ex timore firmatis. rursusq; renouatis aīs
legionarios cōuersis equis recipientes nouissimos adoriri et im-
pedire ceperunt quo min⁹ se in castra recipet. hac re aīaduersa ce-
sar iubet signa cōuerti et medio campo redintegrari plium. Cū
ab hostib; eodem modo pugnaret; nec comin⁹ ad man⁹ rediretur
cesaris equites iumētaq; ex nausea recētis sitis langore paucita-
te defatigata uulnerib; ad insequēdum hostem pseuerādūq;
cursum tardiorem hrent. dieiq; pars exigua eēt: iam reliqua
cohortib; equitatibq; circūdatis cohortatur: ut uno ictu cōtende-
rent neq; remitterēt donec ultra ultimos colles hostes repulissent

atq; eoꝝ eent potiti. Itaq; signo dato cum iam hostes languide
tela negligenterq; mitteret. subito imittit cohortes turmasq;
suoꝝ. atq; puncto temporis hostib; nullo negocio campo pulsis
post collem deiectis nacti locum atq; ibi paulisper cōmorati.
ita uti erāt instructi leniter se ad suas recipiūt munitiones
Interim ea re gesta et ꝑlio dirempto ex aduersariis ꝓfuge plu-
res et omīs gn̄is hominū et ꝑterea intercepti hostiū complur-
es equites peditesq;. ex quib; cognitum est cōsilium hostium
eos hac mēte et conatu uenisse ut nouo et (atq;) in usitato gn̄e ꝑlii
tyrones legionarii paucicq; ꝑturbati curiones exemplo ab eq-
tatu circūuenti opprimerent. et ita iubā dixisse ꝓcotione tā-
tam se mltitudinē auxilioꝝ aduersariis subministratuꝝ ut et
cedendo in ipa uictoria defatigati uicerent atq; a suis supare-
tur. Quippe nō illoꝝ sibi cōfideret. ꝑmū quod audierat legi-
ones ueteranas rome dissentire neq; ī africā uelle trāsire.
deinde quod triennio ī africa suos milites cōsuetudine retētos
fideles iam sibi effecisset. maxima auxilia hr̄et numidarū
equitum leuisq; armature. Preterea ex fuga ꝑlioq; pōpeiano la-
bien⁹ quos secū a brūdusio trāsportauerat eqtes germanos gal-
losq; ibiq; postea ex hybridis libtinis seruisq; cōscripserat arma-
uerat. equoq; uti frenato cōdonauerat. Pretēa regia auxilia
elephantesq; c.xx. eqtatusq; īnumerabilis. deinde legiones cō-
scripte et cuiusq; modi gn̄is ampl⁹ xii. hac spe atq; audacia ī-
flāmatus labien⁹ cū eqtib; gallis germanisq; M. dc. numida-
ꝝ sine frenis. viii. ꝑterea a petreo auxilio adbito eqtib; M. dc.
peditum ac leuis armature quater tantis sagittaris ac fūdito-
rib; ippotoxotisq; cōplurib;. his copiis ꝑdie non. ian. post diē
tertium q̄ africam attigit ī campis planissimis purissimisq;
ab hora diei qūīta usq; ad solis occasum est decertatū. In eo
ꝑlio petreius grauiter ictus ex acie recessit. Cesar interis ca-
stra munire diligēti ꝑsidia firmare copiis ualluq; ab oppido
ruspina usq; ad mare deducere et a castris alteꝝ eodem quo

tuti ultro citroq; comeare. auxiliaq; sine periculo sibi succur-
rere possent. tela tormetaq; ex nauib; in castra coportare. re-
migum ptem ex classe gallor rhodior epibatarq; armare et
in castra euocare. uti si posset eade roe qua aduersarii leuis ar-
mature interiecta inter equites suos interponeret. sagittari-
isq; ex omib; nauib; ityreis scirisq; et cuiq; gnis ductis i castra
copluribus frequetabat copias suas. Audiebat ei scipione post
diem tertium eius diei quo plium fcum erat appinquare copi-
as suas cu labieno et petreio coniungere. quor copie legionu
viii. et eqtu iii. nuntiabant ee. Officinas ferrarias struere.
sagittasq; telaq; ut fierent complura curare. glandes fundere.
sudes comparare. lras in siciliam nutiosq; mittere. ut sibi cra-
tes materiemq; cogereret. ad arietes cui inopia i affrica eet.
pterea ferru plubuq; mitteret. Etiam aiaduertebat frume-
to se i africa nisi importato uti no posse. pore ei ano pp adu-
sarior delectus quod stipendiarii aratores milites eent facti.
messem ee no fcam. pterea ex omi africa frumetum adusa-
rios in pauca oppida et bene munita coportasse. omemq; re-
gionem affrice exinanisse frumeto. oppida ptea pauca que
ipi suis psidiis tueri poterat. reliqua dirui ac deseri. et eor
icolas intra sua psidia coegisse. comigrare. agros desertos
ac uastatos ee. hac necessitate cesar coactus. puatos blandie-
do et blande appellando aliqtum num frumeti i sua psidia
cogesserat. eo parce utebat. opa interim ipse circuire qtidie
et ad terras cohortes in statoe hre pp hostium mltitudinem.
Labien saucios suos quor nus maxim fuit. iubet i plaustris
adrumetum deportari. Naues interim cesaris onerarie erra-
bunde uagabant. incerte locor atq; castror suor. quas sin-
gulas scaphe adusarior suor adorte incederat atq; expug-
bat. hac re nutiata cesari classes circu insulas portusq; dis-
posuit. quo tuti comeat coportari posset. M. cato interim q
utice perat. CN. pompei filium multis ubis assidueq; obiurgare

nō desistebat. Tuus inqt pater istuc etatis cū eēt. aīaduertisset q;
remp. ab arduis sceleratisq; ciuib; oppssam. bonosq; aut in-
terfectos aut mulctatos exilio pria ciuitateq; carere. glia et
animi magnitudine elatus puatusq; adolescentulus. paterni
exercit' reliquiis collectis pene oppssam funditus deletamq; ita-
liam urbemq; romam ī libtatem uīdicauit. idemq; siciliā.
numidiam. mauritaniam mirabili celeritate armis recep.
quib; reb; sibi eam dignitatem que est per gentes clarissima
notissimaq; cōciliauit. adolescēs atq; eques r. triūphauit. at-
q; nō ita amplis reb; ille patriis gestis. neq; tam excellēti dig-
tate maioꝝ parta. neq; tantis cliētelis nominisq; claritate pre-
dit' in remp. est ingressus. tu cōtra et pris dignitate et nobilita-
te et p te ipe satis animi magnitudine diligētiaq; pdit'. none
eniteris et pficisceris ad patnas cliētelas et auxiliū tibi reiq; p.
efflagitata atq; optimo cuiq;. Tum his ūbis hoīs grauissimi ī-
citatus adolescentulus cū nauib; cuiusq; modi gnis xxx. inibi
paucis rostratis pfc'us ab utica est ī mauritaniam. regnūq; bo-
gudis est ingressus expeditoq; exercitu nūo suoꝝ liberoꝝ .ii. cu-
ius ptem inermem ptem hūat armatam ad oppidū ascuꝝ
accedere cepit. in quo oppido fuit psidium regium. Pompeio
adueniēte oppidani usq; eo passi ppi' eū accedere donec ad
ipas portas ac muꝝ appropinquaret. Subito eruptione fca
pstratos pterritosq; pompeianos ī mare nauesq; passim cōpule-
runt. Ita re male gesta. cn. pōpei' filī naues inde auītit neq; postea
litus attigit. classemq; ad insulas baleareas ūsus cōūtit. Scipio
interim cū his copiis quas pauloante demostrauim' utice ī
grandi psidio relicto pfc'us. pmum adrumeti castra ponit.
deinde ubi paucos dies cōmoratus noctu itinere fco cū labie-
ni et petrei ~~finib;~~ copiis copias suas cōiungit. atq; unis castris
castris fcis .iii. passuū longe cōsidūt. Equitatus interim eoꝝ
circū cesaris munitoēs uagari atq; eos qui pabulandi aut ad
aquandi gra extr uallum progressi eēnt excipere et ita omes

adūsarios intra munitões cōtinere. Quare cesariani graui an-
nona sunt cōflictati: ideo quod nō dum neq; ab sicilia: neq;
ab sardinia cōmeatus supportat' eēt: neq; p anū tps in mari
classes sine piculo uagari poterant: nec ampli' milia passuū
vi. terre africe quoquouersus tenebat: pabuliq; inopia pmebat.
qua necessitate coacti ueterani milites eqtesq; q mlta terra
mariq; bella cōfecissent piculis inopiaq; tali sepe eent cōflic-
tati: alga e littore collecta et aqua dulci elota: et ita iumē-
tis esurientib; data uitam eoꝝ pducebat. Dum hec ita fieret
rex iuba cognitis cesaris difficultatib; copiaꝝq; paucitatem
nō est uisus dari spatium cōualescendi augendaꝝq; ei' opū.
Itaq; comparatis eqtū magnis peditūq; copiis: subsidio suis e
regno ire cōtendit. P. situs interim et rex bochus cōiunctis su-
is copiis: cognito regis iube egssu ppius ei' regnū copias suas ad
mouere: cirtaq; oppidum opulentissimū ei' regni adorti pa-
ucis dieb; pugnando capiūt: et pterea duo oppida getuloꝝ
quib; cū condicione ferrent: ut oppido excedere idq; sibi ua-
cuum traderent: cōditioneq; repudiassent: postea ab eis cap-
ti intfectiq; sunt omīs. Inde pgressi agros oppidaq; uexare non
desistunt. Quib; reb; cognitis iuba cū iam nō longe a scipi-
one atq; eius ducib; abeēt capit cōsiliū satius eē sibi suoq; re-
gno subsidio ire q dum alios adiutur' pficisceret: ipse suo re-
gno expulsus forsitam utraq; re expelleret. Itaq; rursus se
recepit: atq; auxilia et a scipione abduxit sibi suisq; reb; ti-
mens elephantis xxx. relictis suis finib; oppidisq; suppetias p-
fectus est. Cesar interim cū de suo aduētu in puīcia dubita-
tio eēt: neq; quisq crederet ipm sed aliquē legatum i africā
cū copiis uenisse: cōscriptis lris circū prouinciam omīs ciuita-
tes facit de suo aduētu cetiores. Interis nobiles homines ex
suis oppidis pfugere et in castra cesaris deuenire et de adū-
sarioꝝ eius crudelitate acerbitate cōmemorare ceperunt.
Quoꝝ lacrimis querelisq; cesar cōmotus cum antea stare co

stituisset statiuis castris estate inita cunctis copiis auxiliisq;
actis bellum cū suis adūsariis gerere instituit. lrīs celerit
ī siciliam ad allienum et rabiriū postumiū cōscriptis et p̄
catascopum missis. ut sine mora aut ulla excusatōe hiemis
uentorūq; q̄ celerrime exercitus sibi trāsportaret: africam pro-
uinciam perire funditusq; euti ab suis inimicis. quod nisi ce-
leriter sociis foret subuētum p̄t ipam africam terram ni-
hil ne tectum quidē quo se reciperent: ab eorū scelere īsidiisq;
reliquū futurū. ipse erat in tāta festinatōe et expectatione
ut postero die q̄ misisset lrās nūtiumq; ī siciliam classem ex
ercitumq; morari diceret. dies noctesq; oculos mētemq; ad
mare dispositos directosq; hret. Nec mirū aīa dūtebat uillas
exuri agros uastari: pecus diripi trucidari: oppida castella-
q; dirui: deseri: p̄ncipes ciuitatū aut interfici aut ī catenis
teneri. liberos eorū obsidum noīe ī s̄uitutē arripi: ī miseros
suamq; fidem implorantes auxilio ꝑꝑ copiarū paucitatem
sese nō posse. Milites interim ī ope exercere atq; munire: ī
turres castella facere. molesq; in mare iacere: nō intermittere.
Scipio interim elephantos hoc modo cōducere instituit: duas
instruxit acies: unam funditorū cōtra elephantos: que quasi
adūsariorū locum obtineret: et cōtᵃ eorū frontem adūsam la-
pillos minutos mitteret. deinde in ordine elephantos institu-
it. Post illos aūt suam aciem īstruxit. ut cū ab adūsariis la-
pides mitti cepissent: et elephanti perterriti se ad suos cōuertis-
sent: rursū a sua acie lapidibꝫ missis eos cōuerteret aduūs hostē
quod egre tardeq; fiebat. Audaces eīm elephāti multorū annorū
doctrina usuq; uetusto uix edocti tn̄ cōi piculo ī aciem educū-
tur. Dum hec ad ruspinam ab utrisq; ducibꝫ administrarētur: c. i
uirgilius petronius qui thapso oppido maritimo p̄erat: cū aīad-
uertisset naues singulas cū exercitu cesaris incertas locorū atq; ca-
strorū suorū uagari: occasionem nactꝰ: nauem quā ibi habet
actuariam complet militibꝫ et sagittariis et eidem scaphas

de nauib; adiungit: ac singlas naues cesarianas cosectari cepit.
et cum plures adortus eet ac pulsus fugatusq; inde discessisset
nec tn desisteret piclitari forte incidit in naue in qua erat duo
titi hispani adolescentes tribuni legionis .v. quoꝝ prem cesar
in senatum legerat. et cum his T. salienus ceturio legionis
eiusdem qui .M. messalam legatum obsederat messane. et sedi-
tiosissima orone apud eu est usus idemq; pecuniam et orna-
meta triuphi cesaris retineda et custodienda curauerat. et
ob has causas sibi timebat. hic pp cosCientiam pccoꝝ suorum
psuasit adolescentib; ne repugnaret. seseq; uirgilio trade-
rent. Itaq; deducti a uirgilio ad scipione custodib; traditi
et post diem tertiu sut interfecti. qui cu duceret ad morte
petisse dicit maior T. a centurionib; ut se priorem q fratrem in-
terficerent. idq; ab eis facile impetrasse atq; ee interfectos.
Turme interim equitu que p uallo i stationib; ee solebat: ab
utrisq; ducib; quotidie minutis pliis inter se depugnare no
intermittut. Nonunq et germani galli labieniani cu cesa-
ris equitib; fide data inter se colloquebant. Labien interim
cu pte equitat leptim oppidum cui perat saserna cu cohor-
tib; .iii. oppugnare. ac ui irrumpere conabat. quod a defe-
sorib; pp egregiam munitoem oppidi et mltitudine torme-
toꝝ. facile et sine piculo defendebat. Quod u sepius eqtatus
stare no intermittebat. cum forte an porta turma densa
astitisset. scorpione accuratius misso atq; eoꝝ decurione p-
culso et ad terram defixo reliqui pterriti fuga se in castra
recipiunt. quo fco postea sunt pterriti oppidum tentare. Sci-
pio interim fere quotidie no longe a suis castris passib; ccc.
instruere aciem ac maiore pte diei cosupta rursus i castra
se recipe. Quod cum sepi fieret neq; ex cesaris qusq castris
pdiret. neq; ppi ei copias accederet. despecta cesaris patietia.
exercitusq; eius uniuersis copiis pductis. elephatibq; turritis
xxx. an aciem instructis q latissime potuit porrecta equitu

peditumque multitudine uno tempore progressus haud ita longe a cesaris
castris constituit in campo. Quibus rebus cognitis cesar iubet milites
qui extra munitionem minutatim modeste processerant: quique
pabulandi lignandique aut etiam muniendi gratia uallem petierant.
quique ad eius rei opus erant omnis intra munitiones minutatim
modesteque sine tumultu ac timore se recipere atque in opere
consistere. Equitibus autem qui in statione fuerant precepit ut usque
eo locum obtinerent in quo paulo ante constitissent. donec ab
hoste telum missum ad se perueniret: quod si propius accederetur:
quam honestissime se intra munitiones reciperent. Alii quoque equitatui
edicit uti suo quisque loco paratus armatusque presto esset. Ad hec
non ipse per se coram cum de uallo prospecularetur sed mirabili
peritus scientia bellandi: in pretorio sedens per speculatores et nun-
tios imperabat quod fieri uolebat. Animaduertebat enim quamquam magnis
essent copiis aduersarii freti: tamen sepe a se fugatis pulsis perterritis-
que et concessam uitam et ignota peccata: quibus rebus numquam tanta
suppeteret ex ipsorum inertia conscientiaque animi uictorie fiducia:
ut castra sua adoriri auderet. Preterea ipsius nomen auctoritasque
magna ex parte eorum exercitus minuebat audaciam. tum egregie mu-
nitiones castrorum atque ualli: fossarumque altitudo et extra uallum stili
ceci mirabilem in modum consiti: que sine defensoribus aditum ad-
uersariis prohibebant. scorpionum catapultarum ceterorumque telorum
que ad defendendum solent parari magnam copiam habebat:
atque hec propter exercitum sui presentis paucitatem et tyrocinium pa-
rauerat. non hostium ui et metu commotus sapientem se timidumque
hostium opinioni prebebat. Neque idcirco copias quamquam erant pauce
tyronumque non educebat in aciem quia uictorie sue diffideret.
sed referre arbitrabatur cuiusmodi uictoria esset futura. Turpe enim
sibi existimabat tot rebus gestis tantisque exercitibus deuictis tot et tan-
tis claris uictoriis partis ab reliquis copiis aduersariorum ex fuga collec-
tis se cruentam adeptum existimari uictoriam. Itaque constitue-
rat gloriam exultationemque eorum pati: donec sibi ueteranarum

legionum per aliqua in secundo comeatu occurrisset. Scipio interim paulisper ut antea dixi in eo loco comoratus ut quasi despexisse cesarem uideretur paulatim reducit suas copias in castra. et contione aduocata de terrore suo desperatoque exercitu cesaris uerba facit et cohortatus suos uictoriam propediem se eis breui daturum pollicetur. Cesar iubet rursus milites ad opus redire et per causam munitionum tyronem in labore defatigare non intermittit. Interim numide getuli diffugere quotidie ex castris scipionis. et partim in regnum se conferre. partim quod ipsi maioresque eorum beneficio C. marii usi fuisset. cesaremque eius affinem esse audiebant. in eius castra perfugere cateruatim non intermittunt. Quorum ex numero collectis hominibus illustrioribus. getulos litteris ad suos ciues datis. cohortatus ut manu facta se suosque defenderent. ne suis inimicis aduersariisque dicto audientes essent mittit. Dum hec ad ruspinam fiunt legati ex acilla ciuitate libera et undique ad cesarem ueniunt. seque paratos quecunque imperasset et libenti animo facturos pollicentur. tamen orare et petere ab eo ut sibi presidium daret. quo tutius id et sine periculo facere possent. se et frumentum et quecumque res eis suppeteret communis salutis gratia sumministraturos. quibus rebus facile a cesare impetratis presidio dato. C. messium edilicia functum acillam iubet proficisci. Quibus rebus cognitis considius longus qui adrumeti cum duabus legionibus et equitibus dc. preerat. celeriter ibi parte presidii relicta cum viii. cohortibus ad acillam ire contendit. Messius celerius itinere confecto prior acillam cum cohortibus peruenit. Considius cum ad urbem cum copiis accessisset et animaduertisset presidium cesaris ibi esse. non ausus periculum suorum facere. nulla re gesta pro multitudine hominum rursus adrumetum recepit. deinde paucis post diebus equestribus copiis ab labieno adductis. rursus acilitanos castris positis obsidere cepit. Per id tempus. C. salustius crispus. quem paucis ante diebus missum cum classe demostrauimus. cerninam peruenit. cuius aduentu. C. decimus questorius

qui ibi cum grandi familie sue psidio perat comeatu puu-
lum nauigium nactus cosændit ac se fuga comendat. Sa-
lusti interim ptor a cennatib receptus. magno nuo frume-
ti inuento naues onerarias quar ibi satis magna copia fuit
complet. atq: a in castra ad cesarem mittit. Alien interim
pconsul ept lilibeo in naues onerarias imponit legiones. xiii.
et xiiii. et equites gallos. dccc. funditor sagittarior q: mille ac
secundum comeatum in africam mittit ad cesarem. Que na-
ues uentu secundum nacte quarto die i portu ad ruspinam
u cesar castra huat incolumes puenerut. Ita cesar duplici
letitia ac uoluptate uno tpr auctus. frumeto auxiliisq: ta-
dem suis hylaratus. aio leuata solicitudine deponit legiones
equitesq: ex nauib egressos iubet ex langore nauseaq: refice-
re. dimissos in castella munitoesq: disponit. Quib reb scipi-
o et qui cu eo erat comirari et requirere. C. cesarem qui ul-
tro cosuesset bellum ~~gerere~~ inferre ac lacessere plio subito
comutatu no sine magno cosilio suspicabantur. Itaq: ex ei
patientia in magnum timorem colecti. ex getulis duos qs
arbitrabant suis reb amicissimos. magnis pmiis pollicita-
tionib ppositis. p pfugis speculandi gra in cesaris castra mit-
tunt. Qui simul ad eu sunt deducti petierut ut sibi liceret
sine periculo uba ploqui. Potestate fca sepe nuo inqut im-
perator complures getuli qui sum clientes. C. marii. et ppe-
modu oms ciues. r. qui sunt in legione. iiii. et vi. ad te uol-
uim in tuaq: psidia cofugere. sed custodiis equitu numidar
quo id sine piculo min faceren impediebamur. nuc data
facultate p speculatorib missi a scipione ad te cupidissie
uenim. ut perspiceren num que fosse aut insidie elepha-
tis ante castra portasq: ualli facte eent. simulq: cosilia ues
cotra easdem bestias preparationemq: pugne cognosceren.
atq: eis renutiaremus. Qui collaudati a cesare stipendioq: do-
nati ad reliquos pfugas deducutur. Quor oronem celeri-

ter ueritas comprobauit. namq; postero die ex legionib; his q̄s
getuli nominarūt milites legionarii cōplures ab scipione in
castra cesaris pfugerūt. Dum hec ad ruspinam geruntur. M. Ca-
to qui utice preerat delectus quotidie libtinor afror seruor
deniq; et cuiuq; modi gn̄is hoīum qui modo p etate arma fer-
re poterat. sub manu scipionis in castra submittere nō inter-
mittit. Legati interim ex oppido tisdre in quod tritici mo-
dia milia. ccc. cōportata fuerat a negociatorib; italicis ara-
torib;q; ad cesarem uenere. q̄taq; copia frumēti apud se sit
docent. simulq; orant ut sibi ul psidium mittat q̊ facilius et fru-
mētum et copie sue cōseruent. Quib; cesar in p̄ntia gr̄as agit
psidiumq; breui tpr se missurum dixit. cohortatosq; ad suos ci-
ues iubet pficisci. P. sitius interim cū copiis numie fines ing-
ssus castello ī mōtes in loco munito locato. ī quod iuba belli
gerēdi gr̄a et frumētum et res ceteras que ad bellū usui solēt
ēē comportauerat. ui expugnādo est potitus. Cesar postq̄ legi-
onib; ueteranis duab; equitatu leuiq; armatura copias suas
ex secundo cōmeatu auxerat. naues. vi. onerarias statī iubet
lilibeum ad reliquū exercitū trāsportandū pficisci. ipse. vi. kl.
febr. circiter uigilia. i. impat speculatores apparitoresq; omīs
ut sibi psto eēnt. Itaq; omib; inscius neq; suspicantib; uigilia
iii. iubet omīs legiones ex castris educi ac se cōsequi ad oppidū
ruspinam iusus in quo ipse psidium hūit et quod pmū ad a-
miciciam ei accessit. inde puulam pcliuitatem digressus
sinistra pte campi prope mare legiones ducit. hic campus
mirabili planitie patet milia passuum. xv. Quod iugū ingēs
a mari ortum neq; ita platum uelut theatri efficit spetiem.
in hoc iugo colles sūt excelsi pauci. in quib; singule turres
speculeq; singule p̄ueteres erāt collocate quas apud ultimū
psidium et statio fuit scipionis. Post cesar ad iugum deq̄ docui
ascendit. atq; in unū queq; collem turres castella q; facere
cepit. atq; eas minus semi hora fecit. Postq̄ nō ita longe ab ul-

timo colle turrique fuit: que proxima fuit castris adversariorum
in qua docui esse presidium stationemque numidarum: cesar pau-
lisper commoratus. perspectaque natura loci equitatu in statione
disposito. legionibus opus attribuit. brachiumque medio iugo
ab eo loco ad quem pervenerat usque ad eum unde egressus erat iu-
bet dirigi ac muniri. Quod postquam scipio labienusque animadverte-
runt equitatu omni ex castris educto acieque instructa a su-
is munitionibus circiter passus mille progrediuntur: pedestremque
copiam in secunda acie. minus passus. cccc. a castris suis con-
stituunt. Cesar in opere milites adhortari. neque adversariorum
copiis moveri. Iam cum non amplius passuum mille inter hostium
aciemque suasque munitiones esse animadvertisset. intellexissetque ad
impediendum milites suos et ab opere depellendos hostem pro-
pius accedere et necesse habere legiones a munitionibus deducere
imperat ut turma hispanorum ad proximum collem propere occu-
rreret. presidiumque inde deturbaret locumque caperet. eodemque iu-
bet levis armature paucos consequi subsidio. Qui missi cele-
riter numidas adorti partim vivos capiunt nonnullos equites fu-
gientes convulneraverunt. locoque sunt potiti. Postquam id labienus
animadvertit quo celerius his auxilium ferret ex acie instruc-
ta equitatus sui prope totum dextrum cornu avertit: atque suis
fugientibus suppetias ire contendit. Quod ubi cesar conspexit la-
bienum ab suis copiis longius iam abscessisse: equitatus sui alam
sinistram ad intercludendos hostes immisit. Erat in eo campo
ubi ea res gerebatur villa permagna .iiii. turribus exstructa: que
labieni prospectum impediebat ne posset animadvertere se ab e-
quitatu cesaris intercludi. Itaque non prius vidit turmas iulia-
nas quam suos cedi a tergo sensit: ex qua re subito in terrore
converso equitatu numidarum recta in castra fugere contendit:
galli germanique qui restiterant ex superiore loco et post tergum
circumventi fortiterque resistentes conciduntur universi. Quod
ubi legiones scipionis procul animadverterunt: metu ob cecate

ac terrore omnib; portis in sua castra fugere ceperunt. Postq̄
scipione eiusq; copiis in campo collib; exturbatis atq; i castra
compulsis. cum receptui cesar cani iussisset equitatuq; om͞em
intra suas munitões recepisset. campo purgato aīaduītit miri
fica corpora gallorꝝ germanorꝝq; qui ptim eī auctoritate erat
ex gallia secuti. ptim ptio pollicitatoīb; adducti ad eū se contu
lerant. nō nulli qui ex curionis plio capti cōseruatiq; parem
grām in fide partienda pstare uoluerat. horꝝ corpora mirifi
ca spetie amplitudine cesa toto campo ac pstrata iacebat. his
reb; gestis postero die cesar ex omib; psidiis cohortes deduxit
atq; oms suas copias in campo extruxit. Scipio hi' male accep
tis occisis cōuulneratisq; intra suas cōtinere se munitiones ce
pit. Cesar instructam aciem secundum infimas iugi radices
ppius munitões leniter accessit. Iamq; min' mille passuum
ab oppido uxita quod scipio tenebat aberāt legiones iuliane.
cū scipio ueri' ne oppidum amitteret. un̄ ad aquari reliqs-
q; reb; subleuari excitus eī cōsuerat eductis omib; copiis qua
druplici acie instructa ex instituto suo pma turmarꝝ eqstri
directa elephantisq; turritis interpositis armatisq; suppetias
ire cōtendit. Quod ū cesar aīauītit arbitratus scipionem ad
dimicandum paratum ad se ceto aīo uenire in eo loco quo
paulo an̄ cōmemoraui an̄ oppidum cōstitit. suamq; aciem i
mediam eo oppido texit. dexstrum sinistrumq; cornu ū ele
phanti erat in cōspectu aduersariorꝝ cōstituit. Cum iam ppe solis
occasum cesar spectauisset. neq; ex eo loco quo cōstiterat scipi
onem pgredi ppius se aduītisset. locoq; se magis defendere si
res coegisset. q̄ in comin' cōsistere audere. nō est uisa ratio ppi
accedendi eo die ad oppidum quoniam ibi psidium numidarꝝ
grande ēē cognouerat. hostesq; mediam aciem suam oppido te
xisse. sibiq; difficile fcū ēē intellexit. simul et oppidum uno tpr
oppugnare et in acie in cornu dextrum ac sinistrum ex iniqore
loco pugnare. psertim cum milites a mane diei ieiuni sub

armis stetissent defagati. Itaq; reductis suis copiis in castra
postero die prius eorum aciem instituit porrigere munitões.
Interim considius qui acillam et viii. cohortes stipendiari-
as numidis getulisq; obsidebat: ut C. messius qui cohortib9
preerat diu multūq; expt⁹ magnisq; opib9 sepe admotis hi⁹
ab oppidanis incensis cum pficeret nihil subito nūtio de
equestri plio commotus frumeto cui⁹ in castris copiam ha-
buerat incenso uino: oleo: ceterisq; reb9 que ad uictum
parari solent corruptis acillam quā obsidebat deseruit: at-
q; itinere p regnum iube facto copias cū scipione partitus
adrumetum se recepit. Interea ex secundo comeatu quē
a sicilia miserat allienus: nauis una ī qua fuerat Q. com-
ni⁹ et L. titida eques r. ab residua classe cū errauisset: de-
lataq; eēt ueto ad tasbon a uirgilio scaphis nauiculisq; ac-
tuariis excepta est et ad scipionem deducta. Item altera
nauis triremis ex eadem classe errabunda: ac tempestate
ad egimurum delata a classe uarii et M. octauii est capta.
in qua milites ueteran: cū uno cēturione et nonulli tyro-
nes fuerūt. quos uarus asseruatos: sine cōtumelia deducē-
dos curauit ad scipionem. Qui postq̄ ad eū puenerūt et an
suggestum ei⁹ cōstiterūt: nō ura inqt spōte uos certo scio sed
illius scelerati uri impatoris impulsu et impio coactos ciuē
et optimū queq; nefarie cōsectari: quos qm fortuna ī uram
detulit potatem: si id quod facere debetis. r. p. cū optimo
quoq; defenditis certum est uobis uitam et pecuniam do-
nare quapp quid sentiatis ploquamini. hac habita orōe
scipio cum extimasset p suo bñficio sine dubio ab his grās
autumari potestate his dicedi fecit. Ex his cēturio legionis
xiiii. p tuo inqt sūmo beneficio scipio tibi grās ago. nō enim
impatorem te appello quod m̄ uitam ī columitateq; belli iu-
re capto polliceris: et forsan isto uterer bñficio si nō ei sūm-
um scelus adiungeret. Egone cōtra cesarem impatorem

meum apud quem ordinem duxi eique exercitum per cuius digni-
tate uictoriaque amplius xxxvi. annis depugnaui aduersus
armatusque constitam. neque ego istud facturus sum. et te ma-
gnopere ut de negotio desistas adhortor. Contra cuius enim
copias contendas. si minus antea expertus es licet nunc cognoscas.
Elige ex tuis cohortem unam quam putas esse firmissimam
et constitue contra me. ego autem ex meis commilitonibus quos in
tua tenes potestate non amplius x. sumam. tu ex uirtute nostra
intelliges. quid ex tuis copiis sperare debeas. Postquam hec centur-
io prestanti animo aduersus opinionem eius est locutus. ira perculsus
scipio atque animi dolore incensus annuit centurionibus quid
fieri uellet atque ante pedes centurionem interficit. reliquosque ue-
teranos a tyronibus iubet secerni. Abducite inquit istos nefa-
rio scelere contaminatos. et cede ciuium saginatos. sic extra
uallum deducti sunt et cruciabiliter interfecti. tyrones autem
iubet inter legiones dispartiri et comium cum ticida in
conspectum suum prohibet adduci. Qua ex re cesar commotus
eos quos in stationibus cum longis nauibus presidio essent ob negli-
gentiam ignominie causa dimittendos ab exercitu. grauis-
simumque in eos edictum proponendum curauit. Per id tempus
fere cesaris exercitui res accidit incredibilis auditu. Itaque
uigiliarum signo confecto circiter uigilia secunda noctis,
nimbus cum saxorum grandine subito exortus est ingens.
Ad hoc autem incommodum accesserat quod cesar non more supe-
riorum imperatorum in hibernis exercitum continebat. sed in tertio
quartoque die procedendo propiusque hostem accedendo castra co-
muniebat. opereque faciendo milites se circumspiciendi non habebant
facultatem. preterea ita ex sicilia exercitum transportabat ut
preter ipsum militem et arma nec uas nec mancipium neque
ullam rem que usui militi esse consueuit in naues imponi pa-
teretur. In africam autem non modo sibi quicquam non acquisi-
erat aut parauerant. sed etiam propter annone caritatem ante pa-

rata cōsumpserat. Quib; reb; attenuati oppido pq̄ pauci
sub pellib; acquiescebant. reliqui ex uestimētis tentorio-
lis fc̄is atq; arundinum copiis tectis textis permanebant.
Itaq; subito imbre grandineq; cōsecuta. grauati pondere
tenebris aquaq; ut subruta disiectaq; nocte intempesta.
ignib; extinctis. reb;q; ad uictum ptinentib; cōruptis per
castra passim uagabant. scutisq; capita cōtegebāt. eadē
nocte. v. legionis pilo⁊ cacumina sponte sua arserunt.
Rex interim iuba de equestri plio scipionis certior fc̄us
euocatusq; ab eodem lr̄is. pfc̄o saburre cum pte exercitus si-
tio relicto. ut secum ipse aliquid auctoritatis hr̄et. exercit⁹ sci-
pionis a terrore cesaris cū trib; legionib; eqtib;q; frenatis dccc.
numidis sine frenis peditib; et armature gradi nūo elepha-
tis xxx. egressus e regno ad scipionem est pfectus. Postq̄
ad eum peruenit. castris regiis seorsum positis cū eis copi-
is quas cōmemoraui aut ita longe ab scipione cōsedit. E-
rat in castris scipionis supiore tempore magnus terror et
expectatio copia⁊ regia⁊. exercitus et magis suspēsione aī an
aduētum iube cōmouebant. Postq̄ u᷑ castra castris cōtulit.
despectis eius copiis omnem terrorem deponit. ita quam
antea absens habuerat auctoritatem eam omēm psens dimi-
serat. quo fc̄o cuiuis facile fuit illatum scipioni additum
animum fiduciamq; regis aduētu. Nam postero die uniu-
sas suas regisq; copias. tum elephantis. lx. pductas ī aciem
q̄ speciosissime potuit instruxit. ac paulo longius progressus
a suis munitōib;. haud ita diu cōmoratus se recipit in castra.
Cesar postq̄ animaduitit scipioni auxilia fere que expectauis-
set omia cōuenisse. neq; moram pugnādi ullam fore p iugū
summum cum copiis pgredi cepit et brachia ptinus deduce-
re et castra munire. ppiusq; scipionem capiendo loca ex-
celsa occupare cōtendit. Adūsaru magnitudine copia⁊
confisi pximum collem occupauerunt. atq; longi⁹ sibi

pgrediendi eripuerunt facultatem. Erat conuallis satis magna latitudine prupta crebris locis. Eiusdem collis occupandi gratia consilium ceperat et quo priore loco uenerat eo celeriter occurrerat. Erat conuallis satis magna latitudine prupta crebris locis speluncę in modum subrutis que erat transeunda cesari antequam ad eum collem quem capere uolebat perueniret: ultraque eam conuallem oliuetum uetus crebris arboribus condensum. hic cum labienus animaduertisset cesarem si uellet eum locum occupare prius necesse conuallem oliuetumque progredi: eorum locorum peritus in insidiis cum parte equitatus leuique armatura consedit: ut preterea post montem collemque subito se cesari ostenderet: equites in occulto collocauerat: ut cum ipse ex impuiso legionarios adortus esset ex colle se equitatus ostenderet: ut re duplici perturbatus cesar eiusque exercitus neque retro regrediundi. neque ultra procedendi ablata facultate circumuentus concideretur. Cesar equitatu ante premisso inscius insidiarum cum ad eum locum uenisset abusi siue obliti preceptorum labieni: ueriti ne in fossa ab equitibus opprimerentur: rari ac singuli de rupe prodire et summam petere collis: quos cesaris equites consecuti: partim interfecerunt partim uiuorum sunt potiti. Deinde protinus petere collem contenderunt: atque eum decusso labieni presidio celeriter occupauerunt. Labienum cum parte equitatus uix fuga sibi pepit salutem. hac re per equites gesta cesar legionibus opera distribuit: atque in eo colle quo erat potitus castra muniuit. deinde ab suis maximis castris per medium campum e regione oppidi uxatte quod inter sua castra et scipionis in planitiem positum erat tenebatque ab scipione duo brachia instituit duci et ita erigere ut ad angulum dextrum sinistrumque eius oppidi conuenirent. hoc hac ratione opus instruebat: ut cum propius oppidum copias admouisset: oppugnareque cepisset: tecta latera suis munitionibus haberet ne ab equitatus multitudine circumuentus ab oppugnatione deterreret. Preterea quo facilius colloqu-

fieri possent et si qui perfugere uellent : id quod antea sepe
accidebat : magno cũ eo℞ periculo . tum facile ut sine pe-
riculo fieret . Voluit et experiri tum facile hostem si ppius
accessisset : hrẽt ne in aĩo dimicare . Accedebat et ad reli-
quas causas quod is locus depressus erat : puteiq; ibi cõplu-
res fieri poterant : locis enim aquatione angustis utebãt.
Dum hec opa que añ dixi fiebant a legionib; interim pars
acie instructa añ opus sub hoste stabat equites barbari le-
uisq; armature pliis minutis comin⁹ dimicabãt . Cesar ab
eo ope cũ iam sub uespe℞ copias in castra reduceret : mag°
incursu cũ omĩ eqtatu leuiq; armatura : iuba : scipio : la-
bienus : in legionarios impetũ fecerũt . Equites cesariani
ex ui uniuse subiteq; hostiũ mltitudinis pulsi pa℞ per ces-
serunt : que res aliter adũsariis cedit . Namq; cesar ex me-
dio itinere copiis reductis equitib; suis auxiliũ tulit . eqte^s
aũt aduẽtu legionũ aĩo addito cõuisis equitib; ĩ numida^s
cupide insequentes dispsosq; impetum fecerũt : atq; eos cõ-
uulneratos usq; ĩ castra regia repulerũt : multosq; ex his
int^erfecerunt . Quod ni in noctem pliũ eẽt coiectum pul-
uisq; uẽto flatus omĩum pspectũs offecisset : iuba cũ labieno
capti in potãtem cesaris uenissent : equitatq; cũ leui arma-
tura fundit⁹ ad internitionẽ delectus eẽt . Interim incre-
dibiliter ex legionib; . IIII . et . VI . scipionis milites diffugere'
ptim in castra cesaris partim in quam quisq; poterat regi-
onem puenire : itemq; equites curiani diffisi scipioni : eiq;
copiis complures se eodem cõferebãt . Dum hec circã uzx-
uxattam ab utrisq; ducib; administrat' . legiones . II . et
VIII . et . X . ex sicilia nauib; onerariis pfecte : cum iam nõ
longe a portu ruspine abeẽt : cõspicati naues cesarianas : q̃
in statione apud tabsum stabant : ueriti ne ĩ adũsario℞
ut insidiãdi gr̃a ibi comoratum classem inciderent : ĩpru-
dentes uela in altum dederunt : ac diu mltũq; iactati :

tandem mitis post dieb; siti inopiaq; cofecti ad cesarem pue-
nerunt. Quib; legionib; expositis memor in italia pristine
licentie militaris ac rapinarum certorum hominum: puulam mo-
do causulam nactus cesar quod auien' tr. mil. x. legionis
nauem comeatu familiaq; sua atq; iumetis occupauisset:
neq; militem unu ab sicilia sustulisset: postero die de sug-
gestu couocatis omium legionu tribunis ceturionibq;: M
Maxime uellem inqt homines sue petulatie immieq; liber-
tatis aliqn finem fecissent. meeq; lenitatis: modestieq; pa-
tietieq; ronem huissent: sed qm ipi sibi neq; modu neque
terminu costituut: quo ceteri dissimiliter se gerat: ego-
met ipe documetum more militari costituam. quapp. c. ce-
sar auiene quod in italia milites. p. r. cotra remp. instigasti:
rapinasq; per municipia fecisti: quodq; m rei q; p. inutilis fu-
isti. et p militib; etuam familiam iumetaq; in naues impo-
suisti: tuaq; opa militibq; tpr necio resp. caret: ob eas res
ignominie causa ab excitu meo te remoueo: hodieq; ex afri-
ca abesse et qtum potes pficisci iubeo. Itemq; te. A. fontei: qd
tr. mil. seditiosus malusq; ciuis fuisti: ab excitu dimitto.
T. alliene. M. tiro. c. clusiane. cu ordines in meo excitu bn-
ficio no itute sitis cosecuti: ita uos gesseritis ut neq; bello for-
tes neq; paci boni aut utiles fueritis: et magis in seditione con-
citandisq; militib; aduersarior. uror. impatoris q pudoris mo-
destieq; fueritis studiosiores indignos uos ee arbitror: q in meo
excitu ordines ducatis. missosq; uos facio et qtum potestis abee
ex africa iubeo. Itaq; tradidit eos ceturionib; et ad singlos no
ampli singulis additis seruis in naui imponendos sepatim cu-
rauit. Getuli interim pfuge quos cum lris madatisq; a cesare
missos supra docuimus ad suos ciues puenit. quor aucto-
ritate facile adducti cesarisq; noie persuasi a rege iuba de-
sciscunt: celeriterq; cuncti arma capiunt. cotraq; rege face-
re no dubitant. Quib; reb; cognitis iuba distent' triplici bello

necessitateq; coactus de suis copiis quas contra cesarem add-
uxerat .VI. cohortes in fines regni sui mittit: que eent psidio
cōtra getulos. Cesar brachiis perfectis pmotisq; usq; eo quo
telum ex oppido adduci nō posset castra munit balistis scorpi-
onibq; crebris an frontem castrorum cōtraq; oppidum collocat
defensores muri terrere nō intermittit: easq; .V. legiones ex
superioribus castris abducit. Qua facultate oblata illustrio-
res nobilissimiq; cōspectum amicorum ppinquorumq; efflagita-
bant atq; inter se colloquebant'. que res quid utilitatis ha-
beret cesarem nō fallebat. Namq; getuli ex equitatu regio
nobiliores eqtūq; pfecti quorum pres cum mario an meru-
erant: eiusq; bnficio agris finibusq; donati post sylle ui-
ctoriam sub hiemsalis regis erāt potate dati: occasione cap-
ta nocte iam luminibus accensis cum equis calonibus suis
circiter mille pfugiūt in cesaris castra: que erant ī campo
pxime locum uxatte locata. Quod postq̄ scipio et qui cum
eo erāt cognouerūt: cū cōmoti ex tali incōmodo eent: fe-
re pid tempus .M. aqnium cum .C. saserna colloquētem
uiderūt. Scipio mittit ad aquinum nih attinere eū cum
aduersariis colloqui. cum nihilominus eum sermonē nunti'
ad eum referret: si restare dixit ut reliqua que uellet per-
ageret. uiator pterea ab iuba ad eum est missus: q dicēt
audiente saserna uetat te rex colloqui. quo nuntio pterrit' dis-
cessit. Usu uenisse hoc ciui .r. miror et ei quiā p.r. honores accepis-
set incolumi pria fortunisq; omib iube barbaro poti' obedien-
tem fuisse. q̄ aut scipionis obtempasse nūtio: aut cesaris eius-
dem partis ciuibus īcolumem reuerti malle. Atq; ēt superbius
iube factum nō in .M. aquinium hominem nouū paruumq;
senatorem: sed in scipionem hoiem illa familia: dignitate:
honoribq; pstantem. Namq; cū scipio sagulo purpureo an
regis aduentum uti solitus eēt dicit' iuba cū eo egisse non
oportere illum eodem uestitu atq; ipse uteretur. Itaq; factū

ee ut scipio se ad album uestitum transferret et iube hominis
superbissimo inertissimoque obtemperaret. Postero die uniuer-
sas hostium copias de castris omnibus deducunt et supercilium quod-
dam excelsum nacti non longe a cesaris castris aciem constitu-
unt atque ibi consistunt. Cesar item producit copias: celeriterque his
instructis ante suas munitiones que erat in campo constituit: sin
dubio existimans ultro aduersarios cum tam magnis copiis au-
xiliisque regis eent praediti praeruptisque prosiluissent ante se concursuros
propiusque se accessuros: equo circumuectus legionesque adhortatus
signo dato accessum hostium aucupabat. Ipse enim a suis muni-
tionibus longius non sine ratione procedebat: quod in oppido uxatte quod
scipio tenebat hostium erat cohortes armate. Eidem autem oppido
ad dextrum latus cornu erat oppositum. Verebatur ne si praetergressus
eet ex oppido eruptione facta a latere eum adorti conciderent.
Preterea hec quoque eum causa tardauit quod erat locus quidam
perimpeditus ante aciem scipionis: quem suis impedimento ad ultro oc-
currendum fore existimabat. Non arbitror pretermittendum
ee quemadmodum exercitus utriusque fuerit in aciem instructi. Sci-
pio hoc modo aciem direxit: collocabat in fronte suas et iube le-
giones. postea autem numidas in subsidiaria acie ita extenuatos
et in longitudinem directos ut procul simplex ee acies media a
legionariis militibus uideretur. in cornibus autem duplex ee existi-
mabatur: elephantos dextro sinistroque cornu collocauerat equitibus
inter eos interuallis interiectis. Post autem elephantos armaturas
leues numidasque substituere auxiliares: equitatum frenatum uni-
uersum in suo dextro cornu disposuerat: sinistrum enim cornu
oppido uxatta claudebat neque erat spatium equitatus explican-
di: preterea numidas leuisque armature infinitam multitudinem
ad dextram partem sue aciei opposuerat: fere interiecto non minus
mille passuum spatio et ad colles radicesque magis appulerat:
longiusque ab aduersariorum suisque copiis promouebat. Id hoc consilio ut
cum acies due inter se concurrissent initio certaminis paulo

longi' et equitat' circuuet' ex ipulso clauderet multitudie
sua excitum cesaris atq; pturbatum iaculis cofigeret. hec fu-
it ratio scipionis eo die pliandi. Cesaris aut acies hoc modo fuit
collocata ut a sinistro eius cornu ordinaret ad dextrum legi
onem nona et viii. in sinistro xxx. et xxviii. xiii. xii. xl. xxvi.
in media acie. circa ipm aut dextrum cornu secudum a-
ciem fere in eaz legionum pte cohortiu collocauerat. pterea
ex tyronum adiecerat paucas. Ternam aut aciem in sinistru
suum cornu cotulerat et usq; ad eaciei sue mediam legione
porrexerat et ita collocauerat. ut sinistru suu cornu duplex [tri]
Ideo cosilio fecerat ut suu dextrum latus munitionib; adiu
uaretur sinistrum aut equitatus hostium multitudini resiste
posset. eodemq; suu omem equitatu cotulerat. et quod ei paz
cofidebat. his equitib; legionem quitam pmiserat leueq; ar-
maturam inter equites interposuerat sagittarios uarie passiq;
locis certis maxime in cornib; collocauerat. Sic utrozq; exer-
citus instructi no plus passuu. ccc. interiecto spatio. qd forsan
an id tps acciderit nunq qn dimicaret a mane usq; ad hora
diei x. steterut. Iamq; cesar dum excitum reduce intra mu-
nitiones suas cepisset. subito uniuersus equitatus ulterior numi
daz getulozq; sine frenis ad dextram ptem se mouere ppiusq;
cesaris castra que erat i colle se coferre cepit. Frenatus aut labi-
eni eques in loco pmanere legiones detinere. cum subito ps eq-
tatus cesaris cu leui armatura cotra getulos iniussu ac teme
longi' pgssi paludemq; tnsgressi mltitudine hostiu pauci su-
stinere no potuerut. leuiq; armatura deserti ac pulsi co uulne-
ratiq; uno equite amisso. multis equis saucius leuisq; armatu-
re xxvii. occisis. ad suos refugerut. Quo secundo equestri plio
fco scipio letus in castra nocte copias reduxit. quod pum gau-
dium bellantib; fortuna tribuere no decreuit. Namq; poste-
ro die cesar cum ptem equitatus sui leptim frumetandi gra
misit. i itinere pdatores eqtes numidas getulosq; ex ipuiso ad-

orti circiter certum ptm occiderunt. ptm uiuoꝝ potiti sut.
Cesar interim quotidie legiones in campo deducere atq; opꝰ
facere uallumq; et fossam p medium campum ducere. ad
ūsarioꝝ q; excursionib; iter officere nō intermittit. Scipio ī
terim munitiones contra facere et ñ iugo a cesare exclude-
retur apperare ita ut duces utriq; et in operib; occupati eent
et nihilominꝰ equestrib; pliis quotidie inter se dimicarent.
Interim uarus classem quam antea utice hiemis gra subdu-
xerat cognito legionis vii. et viii. ex sicilia aduentu celerit'
deducit. ibiq; getulis remigib; epibatisq; complet insidiadi
q; gra ab utica pgressus adrumentū cum lx. nauib; uenit.
Cuꝰ aduētus inscius cesar L. cispium cum classe xxvii. na-
uium ad tasbum ūsus in stationem psidii gra comeatꝰ sui
mittit. itemq; Q. aquilam cū xiii. nauib; longis adrumen-
tum eadem de causa pmittit. Cispius quo erat missus cele-
riter puenit. Aquila tempestate iactatus cum classe se lo-
guis a pspectu remouit. reliqua classis in salo ad leptim egs-
sis remigibusq; passim in littore nauigantib; ptim in oppi-
dis uictus sui mercandi causa pgressis uacua a defensorib;
stabat. Quib; reb; uarus ex pfugis cognitis occasionem nactꝰ
uigilia secunda adrumeto excotione egressus. cum pmo ma-
ne leptim uniuersa classe uect' naues onerarias que longiꝰ a por
tu et salo stabant incendit. et penteremes duas que longuis
erant. uacuas a defensorib; nullo repugnate cepit. Cesar
interim celeriter per nuntios in castris cum opera circuiret
certior fcus que aberat a portu milia passuum vi. cōscendit.
equoq; amisso omissis ceteris reb; celeriter puenit leptim ibi-
q; moratꝰ omis ut se naues cōsequerent. pmum ipse puulum
nauigiolum cōscendit. in cursu aquilam multitudine na-
uigioꝝ pterritū atq; trepidantem nactus hostium classem
sequi cepit. Interim naues celeritate cesaris audaciaq; motas
cum uniuersa classe cōuersis nauib; adrumetum ūsus fuge cōtendit.

Quem in milia passuum .iiii. consecutus recuperata quadriremi cum omnibus suis epibatis atque et hostium custodibus .c.xxx. in ea naue captis triremem hostium proximam que in repugnando erat commorata onustam remigum epibatarumque cepit. reliquae naues hostium promuntorium superarunt: atque adrumetum in cotone cotonem se uniuerse contulerunt. Cesar eodem uento promuntorium superare non potuit: atque in salo in anchoris ea nocte commoratus prima luce adrumetum accedit. Ibique nauibus onerariis que erant extra cotonem incensis. omnibus reliquis aliis aut subductis aut in cotone compulsis paulisper commoratus si forte uellent classe dimicare, rursus se recepit in castra. In ea naue captus est. p. uestrius eques r. et p. ligarius afranianus. quem cesar in hispaniam cum reliquis dimiserat. et postea se ad pompeium contulerat. inde ex prelio effugerat: in africamque ad uarum uenerat. quem ob periurii perfidiam cesar iussit necari. P. uestrium autem quod eius frater rome pecuniam imperatam numerauerat: et quod ipse suam causam probauerat. cesari se a nasidii classe captum cum ad necem duceretur beneficio uari esse seruatum. postea sibi facultatem nullam datam transeundi ignouit. Est in africa consuetudo incolarum ut in agris omnibus fere uillis sub terra specus condendi frumenti gratia clam habeant. atque id propter bella maxime hostiumque subitum aduentum preparent. Qua de re cesar certior per indicem factus tertia uigilia legiones suas cum equitatu mittit a castris suis milia passuum .x. atque inde magno numero frumenti onustos recepit in castra. Quibus rebus cognitis labienus progressus a suis castris milia passuum .vii. per iugum et collem per quem cesar pridie iter fecerat. ibi castra duarum legionum facit. atque ipse quotidie existimans cesarem eadem spe frumentandi gratia commeaturum. cum magno equitatu leuique armatura insidiaturus locis idoneis consedit. Cesar interim de insidiis labieni certior ex perfugis factus: paucos dies ibi commoratus: dum hostes

quotidiano instituto sepe idem faciendo in negligentiam
adducerent. subito mane imperat porta decumana legio-
nes se octo ueteranas cum parte equitatus sequi. atque equitibus pro-
missis neque opinantes insidiatores subito in conuallibus laten-
tes leuis armatura cecidit circiter .d. reliquos in fugam tur-
pissimam coniecit. Interim labienus cum uniuerso equitatu fu-
gientibus suis. suppetias occurrit. Cuius uim multitudinis cum
equites pauci cesariani sustinere non possent. cesar instructas
legiones hostium copiis ostendit. quo facto perterrito labieno.
ac retardato suos equites recepit incolumes. Postero die iuba
numidas eos qui loco amisso fuga se receperat. in castra in
cruce omnes suffixit. Cesar interim quoniam frumenti inopia premeba-
tur. copias omnes in castra concludit. atque presidio lepte. ruspine.
achille relicto cispo. aquileque classe tradita. ut alter adru-
metum. alter tabsum mari obsideret. ipse castris incensis.
iiii. noctis uigilia acie instructa impedimentis in sinistra parte
collatis ex eo loco proficiscitur. et peruenit ad oppidum aggar. quod
a getulis sepe antea oppugnatum summaque ui per ipsos oppidanos
erat defensum. Ibi in campo castris unis positis ipse frumenta-
tum circum uillas cum parte exercitus profectus magno inuento ror-
dei: olei: uini: fici numero paucorum tritici, recreato exercitu re-
dit in castra. Scipio interim cognito cesaris discessu cum
uniuersis copiis per iugum cesarem subsequi cepit atque ab eius castris
milia passuum vi. longe trinis castris dispartitis copiis con-
sedit. Oppidum erat zeta quod aberat a scipione milia
passuum x. ad eius regionem et partem castrorum collocatum.
a cesare autem diuisum ac remotum. quod erat ab eo longe mi-
lia passuum xviii. huc scipio legiones duas frumetandi
gratia misit. quod postquam cesar ex perfugis cognouit. castris ex
campo in collem ac tutiora loca collocatis atque ibi presidio re-
licto ipse quarta uigilia egressus preter hostium castra proficiscitur.
cum copiis et oppido potitur. Legiones scipionis comperit.

longi⁹ in agris frumētari . et cū eo cōtendere conaret᷑ : aīad-
uītit copiā hostium his legionib; occurrere suppetias : q̄ res
ei⁹ impetum retardauit . Itaq; capto . c . biotio regino equiti
r . scipionis familiarissimo qui ei oppido p̄erat . et . P . atrio
eq . r . de couentu uticēsi . et camelis . xxii . regis adductis . p̄-
sidio ibi cū oppido legato relicto . ip̄e se recip̄e cepit ad cast̄ .
Cū iam nō longe a castris scipionis abeēt . que eū necesse
erat p̄tergredi . labien⁹ afraniusq; cum om̄i equitatu leuiq;
armatura ex insidiis adorti . agmini ei⁹ extremo se offerūt .
atq; ex collib; p̄mis exsistunt . Quod postq̄ cesar aīaduītit eq-
tib; suis hostium ui oppositis . sarcinas legionarios in aceru-
um iubet comportare . atq; celeriter signa hostib; inferre
quod postq̄ ceptum est fieri p̄mo impetu legionū eq̄tatus et
leuis armatura hostium nullo negocio loco pulsa et deiec-
ta est de colle . Cum iam cesar existimasset hostes pulsos de-
territosq; finem lacessendi facturos et iter ceptum p̄gere ce-
pisset . iterū celeriter ex p̄ximis collib; erumpūt . atq; eadē
ratione qua an̄ dixi in cesaris legionarios impetū faciunt .
Numide leuis armature mirabili uelocitate p̄mpti qui in-
ter equites pugnabant . et una pariterq; cū equitib; accur-
rere et refugere cōsueuerat . Cum hoc sepi⁹ faceret et p̄ficis-
centes iulianos insequerent et refugeret ītates p̄p⁹ nō acce-
derent et singulari gn̄e pugne uterent . eosq; iaculis cōuul-
nerare satis eē crederent . cesar intellexit . nih aliud illos
conari . nisi ut se cogerent castra in eo loco ponere ubi omīo
aque nihil eēt . ut exercit⁹ ei⁹ ieiun⁹ qui a . iiii . uigilia usq; ad
horam . x . diei nihil gustasset et iumēta siti periret . Cum
iam ad solis occasum eēt . et nō totos . c . passus in horis . iiii .
eēt p̄gressus equitatu suo p̄p equorū interitum extremo ag-
mine remoto legiones inuicem ad extremū agmen euoca-
bat . ita uim hostium placide leniterq; p̄cedens per legiona-
rium militem cōmodi⁹ sustinebat . Interim eq̄tatū numidarū

copie dextra sinistraq: per colles pcurrere coroneq: i modu cingere multitudine sua cesarias copias: ps agmen extremum sequi. Cesaris interim no amplis iii. aut quattuor milites ueterani: sise couertissent et pila uirib contorta i numidas infestos coiecissent amplis duor milium ad unu terga utebant: ac rursus ad aciem passim couersis eqs se colligebant: atq: in spatio cosequebant. et iacula in legionarios coniciebant. Ita cesar cu pcedendo modo resistendo tardius itinere cofecto: noctis hora prima omis suos ad unu in castris incolumes: sauciis .x. fctis reduxit. Labienus circiter. ccc. amissis: multis uulneratis ac defessis instando omnib ad suos se recepit. Scipio interim legiones pductas cum elephatib quos an castra in acie terroris gratia i cospectu cesaris collocauerat reducit i castra. Cesar contra eiusmod hostium gna copias suas no ut imperator excitum ueteranu uictoremq: maximis reb gestis sed ut lanista tyrones gladiatores condocet. quo pede se recipent ab hoste: et queadmodum obuersi aduersarios et in quatulo spatio resisteret. modo pcurreret modo recederet. comminaretq: impetum ac ppe loco et queadmodum tela mitteret pcipit. Mirifice eim hostium leuis armatura anxium excitum nrm atq: solicitum hebat: quia et eqtes deterrebat plium inire pp equor interitu: quod eos iaculis interficiebant. et legionarium milite defatigabat pp uelocitatem. Grauis eim armature miles simulatq: ab his insectatus costiterat in eosq: impetum fecerat. illi ueloci cursu facile picu lum uitabat. Quib ex reb cesar uehemeter comotus: quia quodcuq: plium quoties erat comissum: equitatu suo sin legionario milite hostiu equitatu leuiq: armature eor nullo modo par ee poterat. Solicitabatur aut his reb quod nio dum hostium legiones cognouerat: et quonam modo sustinere posset ab eor equitatu leuiq: armatura: que

erant mirifica si legiones quoq; accessissent. Accedebat etiā
hec causa quod elephantorum magnitudo multitudoq; militū
aīos detinebat ī terrore cui uni rei tn̄ inuenerat remediū.
Hanq; elephantos in italiam trāsportari iusserat: quos et miles
nosset: speciemq; et uirtutem bestie cognosceret: et cui parti
corporis telum facile adigi posset: oneratusq; ac loricatus
elephas cum eēt. que pars corporis eius nudi sine tegmine relin-
queret: ut eo tela conicerent. preterea ut iumenta bestiarum
odorem stridorem speciem cōsuetudine captarum nō reformida-
rent. quibus ex rebus largiter erat cōsecutus. Nam et milites
bestias manibus pertractabant earumq; tarditatem cognoscebant.
equitesq; in eos pila prepilata coniciebāt: atq; ī cōsuetudinem
equos ipsarum bestiarum adduxerāt. Ob has causas quas sup̄ com-
memoraui solicitabat cesar tardiorq; et cōsideratior erat
factus: ex pristina eius bellandi cōsuetudine celeritateq; excesserat.
Nec mirum. copias enim habebat ī gallia bellare cōsuetas locis cā-
pestribus atq; cōtra gallos homines apertos minimeq; īsidiosos
qui per uirtutem non per dolum dimicare cōsueuerūt. Tum autem
erat ei laborandum ut cōsuefaceret milites: hostiū dolos: in-
sidias. artificia cognosceret: quid sequeretur quid uitare cōueni-
ret. Itaq; quo hec celerius cōciperent. dabat operam ut legiones nō
ī uno loco cōtineret. sed per causam frumētandi huc illuc r
raptaret. ideo quod hostium copias abesse suoq; uestigio nō
discessuras existimabat. atq; post diem tertium productas
accuratius suas copias sicut īstruxerat hostiū castra pregres-
sus: equo loco īuitat ad dimicandū. Postquam eos abhorrere
uidet reducit sub uesperum legiones in castra. Legati interim
ex oppido uacca quod finitimū fuit zete: cuius cesarē poti-
tum esse demostrauimus ueniūt. Petunt. obsecrant ut sibi pre-
sidium mittat: se res complures que utiles bello sint ad
ministraturos. Per id tempus de eorum uoluntate studio-
q; erga cesarem trāsfugas suos ciues facit certiores: uiba

regem celeriter cum copiis suis an q̃ cesaris p̄sidium eo p̄ueni-
ret ad oppidum cucurrisse. atq; adueniēte multitudine
circūdata eo potitum. omnibq; eius oppidi incolis ad unū
int̃fectis dedisse oppidum diripiendum delendumq; mi-
litib;. Cesar interim lustrato exercitu ad xii. kl. aplis. poste-
ro die p̄ductis uniuersis copiis p̄cessus ab suis castris milia p̄s-
suum .v. a scipionis circiter duū miliū interiecto spatio
in acie cōstitit. Postq̃ satis diuq; aduersarios a se ad dimica-
dum inuitatos supsedere pugne aīaduertit. reducit copias.
Postero die castra mouit. atq; ad oppidum sasurram. ubi
scipio numidarum habuerat p̄sidium frumentumq; coportaue-
rat ire cotendit. Quod ubi labienus animaduertit. cū eqta-
tu leuiq; armatura agmen ei extremum carpere cepit.
Atq; ita lixarum mercatorumq; qui plaustris merces portabant
interceptis sarcinis addito aīo ppius audaciusq; accedit
ad legiones quod existimabat milites sub onere ac sarcinis
defatigatos pugnare nō posse. Que res cesarem nō fefeller-
at. nanq; expeditos ex singulis legionib; treceno milites
ēē iusserat. Itaq; eos in equitatum labieni missos turmis
suorum suppetias mittit. Tum labienus cōuersis equis signorum
cōspectu pterritus turpissime cotendit fugere multis ei occi-
sis. copluribus uulneratis milites legionarii ad sua se recipi-
unt signa. atq; iter inceptum ire cepe. Labien9 p iugū sum-
mum collis dextrorsus pcul subsequi nō desistit. Postquā
cesar ad oppidum sasurram uenit inspectantib; aduersari-
is interfecto p̄sidio scipionis cū suis auxilium ferre nō au-
derent. fortiter repugnāte P. cornelio euocato scipionis
qui ibi p̄erat atq; a multitudine circūuento interfectoq; op-
pido potit. Atq; ibi frumēto exercitu dato. postero die ad
oppidum thisdram p̄uenit. in quo cōsidi9 p id tempus fuiat
cum grandi p̄sidio cohorteq; sua gladiatorum. Cesar oppidi
natura perspecta. atq; inopia ab oppugnatione ei deterrit9

ptinus pfectus circiter milia passuum .iiii. ad aquā facit
castra . atq; inde .iiii. uigilia egressus redit rurs ad ea castr
iiii. die que ad aggar hūat/. Idem facit scipio . atq; ī antiq
castra copias reducit. Tabenēses interim qui sub ditione et
potāte iube ēē cōsuessent . in extrema eius regni regione
maritima locati interfecto regio psidio legatos ad cesarem
mittūt . rem male gestam docent . petūt et orat ut suis for-
tunis . p. r. qđ bn̄ meriti eēnt auxilium ferrent/. Cesar eoꝝ
cōsilio pbato . martium crispum . tri. cū cohortib; et sagitta-
riis tormētisq; cōpluribꝫ psidio tabenam mittit . Eodē tp̄r
ex legionib; omnib; milites qui aut morbo impediti aut cō-
meatu dato cū signis nō potuerant āñ trāsire in affricam
ad milia .iiii. equitum .cccc. funditores . sagittariiq; .cc. uno
cōmeatu cesaris occurrerūt . Itaq; cū his copiis et omīb; legi-
onib; eductis sicut erat instructus .viii. milia passuū ab suis
castris . āb scipionis ū .iiii. milia passuū longe cōstitit ī cāpo.
Erat oppidum infra castra scipionis . noīe tegea . ū psidium
equestre circiter mille militum nūo hr̄e cōsuerat . Eo equi
tatu dextra sinistraq; directo ab oppidi laterib; . ipe legiões
ex castris eductas atq; ī iugo inferiore instructas/ nō longi
fere mille passus ab suis munitionib; pgressus in acie cōsti-
tit/. Postq̄ diuti scipio in uno loco cōmorabat et tempus di-
ei in ocio cōsumebat . cesar equitū turmas suoꝝ iubet ī ho-
stium equitatum . qui ad oppidū in statiōe erat . facere im-
pssionem . leuemq; armaturam . funditores sagittariosq; eo-
dem sūmittit . Quod ubi cęptū est fieri et eqs̄ cōcitatis iulia-
ni impetum fecissent . pacidius suos equites exporrigere cę-
pit in longitudinem ut hr̄ent facultatem turmas iulianas
circumfundi et nihilominus fortissime acerrimeq; pugnare.
Quod ū cesar aīaduĩtit .ccc. quos ex legionib; expeditos hr̄e
cōsueuerat . ex pma legione que ei psidio ī acie cōstiterat iu-
bet eqtatui succurrere . Labien interim suis equitib; auxilia

equestria mittere. sauciisq; ac defatigatis integros. recentioribusq; uiribus equites submittrare. Postq equites iuliani uim hostium ad IIII. nu͞o sustinere no͞ poterant. et aleui armatura numidarum uulnerabant. minutatimq; cedebantur. cesar alteram alam mittit qui satagentib; celeriter occurrerent. quo facto sui sublati uniuersi in hostes impressione facta in fugam adu͞sarios dederu͞t. multis occisis co͞pluribus uulneratis insecuti per. III. milia passuu͞ usq; in collem hostibus ad actis se ad suos recipiu͞t. Cesar tn͞ horam. x. commoratus sicut erat instructus se ad castra recepit omnibus incolumibus in quo p͞lio pacidius grauiter pilo p cassidé caput ictus co͞pluresq; duces ac fortissimi quiq; interfecti uulneratiq; sunt. Postqua͞ nulla co͞ditione cogere adu͞sarios poterat ut in equum locu͞ descéderet. legionu͞q; p͞iculu͞q; faceret. neq; ipse ppius hostem castra ponere ꝑp que penuria͞ se posse aiaduerteret adu͞sarios no͞ u͞tute eorum co͞fidere. sed aquarum copia fretos despicere se intellexit. prid. non. ap͞les III uigilia egressus ab aggar. xvI. milia passuu͞ nocte p͞gressus ad tasbum u͞ uirgilius cu͞ grandi p͞sidio p͞erat castra posuit oppidumq; eo die comunire cepit. locaq; idonea opimaq; co͞plura p͞sidiis occupare. hostes ne intrare ad se ac loca interiora capere possent Scipio interim cognitis cesaris co͞siliis. ad necessitate͞ adductus dimicandi ne p͞ ssimum dedec fidissimos suis rebus tabsianos et uirgiliu͞ amitteret. co͞festum cesarem p͞ superiora loca co͞secutus. milia passuu͞ VIII. a tabso binis castris co͞sedit. Erat stagnu͞ salinarum inter quod et mare angustie q͞dam no͞ amplius mille et .v͞. passus intererat. quas scipio intrare et tabsianis auxilium ferre conabat͞. quod futurum cesarem no͞ fefellerat. Namq; p͞die in eo loco castello munito ibiq; magno p͞sidio relicto. ipse cu͞ reliquis copiis lunatis castris tabsum opibus circu͞muniuit. Scipio interim exclusus ab incepto itinere supra stagnum. postero die et nocte

cōfecta celo albescēte nō longe a castris p̄sidioq; quod supra cōmemoraui · mille · v̄. passus ad mare u̇sus cōsedit et cast̄ munire cepit . Quod postq̄ cesari nuntiatum est : milites q̄ ab ope deductos castris presidio asprenatē p̄cōsule cum legionib; duab; relicto ip̄e cū expedita copia ī eum locum citatim cōtendit classis p̄te ad tabsum relicta : reliquas naues iubet post hostium tergum q̄ maxime ad litus appelli · signumq; suū obseruare . q̄ signo dato subito clamore f̄co ex impulso hostib; adu̇sis incuteret terrorē . ut p̄turbati ac p̄territi respicere post terga cogerent̄ . Quo postq̄ cesar p̄uenit : aīadu̇tit aciem p̄ uallo scipionis cōtra elephantos dextro sinistroq; cornu collocatam : et nihilominꝰ p̄te militum cōtra se grauiter munire ip̄e acie tripliciter collocata legione · x · iiq; dextro cornu · viii · et viiii · sinistro oppositis · v · legionib; in · iiii · acie ad ip̄a cornua quinis cohortib; cōtra bestias collocatis . funditorib; sagittariis ī utsq; cornib; dispositis . leuiq; armatura inter equites intiecta ip̄e pedib; circū milites cōcursans : u̇tutesq; ueteranoꝝ preliaq; sup̄iora cōmemorans : blādeq; appellās aīos eoꝝ excitabat : tyrones aūt qui nunq̄ in acie dimicasset hortabatur : ut ueteranoꝝ u̇tutem emularet̄ : eoꝝq; famam nom locoꝝq; uictoriam p̄tam cupent possidere . Itaq; circūeundo excitum aīadu̇tit hostes circa uallū trepidare : atq; ultro citroq; pauidos cōcursare : et modo se intra portas recipere modo cōstanter īmoderateq; p̄dire . Cūq; idem aplurib; animadu̇ti ceptum ēēt : subito legati euocatiq; obsecrare cesarem ne dubitaret signum dare : uictoriam sibi p̄pam a diis immortalib; portendi . Dubitante cesare atq; eoꝝ studio cupiditatiq; resistēte . sibiq; eruptione pugnarꝭ nō placere . clamitante et ēt atq; ēt aciem sustentante . subito dextro cōnu ī iussu cesaris tubicen militib; coactus canere cepit . quo f̄co ab uniu̇sis cohortib; signa in hostem

cepere inferri. Cum cẽturiones pectore aduſo reſiſterent uiq;
cõtineret milites ne i iuſſu impatoris cõcurreret: nequicquã
ꝑfecerũt. quod poſtq̃ cesar intellexit incitatis militum animis
resisti nllo modo posse. signo felicitatis dato equo amiſſo i
hostem contra p̃ncipes ire cõtendit. A dextro interim cõnu
funditores sagittariũq; cõcita tela in elephantos freq̃tes
inicũt. Quo fc̃o beſtie ſtridore fundaꝝ saxoꝝ plumbiq;
ꝑterrite. se se cõũtere et suos post se freq̃tes ſtipatosq; ꝑter-
rere et in portas semiualli fcãs ruere cõtendũt. Idẽ mau-
ri equites qui i eodẽ cornu elephantis erãt p̃ſidio deserti p̃n-
cipesq; fugiũt. ita celeriter bestiis circuitis legiones uallo ho-
stium sũt potite. et paucis acriter pugnãtib; interfectisq;
reliqui cõcitati in castra ũn erãt egressi cõfugiũt. Hõ uidet̃
ẽe ꝑtermittendũ de uirtute militis ueterani .v. legionis.
Ham cum in sinist̃ cornu elephas uulnere ictus et dolore
cõcitat⁹ in lixam in ermem impetum fecisset. eũq; sub pede
subditũ genuamnixus pondere suo ꝑmoscide erecta uibra-
tiq; stridore maximo p̃meret atq; enecaret. miles hic nõ po-
tuit pati quin se armatus bestie offerret. Quẽ postq̃ elephas
ad se telo infesto uenire aĩadũtit. relicto cadauere militẽ
ꝑmoscide circũdat. atq; in sublime extollit. Armatus in
eiuſmodi periculo cũ cõstanter agẽdum sibi uideret gladio
ꝑmoscidem quo erat circũdatus. cedere q̃tum uirib; poterat
nõ desistit. Quo dolore adductus elephas milite abiecto n
maximo cũ stridore cursuq; cõuſus. ad reliquas bestias se
recepit. Interim tabso qui erãt p̃ſidio ex opp̃do ereptionẽ
porta maritima faciunt. et siue ut suis subsidio occũreret
siue ut oppido deserto fuga salutem sibi pararet. egrediunt̃.
atq; ita p mare umbelici fine ingressi terram petebant. qui
a ſuis puerisq; qui in castris erant. lapidib; pilisq; p̃hibiti
terram attingere. rursus se inoppidum recepit. Interim
scipionis copiis ꝓstratis passimq; toto campo fugiẽtib; cõfestim

cesaris legiones cōsequi : spatiūq; se nō dare colligēdi : qui postquā ad ea castra que patebant ꝑfugerūt ut refectis castris rursus se defenderet . ducem aliquē quē respicerent : cui9 auctoritate imꝑioq; rem gereret . qui postq̃ animaduerterūt neminē ibi ee ꝑsidio . ꝓtinus armis abiectis i regia castra fugere cōtendūt . Quo postq̃ ꝑuenerūt ea q̊q; ipsi ab iulianis teneri uident : desperata salute in q̊dam colle cōsistūt : atq; armis dimissis salutatōem more militari faciūt . Quib9 miseris ea res paruo fuit ꝑsidio . Hancq; milites ueterani ira et dolore incēsi nō m̄ ut ꝑceret hosti poterant adduci sed et ex suo exc̄itu illustres urbanos quos actores appellabant : cōplures aut uulnerauerūt : aut interfecerunt . in quo nūo fuit tulli9 rufus questor9 . q ꝑilo traiectus cōsulte a milite interiit : item pompei9 rufus brachiū gladio percullus : nisi celeriter ad cesarem accurisset interfectus eēt . Quo f͡cō cōplures equites . r . senatoresq; perterriti ex prelio se receperūt : ne militib9 qui ex tāta uictoria licentiam sibi assumpsissent . immoderate peccandi impunitatis ꝑꝑ maximas res gestas ab ipis impune quoq; interficerentur . Itaq; om̄s scipionis milites cū fidem cesaris implorarent : inspectante ipo cesare et a militib9 deꝑcante ut eis parcerent ad unum sūt interf͡ti . Cesar trinis castris potitus occisisq; hostium fugatisq; q̃ pluribus se recepit . L . militib9 amissis paucis sauciis in castra ac statim ex itinere ān oppidum tasbum cōstitit : elephātosq; . Lxiiii . armatos ornatosq; cū turrib9 ornamētisq; capit : captos ān oppidum īstructos cōstituit . Id hoc cōsilio si posset uirgili9 quiq; cū eo obsidebāt rei male geste suoꝝq; indicio a ꝑtinacia duci . Deinde ipe uirgilium appellauit : inuitauitq; ad deditiōem : suamq; lenitatem et clemētiam cōmemorauit : quē postq̃ aiaduertit responsum sibi nō dare ab oppido discessit . Postero die diuina re f͡cā cōtione aduocata in cōspectu oppidanoꝝ milites col-

laudat: totumque exercitum ueteranorum donat premiis fortissi-
mo cuique ac bene merenti pro suo gestu tribuit: ac statim inde a
digressus. T. rebilio proconsule cum tribus legionibus ad tapsum: et
cn. domitio thisdre ubi considius preerat ad obsidendum relic-
tis. M. messala uticam ante premisso cum equitatu ipse eodem i-
idem facere contendit. Equites interim scipionis qui ex preli-
o fugerant: cum uticam uersus iter facerent peruenit ad oppidum
parade: ubi cum ab incolis non reciperentur. ideo quod fama de
uictoria cesaris precurrisset ui oppido potiti in medio foro lignis
coaceruatis: omnibusque rebus eorum congestis ignem subiciunt: atque
eius incolas cuiusque generis etatisque uiuos constrictosque in flammam
coniciunt atque ita acerbissimo afficiunt supplicio. deinde protinus
uticam perueniunt. Superiore tempore M. cato quod uticensibus propter
beneficium legis iulie parum in suis partibus presidii sibi esse existima-
uerat: plebem inermem oppido eiecerat. et ante portam belli-
cam castris fossaque paruula dumtaxat munierat: ibique custodi-
is circumdatis habitare coegerat. senatum autem oppidi custodia
tenebat. Eorum castra .L. equites adorti expugnare ceperunt.
ideo quod partibus cesaris fauisse sciebant. ut eis interfectis ex eo-
rum pernitie dolorem suum ulciscerent. Uticenses animo addito
ex uictoria cesaris lapidibus fustibus equites repulerunt. Itaque
posteaquam castra non potuerunt capere uticam se in oppidum contule-
runt: atque ibi multos uticenses interfecerunt. domosque eorum expu-
gnauerunt ac diripuerunt: quibus cum cato nulla ratione persuadere
quiret ut secum oppidum defenderet: et e cede rapinisque desiste-
rent. et quid sibi uellent sciret. sedande eorum importunitatis
gratia singulis .C. diuisit. Idem sylla faustus fecit: ac de sua
pecunia largitus est: unaque cum his ab utica proficiscitur: atque
in regnum ire contendit. Complures interim ex fuga uticam
perueniunt: quos omnes cato conuocatos una cum .ccc. qui pecuni-
am scipionis ad bellum faciendum contulerant hortatur ut
seruitia manumitterent oppidumque defenderent. Quorum

[illegible] Ca-thonis

cũ ptem assentire ptem auium metemq: pterritam atq: in
fugam destinatam hr̃e intellexit: ampli⁹ de ea re agere de-
stitit: nauesq: his attribuit ut in quascũq: ptes uellet pfi-
scerent. Ipe omib; reb; diligẽtissime cõstitutis: libis suis
L. cesari qui tũ ibi fuiat p questore cõmendatis: et sine
suspitione uultu atq; sermone quo supiore tp̃r usus fu-
erat: cũ dormitũ iret ferrũ intro clam ĩ cubiculũ tulit.
atq: ita se traiecit. q dũ aĩam nõ dũ expiratam cõcidis-
set impetu fc̃o cubiculũ ex suspicione medicũ familiaresq:
cõtinere atq: uulñ obligare cepũt: ipe suis manib; uulñ
crudelissime deuellit atq; aĩo p̃nti se interemit. Quẽ uti-
censes q̃ q̃ oderant ptui grã: tñ pp ei singulare integritate
et qđ dissimilim⁹ reliquo⁊ ducũ fuiat quodq: uticã miri-
ficis opib; muniérat turresq: auxerat: sepultura afficiũt.
Quo intfc̃o. L. cesar ut aliqđ sibi hec ea res auxiliaret cõuo-
cato pp̃lo cõtione habita cohortat omĩs ut porte apirentur:
se in. c. cesaris clemẽtia magnã spem hr̃e. Itaq: portis pa-
tefcis utice cesari impatori obuiam pficiscit. Messala ut
erat impatũ uticam puenit: ũ scipio magnũ frumẽti nu-
me⁊ armo⁊ telo⁊ cetera⁊q: re⁊ cũ paruo psidio hũerat.
hoc adueniẽs potit. deĩn adrumẽtum puenit: q cũ sine
mora introisset: armis frumẽto pecuniaq: cõsiderata. Q. li-
gario. C. cõsidii filio qui tum ibi fuiat cõcessit. Deinde eo-
dem die adrumẽto egress; humello regulo cũ legione ibi
relicto uticam ire cõtendit. Cui in itinere fit obui⁹ L. cesar
subitoq: ad genua pcicit: uitamq: neq: aliud ampli⁹ qcq
depcatur: cui cesar facile et p sua natura et instituto cõ-
cessit. Item cecine ceteio pri. L. celle pri et filio. M. oppio
M. aqũo catonis filio damasippiq: liberis ex sua cõsuetu-
dine tribuit: circiterq: noctem luminib; accẽsis uticam
puenit: atq; ex oppidum ea nocte mansit. Postero die
mane eodem introiit: cõtioneq: aduocata uticẽses incolas co-

hortatus gras pro eorum erga se studio egit. Cives aut romanos
negociatores et eos qui inter. ccc. pecunias cotulerat: uaro-
ni et scipioni multis ubis accusatos: et de eorum scelerib; lo-
giore habita orone ad extremu ut sine metu prodirent
edicit: se ei duntaxat uitam cocessurum: bona qd eorum ue-
ditur ita tn ut qui eorum ipa sua bona redemisset: se bonorum
ueditionem iductur et pecunia mulcte noie relaturu
ut i columitatem retinere posset. Quib; metu exanguib;
deq; uita ex suo merito despantib;: subita oblata salute
libentes cupideq; coditionem acceput petieruntq; a cosu-
le cesare ut uniuisis. ccc. uno noie pecuniam imparet.
Itaq; bis milies sextertiis his impositis ut p trienium sex pe-
sionib; p. r. solueret nullo eorum recusante: ac se eode die
natos pdicates demum pdicantes: leti gras agut cesari.
Rex interim iuba ut ex prelio fugerat eo una cu petreio
interdiu i uillis latitando tandem nocturnis itineribus
cofectis in regnum puenit ad oppidum zama ubi ipe do-
miciliu coniuges liberos hebat: quo ex cuncto regno omem
pecuniam carissimasq; res comportauerat quodq; inito i
bello opib; maximis muniebat: accedit. Quem antea oppi-
dani rumore exoptato de cesaris uictoria audito ob has
causas oppido phibuerut: quod bello cotra p. r. suscepto i
oppido zame lignis cogestis in medio foro pyram costru-
xerat. ut si forte bello foret supatus omib; reb; eo coacerua-
tis: dehinc ciuib; omib; interfectis: eodeq; proiectis igne
subiecto: tum demum se ipe desup interficeret: atq; una
cu liberis: coniugib; ciuib; cunctaq; gaza regia cremaretur.
Postq iuba an portas diu multuq; primo minis p imperio
egisset cu zamensib;: deinde cum se parum pficere itellexisset
precib;q; orasset uti se ad suos deos penatesq; admitterent:
ubi eos prestare in sententia aiadutit: nec minis nec pcibus
suis moueri: quo magis se recipent: tertio petit ab eis ut

sibi coniuges liberosq; redderent : ut secum eos asportaret .
Postq̃ sibi nihil omnio oppidanos responsi reddere aiaduẽtit
nulla re ab his impetrata ab zama discedit : atq; ad uillam
suam cũ M . petreio paucisq; equitib; se cõfert . Zamẽses ite-
rum legatos de his reb; ad cesarem uticam mittũt petuntq;
ab eo uti an q̃ rex manũ colligeret seseq; oppugnaret sibi a
auxilium mitteret : se tñ paratos ẽẽ quoad sibi uita suppete-
ret . oppidum seq; ei seruare . Legatos collaudatos cesar domũ
iubet ãtecedere : ac suũ aduẽtum pnuntiare . Ipẽ postero die
utica egressus cum equitatu in regnũ ire cõtendit . Interim
in itinere ex regiis copiis duces complures ad cesarẽ ueniũt :
orantq; ut sibi ignoscat : quib; supplicib; uenia data zamã
peruenint . Rumore interim plato de ei' lenitate clemen-
tiaq; : ppemodũ omnes regni eqtes zamã puenũt ad cesarẽ :
ab eoq; sunt metu piculoq; libati . Dum hec utrobiq; gerũt' cõ-
sidius qui tisdre : cũ familiari sua gladiatoria manu getulisq;
perat : cognita cede suoꝝ : domitiiq; et legionũ aduẽtu pt̃rit'
despata salute oppidũ deserit : seq; clam cum paucis barbaris
pecunia onustus subducit : atq; ĩ regnũ fugere cõtendit que
getuli sui comites ĩ itinere prede cupidi cõcidũt . seq; inq̃scũ-
q; potuere ptes cõferũt . Cũ interim uirgili' postq̃ terra mariq; i
clausus se nihil pficere intellexit : suosq; aut interfectos aut
fugatos . M . catone uti sibi ipi manus intulisse : regẽ uagum
ab suisq; desertum ab omib; aspnari : saburram eiq; copi-
as ab socio ẽẽ deletas : utice cesarem sine mora receptũ : de tã-
to exercitu reliquias ẽẽ nullas que sibi pdessent suisq; liberis
a canino pcon . qui eum obsidebat : fide excepta seq; et sua
omĩa et oppidum pcõsuli tradit . Rex interim ab omib; ci-
uitatib; exclusus desperata salute cũ iam conatus ẽẽt cũ
petreio ut puirtutem interfecti ẽẽ uideret' : ferro inter se depu-
gnãt : atq; firmior imbecilliorem iuba petreiũ facile cõsũp-
sit : deinde ipẽ sibi cum conaret' gladio pectus traicere nec

posset precibus a servo suo impetravit. idque facile obtinuit. ut
se interficeret. P. Sitius interim pulso exercitu saburre prefecti
iube ipsoque interfecto cum iter cum paucis per mauritaniam
faceret. forte incidit in faustum afraniumque qui eam manum
habebant qua uticam diripuerat. iterque in hispaniam inten
debant. et erat numero circiter mille. d. Itaque celeriter noc-
turno tempore insidiis dispositis prima luce adortus. preter paucos
equites qui ex primo agmine fugerat. reliquos aut interfecit
aut in deditione accepit. Afranium et faustum vivos capit
cum coniugibus et liberis. Paucis post diebus dissensione in
exercitu orta faustus et afranius interficiunt. pompeie cum
fausti liberis incolumitatem suaque omnia concessit. Scipio in-
terim cum damasippo et torquato et pletorio rusticano
navibus longis diu multumque iactati cum hispaniam peteret
ad hipponem regium deferunt. ubi classis. P. Sitii id temporis
erat. a qua pauciora ab amplioribus circumventa navigia
deprimunt. Ibique scipio cum quos paulo ante nominavi inte-
riit. Cesar interim zame auctione regia facta. bonisque eorum
venditis qui cives R. contra P. R. arma tulerat. premiisque
zamensibus qui de rege excludendo consilium ceperant tributis.
vectigalibusque regiis irrogatis. ex regno provincia facta
atque ibi crispo salustio proconsule cum imperio relicto. ipse
zama egressus uticam se recepit. ibi bonis venditis eorum qui
sub iuba petreioque ordines duxerat. tabsianis sextertia
xxx. mulcte nomine imponit. civitates bonaque eorum ab
omni iniuria rapinisque defendit. Leptitanos quorum supe-
rioribus annis bona iuba diripuerat et ad senatum questi
per legatos atque arbitris ab senatu datis sua receperant xxx.
centenis milibus ponderibus olei in annos singulos mulctat. ideo
quod initio per dissensionem principum societatem cum iuba
inierat eumque armis militaribus iuverant pecuniaque. Thys-
dritanos propter humilitatem civitatis certo numero frumenti

mulctat. his reb; gestis idib; iun. utice classem cõscendit et post diem tertium calarim sardiniam uenit. ubi succitanos quod nasidium eiusq; classem recepant copiisq; iuuerant. SH. c. mulctat. et p decimis octauas pendere iubet; bonaq; paucorum uendit. et an diem. iii. kl. quint. naues cõscendit. et a calarib; secundum terram prouectus duodetricesimo die ideo quod nauib; i portibus cohibebatur ad urbem romam uenit. —

p HAR HACE superato africa recepta qui ex his preliis cum adolescente. cn. pompeio pfugissent. cum et ulterioris hispanie potitus esset. dum cesar munerib; dandis in italia detinet. quo facilius presidia cõtra pararet. pompeius in fidem uniuscuiusq; ciuitatis confugere cepit. Ita ptim pcib; partim ui pene magna comparata manu prouinciam uastare cepit. Q rb; in reb; ciuitates nõ nulle sua sponte auxilia mittebant. Item nõ nulle portas cõtra claudebant. ex quib; si qua oppida ui cepat cũ aliqs ex ea ciuitate optime de cn. pompeio merit ciuis eet pp ter pecunie magnitudinẽ aliqua ei inferebat causa ut eo de medio sublato ex ei pecunia latronum largitio fieret. ita paucis cõmodis hoste hortato maiores augebant copie. hoc crebris nũtiis in italiam missis ciuitates cõtrarie pompeio auxilia sibi depostulabant. C. cesar dictator. iii. multis item ante dieb; cõiectis cũ celeri festinatõe bellum cõficiendum in hispania cõuenisset legati cordubenses et qui a cn. pompeio discesserant cesari obuiam uenerũt. a quib; nũtiabatur nocturno tempore oppidum cordubam capi pos-

se quod nec opinantib) adũsariis eius prouĩcie potitus eẽt: simulq; quod tabellarii qui a .CH. pompeio dispositi omnib) locis eẽnt qui certiorem .CH. pompeium de cesaris aduentu facerent; multa p̃terea uerisimilia pponebant. Quib) reb) adductus quos legatos añ exercitu p̃fecerat .Q. pedium et .Q. fabium maximum de suo aduẽtu facit certiores ut quem sibi equitatum ex puĩcia fecissent p̃sidio mitteret. Ad quos celeriꝰ q̃ ipi opinati sũt appropinquauit: neq; ut ipe uoluit equitatum sibi p̃sidio hũit. Erat idem tp̃is sextus pompeio frater: qui cum p̃sidio cordubam tenebat: quod eiꝰ puĩcie caput eẽ existimabatꝰ. Ipe aũt .CH. pompeiꝰ adolescẽs ullã oppidum oppugnabat: et fere iam aliquot mẽsib) ibi detinebatur quo ex oppido cognito cesaris aduẽtu legati clam preter p̃sidia .CH. pompei cesarem cum adissent petere ceperũt: ut sibi p̃mo quoq; tp̃r subsidiũ mitteret. Cesar eam ciuitatem omĩ tempore optime de rep. meritam ẽe sciens: celeriter .VI. cohortes: secunda uigilia iubet p̃ficisci: pariq; equites nũo quib) p̃fecit hominem eiꝰ puĩcie notũ et nõ parꝝ scietem .L. iunium pacieum: qui cũ ad .CH. pompei p̃sidia uenisset: īcidit id temporis ut tempestate adũsa uehentiq; uẽto afflictarent aditusq; uis tempestatis ita obscurabat ut uix pximum agnosci posset. Cuiꝰ incõmodum sũmam utilitatem ipis prebebat. Ita cum ad eum uenerũt iubet binos equites cõscendere et recte p adũsarioꝝ p̃sidia ad oppidum cõtendũt: mediisq; eoꝝ p̃sidiis cũ quereret qui eẽnt unus ex nr̃is respõdit ut sileant uerbum facere. nam id temporis conati ad muꝝ accedere ut oppidum capiant: et ptim tempestate impediti uigiles nõ poterant diligentiam p̃stare: ptim illo responso deterrebant. Cum ad portam appropinquassent: signo dato ab oppidanis r sunt recepti pedites equites clamore f̃co dispositi ptim ibi remaserũt. et eruptionem in adũsarioꝝ castra fecerũt. Sic illud f̃cum cum insciẽtib) accidisset: existimabat ppe magna ps ho-

minum qui in his castris fuisset se ppe captos ee. hoc misso ad
ullam psidio cesar ut pompeium ab oppugnatione deduce-
ret ad cordubam cotendit. ex quo itinere loricatos uiros
fortes cum equitatu ante pmisit. qui simul in cospectum
oppidi sederunt. no recipiunt. hoc a cordubensib; nequaq
poterat animaduti. Appropinqtib; ex oppido pene magna i
multitudo. ad equitatum cocidendum cu exissent loricati
ut supra scripsimus ex equis descenderunt. et magnu pliu
fecerunt. sic ut ex infinita hominu mltitudine pauci i oppi-
dum se recipent. hoc timore adductus sex. pompeius litteras
fri mittit ut celeriter sibi subsidio ueniret. ne prius cesar cor-
dubam caperet q ipe illo uenisset. Itaq: cn. ulla ppe capta lris
fris excitus cum copiis ad cordubam iter facere cepit. Cesar cu
ad flumen bethim uenisset neq: pp altitudine fluminis ire po-
set lapidib; plenos corbes dimisit ita insuper ponte fco copias ad
castra tripartito traduxit. Tenebat adusum oppidum e regio-
ne pontis trabes ut supra scripsimus biptito. hac cum pompei
cum suis copiis uenisset ex aduso pari ratione castra ponit.
cesar ut eum ab oppido comeatuq: excluderet. brachium ad-
pontem ducere cepit. Pari deniq: coditione pompeius id fecit.
Inter duces duos fit cotentio uter prius pontem occuparet ex q
cotentione quotidiana minuta plia fiebant ut mo hy no nu-
q illi supiores discederent. Que res cum ad maiorem cotenti-
onem uenisset ab utrisq; cominus pugna iniqua dum cupi-
dius locum studet tenere pp pontem coangustabant flumis
ripas et ppinquates coangustati pcipitabantur. hic alteri alte-
rius no solum morti mortem exaggerabat. sed tumulos tum-
ulis exequabant. Ita dieb; complurib; cupiebat si qua coditi-
one posset aduersarios in equum locum deducere. et primo q
tpr de bello decernere. Id cum animaduteret adusarios mi-
me uelle. quos quoniam a uia retraxerat in equu deduceret
copiis flumine trasductis iubet ignes fieri magnos. Ita firmis-

simum eius presidium ad teguam proficiscitur. Id cum pompe-
ius ex perfugis rescisset ea die per uiarum angustias carra complura
multosque lanistas retraxit et ad cordubam se recepit. Cum de
pompeio cum nuntius esset allatus eo die proficiscitur. Cesar
munitiones antiquas oppugnare et brachia circumducere ce-
pit. cui de pompeio cum nuntius esset allatus eo die proficiscitur.
Cuius in aduentu presidii causa cesar cum plura castella occu-
passet. partim sub equitatu partim ubi pedestres copie in statione
in excubitu: castris presidio esse possent. hic in aduentu cesaris
incidit pompeio ut ~~pompeio~~ matutino tempore nebula esset cras-
sissima. Ita illa obscuratione cum aliquot cohortibus equitum-
que turmis circumcludunt cesaris equites et concidunt: sic ut
uix in ea cede pauci effugerent. Insequenti nocte castra sua
incendit pompeius et trans flumen salsum per conualles castra
inter duo oppida ateguam et ucumbi in monte constituit.
Cesar in munitionibus ceteris: queque ad oppidum opus fue-
runt aggerem uineasque agere instituit. hec loca sunt
montuosa et natura edita ad rem militarem que planitie
diuiduntur salso flumine proxima tamen ad teguam ut sit flu-
men circiter passus .xii. ex ea regione oppidi in montibus
castra habuit posita. Pompeius in conspectu utrorumque oppidorum
neque suis ausus est subsidio uenire. Aquilas et signa habuit
xiii. legionis ex quibus aliquid firmamenti se existimabat
habere. due fuerunt uernacule que a trebonio transfugerant.
una facta erat ex colonis qui fuerunt in his regionibus. quar-
ta fuit afraniana ex affrica quam secum adduxerat. re-
liqui ex fugitiuis auxiliares consistebant. Nam de leui ar-
matura et equitatu longe et uirtute et numero nostri erant supe-
riores. Accedebat huc ut longius duceret bellum pompeius
quod loca sunt edita et ad castrorum munitiones non parum
idonea. Nam fere totius ulterioris hispanie regio propter terre
fecunditatem inopem difficilemque habet oppugnationem.

et nō minus copiosam aquationem. hic et ꝑ barbaroꝝ crebr-
as excursiones omīa loca que sunt ab oppidis remota turri-
bꝫ et munitionibꝫ retinētur. sicut in africa rudere non
tegulis tegunt. simulq; in his hn̄t specula et ꝑ altitudi-
nem late longeq; prospiciunt. Idem opidanoꝝ magna ps
eius ꝓuincie mōtibꝫ fere munita et natura excellentibus
locis est cōstituta. ut simul ascēsusq; hn̄t difficiles. Ita ab
oppugnationibꝫ natura loci detinent. et ciuitates hispa-
nie nō facile ab hoste capiunt. id quod in hoc cōtigit bello.
Nam cum inter ateguam et ucubim que ab oppido sup
sunt scripta. pompeius hn̄t castra cōstituta ī conspectu du-
oꝝ oppidoꝝ a suis castris circiter milia passuū. iiii. Gru-
mus est excellens natura qui appellat castra postumia
Ibi ꝓsidii causa castellum cesar hn̄t cōstitutum. quod
pompeius qui eodem iugo tegebat loci natura et remotus
erat a castris cesaris arbitit nō ee cōmissuꝝ cesarem ut
in tanta loci difficultate ad subsidiū cōmitteret se mit-
tendum. Ista fretus opinione tertia uigilia ꝓfectus cas-
tellum oppugnare cepit ut laborantibꝫ succurreret. Hri
cum ad ꝓpinquassent clamore repentino teloꝝq; mul-
titudine iactus facere ceperunt. uti magnam ꝑtem ho-
minum uulneribꝫ afficeret. Quo pacto cum ex castello
repugnare cepissent. et maioribꝫ castris cesaris nuntius
ēēt allatus cum iii. legionibꝫ est ꝓfectus et cum ad eos
appinquasset fuga ꝑterriti multi sunt interfecti. cōplu-
res capti. In quibꝫ multi ꝑterea armis exuti fugerunt
quoꝝ scuta relata. lxxx. in sequenti luce. Arguentius
ex italia cum asꝑnate ad cesarem uenissent. Ea nocte
pompeius castra sua incendit et ad cordubam uersus iter
facere cepit. Rex nomine indo qui cum equitatu co-
pias suas adduxerat. dum cupidius agmen aduersari-
orum insequitur. a uernaculis legionibꝫ exceptus est et inter-

fectus. Postero die equites nri longius ad cordubam usus pro-
secuti sunt eos qui comeatus ad castra pompei ex oppido porta-
bant. ex his capti .L. cum iumetis ad nra adducti sut cast.
Eodem die. Q. martius tr. mil. qui fuit pompei ad nos trans-
fugit. et noctis .iii. uigilia in oppido acerrime pugnatu est.
ignemq; multu miserut sicut ome genus hntes quib; ignis
piactus solit est mitti. hoc pterito tpr. C. fundanus. eques
r. ex castris adusarioz ad nos trasfugit. Postero die ex le-
gione uernacula milites sut capti ab eqtib; nris duo: qui
dixerunt se seruos ee: cum uenirent cogniti sut a militib;
qui antea cum fabio et pedio fuerat et a trebonio trasfuge-
rant: eis ad ignoscedum nulla facultas est data: et a militi-
b; nostris interfecti sut. Idem temporis capti tabellarii qui
a corduba ad pompeiu missi erat pperamq; ad nra castra
puenerat: pcisis manib; missi sunt fci. Pari cosuetudine r
uigilia .ii. ex oppido ignem multu teloz q; multitudinem
iactando pene magnum tempus cosumpserut: cpluresq;
uulnerib; affecerut. Preterito noctis tempore eruptionem
ad legionem .vi. fecerunt. cum in ope nri distenti eent: ac-
terq; pugnare ceperut: quoz uis repressa a nris et si oppidani
supiore loco defendebat. L. cum eruptione facere cepissent
tn uirtute militum nroz qui et si inferiore loco pmebantur
tn repulsis adusarius pene multis uulnerib; affecti i oppidu
se cotulerunt. Postero die pompei ex castris suis brachium ce-
pit ad flumen salsum et cum nri equites pauci in statione
fuissent a plurib; repti de statione sunt deiecti et occisi tres.
Eo die. A. ualgi senatoris filius: cui fr in castris pompei fu-
isset omib; suis relictis equu conscedit et fugit. Speculator de
legione .ii. pompeiana captus a militib; et interfectus. ideq;
temporis glans missa est inscripta quo die ad oppidum ca-
piendum accederet sese scutum ee positurz: qua spe nonnlli
dum sine periculo muroz ascedere et oppido potiri posse se spe-

rant. postero die ad murum se opus facere ceperunt. et pene magna prioris muri parte deiecta. Quo facto ab oppidanis ac si suarum partium essent conseruati: missos facere loricatos quinque pre presidii causa propositi oppido a pompeio essent orabat: quibus respondit cesar se conditiones dare non accipere solitum. Qui cum in oppidum reuisi essent: relato responso clamore sublato omni genere telorum emisso. pugnare pro muro toto ceperunt. propter quod fere magna pars hominum qui in castris nostris erat: non dubitarunt quin eruptionem eo die essent facturi. Ita corona circumdata pugnatum est aliquamdiu uehementissime simulque balista missa a nostris turrem deiecit: qua aduersariorum qui in ea turre fuerat v. deiecti sunt: et puer qui balistam solitus erat obseruare. Eo preterito tempore pompeius trans flumen salsum castellum constituit. neque a nostris prohibitus: falsaque illa opinione gloriatus est quod prope in nostris partibus locum tenuisset. Item in sequenti die eadem consuetudine dum longius prosequitur quo loco equites nostri stationem habuerant: aliquot turme cum leui armatura impetu facto loco sunt deiecti et propter paucitatem nostrorum equitum simulque cum leui armatura inter turmas aduersariorum protriti. hoc in conspectu utrorumque castrorum gerebatur. et maiore pompeiani exultabant gloria longius: quod ue nostris cedentibus persequi cepissent. Qui cum aliquo loco a nostris recepti essent. ut consuessent et simili uirtute clamore facto aduersati sunt prelium facere. Fere apud excitus hec est equestris prelii consuetudo. Cum eques ad dimicandum dimisso equo cum pede congreditur. nequaquam par habetur id quod in hoc accidit certamine. Cum pedites leui armatura electi ad pugnam equitibus nostris nec opinantibus uenissent: idque in prelio animaduersum esset: complures ex equis descenderunt. Ita exiguo tempore eques pedestre: pedes equestre prelium facere cepit: usque eo ut cedem proxime a uallo facerent. In quo prelio aduersariorum ceciderunt c.xxiii. compluresque armis exuti: multi uulneribus affecti in

castra sunt redacti. Nri ceciderunt .iii. saucii .xii. pedites
equites .v. Eius diei sequenti tpr pristina cosuetudine p mu-
ro preliari ceptum est. Cum bn magnam multitudinem
telo⁊ ignemq; nris defendentib; iniecissent: nefandum ⁊
crudelissimumq; facinus sunt aggressi: in cospectuq; nro
hospites qui in oppido erat iugulare et de muro pcipites mit-
tere ceperunt: sicuti apud barbaros quod post hominum memo-
riam nunq est fcum. huí diei extremo tpr a pompeianis
clam ad nros tabellari est missus ut ea nocte turres aggereq;
incederet et .iii. uigilia eruptionem facerent. Ita igne telo-
⁊q; multitudine iacta: cum bn magnam ptem muri con-
sumpsissent. portamq; e regione et in cospectu pompei castro⁊
fuiat aperuerut copie qua tote eruptionem fecerunt. secu-
q; extulerunt calcatas ad fossas complendas et arpagones
ad casas que strametatie a nris hiberno⁊ causa edificate
sunt diruendas et incedendas. Preterea argentum uesti-
menta ut dum nri in pda detinetur: illi cede fca ad pre-
sidia pompeii se recipent. Nam quod existimabat eos posse
conatu efficere: nocte tota ultra ibat flumen salsum i acie.
Quod fcm licet nec opinatib; nris eet gestum: tn uirtute
freti repulsos: multisq; uulnerib; affectos oppido repsserut
preda armisq; eo⁊ sunt potiti uiuosq; aliquos ceperunt
qui postero die sunt interfecti. Eodeq; tpr transfuga nutia-
uit ex oppido iunium qui i cuniculo fuisset: iugulatoe
oppidano⁊ fca clamasse facinus se nefandum et scelus fe-
cisse. nam eos nihil meruisse quare tali pena afficerentur.
qui eos ad aras et focos suos recepissent. eosq; hospitiu scele-
re cotaminasse. multa pterea dixisse. qua orone deterritos
amplius iugulationem nõ fecisse. Ita postero die tullius legatus
cum catone lusitano uenit et apud cesarem uerba facit.
Vtinam quidem dii immortales fecissent: ut tuus potius
miles q .cn. pompei fcus eem et hac uirtutis costantiam

in tua uictoria nõ in ullius calamitate pstarem. Cuius
funeste laudes quoniam ad hanc fortunam reciderũt
ut. c. r. indigentes psidii. et pp prie luctuosam pnitie
dedimur hostium nũo qui neq; in illi' acie pmam fortu-
nam neq; in adu'sa secundam obtinuim' uictoriam q
legionum tot impetus sustẽtassent. nocturnis diurnisq;
opib; gladiorum ictus telorũq; missib; expectantes. uicti et
desti a pompeio tua uirtute supati. salutem a tua cle-
mẽtia deposcim'. petim'q; ut qualem gẽtib; te prestitisti.
similem i ciuium deditione prestes. Remissis legatis
cũ ad portam uenissent. tiberi' tulli'. cũ introeuntem
c. antoni' insecut' nõ eẽt. reuis; ad portam et hominem
apprehendit. quod tyberi' cum fieri aiaduẽtit simul x
pugionem eduxit et manũ ei' incidit. ita refugerunt
ad cesarem. Eodemq; tpr signifer de legione prima tra-
sfugit. et ĩnotuit quo die equestre pliũm fcm eẽt suo
signo perisse homines xxxv. neq; licere castris. cn. põpei
nuntiari. neq; dici perisse. quãq̃ seruos quos dominus
i cesaris fuisset uxorem et filium in oppido reliquerat do-
minum iugulauit. et ita clam a cesaris psidiis i pompei
castra discessit. et inditum glande scriptum p quod cer-
tior fieret cesar que in oppido ad defendẽdum cõpara-
rentur. Ita lris acceptis cum in oppido reuisi eẽnt q mitte-
re glandem inscriptam solebat. Insequẽti tpr duo lusita-
ni fres trasfuge nũtiarũt quam cõtionem pompei' habuiss&
quoniam oppido subsidio nõ posset uenire. noctu ex ad-
uersariorũ conspectu se deduceret ad mare. ũsum unum
respondisse ut poti' ad dimicãdum q̃ signũ fuge ostẽderet
eum qui ita locutus eẽt iugulatum. Eodem tpr tabella-
rii ei' depbensi. qui ad oppidum ueniebat. quorũ litteras
cesar oppidanis obiecit. et qui uitam sibi peteret iussit
turrem ligneam oppidanorũ incẽdere. id si fecisset ei se

ꝑmisit omia concessuꝝ: quod difficile erat scm ut eam tur-
rem sine periculo quis incenderet. Ita scurus crure de ligno
cum ꝓpius accessisset: ab oppidanis est occisus. Eadem nocte
trāsfuga nuntiauit pompeium et labienum de iugulatōe
oppidanoꝝ indignatos ēē. Vigilia secunda ꝑ multitudi-
nem teloꝝ turris lignea que nrā fuisset ab imo uitium fe-
cit usq; ad tabulatum secundum et tertium. Eodē tēpore
ꝑ muro pugnauerūt acerrime. et turim nrām ut supio-
rem incederunt. idcirco quod uētum ad hoc secūdum
hūerunt. Insequēti luce materfamilias de muro se deie-
cit. et ad nos trāsiluit. dixitq; se cum familia cōstitutum
hūisse ut una trāsfugerent ad cesarem. illam oppssam et
iugulatam. hoc ꝑterea tempore tabelle de muro sunt de-
iecte in quibus scriptum est. L. minuti cesari. Si mihi uitam tri-
buis quoniam a cn. pompeio sum desertus: qualem me illi ꝓ-
stitisti. tali uirtute et cōstantia futuꝝ me in te ēē ꝓstabo. Eo-
dem tp̄r oppidānoꝝ legati qui antea exierant cesarem adie-
runt si sibi uitam cōcederet. sese insequēti luce oppidum ēē
dedituros. quibꝫ respondit se cesarem ēē fidemq; ꝓstaturū.
Ita ān diem .xi. k. mar. oppido potitus impator est appella-
tus. Quod pompei' ex ꝑfugis cum deditionem oppidi fcām
ēē scisset castra mouit in cutibim ūsus: sed circū ea loca
castella disposuit et munitionibꝫ se cōtinere cepit. Cesar
mouit et ꝓpius castra castris cōtulit. Eodem tempore mane
loricatus unus ex legione ūnacula ad nos trāsfugit et nun-
tiauit pompeium oppidanos ucubēses conuocasse eisq; ita im-
pauisse: ut diligentia adhibita perquireret qui ēent suaꝝ
ꝑtium itemq; adūsarioꝝ fautores. hoc ꝑterito tp̄r in oppido
quod fuit captum seruus est ꝓhensus in cuniculo que supra
demonstrauimus dominū iugulasse. Is uiuus est cōbust'. Idemq;
temporis centuriones loricati .viii. ad cesarem trāsfugerunt
ex legione uernacula: et equites nrī cū adūsarioꝝ eqtibꝫ con-

gressi sunt. et saucii aliquot occiderũt leui armatura: ea 2
nocte speculatores prehensi tres serui et unus ex legione uernacu-
la. serui sunt in cruce sublati. militi ceruices abscise. Poste-
ro die equites cum leui armatura ex adũsariorum castris ad nõs
trãsfugerunt. Eo tp̃r circiter .xii. equites ad aquatores nostrõs
excurrerũt. nõnullos interfecerũt. item alios uiuos adduxe-
runt. de equitib; capti sunt equites .viii. Insequẽti die pom-
peius securi percussit omẽs .lxxiiii. qui dicebant ẽẽ fautores
cesaris uictorie. reliquos in oppidũ iussit deduci. ex quib;
effugerũt .c.xx. et ad cesarem puenerũt. hoc p̃terito tp̃r qui
in oppido articula bursauomẽtes capti sunt legati pfectiq; sũt
cum nr̃is ut rem gestam bursauomẽtib; referrent q̃d spera-
rent de .cn. pompeio cum uideret hospites iugulari. p̃terea
multa scelera ab his fieri qui p̃sidii causa ab his recipi qui ad
oppidum uenissẽt. Hr̃i qui fuissent equites .r. et senatores
nõ sunt ausi introire in oppidum. p̃ter quos qui ei' ciuitatis
fuissent: quorum respõsis ultro citroq; acceptis et redditis cum
ad nostros se recipent qui extra oppidũ fuissent: illi presidio
insecuti ex aduĩsione legatos iugularũt. Duo reliq ei' fugerũt
et cesari rem gestam detulerunt. et speculatores ad oppidũ
teguam miserunt. qui cum certum cõpuissent legatorum respõ-
sa ita ẽẽ gesta queadmodum illi retulissent: ab oppidanis cõ-
cursu f̃co eum qui legatos iugulasset lapidare et ei manus in-
tentare cepũt. illi' opa se puse. Ita uix periculo liberatus peti-
uit ab oppidanis ut ei liceret legatum ad cesarem pficisci: illi
se satisfcũrum. Potestate data cum deesset p̃sidio compato cum
bn̄ magnam manum fecisset et nocturno tp̃r p fallaciam in
oppidum ẽẽt recept' iugulationẽ magnam facit: p̃ncipib;q; q
sibi cõtrarii fuissent interfectis oppidum in suam potestatem
recepit. hoc p̃terito tempore serui trãsfuge nũtiauerunt
oppidanorum bona uendi: nec ui extra uallum exire licere: nisi
discinctum. idcirco ex quo die oppidum ateguam ẽẽ captũ

X

metu conterritos complures profugisse beturiam : neq; sibi
ullam spem uictorie ppositam hre ut si qui ex nris trasfuge-
rent : in leuem armaturam conici : eumq; non amplius
xvii. accipere . Insequenti tpr cesar castris castra cotulit et
brachium ad flumen salsum educere cepit . hic dum in
opere nri distenti eent complures ex supiore loco aduer-
sarioz decurrerut . Hec detinetib; nris mltis telis iniectis
complures uulnerib; affecere . hi dum ut hactenus nris
cessere parumper . Itaq; pter cosuetudinem cu a nris aiad-
usum eet cedere centuriones ex legione .v. flumen trasgssi
duo restituerant aciem . Acriterq; eximia uirtute plures
cum agerent ex superiore loco multitudine teloz alter
eoz concidit . Ita cum eis cum par plium facere cepisset : cu un-
diq; se circuueniri aiadutisset ingressus pedem offendit . hui
cocidentis uiri cau passim audito : cu complures adusarioz
concursum facerent equites nri trasgressi ex interiore loco
adusarios ad uallum agere ceperunt . Ita cupidi dum itra
psidia illoz student cedem facere a turmis et leui armatu-
ra sut interclusi ; quoz nisi summa uirtus eet capti fuisset
uiui . Nam et munitio psidii ita coangustabat ut eques
spatio intercluso uix se defendere posset . Ex utroq; gne pu-
+ gne complures uulnerib; sut : in quib; et clodius arquitius
inter quos ita comin' est pugnatum ut ex nris preter duos
centuriones sit nemo desideratus gloria se efferentes . Pos-
tera die ab soricaria utrozq; conuenere copie nri brachia
ducere ceperunt . Pompeius cum aiaduteret castello se exclu-
di aspauia quod est ab ucubim milia passuum .v. hec res
necessario deuocabat ut ad dimicandum descenderet : neq;
tn equo loco sui potestatem faciebat . sed ex grumo exclusu
cumulum capiebat : usq; eo ut necessario cogeret iniquu
locum subire . Quo fco cum utrozq; copie tumulum excel-
lentem petissent phibiti a nostris sut . deiectiq; planitie : q

bn̄ficio suū maleficium existimabant se lucrificare. lusitani hispalim oppugnare nullo tp̄r desistebant. Quod cum aīaduteret cesar si oppidum capere cōtenderet: ut homīes pditi incenderent et menia dederent: ita cōsilio habito noctu patit' lusitanos eruptionem facere: id quod cōsulto nō extimabāt fieri: Ita irrumpendo naues que ad flumē bethim fuerant incendūt. Nr̄i dum incendio detinentur illi pfugiūt et ab equitib; cōcidunt'. Quo f̄cō oppido recuperato hastam iter facere cepit. Ex qua ciuitate legati ad deditionem uenerunt. Mundenses qui ex p̄lio in oppidū cōfugerant: cum diuti' circūsederent' bn̄ mlti deditionē faciunt: et cum eēnt in legionem distributi cōiurāt inter se ut noctu signo dato: qui ī oppido fuisset eruptionē facerent: illi cedem in castris administrarēt. hac re cognita in sequēti nocte uigilia. iii. tessera data ex̄ uallū homīes sunt occisi mūdenses duces. Cesar in itinere reliqua oppida oppugnat: que pp̄ pompeium dissentire ceperant: pars erat que legatos ad cesarem miserat: p̄s erat in quam pompeianar̄ ptium fautores erāt. Seditione cōcitata ptes occupāt cedes fit magna: saucius pompeius naues xx. occupat lōgas et pfugit. Didius qui gadis classi p̄fuerat ad quē simul nūtius allatus est confestim sequi cepit. ptim pedib; ptim ad equitatus ad psequendum celeriter iter faciens. Item. iiii. die nauigatione confecta insequūt'. quod imparati a cratela p̄cti sine aqua fuisset ad terram. Dum aquant' didi' classe occurrit naues incendit. nō nullas capit. Pompei' cum paucis pfugit. et locum quēdam munitū natura occupat. Equites et cohortes que ad persequēdum misse erant. speculatorib; an̄ missis certiores fiunt diem noctemq; iter faciunt. Pompeius humero et sinistro crure uehementer erat sauci'. huc accedebat ut ēt talum intorsisset: que res maxime impediebat. Ita lectica a turre

in qua esset allatus in ea ferebat'. Lusitanus more milita-
ri cum cesaris p̄sidio fuisset cōspectus celeriter equitatu
cohortibusq; circūcluditur. Erat accessus loci difficultas
nam iccirco ꝑꝑ suū p̄sidium fuerat cōspectus celeriter: mu-
nitum locum loci natura cepat sibi pompei'. q̄uis magna
multitudine deducti homines ex superiore loco defun-
dere possunt subeūt in aduētu nos depellūt telis: quib;
cedentib; cupidius insequebant' aduersarii et cōfestim
tardabant' accessu. hoc sepi' fcō taīadūtebat' nr̄o magno
id fieri piculo: ope circūmunire instituit. pari aūt et ce-
leri festinatione circūuentos iugo dirigūt: ut equo pede
cum adūsariis cōgredi possent: a quib; cū aīaduersum
eēt fuga sibi p̄sidium capiunt. Pompeius ut supra demon-
strauimus saucio et intorto talo idcirco tardabat' ad fu-
giendum itemq; ꝑꝑ loci difficultatem neq; equo neq; ue-
hiculo salutis sue p̄sidium parare poterat: cedes a nr̄is un-
diq; administrabat'. Exclusa munitōe amissisq; auxiliis
ad cōuallem atq; exesum locū ut ī speluncham pompei' se
occultare cepit: ut a nr̄is nō facile inueniret' nisi captiuo-
ꝝ inditio. ita ibi interficit'. Cum cesar gradiebat' ab his-
pali: pridie idus ap̄les caput allatum et populo datum
est in cōspectu. Interfcō. CN. pompeio adolescente didius
quē supra demōstrauim' illa affectus letitia, pximo se
recepit castello: nō nullasq; naues ad reficiēdum sub-
duxit. Lusitani qui ex pugna supfuerunt ad signum
se receperunt: et bn̄ magna manu cōpata ad diuum se repor-
tant. huic et si nō aberat diligentia ad naues tuendas tn̄
nō nunq̄ ex castello ꝑꝑ eoꝝ crebras excursiones eiciebat'.
et ꝑpe quotidianis pugnis insidias ponūt: et tripartito
signa distribuūt. Erant parati qui naues incenderent
incensisq; subsidium repeteret. hi sic dispositi erāt: ut a
nullo cōspectu omium ad pugnam cōtenderet. Ita cū

ex castello didius ad propellendum processissent. cum copiis signum
a lusitanis tollitur. naues succendunt. simulque qui in castel
lo ad pugnam processerant. eodem signo fugientes latrones dum
persequuntur. a tergo clamore insidie sublato circumueniunt.
didius magna cum uirtute cum compluribus interficit. Nonnullique
a pugna scaphas que ad litus fuerant occupant. item complu-
res nando ad naues que in salo fuerunt se recipiunt. ancho-
ris sublatis pelagum remis petere ceperunt. que res eorum uite
subsidio fuit. Lusitani preda potiuntur. Cesar gadibus rursus
ad hispalim recurrit. Fabius maximus quem ipse presidium ad pugnan-
dum reliquerat. opibus assiduis hostes circum sese intercludi. in-
ter se decernere facta cede magna eruptionem fecit. Magna nostri ad
oppidum recuperandum occasione non pretermittunt pugnare
et reliquos uiuos ceperunt. XIIII. Ursonem proficiscuntur. quod
oppidum magna munitione continebat. sic ut ipse locus non solum
ope sed et natura ad oppugnandum aditus hostem appeteret.
huc accedebat ut aquam preter quam in ipso oppido habebant
non inuenirent. Nam circum circa riuus nusquam reperiebatur propius
VIII. passuum. que res magno erat adiumento oppidanis.
Tum preterea accidebat ut aggerem materieque unde solite sunt
turres agi propius milia passuum sex non reperiebatur. Ut pompeius
ad oppidum oppugnationem tutiorem efficeret. omnem mate-
riam circum oppidum succisam intro congessit. Ita necessario
deducebantur nostri ut a munda quod proxime ceperant. mate-
riem illo deportarent. Dum hec ad mundam geruntur et ur-
sonem cesar ad hispalim cum a gadibus se recepisset. insequen-
ti die contione aduocata commemorat initio questure sue eam
prouinciam ex omnibus prouinciis peculiarem sibi constituisse et que
potuerat eo tempore beneficia largitus erat. Insequenti pretura petiit
ampliato honore uectigalia. que metellus imposuisset a se-
natu petisse. et ea pecunia se liberasse simulque patrocinio su-
scepto multis legibus ad senatum inductis simul publicas

priuatisque causis multorum inimiciciis susceptis defendisse.
suo item in consulatu absenti que potuisset commoda prouincie tribu-
isse: eorum omnium commodorum et inmemores et ingratos in se et in
p. r. hoc bello et preterito tempore fas nosse uos iure gentium ciuiumque
r. institutis cognitis more barbarorum. p. r. magna transfero sociis
romanis semel et sepius attulisset. Vos ita pacem semper odistis
ut nullo tempore legiones desint. p. r. in hac prouincia habere. Apud uos
beneficia pro maleficiis: et maleficia pro beneficiis habentur. Ita neque in ocio
concordiam: neque in bello uirtutem ullo tempore retinere potuistis.
Priuatus ex fuga CN. pompeius adolescens a uobis receptus fasces
et imperium sibi arripuit: multis interfectis ciuibus auxilia con-
tra p. r. parauit: agros prouinciamque uestro impulsu depopu-
lauit. In quos uos uictores existimabatis. An me deleto non
animaduertebatis x habere lectas quidem legiones p. r. que non
solum uobis obsistere: sed et celum diruere possent. Quarum
laudibus et uirtute.

